

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 36

ANDRA KAMMAREN

1968

13 november

Debatter m. m.

Onsdagen den 13 november fm.

	Sid.
Allmänpolitisk debatt.....	4
Interpellation av herr Hector (vpk) ang. utvidgning av den statliga företagsamheten i Värmlands län.....	83

Onsdagen den 13 november em.

Allmänpolitisk debatt (forts.).....	84
Meddelande ang. plenum torsdagen den 14 november	139

Onsdagen den 13 november

Kl. 10.00

§ 1

Justerades protokollet för den 5 in-
nevarande november.

§ 2

Föredrogs var för sig följande Kungl.
Maj:ts å bordet vilande propositioner;
och hänvisades därvid

till lagutskottpropositionen nr 151,
med förslag till lag om ändring i lagen
den 13 mars 1942 (nr 117) med vis-
sa bestämmelser om kungörande i
kyrka;

till utrikesutskottet propositionen nr
152, angående godkännande av överens-
kommelse mellan Sverige och Norge om
avgränsning av kontinentalsockeln;

till bevillningsutskottet proposition-
erna:

nr 154, med förslag till lag om änd-
ring i kommunalskattelagen den 28
september 1928 (nr 370), m. m., och

nr 156, med förslag till förordning
om ändring i tulltaxan den 12 januari
1968 (nr 25), m. m.;

till bankoutskottet propositionen nr
163, angående ökning av garantifonden
för Svenska skeppshypotekskassan;

till konstitutionsutskottet proposition-
en nr 164, med förslag till lag om an-
talet statsdepartement och statsråd utan
departement; samt

till statsutskottet propositionerna:

nr 165, angående bestridande av kost-
nader för ett nyinrättat statsdeparte-
ment, m. m., och

nr 167, angående svenska bidrag till
Internationella utvecklingsfonden
(IDA).

§ 3

Föredrogs och hänvisades till kon-
stitutionsutskottet styrelsens för riksdag-
ens förvaltningskontor å bordet vilande
framställning angående ändring i
stadgan den 21 februari 1941 (nr 98)
om ersättning för riksdagsmannaup-
dragets fullgörande.

§ 4

Föredrogs var för sig följande å bor-
det vilande motioner; och hänvisades
därvid

till statsutskottet motionerna nr
1292—1294; och

till bevillningsutskottet motionen nr
1295.

§ 5

Föredrogs, men bordlades åter bevill-
ningsutskottets betänkanden nr 61 och
63 samt tredje lagutskottets utlåtanden
nr 63 och 64.

§ 6

Föredrogs var för sig följande, vid
kammarens nästföregående sammanträ-
de gjorda men då bordlagda interpella-
tionsframställningar, nämligen av:

herr *Werner* (h), till herr statsrådet
och chefen för försvarsdepartementet
angående tillämpningsbestämmelserna
beträffande korum,

herr *Thunborg* (vpk), till herr stats-
rådet och chefen för kommunikations-
departementet angående postanstalters
placering,

herr *Andersson* i Örebro (fp), till
herr statsrådet och chefen för utbild-
ningsdepartementet angående gransk-
ningen av gesällprov, och

Allmänpolitisk debatt

fru *Kristensson* (h), till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående tillsättande av natriumfluorid till AD-vitamin i kariesförebyggande syfte.

Kammaren biföll dessa framställningar.

§ 7

Allmänpolitisk debatt

Ordet lämnades på begäran till

Herr **HEDLUND** (cp), som yttrade:

Herr talman! För helt säkert sista gången har svenska folket i år valt ledamöter till andra kammaren i vår nuvarande riksdag. Det vilande förslaget till författningsreform innebär som bekant att den nyligen valda andra kammaren skall fungera i bara två år och att vi därefter får en enkammarriksdag.

Valet blev en betydande framgång för socialdemokraterna, och för centerpartiet gick det hyggligt. Oppositionen sammantagen hade däremot ingen framgång. Endast ur ett par synpunkter kan det vara fruktbarande att nu uppehålla sig vid valutgången. Dels bör man försöka göra klart för sig vad det parlamentariska läget fr. o. m. 1969 kan leda till för politisk utveckling under tvåårsperioden, dels bör man studera valutgången för att dra slutsatser och lärdomar framöver — någonting som naturligtvis gäller både för dem som har vunnit och för dem som inte har gjort det. Jag är ännu inte beredd att mera utförligt kommentera valet i något av dessa avseenden men vill säga några ord till dem som tycks ha varit beredda att kasta yxan i sjön, de må sedan visa det i form av propagerande för nya partier — d. v. s. i realiteten en uppdelning på flera partier — eller på annat sätt.

Vad jag vill påpeka är att socialdemokraterna trots sitt synnerligen goda val i år inte erhöll full kompensation för förlusterna 1964 och 1966. Nämnade år uppgick förlusterna till 8,2 procenten-

heter, medan vinsten 1968 blev 7,8 procentenheter. Socialdemokraterna hade med andra ord en något större andel av väljarna 1962 än de fick 1968, låt vara att 1962 års val var ett s. k. kommunalval. Läger vi tillsammans socialdemokraternas och kommunisternas röster visar det sig att båda partierna tillsammans hade 1,2 procentenheter fler röstande 1962 än 1968.

Jag kan inte påminna mig att man efter 1962 års val från något vederhäftigt håll inom oppositionen menade, att 1962 års socialdemokratiska vinster inte framöver skulle kunna elimineras.

När jag här talar om en sammanräkning av socialdemokraternas och kommunisternas röster finner jag det angeläget att påpeka, att jag under min tid i riksdagen inte funnit att det förekommit något av kollaboration mellan dessa två partier, men det har varit uppenbart att kommunisterna i viktiga avgörande frågor — måhända av självbevarelsedrift, måhända av inre böjelse — föredragit att lägga sina röster till gagn för socialdemokraterna. Mot denna bakgrund kan man konstatera att det redan före 1968 års val fanns en klar vänstermajoritet i andra kammaren, eftersom socialdemokrater och kommunister tillsammans hade 121 mandat medan samtliga övriga partier tillsammans stannade vid 112 — detta icke sagt för att på något sätt förringa den mycket stora framgång som socialdemokraterna hade 1968.

Hur oppositionen nu framöver skall handla i tekniskt avseende, närmast vid kommande valrörelse, är en öppen fråga. Ibland har det sagts att mittenprogrammet underkändes vid 1968 års val. Låt oss för ett ögonblick anta att påståendet är riktigt och att beviset härför skulle vara den stora socialdemokratiska framgången. Under sådana förhållanden är det svårt att tänka sig att underkännandet skulle bero på att mittenprogrammet ligger för långt till vänster. Det förefaller mig vara en ganska

Allmänpolitisk debatt

orimlig tanke. I den mån valutgången hänger samman med programmets höger- eller vänsterinriktning måste väljarna antingen ha ansett att mittenprogrammet legat för långt till höger eller ha befarat att mittenpolitiken skulle komma att ligga ett stycke till höger om vad mittenpartierna förkunnade. Det senare är enligt min mening det mera sannolika.

För oss i centern är det väsentligt att hålla fast vid de politiska ståndpunkter vi intagit och framför allt att fullfölja den allmänna politiska målsättning, som partiet haft under snart fyra decennier. Vi är övertygade om att detta skall kunna ske i en mittensamverkan. Givetvis bör inga politiska systemskiften göras till självändamål. De är till endast för att förverkliga sådana politiska mål som annars svårigen skulle kunna nås. Vad som i ett visst sammanhang kan vara rimligt och förnuftigt i fråga om ett systemskifte måste naturligtvis avgöras efter den vid tidpunkten föreliggande situationen.

En sak framstår emellertid för ett oppositionsparti som en logisk nödvändighet, nämligen att försöka bryta ett förefintligt enpartivälde. Först där- efter kan ett oppositionsparti göra anspråk på att vinna tillbörlig hänsyn för sina önskemål.

Mittensamverkan bör enligt centerns mening fortsätta med eller utan stöd från högern — helst med. Centerns förtroenderåd ansåg vid sitt sammanträde nyligen att en fortsatt mittensamverkan för centerns vidkommande är självklar. Centern har också gett besked om att en sammanslagning av centerpartiets och folkpartiets partiorganisationer i dag inte är aktuell. När man talar om organisatoriska arrangemang måste man hålla i minnet att det dock är det politiska innehållet och den politiska förkunnelsen som är det väsentliga.

Men samtidigt som man har detta klart för sig bör man naturligtvis göra

de organisatoriska dispositioner som är att betrakta som de mest effektiva. Nu ansågs en sammanslagning av organisationerna snarast innebära en försvagning av den gemensamma slagkraften.

Att händelserna i Tjeckoslovakien kom att spela en viss roll för den svenska valutgången är naturligtvis en bisak i det stora internationella sammanhanget. Tjeckoslovakienkrisen medförde att den försiktiga optimism i bedömningen av världsläget som uppstod, när fredssamtalen mellan Förenta staterna och Nordvietnam började, kom att tonas ned. Några direkta reaktioner tycks krisen inte ha medfört från västsidan eller från NATO. USA:s hållning präglades av återhållsamhet, sannolikt beroende på att man inte betraktade händelserna i Tjeckoslovakien som upptakten till en aggressivare politik mot västvärlden utan närmast som åtgärder för att behålla ett status quo.

Den tjeckoslovakiska krisen har två aspekter som betingar varandra, nämligen en säkerhetspolitisk och en ideologisk. Tjeckoslovakien är en viktig länk i Warszawapaktens försvarssystem som inte tilläts brista. Den ideologiska aspekten innebär att Sovjet motsätter sig liberaliseringssträvanden, kanske mest beroende på att man befarar att de kan smitta av sig och medföra en uppluckring inifrån av kommunistblocket. Politiskt-psykologiskt blev inmarschen i Tjeckoslovakien helt naturligt en belastning för Sovjetunionen. Inte minst kommunistpartierna i västvärlden och även i utvecklingsländerna reagerade. Sovjets anspråk på att utöva ledningen av den kommunistiska rörelsen i världen har fått vidkännas i varje fall ett temporärt bakslag. Verkningarna av detta kan åtminstone till en tid bli mer besvärande för Sovjet än de störningar i relationerna mellan öst och väst som tjeckoslovakienkrisen förde med sig.

Bakom den officiella propagandafä-

Allmänpolitisk debatt

saden under fredssamtalen i Paris har diskussioner förts som lett till president Johnsons beslut att inställa bombningarna i Nordvietnam. Det borde hälsas med tillfredsställelse av hela vår värld. En komplikation utgör naturligtvis saigonregeringens inställning, även om den regeringen inte ensam torde kunna hindra att fredsförhandlingar inleds. Sannolikt har den att välja mellan att sända representanter eller att så småningom falla. Den saknar av allt att döma tillräckligt stöd för att kunna spela en självständig politisk roll.

Världen hoppas givetvis att de helt säkert hårda förhandlingarna inte bryter samman — då skulle ju de tända förhoppningarna om fred utsläckas. Trycket på båda parter att nå en lösning är mycket starkt. Oavsett vilken personlig uppfattning om vietnamproblemen som den nyvalde presidenten Nixon skulle kunna ha synes det bli svårt för honom att följa någon annan väg än den som president Johnson numera slagit in på; vi läser ju också i tidningarna att han faktiskt är inne på att stödja president Johnson. Detta är ett glädjande tecken och någonting att ta fasta på.

För att så återgå till de inrikespolitiska spörsmålen vill jag säga några ord om en sak som inte har tilldragit sig särskilt mycket intresse i årets val men som var en stor fråga 1966. Jag syftar på det jordbrukspolitiska utspel som gjordes under 1966.

I förhållande härtill var jordbruksbeslutet vid 1967 års riksdag utan tveivel dämpat. Men det är inte riktigt, såsom det hävdats i årets valrörelse, att det i riksdagen skulle ha rått full enighet om 1967 års jordbruksreform. Ett 20-tal reservationer och några särskilda yttranden hade faktiskt fogats vid jordbruksutskottets utlåtande.

En mycket viktig fråga, där meningarna gick isär, gällde produktionsvolymen. Enligt riksdagsbeslutet 1967 skall vi under tiden fram till slutet av 1970-

talet vidtaga särskilda åtgärder för att minska produktionen till 80 procent av vårt livsmedelsbehov. Detta torde betyda nedläggning av en tredjedel av jordbruksmarken. På vissa håll blir det en mycket omfattande nedläggning — upp till 70 procent har det sagts. Kan vi verkligen gå in för att öka importen av livsmedel till 20 procent fram till slutet av 1970-talet när man måste ha anledning att räkna med att just vid den tidpunkt då vår nya jordbrukspolitik skall vara genomförd, knapphet i fråga om livsmedel kan uppstå på den s. k. världsmarknaden? I det läget finns det nog inte garantier för att vi kan importera 20 procent av vad vi behöver. Den stora livsmedelsbrist som drabbar de fattiga folken måste också anses som ett skäl för oss att till väsentlig del försöka täcka vårt livsmedelsbehov själva.

En annan viktig fråga när det gäller jordbrukspolitik är hur rationaliseringsstödet utnyttjas. Den hittillsvarande tillämpningen har i vissa avseenden varit bristfällig. Enligt vår mening bör rationaliseringen främst inriktas på familj jordbruken. Under valrörelsen ställde man sig från regeringshåll positiv till tanken att se över tillämpningen av rationaliseringskungörelsen. En sådan översyn är önskvärd.

Jag tror att man också behöver se över den föreskrift som säger att i ett kombinerat jord- och skogsbruk med omfattande skog endast jordbruket skall bli föremål för lönsamhetsbedömning och behöver ge tillfredsställande resultat för att lån skall kunna erhållas.

Under 1967—1968 har arbetslösheten, friställningarna, legat på hög nivå. Den senaste konjunkturrapporten tyder visserligen på en konjunkturförbättring, men någon markerad uppgång tycks det ännu inte vara fråga om. Vi vet också att vi under den närmaste tiden har att vänta en ökning av antalet arbetslösa av säsongmässiga skäl. Den stundande vinterns arbetslöshet kan bli lika stor som den gångna vinterns.

Allmänpolitisk debatt

Jag vill kort och gott säga att det inte får sparas på arbetsmarknadspolitiska insatser. Glädjande nog torde också partierna vara eniga på denna punkt. Det största ekonomiska slöseriet — det är väl alla medvetna om — är att arbetsvilliga armar inte kan beredas sysselsättning.

Med hänsyn till arbetslöshetens geografiska fördelning men även till andra omständigheter måste arbetsmarknadspolitiken kombineras med vad vi har kallat en aktiv lokaliseringspolitik och jag vill upprepa kravet på ökade medel till lokaliseringpolitiken. Kan man genom statlig företagsetablering varaktigt öka antalet arbetstillfällen i sysselsättningsvaga regioner där den enskilda företagsamheten saknar förutsättningar därför — här måste det i själva verket vara fråga om en kombination av näringspolitik och socialpolitik — synes man inte ha rätt att avvisa den utvägen. Det verkar som om flertalet statliga företag i vårt land är drivna i något av en kombination av näringspolitik och socialpolitik.

Om vi ser på förhållandena i norr vad kapitalavkastningen i de statliga företagen beträffar, blir slutsatsen just att det är fråga om en sådan kombination och det är uppenbart att man även på andra ställen kan ha anledning att driva en företagsamhet i en kombination av denna typ.

Nedläggning och sammanslagning jämte arbetslöshet heter i dag strukturrationalisering och friställning. Uppenbart är att näringslivet måste rationaliseras för att kunna följa med i konkurrensen, och glädjande nog är man på arbetstagarhåll fullt på det klara med nödvändigheten av en sådan strukturrationalisering. Lämpligt anpassade enheter och moderna maskiner är helt enkelt nödvändiga förutsättningar för att de som har sin utkomst i näringslivet — och det är ju de flesta — skall få en hygglig inkomst och i övrigt goda arbetsförhållanden.

Strukturrationaliseringen är således till för att göra det bättre för dem som är kvar inom en näring, men en mindre grupp — de friställda — får det som oftast sämre. Här är en omskolning i arbetsmarknadsstyrelsens regi i förening med det s. k. äldrestödet, som vi har beslutat om i riksdagen, och den efter avtal mellan LO och Arbetsgivareföreningen påbörjade anordningen med avgångsvederlag av stor betydelse. För att man verkligen skall få en god avvägning mellan effektivitet och hänsyn vid strukturrationaliseringarna är ett fullföljande av dessa åtgärder av nöden. Självfallet bör också en allmän arbetslöshetsförsäkring ingå bland åtgärderna för en förbättrad trygghet. Det är en enkel gård av rättvis fördelning, eller solidaritet.

Näringslivets planer på nyanläggningar, utvidgningar och förbättringar befinner sig, som vi vet, på en ganska låg nivå. Delvis beror det på en förefintlig överkapacitet i åtskilliga branscher, men delvis beror det — och kanske främst — på en knapp, för att inte säga dålig lönsamhet. Under sådana förhållanden är det nödvändigt att samhället i första hand undviker nya pålagor på näringslivet och i stället lättar på bördan i skilda hänseenden, t. ex. genom en så låg ränta som möjligt. På så sätt blir det större möjligheter att upprätthålla en god sysselsättning till hyggliga löner.

Förpostfäktningarna inför avtalsrörelsen har, som vi har sett, börjat. Utspellet är välbekant. Arbetstagare och arbetsgivare framför i viss utsträckning olika uppfattningar, och arbetstagarorganisationerna gnabbas sinsemellan. Det kan vara förklarligt. Utrymmet för de totala lönehöjningarna bestäms ju av produktionsökningen, vilken till en del redan är in-tecknad, exempelvis genom höjda ATP-avgifter och situationen är alltså den att vad andra tar av detta realekonomiskt möjliga löneutrymme minskar ens egna möjligheter.

Allmänpolitisk debatt

Det gäller därför att i tid se till, att man får sin anpart. Det tråkiga med en sådan ordning är att alla anser sig tvungna att nominellt kräva mer än vad som verkligen finns att tillgå. Följden blir då given: penningvärdeförsämring, luft i lönekuverten och en fortsättning på jakten priser—löner.

Ett nytt inslag i år är emellertid LO-kravet på överläggningar med regeringen om priser och stabiliseringspolitik. Det ligger i linje med mittenpartiernas förslag om ett mera allmänt samråd mellan arbetsmarknadens parter och politikerna, dvs. en rundabordskonferens, något som man tidigare inte velat höra talas om men som man nu är på väg att införa, åtminstone i väsentlig utsträckning.

Detta är glädjande, eftersom vi tror att denna väg kan vara värd att pröva. Ingen kan garantera på förhand att sådana försök kommer att lyckas över huvud taget eller att de kommer att lyckas redan vid första eller andra tillfället, men saken är så utomordentligt viktig, att vi anser att försök bör göras inte bara en utan flera gånger, så att man kan förvissa sig om huruvida denna väg verkligen är framkomlig.

Naturligtvis ligger det i flertalets intresse att försöka bromsa inflationen. Den undergräver ju en redan förut svag lönsamhet hos många näringar och företag, vilkas förutsättningar bestäms av internationell konkurrens, antingen därigenom att de är exportföretag eller därigenom att deras produktion måste konkurrera med importvaror. I en sådan situation blir det helt enkelt inte möjligt att lyfta upp låglönegrupperna.

För att kunna höja låglönegrupperna krävs emellertid också resonans hos övriga grupper, både arbetstagare och företag, eftersom en speciell lyftning av låglönegrupperna förutsätter återhållsamhet hos övriga grupper. För politikerna gäller det att medverka i opinionsbildningen och ta initiativ som främjar konkurrensen med utländska

företag och som underlättar en lösning av låglöneproblemet.

Samhället bör också genom sina direkta åtgärder verka för en utjämning till låginkomsttagarnas förmån, bl. a. i fråga om beskattningen. En tänkbar sådan väg, som ibland har förts fram, är att medge avdrag från inkomstens slutbelopp på skattsedeln — således inte från den taxerade inkomsten.

Nu är nog detta problem alltför komplicerat för att man utan mycket ingående överväganden skall kunna ta ställning till det, och jag är inte beredd att i dag gå in för någon speciell linje. Men det gäller att hitta någon lösning som kan gagna låginkomstgrupperna, och en utredning borde faktiskt tillsättas för att undersöka saken och för att pröva låginkomstgruppernas skattefrågor över huvud taget.

Skulle man sedan vilja utreda — det är en annan fråga — hur den indirekta beskattningen bäst skulle utnyttjas i konjunkturpolitiken, så tror jag att man först som sist bör göra detta.

Ur jämlikhetssynpunkt vill jag uttala min tillfredsställelse över att man i dag på LO-håll vill försöka medverka till att avskaffa grupperingen av lönerna.

En annan jämlikhetsfråga som förutom låginkomsterna tilldrar sig stort intresse är spörsmålet om pensionsåldern. Det har sagts att centern står ensam om kravet på etappvisa sänkningar, så att pensionsåldern blir 65 år för dem som nu har 67 år. Låt mig påminna om att vi har varit ensamma om en hel del saker. Först var vi ensamma om den allmänna arbetslöshetsförsäkringen; jag tror inte att vi i dag är så ensamma om denna.

Vad sedan gäller pensionen har det sagts att frågan kan lösas genom införandet av en varierande pensionsålder. Enligt min mening skulle det förutsätta att flertalet av dem som får pension redan vid 65 år skulle vara villiga att höja pensionsåldern till 67 år. Det tror jag inte på. En helt annan sak är att

Allmänpolitisk debatt

även om pensionsåldern sätts till 65 år, behöver man ändå vissa variationer, så att grupper med mycket tungt arbete får pension ännu tidigare. Dessutom behöver man en valmöjlighet i stil med vad som gäller för ett flertal statstjänstemän; rätt till pension vid 65 års ålder, rätt att kvarstå till 66 år och möjlighet att efter ansökan få kvarstå ytterligare till 67 år.

Från centerpartiet har vi under en hel del år tagit upp miljöproblemen. Gensvaret från andra grupper var i början ganska svalt. Ett miljöprogram skulle, framhöll vi, sikta till att skapa goda förutsättningar för vad vi kallar den yttre och inre miljön. Åtgärderna mot vatten- och luftföroreningarna har nu kommit en bit på väg, och i dag läste jag i tidningen om att man då det gäller luftföroreningar från bilar är beredd att gå ännu ett steg längre.

I fråga om bullret vet vi alla att mycket återstår att göra. En sak vill jag emellertid understryka, nämligen att om en modern tids krav på god miljö kommer i konflikt med tidigare etablerade enheter inom näringslivet kan det bli ödesdigert att generellt se den ekonomiska lösningen av problemen på sådant sätt att den ena av de från början förefintliga intressenterna ensam skall stå för hela kostnaden. Näringslivet kan i många fall inte göra det. Lika orimligt vore det att fordra att enskilda människor, även om de med vett och vilja slagit ned sina bopålar intill en befintlig industriell enhet, skall delta i kostnaderna för att eliminera olägenheterna av konflikten boende-industri. I sådana fall måste nog samhället träda till.

I centerpartiet ser vi emellertid miljöbegreppet i ett vidare perspektiv. Människans hela situation i ett tekniskt och kommersiellt avancerat samhälle måste tas med i bilden. De många problemen med stress och anpassnings-svårigheter visar att de politiker, som bär ansvaret för samhällets utformning,

ännu inte har hunnit med allt som dagens situation kräver. Detta är kanske inte så märkvärdigt. Med den högre allmänna standard vi nu har finns ekonomiskt utrymme för en bättre miljö och då tycker vi att saken är självklar. Anorlunda var det den tid då alla våra ansträngningar togs i anspråk för att i enkel standard skaffa fram föda, kläder och bostäder. Miljövård i vidare bemärkelse innefattar inte bara skydd mot vatten- och luftföroreningar och buller utan även åtgärder i övrigt som kan vara ägnade att motverka stressen och jäktet i arbetet.

Här spelar arbetsmiljön, boendemiljön och även fritidsmiljön en mycket viktig roll som motvikt till stress och pressande arbete.

Opinionen för en bättre miljö har växt; stora grupper, framför allt ungdomar, reagerar mot ett samhälle som inte är anpassat efter människans förutsättningar. I stället för ett, som det ibland har sagts, sterilt samhälle — det är nu överord — med dagsländeaktiga lyxkonsumtionsvaror vill man ha en miljö med ett innehåll som alla i jämlikhetens intresse får del av. Detta måste beaktas vid det fortsatta samhällsbyggandet.

Sammanfattningsvis vill jag framhålla att de frågor som enligt vår mening har särskild aktualitet just nu gäller bättre jämlikhet människorna emellan, större trygghet i försörjningen, krafttag för näringslivet i syfte att göra den gemensamma kakan större och utökad lokaliseringspolitik, kamp mot inflationen och penningvärdeförsämringen samt miljövård i vidsträckt bemärkelse.

Vidare anförde:

Herr WEDÉN (fp):

Herr talman! Socialdemokraterna vann en betydande seger i årets val — som jag tror att herr Hedlund för

Allmänpolitisk debatt

en liten stund sedan formulerade det — och lika odiskutabelt är bakslaget för folkpartiet. Man kan visserligen säga, som herr Hedlund också gjorde, att om man jämför valen 1962 och 1964 med valet 1968 framträder inga anmärkningsvärda skillnader — om man räknar samman de socialdemokratiska och kommunistiska rösterna har dessa båda partier till och med en något sämre position än 1962. Men mellan 1962 och 1964 å ena sidan och 1968 å andra sidan ligger 1966. Resultaten av dessa val visar hur snabbt förändringar kan ske i den svenska politiken.

Det finns ingen ödesbundenhet i utvecklingen. Socialdemokratin har i dag en obestridlig maktposition och ett lika obestridligt ansvar. Men vi på den liberala sidan har goda möjligheter att vinna framgång vid nästa val, om vi själva kan och vill göra de rätta insatserna. Behovet av ett socialliberalt alternativ blir inte mindre därför att socialdemokraterna har stärkt sin maktposition — det förhåller sig tvärtom. Vår uppgift och vår politiska viljeinriktning står fast, och jag skall i det följande ta upp ett par centrala frågeställningar för vår politik under de kommande åren. Men först vill jag stanna en liten stund vid några inslag i själva valrörelsen.

Visst har vi inom folkpartiet formulerat klara ståndpunkter i de huvudfrågor som enligt vår mening förelåg inför detta val: tryggheten i sysselsättningen och vad den krävde av närings-, arbetsmarknads- och konjunkturpolitik, bostadsbristen i de större tätorterna och de höga hyrorna i de nya husen, vårdkrisen och dess påfrestningar för människorna, den utmaning som tillståndet i utvecklingsländerna riktade och alltjämt riktar mot oss. I folkpartiets och centerpartiets gemensamma handlingslinjer fanns en grundval för en alternativ politik. Jag vill alltjämt hävda att den grundvalen var väl så klart utsta-

kad som det socialdemokratiska programmet.

Däremot, herr talman, är det alldeles tydligt att vi inte i tillräcklig grad lyckades informera väljarna om vad vi ville. Socialdemokraterna lyckades mycket bättre, trots att deras program — och det tror jag att en närgången granskning skulle bekräfta — ingalunda var mer precist eller ens mer klart i huvudlinjerna är vårt. Det var en stor organisatorisk prestation som gjordes av det socialdemokratiska partiet. Den stöddes också av mångdubbelt större resurser — ekonomiska och personella — än vad något annat parti hade till sitt förfogande.

Men vi har naturligtvis ingen anledning att skylta över — tvärtom tror jag att det vore ett misstag av oss — att diskussionen om regeringsfrågan för vår del alltför mycket kom att präglas av olika författningsmässiga och tekniska förutsättningar för att ett regimskifte skulle komma till stånd. Vi talade inte tillräckligt mycket om den politik, som vi ville vara med om att föra efter ett framgångsrikt val och som vi i verkligheten hade dragit upp riktlinjerna för. Här ligger, tror jag, en icke obetydlig del av förklaringen till att de stora vinster, som vi år 1966 gjorde från socialdemokraterna, nu i stor utsträckning gick tillbaka till regeringspartiet.

Ser man på valresultatet ur den samlade oppositionens synvinkel tror jag att man kan finna en annan väsentlig förklaring till bakslaget, som det skulle vara fel att inte öppenlydligt tala om även här. Jag tänker på att sammanhållningen kring en politik, som en majoritet av det svenska folket på sakliga grunder kunde anse bättre än den socialdemokratiska, inte var fullständig inom den demokratiska oppositionen. Högerns politik beredde svårigheter för hela oppositionen. Den gav herr Erlander och alla de ledande socialdemokraterna möjligheter att med olika demagogiska knep framställa oppositionen

Allmänpolitisk debatt

som en opposition utan program eller som mer eller mindre utlämnad till höger. Den kastade på så sätt en skugga över hela den demokratiska oppositionen. Jag säger inte detta för att nu i efterhand rikta kritik mot något i det förflutna. Det tjänar inte mycket till — många människor hörde mig säga detta även före valet. Jag säger det med tanke på framtiden och för att återigen betona att problemets lösning inte kan ligga i något allmänt tal om samling. Det är riktlinjerna och politikens innehåll som är det väsentliga, och vi avvaktar nu med intresse — jag vill gärna säga med välvilligt intresse — vilket resultat den omprövning av högerpolitiken som nu inlets kommer att leda till.

Naturligtvis utgör den nära politiska samverkan mellan folkpartiet och centerpartiet alljämt den mest betydelsefulla faktorn inom oppositionen. Frågan är hur den skall fungera. Det finns ingen anledning att låta det råda något tvivel om att vi inom folkpartiet ansett det naturligt att denna samverkan också skulle leda fram till en förändring av den sedan ett halvt århundrade traditionella partistrukturen i svensk politik. En ny partibildning i god tid före 1970 års val, som skulle verka stimulerande och attraherande, har för oss hägrat inom blickfältet. Vi har intagit en beredskap i det syftet, och jag vill i det sammanhanget konstatera två saker.

Den första är att det nu står klart, att man inom centerpartiet inte är beredd att söka sig fram mot en så snabb lösning. Jag vill öppet säga att jag beklagar det. Vi anser att det hade varit lyckligare, om en bred opinion inom centerpartiet — och vi förstår att en bred opinion behövs i ett sådant här sammanhang — varit beredd att ställa sig bakom en djärv framtidshandling av detta slag. Nu är inte detta fallet, och vi får då arbeta utifrån de förutsättningar som finns.

Det andra jag vill konstatera är, att för oss inom folkpartiet betyder detta

att vi med särskild energi går in för att vidareutveckla huvudlinjerna i det partiprogram som 1962 års landsmöte i Göteborg antog och att på olika väsentliga områden konkretisera det. Jag skall strax återkomma till den saken. Det innebär naturligtvis på intet vis att vi raserar eller ger upp den politiska samverkan med centerpartiet. Den överensstämmelse när det gäller ståndpunktaganden till väsentliga politiska problem, som vi inom centerpartiet och folkpartiet efter egen prövning kommit fram till, bör enligt vår mening inte luckras upp av ett val som gått dåligt för den demokratiska oppositionen över huvud taget och bättre för centerpartiet än för folkpartiet.

Jag vågar säga att jag för min del i många år sökt arbeta för att stärka bredden och slagkraften hos den demokratiska oppositionen. Att vägen i verkligheten visat sig mer svårframkomlig än jag väntat — bl. a. naturligtvis beroende på egna misstag och felbedömningar — och att snabba och stora resultat visat sig svåra att uppnå skall inte hindra oss inom folkpartiet att fortsätta att verka i den riktningen; jag tror att om tålamodet är tillräckligt skall vi också till slut nå målet. Närmare det målet kan däremot säkerligen inte nya partier, som bildas vid sidan av de nu existerande, leda oss, allra minst under de förutsättningar som kommer att gälla för 1970 års val.

Det finns ett par andra omständigheter som har aktualiserats under valrörelsen som jag gärna med ett par ord vill beröra.

Det är klart att politiska motsättningar accentueras i valtider, och det är då lätt hänt att det fällt mindre väl övervägda omdömen om politiska motståndare — sådant har man gjort sig skyldig till från alla partiernas sida och jag gör inget undantag för folkpartiet. Men det fanns ett drag i den socialdemokratiska valpropagandan som gick utöver detta och som inte var resultatet av

Allmänpolitisk debatt

några enstaka övertramp. Man förde en kampanj vars syfte var att systematiskt undergräva respekten för motståndarnas motiv och att uppförstora klyftor mellan klasser och grupper. Det var ofta ett enkelt budskap som vi här mötte. Mitt genom folket går en avgrund, tycktes man vilja säga. På den ena sidan står socialdemokratin, uppfylld av jämlikhetssträvanden och andra höga mänskliga ideal. Men på den andra sidan, som alltså representerar nära hälften av det svenska folket, står krafter vägledda av egoistiska intressen och mer eller mindre dolda maktgruppers intriger. Detta var kvintessensen i framställningen, som understöddes av en uppsjö av flygblad och annan propaganda.

Jag vill gärna i all enkelhet säga att vi har upplevt inslag av den typ som jag nu talat om som orättfärdiga. Påståendena är dessutom orimliga. Verkligheten är inte sådan som socialdemokraterna här skildrat den, och en valuppläggnings av det slaget tror jag inte kan främja en sund samhällsutveckling. Vi känner oss därför också förvånade över det hyckleri från socialdemokratisk sida som vi tycker oss ha upplevt efter valet. Efter att under valrörelsen i år ha haft till sitt förfogande en organisatorisk apparat och ekonomiska resurser utan motstycke, efter en mobilisering inom fackföreningsrörelsen av väldig omfattning, efter att ha pressat sitt övertag i fråga om radio och TV, efter att ha använt argument av den typ jag nu beskrivit och efter att ha vägrat att över huvud taget diskutera en överenskommelse mellan partierna om att avstå från bidrag från juridiska personer, efter allt detta säger socialdemokraterna eller i varje fall en del av dem nu, att det är synd om dem därför att de har varit utsatta för lumpna och orättvisa angrepp. Statsråden Palme och Moberg har uttalat att den icke-socialistiska pressen på ett uppseendeväckande sätt förföljt socialdemokratin,

förtigt dess goda sidor och hindrat den från att på ett resonabelt sätt få utrymme i nyhetsspaltarna.

Man skulle kanske kunna ta lätt på detta och le åt det. Men det är en allvarlig anklagelse. Tror man verkligen inom det socialdemokratiska partiet att de tidningar man åsyftar är mer partiska eller mindre opartiska än de socialdemokratiska tidningarna? Jag tillåter mig att starkt betvivla att anklagelsen är riktig. Men den är så allvarlig att dess riktighet borde opartiskt undersökas. Jag vill därför föreslå statsministern att vi tillsätter en opartisk utredning som får till uppgift att systematiskt värdera nyhetsmaterialet i olika tidningar, inte bara volymmässigt utan även vad t. ex. rubriker och innehåll beträffar. Jag hoppas att statsministern skall gå med på detta förslag. Eljest måste vi uppfatta de våldsamma orden som ett led i en mäktig regerings press på massmedia.

Jag vill härefter övergå till ett par aktuella framtidsproblem. Det är klart att en kritisk prövning av gårdagens och dagens auktoriteter och av innehållet i och tolkningen av deras påbud av olika slag alltid är nödvändig i ett samhälle som skall förbli friskt.

Prövningen måste då och då leda fram till att några av de gamla auktoriteterna förkastas. Men det förefaller som om man på en del håll i sin iver att delta i stormanlöpnigen mot dagens auktoriteter — det må vara en religiös tro, dagens politiska makthavare, företagsledare eller organisationsledare — glömmer bort en sak som jag vid flera tillfällen påpekat i kammaren: gemenskap mellan människor i ett samhälle kräver ordning.

Ju mer komplicerat, tekniskt och ekonomiskt samhällslivet blir, desto ömtåligare är också dess maskineri och desto mer stregas behovet av hållfasta samlevnadsregler. Om ett samhälle skall vara ett i ordets bästa mening humant och demokratiskt samhälle, präglat av hänsyn till människorna och

Allmänpolitisk debatt

av hänsyn mellan människorna, av solidaritet, av — om jag får använda ett enkelt men genuint ord — godhet, kan inte ordningen åstadkommas väsentligen genom straff eller hot om straff, genom rädsla för de styrande eller genom tryck, övervakning eller våld från deras sida. Då måste den åstadkommas genom att det överväldigande flertalet medborgare finner det naturligt att frivilligt erkänna samlevnadsreglernas auktoritet, naturligtvis med rätt för var och en att i demokratisk ordning verka för ändring av dem.

Utifrån en sådan grundsyn, som är uttryckt i folkpartiets program, kan vi liberaler vara med om att kritiskt pröva alla auktoriteter och att förkasta dem som var och en av oss efter en sådan prövning inte kan godkänna. Men vi är också medvetna om att ett ordnat samhälle och vad som är av lika stor betydelse, om jag får använda uttrycket, ett värdigt liv över huvud taget fordrar att vi efter denna kritiska prövning bekänner oss till ett handlingsmönster, ett normsystem som får präglas av värden av det slag som jag nys nämnade.

Det är för oss klart att vi inte kan acceptera eller känna någon själsfrändskap med en hånfull, överlägsen hållning gentemot den som har en kristen tro. Men det är också klart för oss att inom våra led måste vi känna respekt för varje samvetsbestämd uppfattning. Folkpartiets program utgår från de värden som kristendom och humanism skapar. Det behövs en fortsatt gemenskap, ett fortsatt förtroendefullt samarbete inom våra led kring ansträngningarna att utforma grundvalarna för framtidens samhälle, en fortsatt sammantvining, om jag får uttrycka mig så, av båda dessa pulsådror i den svenska liberalismens liv, för att vi skall lyckas med de viktiga uppgifter som ligger framför oss.

Det har på sina håll blivit populärt, inte minst under de senaste dagarna,

att tala föraktfullt om lag och ordning, därför att de orden ibland har brukats och brukas av hel- eller halvdiktatoriska regimer för att stödja ett för folkets flertal förhatligt välde eller av extremister av typen Wallace i Förenta staterna, som tror att det går att komma till rätta med eller överskylla stora sociala problem och motsättningar i rasfrågor genom att tala om lag och ordning och sätta sin lit till polisingripanden för att lösa problemen. Men det förhållandet att dessa ord ibland missbrukas — vilka ord gör inte det — innebär sannerligen inte att vi inte här hemma skulle kunna tala om lag och ordning utan att känna oss besvärade över att några röster från det nygamla vänsterhålllet strax passar på att försöka sätta en reaktionär stämpel på oss. Det finns väl ingen utom en flock extremister som vill beträda den våldsamma omstörtningens väg. En alldeles överväldigande majoritet vill gå reformernas och evolutionens väg.

Från de utgångspunkterna kan vi motsätta oss funderingar om och krav på s. k. direktdemokratiska metoder som kommer fram i debatten. I verkligheten synes dessa metoder gå ut på att små minoriteter skall kunna förvandla fredliga demonstrationer till våldshandlingar, ockupera undervisningslokaler, störa meningsmotståndares sammankomster och hindra dem från att komma till tals, slå ut fönsterrutor på främmande länders ambassader o. s. v. Genom direkta handlingar i strid med gällande lag och regler vill de ge sin mening till känna och söka få samhället att rätta sig efter deras vilja. Vi måste avvisa sådana metoder i vårt land.

Men efter att ha sagt detta, herr talman, vill jag gärna tillägga att professor Erik Lönnroth enligt min uppfattning har alldeles rätt när han i en artikel i Svenska Dagbladet för ett par veckor sedan gjorde gällande, att det bakom dessa och liknande protestreaktioner och tendenser finns djupare or-

Allmänpolitisk debatt

saker än politiskt tungomålstalande och busaktighet.

Vi resonerar och hör nu mycket talas om en utvidgad, fördjupad och förbättrad demokrati. Samtidigt härmed kan vi på område efter område urskilja hur starka centraliseringstendenser gör sig gällande, hur antalet människor som inom dessa områden tycker sig kunna påverka besluten förefaller — jag använder med flit tills vidare det uttrycket — bli allt mindre i förhållande till det antal människor vilkas levnadsbetingelser påverkas av besluten. Man tycker att förhållandet mellan påverkan och de påverkade förskjuts i ogynnsam riktning. Det gäller den statliga politiken, icke minst i länder under socialdemokratisk ledning, men även, om än inte lika starkt, i åtskilliga andra länder. Det gäller också den kommunala politikens sfär. Diskussionerna och metoderna för t. ex. bebyggelseplaneringen och om sammanläggningen av olika kommuner belyser också detta. Går vi till utvecklingen inom näringslivet kan vi återfinna samma tendenser i strävandena att uppnå större företagsenheter och långtgående specialisering också i de mindre företagen. Naturligtvis är vi alla medvetna om att återigen samma tendens ingalunda lämnar t. ex. löntagarnas organisationer oberörda. Den fart varmed t. ex. **storavdelningar** av olika slag kommit till stånd är ju ett tecken härpå. Exempel skulle kunna tas även från utbildningsväsendet.

Ändå skulle man kunna göra gällande att det ligger något paradoxalt i vantrivsel- och protestaktionerna. Medborgarnas inflytande på riks- och kommunalpolitiken är säkerligen mycket större i dag än för låt oss säga 50 år sedan. Löntagarnas inflytande över de villkor som de arbetar under är mycket större än då. Skolor och högskolor möter sina elever med en mycket öppnare inställning än tidigare. Trots detta upplever sannolikt allt fler människor inom dessa och andra områden en kan-

ske allt starkare känsla av att på något sätt vara utlämnade, överlämnade till andra, till ett fåtals godtycke. Att den upplevelsen kan te sig ologisk i ett historiskt perspektiv hindrar inte att den kan vara intensiv. Verkligheten nu förefaller många att vara sådan. Därför vänder sig också särskilt ungdomen i stigande grad mot de auktoriteter, som den tycker är avlägsna, oåtkomliga eller som den inte finner några vägar till, för att uttrycka sina uppfattningar och beskriva sin situation. När nivån stiger på utbildning och kunskaper, på förmåga till självständig prövning och på inkomster som ger möjligheter till någonting utöver livets nödtröft och som lämnar krafter över till att tänka på någonting annat än att avlägsna oron för morgondagen, då stiger samtidigt, enligt min mening med rätta, medborgarnas anspråk på delaktighet i den demokratiska processen.

Som jag förut antydde måste vi avvisa angrepp på vad angriparna kallar formell demokrati, som i själva verket innehåller de mest grundläggande fri- och rättigheterna. Och vi måste också avvisa talet om direktdemokrati. Men vi kan inte visa ifrån oss de stora krav på politikerna som den antydda utvecklingen i alla fall reser. Dagens tekniska och ekonomiska möjligheter, vår ökade kännedom om människors beteenden och reaktioner i olika sammanhang, våra erfarenheter av de risker som en förstelning av demokratin medför, allt detta borde sporra oss att söka förbättrade former för en levande demokrati även under en samhällsutveckling där ekonomiska och tekniska faktorer föder fram starka centraliseringstendenser. Särskilt ett liberalt parti har anledning ägna sina krafter åt att försöka avvärja att effektivitetskravet och kraven på större delaktighet för medborgarna i väsentliga avgöranden kommer på kollisionskurs. I stället bör vi försöka få dem att löpa parallellt.

Inom folkpartiet har vi funnit dessa

Allmänpolitisk debatt

problem vara så betydelsefulla, att vi beslutat tillsätta en särskild arbetsgrupp med bred förankring, innefattande såväl direkt i riksdagsarbetet eller i annat partiarbete detagande liberaler som företrädare för folkrörelserna, arbetslivet, den akademiska världen och ungdomen. Naturligtvis tror vi inte att vi snabbt skall kunna komma fram till några lösningar. Det gäller i första hand att fixera problemställningar av skilda slag och att skissera principiella riktlinjer och alternativ. Vi skall försöka att successivt presentera frågeställningar av allmänt intresse och hoppas på en livlig och belysande debatt kring dem.

Andra arbetsgrupper kommer att ta itu med vidareutvecklingen av vårt näringspolitiska program, av sparandets — inte minst företagssparandets — fördelning och av allt det som kan sammanfattas under rubriken De gamlas Sverige. Det sistnämnda gäller såväl frågorna om pensionsålder och pensionsnivå som — inte mindre betydelsefullt — de äldres möjligheter att vara fria och fullmyndiga medborgare i samhället samt att delta i arbetslivet i den utsträckning de vill göra det.

Jag skall om en liten stund avslutningsvis beröra ett för framtiden centralt problem inom den ekonomiska politikens område, men låt mig först knyta an till den aktuella situationen.

Konjunkturläget är alltså oklart, och även om man i konjunkturinstitutets rapport kan avläsa en försiktig optimism rörande det kommande årets utveckling finns där också många osäkra faktorer. De sammanhänger inte minst med exportutsikterna. Under alla förhållanden kan vi konstatera att arbetsmarknadsläget inte är tillfredsställande. Nu sedan regeringen vunnit en stor valframgång hoppas jag att den skall vara villig att ta fasta på åtminstone några av de förslag som vi från vår sida lade fram i våras men som då avvisades, förslag som syftade till att upp-

rätthålla sysselsättningen på ett bättre sätt. Jag har med stort intresse noterat att konjunkturinstitutets chef vill förordna statliga beställningar för u-länder inom industri med ledig kapacitet och där eljest arbetslöshet skulle uppstå. De beställningarna kan nog samtidigt ges en selektiv inriktning, om man så vill. Jag vädjar till regeringen att på nytt överväga dessa förslag, som den för några månader sedan avvisade.

Vår satsning på en allmän sysselsättningsförsäkring för såväl löntagare som företagare — den väckte ju mycket missnöje på den socialdemokratiska sidan tidigare i år — har givit resultat i den meningen att de socialdemokratiska ledamöterna i den sittande utredningen har anslutit sig till tanken. Jag utgår från att denna inställning är representativ för regeringspartiet.

I ett längre perspektiv måste vi vara beredda att inse att det finns ett givet samband mellan bl. a. faktorerna kostnads- och inkomstläge, investeringsnivå inom näringslivet, internationell konkurrenskraft och trygghet i sysselsättningen. De problem och svårigheter som här finns eller kan uppstå kan ju inte lösas bara genom att sätta in statlig företagsamhet. Sett från våra socialliberala utgångspunkter kan man säga att statliga företag har en viktig funktion att fylla inom vissa områden och i speciella situationer, men de har inte några generella fördelar i och för sig ur trygghetsskapande synpunkter. Olika nyetableringar måste därför prövas från sina särskilda förhållanden och förutsättningar. I längden och för att verkligen kunna bereda trygghet måste ju även statliga företag gå ihop.

Bristande konkurrens som leder till ekonomisk ineffektivitet och nackdelar för konsumenterna kan vara *ett* skäl för statliga insatser. Ett annat, som i dag kanske är det som oftast åberopas, gäller orter till vilka det går trögt att lokalisera privata företag. I sådana fall måste man naturligtvis först och främst

Allmänpolitisk debatt

undersöka om det finns ett reellt expansionsutrymme inom den bransch det är fråga om. Finns inte detta, innebär ju tillkomsten av ett nytt företag, vare sig det är statligt eller privat, att andra företag tvingas till inskränkningar eller rent av nedläggningar. Man måste också undersöka om man kan få i gång en lönsam produktion sedan vissa begynnelse-nackdelar undanröjts, eller om man även på flera års sikt måste räkna med betydande driftsubventioner. I det förra fallet gäller det främst, som jag ser det, att sätta in lokaliseringpolitisk stimulans som undanröjer begynnelse-nackdelarna, och då kan ju både enskild och statlig etablering komma i fråga.

Herr talman! Jag tror inte det kan vara opåkallat att vid detta tillfälle säga några ord om perspektivet reformer och skatter. Det perspektiv, som avtecknar sig i långtidsutredningens s. k. avstämning, är verkligen föga uppmuntrande. Reformutrymmet är ansträngt, och den utveckling av skattetrycket, som angavs av långtidsutredningen 1965 såsom en kalkyl fram till 1970, har redan i stort sett realiserats 1967/68.

Detta är en situation som framhäver två väsentliga problem. Det ena gäller den ekonomiska planeringen och behovet av en mer systematisk prioritering från statsmakternas sida inom reformverksamheten, också på några års sikt. Vi hoppas nu att regeringen är villig att driva på och forcera detta arbete.

Den andra huvudfrågan gäller skattesystemets utformning. Från och med nästa år får vi mervärdesskatten. Men likafullt är skattesystemet i sina huvuddrag föråldrat och behäftat med en rad brister. Den individuella beskattningen avtecknar sig alltmer som framtidens skattelinje, samtidigt som svårigheterna att finna rättvisa övergångsformer och att komponera in en sådan reform i en allmän skattereform ännu inte har tillräckligt beaktats inom ramen för de åt-

gärder och utredningar regeringen hittills vidtagit eller tillsatt.

Till detta kommer det alltmer brännande problemet med den kommunala skatten och dess effekter. Under de senaste åren har vi haft en ytterst snabb stegring av såväl den kommunala konsumtionen som av de kommunala investeringarna, och den kommunala uttaxeringen har också ökat i snabb takt. Situationen är allvarlig.

Jag tror att en väsentlig fråga är hur denna snabba utveckling bättre skall kunna balanseras i förhållande till andra angelägna behov och naturligtvis även önskemål om att hålla det totala skattetryckets ökning inom rimliga gränser. Men det gäller också verkningarna av den totala beskattningen för olika inkomsttagargrupper. Med en viss tillspetsning kan man säga att kommunerna, samtidigt som statsmakternas skattepolitik syftar till att hävda principen om skatt efter bärkraft, har uppgifter eller av oss pålagges uppgifter, som i förening med en åtstramning av deras upplåningsmöjligheter leder till en kommunal uttaxering, vilken får en verkan i motsatt riktning mot den princip som riksdagen följt när det gäller den statliga beskattningen.

Jag anser att en omfattande skattereform i dag framstår som mera angelägen än någonsin, varvid man också måste ta hänsyn till de effekter som uppstår av den kommunala skattebördan. Vi måste se skattefrågorna på det statliga, det regionala och det primärkommunala planet som ett enda, ehuru förvisso synnerligen komplicerat problem. Det går helt enkelt inte längre att lägga detta viktiga spörsmål åt sidan och nöja sig med marginella justeringar.

Låt mig i det aktuella sammanhanget säga några ord om en annan fråga, som också var föremål för åtskillig diskussion under valrörelsen. Jag tänker på bostadskostnaderna i de nya husen. Den främsta tvistefrågan gällde ju låneun-

Allmänpolitisk debatt

derlagets höjd. Jag vidhåller att en ökning av detta upp till en kontrollerad produktionskostnad skulle ge väsentliga lättnader av kapitalkostnaderna i de nya husen; det gäller inte minst de kooperativa husen.

Vi har också sett hur under sommaren en av regeringen tillsatt utredning framlagt förslag om en mer vidsträckt flerårsplanering av bostadsbyggandet och om en konjunkturreserv av förbättrade projekt. Förslaget överensstämmer nära med våra ståndpunkter sedan länge. Jag vågar hoppas att regeringen, med den generositet som framgång borde föda, skall lägga prestigen åt sidan och ta fasta på detta förslag, som kan bidra till en effektiviserad och därmed förbilligad bostadsproduktion.

Det har, herr talman, sannerligen inte saknats dramatiska händelser på den världspolitiska scenen under det år som för oss varit valåret 1968. Vi har under detta år äntligen upplevt hur en smal ljusrand skymtat över vietnamkrigets mörka horisont. Jag hoppas att den skall vidgas. Jag hoppas att de tecken som nått oss på en bestämd uppmjukning i den amerikanska positionen när det gäller att träda i direkt kontakt med FNL skall peka ut en färdriktning för Förenta staternas politik som kommer att fortsättas av den nye presidenten. Jag hoppas också att Saigonregeringen inte skall kunna sabotera en sådan utveckling och att förståelsen i Sverige och på många håll i Europa över huvud taget skall öka för hur oerhört komplicerad den sydostasiatiska situationen verkligen är.

Både när det gäller den amerikanska utrikespolitiken och de stora problemen inom Förenta staterna är det många här hemma som med en viss bävan ser på framtiden och den nyvalde presidentens förmåga och vilja att verka för en social reformpolitik inom och utom landet. Men vi har naturligtvis all anledning att önska honom framgång i en sådan politik. Vår egen tillvaro, utveck-

lingen i Europa och i den fattiga världen beror i hög grad på den amerikanska politikens utformning.

En ny självtillräcklighet, en ny isolationism i Förenta staterna, av den karaktär som präglade 1920-talet och en stor del av 1930-talet och som Franklin Roosevelt inte förmådde bryta förrän nazismens Tyskland så gott som erövrat hela Nord- och Västeuropa och stora delar av Östeuropa, skulle vara ödesdiger för demokratin i vår världsdel. Även för en svensk regering måste det vara en uppgift, och en viktig sådan, att göra det lilla den kan för att undvika en sådan utveckling.

Det är uppenbart att den svenska regeringen under några veckor före den sovjetiska invasionen i Tjeckoslovakien i olika avseenden felbedömde de faktorer som påverkade förloppet av krisen i Europas centrum. När invasionen sedan kom fördömde vi den alla, liksom vi nu alla hoppas på att den snart skall upphöra.

Det är tydligt att man på många håll i Europa ser allvarigare på läget än vad vi kanske i allmänhet gör här hemma. Det har avspeglats t. ex. i den norska regeringens förslag till stortinget om förstärkning av Nordkalottens försvar. Meningsyttringar i Rumänien och i ännu större utsträckning i Jugoslavien pekar i samma riktning. President Tito höll häromdagen ett tal som det finns anledning att uppmärksamma.

I detta läge tror jag att det skulle vara av stor psykologisk-politisk betydelse, om den nya administration som kommer att träda till i Förenta staterna och den västtyska regeringen kunde deklarerera en beredskap att ratificera icke-spridningsavtalet, naturligtvis under förutsättningar som även på annat sätt främjade en förnyelse av den avbrutna avspänningen i Europa. Uteblir en ratificering från några av de mest tungviktiga makterna har den betydelsefulla fredsinsats som arbetet på icke-spridningsavtalet inneburit misslyc-

Allmänpolitisk debatt

kats. Det skulle ha mycket allvarliga verkningar — även när det gäller situationen i Främre Orienten, tror jag, men jag skall inte diskutera den saken i dag.

Jag har interPELLERAT statsrådet Wickman om en eventuell ny utveckling av EEC-problemen, och då jag räknar med att vi vid hans svar också får tillfälle att diskutera den planerade nordiska ekonomiska unionen avstår jag från att nu ta upp saken. Jag vill bara med stor tillfredsställelse notera den positiva deklaration i det senare sammanhanget som gjorts av landsorganisationerna inom berörda länder.

Herr talman! Jag vill sluta med en principfråga som gäller den ekonomiska samhällsutvecklingen, men inte bara den. Socialdemokraterna i Sverige har i det senaste valet vunnit röster både från kommunisterna och från den demokratiska oppositionen. Det är kanske nästan oundvikligt att den prestationen åtföljts av något av en själsklyvning i socialdemokratisk propaganda och politik, en konflikt som återspeglas inte minst i socialdemokraternas uppläggning av sitt näringspolitiska resonemang. Där finns förvisso en del bra saker men också tämligen otydliga uttalanden som ger antydningar om en mer doktrinär socialistisk politik. Och på socialdemokraternas vänsterflygel finns många som ivrigt åberopar de marxistiska besvärjelserna. De manar till kamp mot kapitalister, profit och kommersialisering, och de linjerar upp en socialdemokratisk politik med långtgående socialistiska inslag.

Regeringspartiet befinner sig nu i en valsituation och i den politiska hederlighetens namn bör det klart kunna anges vilka syften partiet har och vilka metoder det tänker tillgripa. Socialdemokratin har försökt förena ett regeringsarbete inom blandekonominns ram med en i betydande utsträckning marxistisk grundad kritik av samhället — en kritik som just förkastar detta system. Det går bra så länge kritiken är

till intet förpliktigande och används som något slags allmän suggestion, inte minst i valtider. Men i längden kan man inte å ena sidan tala om blandekonominns fördelar, om behovet av vinstgivande företag och samarbete mellan näringsliv och samhälle, och å andra sidan till hälften ansluta sig till en fundamental kritik mot detta system och mana till kamp mot exploaterande företagare. Man måste bestämma sig, tydligare än man enligt min mening hittills gjort, för på vilket ben man skall stå.

Hittills har den praktiska politiken legat inom ramen för marknadsekonomin. De politiska tvistefrågorna mellan folkpartiet och socialdemokraterna har gällt hur man bäst skall åstadkomma en fungerande marknad med sikte på konsumenternas valfrihet och socialt ansvarstagande. Det har varit frågor där den politiska skiljelinjen inte varit särskilt markant och inte heller följt något alldeles bestämt mönster. I några fall har socialdemokraterna föreslagit statliga ingripanden, som vi ansett olämpliga. I andra fall, t. ex. när det gällt den ekonomiska planeringen på olika områden och konsumentupplysningen, har förhållandet varit det motsatta. Det har ofta rört sig om lämplighetsfrågor, även om regeringspartiet i ett lättförståeligt propagandistiskt intresse gärna har framställt debatten som ett uttryck för djupgående ideologiska klyftor.

Men hur skall det bli i framtiden? Kommer socialdemokraterna att hålla fast vid blandekonominns principer, vid en fungerande marknad där konsumenterna fritt kan välja, vid ett ekonomiskt system som i det väsentliga är byggt på decentralisering och enskilt ansvarstagande? Eller kommer de att slå in på en annan kurs med en väsentligt högre grad av dirigering, där målsättningen inte längre är att få marknaden att fungera utan att snarast komma bort från marknadshushållningens principer? De häftiga röster som med kommu-

Allmänpolitisk debatt

nistisk och marxistisk vokabulär gärna vill tala om »kommersialisering» i stället för om ett vidsträckt fritt konsumtionsval, som talar om »profit» i stället för om lönsamma företag med trygghet för de anställda pekar mot en utveckling åt det senare hållet. — Andra röster talar i annan riktning.

Jag hoppas verkligen att inte regeringspartiets företrädare betraktar dessa frågor som provokativa. Det finns självfallet ett stort område inom vilket vi kan diskutera avvägningarna mellan den enskildes sfär och det allmännas, vare sig det gäller det ekonomiska livet eller sociala och kulturella frågeställningar. Men för oss som har en liberal grunduppfattning är det omöjligt att godtaga att den centrala statsmakten överskrider gränsen för det acceptabla och får ett sådant omfång, att det uppstår allvarliga faror för det fria meningsutbytet, för ekonomisk effektivitet och för den enskildes rätt att inom en vid räjong själv forma sin livsstil. Skulle den gränsen inte respekteras kan vi inte undgå en hård strid, men jag vill gärna tro att varken den nuvarande socialdemokratiska ledningen eller någon kommande skall överskrida den. Jag hoppas att den fortsatta politiska debatten skall kunna föras i en atmosfär, som präglas av att vi i större utsträckning än under den valrörelse som ligger bakom oss verkligen skall vara beredda att inte misstolka varandras avsikter utan i stället erkänna varandras goda vilja.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Ett stort antal medborgare upplevde höstens valresultat som — med en lätt travestering — en spänd förväntans upplösning i sin motsats. Inte bara aktiva oppositionspolitiker utan också en stor del av svenska folket hade sett fram mot 1968 års val med förhoppning om att det skulle ge det nuvarande regeringspartiet tillfälle att dra sig tillbaka. Förhoppningarna bygg-

de inte bara på insikten om att vi behöver en ny politik därför att den hittillsvarande lämnat alltför många problem olösta utan också på medvetandet om att ett regimskifte blivit alltmer angeläget för den svenska demokratins egen skull. Intet parti mår bra av att sitta för länge i regeringsställning. Det är inte bra för förvaltningen, och det är minst av allt bra med hänsyn till de enskilda medborgarnas behov och deras intresse att engagera sig i samhällsdebatt och i demokratisk utveckling.

Vi upplever alla i dag en ungdomsdebatt som vi tidigare inte haft motsvarighet till. Den är delvis ett uttryck för den nya generationens känsla av främlingskap inför det bestående, för det starka behovet av att medverka i och påverka händelseförloppet. Trögheten i det etablerade samhället upplevs som hämmande och förlamande. Man kräver medansvar, man vill nå resultat, man vill inte stå utanför.

Förståelsen för de krafter som utvecklas i detta sammanhang är stor även inom socialdemokratin. Någon motsvarande förståelse kommer däremot mera sällan till uttryck då det gäller kraven på hänsynstagande och medverkan i samhällsarbetet från de mer än 45 procent av svenska folket som under en lång följd av år kommit att stå utanför direkt politiskt inflytande till följd av den läsning som har kännetecknat det svenska politiska systemet.

»Det är ert eget fel», kan företrädarna för majoritetspartiet göra gällande, »ni har inte lyckats samla er till de konstruktiva insatser som behövs för att skapa förtroende och ändra det bestående.» Självfallet är det riktigt, självfallet borde oppositionspartierna vid det här laget vara mogna att dra förnuftigare slutsatser av utvecklingen än vad de hittills har gjort. Men de svagheter och de försyndelser som må föreligga på det hållet ursäktar inte bristen på förståelse inom det härskande

Allmänpolitisk debatt

partiet för behovet av en vitalisering av vårt demokratiska system. Den ur vissa aspekter rätt besynnerliga debatt som ägde rum under sommarens lopp om vilket valresultat som borde föranleda ett regimskifte var i så måtto meningsfull som den bekräftade den bristande insikten inom regeringspartiet om det ur demokratisk synvinkel angelägna behovet av regeringsskifte. Även i många andra hänseenden — det må gälla frågan om rösträtt för utlandssvenskar eller kollektivanslutningen till det socialdemokratiska partiet — bär den socialdemokratiska inställningen spår av en alltför begränsad förståelse för vad en livskraftig svensk demokrati kräver.

Nu, herr talman, är emellertid den socialdemokratiska valsegern ett faktum, och svensk socialdemokrati står i dag starkare än tidigare. På den punkten råder ju intet tvivel. Men bedömningen av vad som har hänt bör inte begränsas till bara den senaste tvåårsperioden. Man får — som både herr Wedén och herr Hedlund har påvisat — en betydligt riktigare bild, om man jämför de två andrakammarvalen 1964 och 1968 med varandra. En sådan jämförelse ger vid handen, om man mot varandra ställer det socialistiska blocket och den borgerliga oppositionen, att respektive grupperns andel i valmanskåren varit i stort sett oförändrad under den tiden. Denna jämförelse, som kan motiveras av att socialdemokraterna själva i valrörelsen strävade efter — och även lyckades — att spela ut vad man kallade arbetarrörelsen mot de borgerliga, pekar på en stark politisk tröghet eller, om man så vill, stabilitet inom valmanskåren.

Såvitt jag vet har ännu inte några slutgiltiga valanalyser gjorts. I avvaktan på dem tycks man emellertid kunna utgå från att vanetänkande och framför allt bundenhet vid det förflutna — en bundenhet som socialdemokraternas målmedvetet utnyttjade i valrörel-

serna — trots alla genomgripande förändringar i det moderna samhället i det avgörande ögonblicket bestämt väljarnas ställningstagande.

Men hur skall man då tolka 1966 års valresultat? Jag tror att statsministern hade rätt när han i sin analys i denna talarstol för två år sedan drog den slutsatsen, att en mängd människor varit missnöjda med den socialdemokratiska politiken och därför stannat hemma 1966. Det var ett protestval från många socialdemokraters sida, och den protesten ansåg man sig kunna framföra därför att den inte då bedömdes medföra någon risk för ett regimskifte. Den risken — som vi andra upplevde som en förhoppning — var den här gången, 1968, klart påtaglig.

Den omständigheten, att valet utföll som det gjorde, behöver alltså inte innebära att missnöjesanledningarna mot den socialdemokratiska regeringen har fallit bort. Regeringen Erlander bör nog vara medveten om det och om att bågen inte kan spännas hur hårt som helst. Även inom den tröga svenska valmanskåren kan mer eller mindre berättigade solidaritetsband så småningom brytas. När allt kommer omkring kanske det ligger rätt mycket i det uttalande som en taxichaufför här i Stockholm gjorde till mig dagen efter valet. »Jag begriper inte valresultatet», sade han. »Jag har kört taxi i Stockholm i 29 år, men jag har av det tal som mina passagerare har fört tydligen aldrig kört en enda socialdemokrat.»

Efter 1966 års val varnade statsministern här i kammaren dem som ville inbilla sig att valet var en vändpunkt i svensk politik. »Ni kommer,» sade statsministern, »nog att finna att ni får uppleva många vändpunkter i fortsättningen.» Jag är övertygad om att det yttrandet fortfarande har bärkraft.

På många sätt har linjerna klarnat. Många nyttiga lärdomar bör ha dragits, måhända framför allt den, att inget par-

Allmänpolitisk debatt

ti kan ta ut en seger i förskott. Att i en valrörelse, som var så direkt inriktad på ett regimskifte som den nu förflutna, förekomsten av och inte minst medvetandet om den borgerliga opinionens splittring varit en klar politisk belastning behöver det inte råda någon tvekan om. Socialdemokraterna hade satsat på och även lyckats ge väljarna en bild av oppositionsalternativ som inte ingav tillit. I valet mellan de två alternativen har alltså det socialdemokratiska framstått såsom det mest aptitliga eller — om man så vill — det minst oaptitliga.

Jag har personligen den övertygelsen, att svensk oppositionspolitik inte med rimlig förväntan om framgång kan drivas så, att den uppfattas uteslutande som en avspiegling av eller en nyansering av den socialdemokratiska. Strävan måste vara att skapa sakligt genomarbetade och konstruktiva alternativ, som oppositionspartierna är beredda att stå för och slåss för. Helst bör detta ske genom en gemensam kraftsamling, men under alla förhållanden måste oppositionspartierna gemensamt eller vart för sig ge ett bättre uttryck för en klar politisk viljeinriktning än vad fallet har varit vid det senaste valet.

Det blev nu i stor utsträckning inte en fråga — vad man än må säga — om skilda klart utmejslade politiska alternativ utan mera ett spørsmål om förtroende för personer och de partier dessa representerade.

Herr Wedén ville här nyss göra gällande att högerpartiet framför allt hade berett mittenpartierna stora svårigheter. Jag tror att herr Wedéns synpunkter är ett uttryck för önsketänkande, ett slags bortförklaring eller någon form för verklighetsflykt. Centerpartiet och folkpartiet föll enligt min mening för den propaganda som socialdemokraterna själva bedrev, nämligen att försöka utmåla högerpartiets politik som extrem och reaktionär. Så var inte vår politik i sinnevärlden. Det fanns inget extremt

och reaktionärt i högerpartiets politik. Men i och med att mittenpartierna inte sade klart ifrån på den punkten, vilket de hade möjlighet att göra, föll de själva i den grop som socialdemokraterna hade grävt åt dem. De föll på sitt eget grepp, och detta gick ut över hela borgerligheten.

Hur vi än analyserar den här valutgången är det klart att regeringspartiet nu fått ett större ansvar än tidigare. På den punkten har herr Wedén alldeles rätt. Det kan nu ställas anspråk på regeringen att verkligen lösa de många problem som det svenska välfärdssamhället brottas med, och man frågar sig om regeringen kommer att kunna motsvara förväntningarna. Vi lever — jag kan även här citera statsministern — i en våldsamt dynamisk tid med stora förändringar som inneburit väldiga påfrestningar för den enskilde och för hela samhället. Men vi befinner oss också inför en utveckling som kräver en bättre hushållning med våra resurser än tidigare. Hur pass bunden kommer den socialdemokratiska regeringen att vara vid det förflutna då den går till verket? Är den beredd att förutsättningslöst stimulera alla välstånds- och trygghetskapande krafter i det svenska näringslivet för att bygga upp de resurser som krävs för att vi skall kunna lösa de många eftersatta behov som blivit alltmer påträngande inom välfärdssamhällets kollektiv? Kommer de mera begränsade möjligheter som nu står till buds — jag hänvisar i det hänseendet till finansministerns egna uttalanden här i våras — att utnyttjas till hjälp för dem som verkligen behöver hjälp? Det kan hända att ett omtänkande i vissa hänseenden kan te sig nödvändigt och att kollektiva behov måste stå tillbaka för individuella hjälpbehov.

Herr talman! Den här valsegern var i icke ringa mån herr Erlanders egen. Den fysiska och psykiska vitalitet som statsministern gav uttryck åt i valrörelsen har även en meningsmotståndare

Allmänpolitisk debatt

all anledning att komplimentera. Kampviljan hos våra motståndare, viljan att till varje pris vända en negativ trend är också värd uppskattning och beröm. Men man kan samtidigt fråga sig om inte stridsviljan var alltför obändig och tog sig uttryck som kan få bestående negativa följder, inte bara för socialdemokratin utan för vårt land. Löften och överbud måste vi alltid räkna med i val, men det ligger i sakens natur att alltför frikostiga vallöften har en benägenhet att slå tillbaka mot givaren. Om dessa vid konfrontationen med den krasa verkligheten inte kan infrias, får de rakt motsatt resultat. Jag vill inte påstå, att socialdemokraterna härvidlag var värre än de andra partierna, men där emot hävda att deras propaganda i hög grad var inriktad på att misstänkliggöra motståndarnas syfte, ärliga vilja och personliga kvalifikationer. Man spelade på undermedvetna motsättningar mellan folkgrupperna. Man vädjade till en förfluten tids klasskampsparoller. Sociala reformer och välståndet hade, gjorde man gällande, skapats av socialdemokraterna allena. I bästa fall hade de borgerliga partierna till nöds tvingats ansluta sig i efterhand när reformerna väl hade genomförts. En borgerlig valseger, gjorde man gällande, skulle leda till att de sociala reformerna helt eller delvis brötes ned och att den solidaritetspolitik som bar socialdemokratiskt märke skulle raseras.

Vi är på oppositionssidan inte så tunnhudade — det vill jag försäkra mina socialdemokratiska vänner — att vi inte orkar med en valrörelses överdrifter och angrepp, och det är alltså inte på egna vägnar som jag nu kritiserar de groteska överdrifterna om oppositionens onda avsikter och frågar mig om vårt upplysta samhälle inte kan undvara valrörelser som är så inriktade på att misstänkliggöra meningsmotståndare och att skapa konflikter och motsättningar mellan medborgarna som den

senaste valrörelsen. Så stora är trots allt inte olikheterna mellan oss och mellan människorna. I varje fall rimmar valpropagandan och valrörelsen i detta hänseende illa med det mångordiga tal om solidaritet skilda grupper emellan som socialdemokraterna i andra sammanhang brukat ge uttryck åt. Och det finns också, herr talman, en risk för att den vind som regeringspartiet sådde under valrörelsen kan leda till att man får skörda storm.

Konkret syftar jag bl. a. på valdebatterna om vår trygghets- och säkerhetspolitik i vilka man riktade hänsynslösa angrepp mot dem som krävde konsekvens av regeringen i det utrikespolitiska handlandet och begärde att regeringen i sin praktiska politik skulle leva upp till tidigare deklarationer. Vi lever verkligen inte i ett tidsskede då det är förenligt med landets intressen att spela med utrikespolitiken på det sätt som regeringspartiets olika företrädare gjorde.

Vi vet ännu inte hur Vietnam-förhandlingarna i Paris kommer att förlöpa. Fredsdiskussionerna är visserligen, som någon sade, en ljusglimt i en eljest pessimistisk världsbild, men inte ens den optimistiske vågar tro på en snar lösning, än mindre på att resultatet skall lösa Sydostasiens alla problem. I vad mån valet av Richard Nixon kan påverka skeendet är ännu svårare att bedöma; världsreaktionen är i varje fall inte övervägande optimistisk.

På vår egen kontinent har händelseutvecklingen, som kulminerade i angreppet på Tjeckoslovakien, bekräftat de farhågor som jag själv vid upprepade tillfällen under senaste åren fört fram i kammarerna och det berättigade i den kritik som jag samtidigt riktat mot det socialdemokratiska resonemanget om avspänning i vår världsdel. Jag behöver inte upprepa vad som tidigare sagts i det hänseendet; verkligheten har dementerat de optimistiska betraktelserna och de besynnerliga uttalanden som

Allmänpolitisk debatt

även efter den ryska inmarschen i Tjeckoslovakien gjordes av olika statsråd om krisen och dess konsekvenser. Reaktionen i Västeuropa, i Norge och Danmark ger, som herr Wedén påvisade, en helt annan och betydligt mer verklighetsbetonad bild än den som, i varje fall till en början, tecknades av företrädare för regeringen. De riksdagsdelegationer som i höst haft tillfälle att på olika platser direkt avläsa utlandets bedömningar torde inte sväva i någon som helst ovisshet om den osäkerhet och den djupa oro som i dag härskar i hela Europa.

Vi har väl också vid detta laget fått ytterligare bekräftelser på vilka konsekvenser stormakternas uppdelning av Europa i intresse- och maktsfärer kan få för länder som ligger i anslutning till sfärgränserna. Det förefaller som om stormakternas, i varje fall den enes, handlingsfrihet just nu skulle vara större än tidigare med därav betingade ökade risker för sådana stater. Sverige ligger mellan de två intressezonerna och vi har hittills ansett att det innebär en viss trygghetsgaranti — under förutsättning självfallet av en konsekvent genomförd utrikespolitik och ett effektivt försvar. Som situationen nu utvecklats förefaller den garantin mindre given än tidigare.

Europapolitiken har alltså glidit in i ett skede då spänningar, motsättningar och risker är mer påtagliga än tidigare. Samtidigt vet vi att effekten av vårt eget försvar successivt kommer att nedgå. Ett av de mest betydelsefulla elementen i vår säkerhetspolitik kommer alltså att minska i styrka under ett händelseförlopp då behovet därav ökar.

Herr talman! Det har ibland gjorts gällande att den enighet om vår försvarspolitik som tidigare rått mellan de demokratiska partierna förlamade en konstruktiv debatt om vårt försvar. Inom alla partier har det funnits grupper med olika motiv — störst har den

gruppen varit inom det socialdemokratiska partiet — som bl. a. av just det skälet upplevt enigheten om försvaret som en belastning.

Det övervägande flertalet torde dock fram till socialdemokraternas försvarsutspel efter 1966 års val ha varit överens om att den demokratiska enigheten bidrog till att i vår omvärld skapa respekt för vår oberoende utrikespolitik, och den var ett stöd för vår försvarsvilja.

Efter den gemensamma försvarspolitikens sammanbrott och sedan socialdemokraterna dragit in försvaret i valrörelsen förefaller det som om dammluckorna öppnats för en debatt som börjat ta sig sådana uttryck att risken för en längre gående uppluckring av försvarsviljan i varje fall inte kan uteslutas. Rent defaitistiska synpunkter har förts fram i sådan omfattning att de — om de ytterligare utvecklas — kan komma att påverka våra möjligheter att upprätthålla den hittillsvarande säkerhetspolitiken. Propaganda för värnpliktsvägran drivs i organiserade former och blir alltmer ohämmad, till synes utan att regeringen utnyttjar sina möjligheter att påverka och upplysa om konsekvenserna för svensk demokrati av fortsatt utveckling i denna riktning.

De i runt tal fem miljarder kronor som vi lägger ned på vårt försvar blir meningslösa den dag svensk ungdom inte vill inse, att vi har ett samhälle och ett samhällsskick som det är värt att försvara. »Vi vill inte försvara dagens välfärdssamhälle» är mottot för värnpliktsvägrare, som samtidigt kräver utbyggda svenska insatser för att skapa välfärd i mindre lyckligt lottade länder, länder som till följd av sådana insatser får ökade möjligheter att bygga upp det militära försvar de anser sig behöva till skydd för sina intressen. Med de skönhetsfläckar, som många anser att även det svenska samhället har och som vi alla efter måttet av förmåga strä-

Allmänpolitisk debatt

var efter att radera ut, har vi dock ett samhällssystem som den alldeles övervägande delen av det svenska folket fortfarande är beredd att slåss för. Alltjämt inser utan tvivel majoriteten att vi genom vår utrikes- och försvarspolitik i själva verket lämnar ett bidrag till en fredlig utveckling i världen och att en nedrustning — mer eller mindre isolerad — som världen nu ser ut måste leda till rakt motsatt resultat till det man talar om. Men ändock borde, herr talman, de ökande tendenserna bland annat i radio, TV och press att luckra upp den motståndsvilja, som är nödvändig för vår säkerhetspolitik, ge anledning till oro och eftertanke. Frågan om betingelserna för att än en gång knyta samman banden med det förflutna och att samla de demokratiska partierna kring en gemensam försvarspolitik måste på nytt aktualiseras, innan det majoritetsbeslut, som genomdrevs vid riksdagen, hinner få alltför svåra konsekvenser. Det parti jag företräder är i varje fall berett att helt förutsättningslöst medverka till att angripa det svenska säkerhetsproblemet i en alltmer osäker värld.

Herr talman! Även på ett annat fält finns det risk för att valpropagandan kan få konsekvenser utöver vad upphovsmännen må ha avsett. Jag syftar på kampanjen mot storfinansen som generellt sett kom att uppfattas som ett underkännande av den svenska företagsamhetens insatser och betydelse. Näringslivets förmåga att ta initiativ och göra nödvändiga, långsiktiga bedömningar ifrågasattes, dess samhällsansvar och ansvarsmedvetande likaså. »Det starka samhället» måste, menade man, ges ekonomiska och personella resurser att driva den progressiva aktiva näringspolitik som den enskilda företagsamheten misslyckats att förverkliga.

Personliga misstänkliggöranden förekom på högsta nivå, och i varje fall »ute i buskarna» bedrevs en hetskampanj mot vissa grenar inom svenskt närings-

liv och mot partier, som menades vara »köpta» av storfinansen. De skenbara motsättningarna mellan företagarnas och löntagarnas intressen förstörades och förgrovades. Oavsett vilken roll kampanjen spelade för valutgången, lär det inte kunna bestridas att det finns ett samband mellan regeringspartiets anti-näringslivspropaganda i valet och den negativa attityd som vissa kretsar, inte minst i den yngre generationen, kommit att intaga mot vårt näringsliv och den nuvarande blandekonomin struktur.

Herr talman! Jag tar nu risken att på regeringens vägnar svara på en fråga som herr Wedén ställde till statsministern. Jag kanske är ute i ogjort väder — det får vi väl höra. Jag vet emellertid — och det vet flertalet i denna kammare — att regeringen Erlander är medveten om att det är näringslivets tekniker, företagare och anställda, som lagt grunden till vår levnadsstandard — den högsta i Europa — och att vi inte har några utsikter att lösa morgondagens trygghets- och utvecklingsproblem utan att utnyttja de initiativ, det kunnande och den arbetsförmåga, som representeras av svensk företagsamhet generellt sett.

Det finns brister på sina håll — det är vi alla medvetna om. Men att vi måste bibehålla det hittillsvarande ekonomiska systemet för att kunna fullfölja de uppgifter som utvecklingen successivt ger — på den punkten borde vi väl i alla fall kunna vara helt överens.

Det vore emellertid inte besynnerligt om den politiska kampanjen mot näringslivet har fått vissa negativa konsekvenser. Sannolikheten talar, som jag nyss sade, för att den på många håll hämmat initiativlusten och bidragit till att skapa en vikande framtidstro och minskad benägenhet att engagera sig i riskbärande satsningar. Vad kan man i framtiden vänta sig, frågar sig många, av ett regeringsparti, som visat så litet förståelse för våra produktiva insatser?

Allmänpolitisk debatt

Och vad skall det tjäna till att satsa på ett område som utsätts för så orättvis och missvisande kritik? Debatten inom den yngre generationen och dagens preferenser vid yrkesval och studieinriktning tyder i varje fall på att denna kampanj inte gått alldeles spårlost förbi. Jag tycker att det är betänkligt.

Regeringen är, som jag antydde, säkert medveten om detta, och också om att kampanjen gått för långt, att man inte kunde styra den. Statsministerns och statsrådet Wickmans uttalanden och även andra manifestationer efter valet tyder på detta. Men det minskar inte ansvaret för vad som skett. Vi har helt enkelt inte råd med en politisk aktivitet av det slaget. Även i fortsättningen kräver vår välförhållanden utveckling och våra möjligheter att hjälpa dem som har det sämre än vi att alla produktiva resurser i vårt land tas till vara. Beroendet mellan den offentliga och den privata sektorn i samhället kommer snarare att bli större än mindre. Förståelsen härför är i dagens näringsliv långt bättre än tidigare, beredvilligheten att dela ansvaret likaså. Morgondagen fordrar samråd, samverkan och positiv stimulans. De engagemang från statsmakternas sida som kan komma i fråga skall syfta till att skapa förtroende, inte missnöje.

Omgestaltningen — eller, om man så vill, strukturrationaliseringen — kommer att fortsätta. Effektivitetshöjande rationaliseringsåtgärder kommer att krävas, om vi skall kunna hålla vår ställning i den internationella konkurrensen. Sammanslagningar och nedläggningar kommer fortfarande att aktualiseras med åtföljande svårlösta och besvärande omställningsproblem för den arbetskraft som blir direkt berörd. Men det finns trots dessa förändringar i princip ingenting som motiverar en annan arbetsfördelning mellan stat och enskilda än den som hittills har varit vedertagen. I särskilda fall och under

vissa betingelser måste en ökad aktivitet förutsättas från samhällets sida. Den ställer krav på kunnande, på framsynthet och på ett gott handlag. Men den kräver också insikt om räntabilitetens och konkurrensens betydelse som mätare på resursutnyttjande och effektivitet. Risken för att insatserna förfelarsitt syfte och leder till motsatta resultat blir eljest påtaglig.

Herr talman! Ett studium av den rapport om konjunkturläget som konjunkturinstitutet offentliggjorde för några veckor sedan skulle kunna återopas som stöd för dessa synpunkter.

Den allmänna konjunkturförbättring som alla spåmän hittills räknat med under året men som för Sveriges vidkommande visat en eftersläpande tendens kommer av allt att döma att sätta sin prägel på vår ekonomi under detta och nästa år. Någon uppseendeväckande positiv förändring kommer det tydligen inte att bli fråga om. Det finns tvärtom viss risk för någon dämpning redan under 1969, framför allt till följd av en väntad försvagning av importutvecklingen i Förenta staterna och Storbritannien. En väntad ökad efterfrågan inom våra grannländer hör till de positiva inslagen. Däremot tycks delade meningar råda om inriktningen av den västtyska ekonomin. Det för oss sämsta alternativet skulle kunna leda till att det blir en avmattning 1969 hos oss. Där om vet vi i dag ingenting med säkerhet. Över huvud taget är bedömningarna svåra för nästa år.

I det svenska sysselsättningsläget tycks emellertid, som herr Wedén också underströk, hur man än räknar, någon avgörande förbättring inte vara att påräkna. I själva verket andas konjunkturinstitutets rapport pessimism beträffande möjligheterna, framför allt i vissa områden av vårt land, att förbättra arbetsmarknadsläget. De omställningsåtgärder i näringslivet som, ehuru i avtagande grad, kan beräknas fortsätta kommer också att påverka bil-

Allmänpolitisk debatt

den. Generellt sett ter sig emellertid — det vill jag på nytt understryka — det ekonomiska läget avsevärt bättre än under de senaste åren.

Exportutsikterna tycks vara goda trots en hårdnande internationell konkurrens. För både 1968 och 1969 bör vi kunna påräkna en förbättring av våra »terms of trade», bland annat som en följd av den relativa sänkning av våra importpriser, som har blivit en konsekvens av devalveringarna i flera för oss viktiga länder.

Herr talman! Det finns emellertid anledning att peka på den anmärkningsvärt långsamma utvecklingen av vår bruttonationalprodukt, som för hela perioden 1965—1970 nu med säkerhet måste bedömas ligga under det genomsnitt som långtidsutredningen räknade med, nämligen 4,2 procent. Om orsakerna här till kan naturligtvis råda delade meningar. Jag — och förmodligen mina meningsfränder inom oppositionen — kan peka på den politik som fördes 1965 med stort underskott i handelsbalansen och den uppbromsning av efterfrågan som skedde därefter och som kulminerade i det kostnadsuppdrivande treårsavtalet på lönesidan.

Fortfarande är vi också oense om det svenska näringslivets konkurrensläge. När konjunkturinstitutet gör gällande att kottnadsutvecklingen i Sverige i stort sett följt utlandet och åberopar en jämförelse över hela perioden 1962—1967 mellan s. k. unit labour costs i vårt land och andra europeiska industriländer, är detta ägnat att undanskynda dels vårt absolut sett högre kostnadsläges betydelse, dels den hänsyn, som vid bedömning av konkurrensituationen måste tas till samtliga kostnader, som belastar produktionen, dels också den kraftiga accelerering i kostnadshänseende som inträffade hos oss under periodens senare år.

Om det skulle förhålla sig på det sättet, att vårt konkurrensläge inte gav

anledning till bekymmer, varför skulle vi då inte våga föra den mera expansiva politik, som skulle möjliggöra ett fullt utnyttjande av våra produktiva resurser? Det är finansministern uppenbarligen inte beredd att göra. Hur kan man då samtidigt göra gällande, att vår konkurrenskraft är god?

Det måste uppenbarligen vara något som inte klaffar. Sverige, som tidigare legat i täten på den industriella utvecklingen i Europa, befinner sig nu på en expansionsnivå, som är lägre än i många andra länder i OECD-området. Det är inte bara en representant för oppositionen här hemma som frågar sig, varför regeringen inte ser till att våra resurser utnyttjas bättre. Samma fråga har under den senaste tiden åtskilliga utländska ekonomiska bedömare ställt.

Vad som ändock, herr talman, är mest påfallande och som möjligen kan hänföras till den allmänt näringsfientliga attityd, som präglade den socialdemokratiska valpropagandan, är utvecklingen på investeringssidan. I vårens kompletteringsproposition underströk finansministern själv att »en fortsatt långsam utveckling för näringslivets investeringar skulle kunna försämra utgångsläget för 1970-talets produktionsökningar och därmed också minska utrymmet för tillväxt av såväl privat som offentlig konsumtion». Politiken måste — fortsatte herr Sträng — för de närmast kommande åren inriktas på att främja en ökning av dessa investeringar. Eftersom »det svenska näringslivet var utsatt för hård internationell konkurrens och hade lägre självfinansiering är tidigare», måste vi — menade finansministern — fortsätta utbyggnaden och utvidgningen av näringslivet.

Det har över huvud taget länge talats om de stora investeringsbehov som finns på olika håll i vårt samhälle och om tvånget att hålla tillbaka den privata konsumtionen. Nu tyder allt på att vi för tredje året i rad får en total in-

Allmänpolitisk debatt

vesteringsökning på bara några procent, det vill säga klart under långtidsutredningens beräkningar. Och trots kreditlättnader och frisläpp av investeringsfonder kan ingen ökning av industriinvesteringarna påräknas; tvärtom torde det bli en minskning under nästa år.

Man kan naturligtvis diskutera orsakerna härtill. En, som jag redan har påvisat, är det minst sagt frostiga klimat i psykologiskt hänseende som regeringspartiet självt varit med om att skapa. En annan är svårigheten att finna lönsamma investeringsobjekt här hemma, och även om självfinansieringsmöjligheterna nu förbättrats något har den låga lönsamheten också spelat en roll. Ett fjärde skäl kan vara — jag tror att herr Hedlund påvisat det — att vår kapacitet ännu inte är fullt utnyttjad, men det motivet kan ju också betecknas som en konsekvens av den låga investeringstakten. Vilka orsakerna än må vara är det emellertid — och jag hoppas att finansministern och jag här talar samma språk — fråga om en mycket otillfredsställande utveckling. Det borde därför finnas anledning att på allvar fundera över om inte särskilda stimulansåtgärder nu kan befinnas nödvändiga för att trygga 1970-talets välbefinnande. Jag medger gärna, att vissa risker kan vara förenade med sådana stimulansåtgärder, men övervägande skäl talar likväl för att de riskerna bör tas.

Mot bakgrunden av vad man nu vet framstår i varje fall investeringsavgiften som än mer felaktig än vad oppositionen tidigare gjorde gällande. Den borde naturligtvis, som oppositionspartierna föreslog, ha slopats långt tidigare än vad som nu skedde. Möjligheten att genom ytterligare penningpolitiska åtgärder stödja investeringsverksamheten bör inte uteslutas — herr Hedlund var ju inne på den frågan — liksom inte heller, vilket jag begärt tidigare, ökade beställningar för försvarets behov. Energibeskattningsens slo-

pande och lönebeskattningsens uppskjutande kommer också in i blickfältet liksom över huvud taget frågan om att i vårt land liksom i Frankrike och Italien vidta mera direkta satsningar på investeringssidan.

Läget skulle för vårt vidkommande te sig avsevärt bättre, om man kunde iaktta någon ljusning i samarbetssträvandena på europamarknaden. Trots det med franskt medgivande häromdagen lämnade uppdraget till Europakommissionen att klarlägga möjligheterna för vissa begränsade arrangemang, som det heter, är läget där, som vi vet, i stort sett låst. De uttalanden som från europeisk sida då gjordes nere i Bryssel bekräftar för övrigt ytterligare det komplicerade förhandlingsläge, i vilket Sverige befinner sig på grund av förra årets brev till kommissionen. Om inte den svenska regeringen hade känt sig så läst vid yttranden i det förflutna och så bunden av egen prestige borde ett förtydligande av den svenska inställningen ha kommit för länge sedan. Det skulle ha rensat luften och gjort fullt klart för våra europeiska vänner, att Sverige tillsammans med de övriga skandinaviska länderna är berett att med bibehållen alliansfri politik förhandla om medlemskap. Det vet de i dag inte.

Vetskapen om att vi, då Norge och Danmark börjar förhandla, inte kan stå utanför, borde göra en sådan precisering naturlig. Men det finns anledning att i annat sammanhang återkomma till både EEC-frågan och det nordiska samarbetet. I själva verket är det ju här fråga om två sidor av samma problem, nämligen att bredda basen för att utnyttja alla våra gemensamma produktiva resurser på bästa möjliga sätt, och om nödvändigheten härav borde vi väl ändå nu, när krutröken från valbataljen börjar skingra sig, kunna vara överens oavsett politisk partitillhörighet.

Till sist, herr talman, skall jag ge några sammanfattande synpunkter. Ef-

Allmänpolitisk debatt

ter den 15 september har allting förblivit vid det gamla. Väljarna har velat ha det på det sättet. Vi får alltså vänta ännu en gång på den förnyelse som svensk politik så väl behöver. Vi kan inte visa vad ett borgerligt alternativ i realiteten innebär, och vi har gått miste om tillfället att vitalisera vår demokrati och att engagera nya krafter i debatt och samhällsarbete. Det blir svårare att utjämna klasskillnader, som socialdemokraterna anser sig tvungna att spela på i valrörelserna för att trygga fortsatt regeringsinnehav. Det blir också svårare att ena alla grupper i övertygelsen om att vårt lands säkerhet och en fredlig utveckling i vår omvärld förutsätter en försvarspolitik, som ger trovärdighet åt våra utrikespolitiska deklamationer. Vi får begränsade möjligheter att i praktisk politik dementera valrörelsens grova överdrifter mot den svenska företagsamheten och att utjämna motsättningarna mellan företagare och löntagare. Det blir inte heller lättare att för de nya generationerna klarlägga det hittillsvarande ekonomiska systemets betydelse för trygghet och välståndsutveckling i vårt land och för våra möjligheter att hjälpa mindre lyckligt lottade länder. Även i fortsättningen får vi tydligen förgäves vänta på den initiativriktade och resursskapande ekonomiska politik som krävs för att snabbt och rättvist lösa välfärdssamhällets många kvarvarande problem.

Herr talman! Jag har i detta anförande hänvisat till regeringens ansvar för framtiden, men det finns också skäl att understryka oppositionens ansvar. Oppositionspartierna måste mer än tidigare vara medvetna om sin skyldighet att driva opposition och att skapa konstruktiva alternativ till den hittillsvarande politiken, vilka av de många människorna kan uppfattas som trovärdiga och löftesrika, alternativ som uppbäres av en så klar och medveten politisk vilja att de kan lösa de band som av tradition eller på grund av det

förflutnas erfarenheter hittills knutit en stor del av väljarkåren till det socialdemokratiska partiet.

Det parti jag representerar är berett att ta sitt ansvar och göra de insatser som fordras för att tillsammans med de övriga oppositionspartierna — eller ensamt — förverkliga den målsättningen.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Jag befinner mig nu i en något ovanlig situation. Såvitt jag vet är detta den första remissdebatt jag upplevt, där en oppositionsledare har överöst mig med blommor. Det sätter jag stort värde på — även om min glädje minskas något av misstanken att blommorna inte hade saknat törnen, om det kunnat befaras att jag skulle leda en ny valrörelse för det socialdemokratiska partiet. Men det är ändå roligt med blommor, även om man inte skall bortse från den faktiska bakgrunden.

Detta har varit en ur många synpunkter intressant förmiddag. Om jag hade några anlag att vara ironisk skulle jag möjligen kunna säga att tvisteämnet i svensk politik, att döma av de tre oppositionsledarnas anföranden, nu har reducerats till huvudfrågan, vilket av de tre borgerliga partierna som hjälpte till mest till socialdemokraternas valseger. Det är en intressant frågeställning, som jag emellertid inte här skall fördjupa ytterligare. Jag hoppas att de borgerliga partierna själva under kommande år engagerar sig på den punkten.

Men, var det nu någon särskilt stor valseger? Herr Hedlund tyckte inte att den var så märkvärdig, och litet av det samma låg väl också i vad herr Wedén anförde: om man jämför med tidigare år var den väl egentligen inte så mycket att tala om. Men själva är vi fullt nöjda. Vi har inte begärt mer än att få majoritet bland väljarna och i riksdagens första och andra kammare. Den fråga man nu ställer sig är: Vad hade egentligen

Allmänpolitisk debatt

herr Hedlund väntat sig av valet? Hade han räknat med något ännu mer katastrofalt för sina vapenbröder? Han känner dem, så det är ju möjligt.

Men låt mig försäkra att ingen i det socialdemokratiska partiet, i varje fall inte i dess ledning, kommer att låta sig förleda till samma avgörande misstag som borgerligheten gjorde efter det socialdemokratiska nederlaget 1966. Vi kommer icke att underskatta den borgerliga oppositionen. Valanalyserna är väl ännu inte färdiga, men det är helt uppenbart att de har rätt som säger, att den samlade borgerligheten i stort sett har sina trupper intakta och att möjligheterna till en omkastning av de politiska förhållandena existerar.

På ett vis glädde mig den fighting spirit, som herr Wedén visade prov på. Han hade inte någon som helst tanke på att han skulle dra några nederlagsslutsatser av den tillbakagång som hans parti fått vidkännas. Jag tror att det är riktigt att i en demokrati, i synnerhet i en demokrati där styrkeförhållandena är så jämna som de är i Sverige, med halva nationen på ena sidan och den andra halvan på andra sidan, inte låta sig förledas till en hybris av den typ som borgerligheten lät sig lockas till 1966, när man betraktade 1968 års val mera som en formalitet som skulle undanstökas innan man flyttade in i det åtråvärda kanslihuset. Vi kommer icke att göra om detta misstag. Vi vet att ni finns, och vi vet också, herr Bohman, att det inte alltid är rosor som ni kommer med.

Jag är något överraskad över att både högerns och folkpartiets representanter skildrar den gångna valrörelsen på det sätt som skett. Jag tillåter mig att säga att man givit en grovt missvisande bild. Det är fullständigt felaktigt att påstå, såsom den senaste ärade talaren gjorde, att vi skulle ha dragit upp en kampanj mot näringslivet. Jag skulle kunna samla hur många vittnesbörd som helst om att jag under valrörelsen envist slog fast

det som jag också uttalade vid den ordinarie partikongressen den 10 juni och som jag nu vill läsa upp, eftersom det tycks vara helt okänt. Jag sade då följande:

»Jag vill inte i och för sig gå till anfall mot det förhållandet att vi har stora företag här i landet. Ingen drömmer om att slå sönder företaget som L M Ericsson, Asea, Kullager och Götaverken. Vår chans att hävda oss på världsmarknaden beror på att dessa företag är så stora som de är. Sker det en nedgång till hantverksmässig produktion är det inte mycket bevänt med välförhållningen.»

Sedan fortsätter jag emellertid på följande sätt, och det är tydligen detta som herrarna tyckt vara ett så ohemult angrepp på näringslivet:

»Däremot kan det föreliggande risker om maktviljan hos det privata näringslivet icke balanseras av en stark och samhällslelig och politisk makt, som kan möjliggöra insyn och medinflytande i produktionen.»

Herr talman! Vi försökte att förvandla valrörelsen till en diskussion om de olika samhällssystemen. Vi försökte att med all respekt för de resultat, som det privata näringslivet i blandeekonomin presterat, framhålla, att vi, även om vår produktionsapparat skulle bli lika effektiv som den amerikanska, likväl icke kan komma ifrån problemställningen huruvida en snabb produktionstakt löser de sociala frågorna. Kommer det inte att visa sig, på samma sätt som i USA där man har världens bäst arbetande produktionsapparat, att spänningarna ändå kan öka så att en väsentlig del av de stora materiella framstegen omintetgöres av gatukravaller, nödvändigheten av att upprätthålla en överdimensionerad polismakt o. s. v.?

Det var denna enligt min mening avgörande frågeställning, som jag i ett hundratal anföranden försökte få någon enda borgerlig talesman att ta upp. Ni gjorde det inte då, men ni gör ett försök i dag, och det tillåter jag mig hälsa

Allmänpolitisk debatt

med den största tillfredsställelse. Mycket av det som sades har jag i och för sig ingenting att invända mot, men några saker måste jag däremot desto bestämdare reagera mot. — De utrikespolitiska resonemang som särskilt herr Wedén förde skall jag inte ta upp nu; mitt anförande blir ändå tillräckligt långt. Jag är övertygad om att antingen jag själv eller utrikesministern får tillfälle att under den fortsatta remissdebatten behandla dessa ting. Det innebär alltså ingen ringaktning för vare sig herr Wedén eller det internationella läget, om jag för ögonblicket lämnar dem åsido. Likaså nödgas jag lämna åsido de viktiga synpunkterna på det europeiska ekonomiska samarbetet och på den nordiska marknaden, som man har snuddat vid. Antingen jag själv eller handelsministern kommer under debattens gång att gå in på dessa frågor.

Nej, det jag vill reagera mot är ett så förunderligt statistiskt betraktelsesätt som både herr Bohman och herr Wedén hänger sig åt. De säger: »Vi vill ha besked av regeringen om ni ämnar flytta gränserna mellan statens och det enskilda näringslivets positioner nu när ni har vunnit denna stora valseger.» Då vill jag säga — och jag skall försöka utveckla det litet mera ingående senare — att gränserna mellan dessa två stora partners är i blandekonomin alltid flytande. Man kan inte säga som de två herrarna gjorde, att där vi står i dag ligger den perfekta gränsen — där skall den vara.

Den gräns som vi på detta område har i dag är i allt väsentligt skapad av socialdemokratisk politik, och den har vid upprepade tillfällen i det förflutna varit föremål för häftiga angrepp. Jag vill erinra om att exempelvis herr Wedén omkring 1960 skrev att nu får icke den offentliga sektorn fortsätta att öka i den takt som den hittills ökat i; där vi står i dag, där ligger den gräns som man inte får överskrida, ty om man överskrider denna gräns är friheten hotad. — Detta skrevs alltså för åtta år

sedan. Då var gränsen fixerad av herr Wedén på det sättet. Efter åtta år har vi ett helt annat samhälle. Gränsen är bl. a. genom arbetsmarknadspolitiken och genom näringspolitiken väsentligen en annan än den var när herr Wedén ansåg sig böra sätta stopp och säga: Icke vidare förflyttning av gränsen!

Vi kan inte svara på annat vis än genom att säga: Lika felaktigt som det var av herr Wedén att försöka sätta en gräns 1960, lika orimligt vore det att följa herr Wedén nu och säga, att under de kommande åtta åren skall vi vara precis på den linje där tack vare en socialdemokratisk politik gränsen mellan enskilt näringsliv och stat ligger.

Nej, i blandekonomin måste man pröva vad som i varje situation är det klokaste och rimligaste. Jag försökte också under valrörelsen — inte i varje anförande men i åtminstone tre eller fyra anföranden — inbjuda de borgerliga till diskussion om saken och sade: Var vänliga och tala om, vad ni menar med att det skall gå vattentäta skott mellan samhället och näringslivet! Var vänliga att definiera var gränslinjerna skall gå! Men jag fick inga svar.

Ni talar om vår utmärkta valapparat och våra väldiga resurser. Ni säger att pressen drog upp frågor som gjorde att valrörelsen blev trist och tråkig och mera gjordes till en smutskastning av motståndarnas motiv, och herr Wedén vill att jag skall tillsätta en pressutredning för att granska den moraliska halten hos våra tidningar. Det är onekligen en ganska lockande uppgift, men hur skulle ett sådant agerande komma att uppfattas? Är det inte risk för att pressfolket kommer att säga: Nu skall vi centraldirigeras också. Vi får inte skriva vad vi vill. — Finns det ingenting av självsanering hos pressen, finns det ingen vilja till objektivitet? Jag skall gärna stå till tjänst med litet grand. En årgång av Expressen, t. ex., skulle säkert roa herr Wedén. En systematisk genomgång och en professur i »expres-

Allmänpolitisk debatt

sologi» skulle säkerligen klargöra vad det är vi är ute efter.

Man skulle också kunna tänka sig, på tal om vad som skrivs i tidningarna, att man även talar om vad som inte skrivs där. Hur mycket av vår propaganda fick över huvud taget komma fram i de stora tidningarna? Under valrörelsen hade vi ett par möten som föreföll mig vara av dimensioner som jag inte upplevt under den tid — den är rätt lång — som jag har haft anledning att arbeta i det allmännas tjänst. Inget av dessa båda möten föranledde ett ord av referat i de stora tidningarna. Varför? Skulle det ha varit så orimligt att försöka ge en bild av verkligheten? En professur i »expressologi» får gärna inrättas vad på mig ankommer, men då skall allt med. Då skall man undersöka vad som dolts, hur litet som kom fram av vår propaganda. Vi skall gärna lämna intressanta bidrag på den punkten.

Nej, herr Wedén, valrörelsen fördes av oss för att möjliggöra en diskussion kring de ideologiska motsättningar som finns mellan en borgerlig åskådning och en socialistisk. Våra framstötter möttes inte av något intresse. Det gjordes över huvud taget inga inlägg från er sida som tog upp dessa synpunkter. Det är möjligt att valrörelsen hade varit annorlunda om vi hade fått något svar av den typ som presterats i dag.

Herr Wedén ägnade en mycket stor del av sitt anförande dels åt valrörelsen, som vi nu tyvärr måste lämna, dels åt kravet på demokratins fördjupande — det är bra. Hela vår valrörelse var ett försök att förvandla valrörelsen till en dialog mellan dem som vi betraktade som våra uppdragsgivare och partiets ledning. En dialog med de borgerliga misslyckades vi med, därför att vi inte fick något svar. Vi arbetade fram vår politik med utgångspunkt från den läxa som 1966 års nederlag gav oss. Vi vände oss till våra egna medlemmar, rådslagen, arbetarkommunerna, distriktskongresserna och de två partikon-

gresserna för att försöka få till stånd en politik som noggrant motsvarade vad människorna ansåg vara betydelsefullt, vad människorna betraktade som sina egna väsentliga problem.

När ni talar om våra valarbetare får ni gärna för mig ge dem mängder av blommor, ty de var duktiga. Men varför var de duktiga? De människor som gick ut i kampen för att sälja vårt partis idéer var inte betalda. Det var deras egna idéer och deras egna tankar. De kände igen sina egna problem och därför skapades bland valarbetarna en entusiasm som jag aldrig tidigare upplevat. Icke vid någon valrörelse har jag varit med om något liknande. Jag skall inte använda några hårda ord om de borgerliga partierna, men jag vill fråga om ni verkligen tror att det fanns någon — förutom de som arbetar på folkpartiets partiexpedition och kanske ett par tidningsmän i folkpartipressen — som kände mandatexercisen som ett personligt problem. Ja, möjligen en utslagen riksdagsman, vad vet jag. Men det var inget annat än ett jättemisstag att ta upp denna fråga i valrörelsen. Det glädde mig att herr Wedén i sitt anförande tog avstånd från den formen av politisk propaganda.

Skillnaden belyses av detta. Vi försökte att forma en politik i nära kontakt med de människor, som sedan skulle bära ut vårt budskap såsom valarbetare. Ni kom med ting som för människorna måste ha tett sig främmande inför det politiska avgörande som skulle träffas. Jag tror att ingenting har bidragit mera till att skapa förutsättningar för en fördjupad demokrati än uppläggningen av valrörelsen på det sätt som jag här har skildrat. Människorna måste känna att det är deras tankar som det parti de skall slåss för har möjligheter att realisera, att det är deras problem och deras bekymmer det vill göra någonting åt.

Jag skulle kunna fortsätta ganska länge, ty detta är en ytterligt väsentlig

Allmänpolitisk debatt

sak. Det första vi hade klart för oss efter nederlaget var att om det fanns några avgörande brister i vår politik var det inte i och för sig att en hård ekonomisk nödvändighet tvingade oss till en reduktion av bostadsbyggandet, inte i och för sig att vi fick gå varsammare fram med vissa av de reformer som vi gärna hade velat realisera, utan det avgörande var att det — liksom hos andra partier — hade uppstått ett tomrum mellan dem som trodde sig tala å massornas vägnar och massorna själva. Vi har försökt rätta till det, och jag tror att det blir av bestående värde för kommande tider om vi inom alla partier anstränger oss på denna punkt.

Trots att tiden löper i väg är det frestande att, vid sidan av detta resonemang om dialogen mellan dem som har anförtratts ledningen av rörelsen och rörelsen själv, erinra om att staten aldrig någonsin tidigare har gjort så stora ansträngningar att skapa kontakter, att fördjupa demokratin. Vi skulle kunna tala om skolan, om hur vi gått in för att verkligen rycka in alla som arbetar i skolan — både lärare och elever och ekonomipersonal och administrativ ledning — i ett arbete, där alla parter känner ansvar för att ungdomens fostran skall utformas på fullt demokratisk väg. Jag skulle kunna erinra om vad som för närvarande sker inom universiteten, där man bryter ned gamla barriärer mellan olika grupper. Det kanske inte har gått tillräckligt snabbt, och kanske en del av de reaktioner som har mött har tett sig brutala för er; nåväl, de har varit brutala, men de har fäst uppmärksamheten på att här finns ett demokratiseringsproblem av utomordentlig vikt.

Om ett par dagar presenteras ett annat initiativ, på näringspolitikens område. Vi skall göra ett försök att verkligen dra nytta av de erfarenheter, som vi har inom den statliga företagsverksamheten, på den industriella demokratisens område. Det kommer en utredning,

som jag hoppas skall ge oss någonting av betydande värde. Gång på gång har vi kunnat visa upp att här finns väsentliga uppgifter som vi måste fullfölja för att fördjupa och förstärka demokratin.

När jag nu talat så länge om de andra oppositionsledarna märker jag, herr talman, till min förskräckelse att jag har glömt oppositionsledaren herr Hedlund; det ser han ut att vara mycket belåten med! Jag har emellertid ett litet ord att säga också om hans anförande. I diskussionen om gränslinjerna mellan privat näringsliv och staten verkade det under valrörelsens början som om herr Hedlund var absolut säker på att han förde en klart antisocialistisk politik. Det verkade precis som om han trivdes med det här underliga monumentet över socialliberalismen som mittenprogrammet utgjorde. Men alldeles i slutet av valrörelsen bröt han sig ut och närmade sig och sina trupper till socialdemokratis framryckande armé. Detta var klokt gjort av honom; icke ett ord av kritik mot honom för det! Det var naturligtvis det enda möjliga att göra för att över huvud taget få med en så stor armé som den han har bakom sig. Men, herr Hedlund, hur klokt handlat detta än var — och jag berömmar det, det var en skicklig manöver, och jag tror inte att någon annan partiledare skulle ha lyckats göra någonting liknande — så vill jag fråga: Vad innebär det?

Herr Hedlund ställer väldiga krav på samhället. Vi har hört dem här och ännu mera av dem har vi hört under valrörelsen. Om man summerar ihop kraven blir det inte så litet: det är krav på arbetsmarknaden, lokaliseringspolitik, glesbygdsproblemens lösning, bättre ställning för de lågavlönade grupperna o. s. v. Många av dessa krav är befogade. Men vilken grunduppfattning vilar dessa krav på? Vilar de på vår grunduppfattning, att man skall ha ett starkt samhälle, ett samhälle i växande, eller på uppfattningen, att herr Hed-

Allmänpolitisk debatt

lund innerst inne tycker att det är tillräckligt med den fria marknadshushållningen? Det vore intressant att få en analys. Står herr Hedlund kvar i mittenpartiets dunkel, eller vill kan träda fram i strålkastarljuset? Jag skall inte kalla det en socialistisk åskådning, eftersom det skulle kunna förefalla rustigt, sett ur herr Hedlunds synpunkt, men jag kan säga en kollektivistisk uppfattning om samhället såsom den kraft som skall rätta till de missförhållanden som han erinrar om?

Jag sade nyss att väljarna kände igen sina egna problem när de mötte vår valpropaganda. Men de kände också igen vår beskrivning av samhället. Det vore väl orimligt att tänka sig att de skulle tro att vårt samhälle skulle befinna sig inför nära nog en katastrof. Många av högerns och folkpartiets talare har skildrat det så.

Det har nyligen talats om ett yttrande som fällt av en taxichaufför. Det tycks vara en märklig chaufför, eftersom han aldrig hade kört en socialdemokrat; jag skall inte ge mig på några sociologiska förklaringar på detta fenomen, men de finns kanske.

Tidningen *Se* har skildrat hur orimlig den borgerliga propagandan var genom att den kom bort från verkligheten. *Se* är ingen socialdemokratisk tidning som bekant. I en valkommentar står det i tidningen, att det kan inte vara lätt att »susa ifatt medelsvensken där man sitter i sin bil på väg till sommarstugan över veckohelgen och övertyga honom om att strängt taget har han ett helvete och att det måste bli en ändring».

Det är inte jag som har sagt detta. *Jag* begagnar naturligtvis, herr talman, icke sådan ord, utan det är *Se*. Men i stort sett var väl i alla fall beskrivningen riktig, fränsett »ordet».

Då kommer vi till en mycket intressant sak. Samtidigt som man kände att välståndet var betydande och fram-

stegstakten stor upptäckte man att det fanns en mängd människor som var lämnade efter — där fanns glesbygdsvärdet, där fanns de lågavlönade grupperna, där fanns stora delar av kvinnorna, både på och utanför arbetsmarknaden, där fanns de handikappade — mängder av människor alltså, för vilka icke gällde att de kunde sitta i bilen och susa iväg till sommarstugan. Där fanns vidare arbetslösa och de bostadssökande.

Då är det självklart att många människor ställde sig frågan: Hur skall man komma till rätta med detta? Svaret blev: Vi måste ge samhället tillräckliga resurser. Praktiskt taget ingenting av detta klaras av det privata näringslivet, utan vi måste ge samhället tillräcklig kraft. Kravet på det starka samhället kom som en naturlig följd av att man upptäckte de många bristerna, och den oro som man kände fördjupades naturligtvis av att strukturomvandlingen ställde människor inför arbetslöshetens problem, vilket i sin tur — det är vi tacksamma för — förstörades av propagandan i de borgerliga tidningarna, som drog upp sysselsättningssvårigheterna och kom att hos många hundratusentals människor skapa en besynnerlig dualistisk känsla: våldsamma framsteg men ändå ett bekymmer inför framtiden.

Detta är ett intressant problem. I vad mån den borgerliga pressens skildringar av denna oroliga arbetsmarknad har skänkt oss valsegern vill jag inte yttra mig om, men man skall inte underskatta den betydelse den har haft. Man kom fram till att det var nödvändigt att ha ett starkt samhälle. Man trodde icke på att marknadshushållningens principer skulle kunna lösa de låt oss kalla dem eftersläpande problem som vi mötte här. Jag tror att det är fråga om grundproblem.

Då kom man alltså med sina krav: Så och så många miljoner till arbetsmarknadspolitik, så och så många till näringspolitik o. s. v. Dessa krav fram-

Allmänpolitisk debatt

står som någonting naturligt för de människor som känner denna oro.

Ehuru jag skulle kunna göra det skall jag inte trötta med att skildra hurusom undan för undan denna arbetsmarknadspolitik, driven av ett starkt och målmedvetet samhälle, skapade sysselsättning åt många människor. Jag vill däremot dröja ett ögonblick vid en annan sak.

Har en gång människans tankar börjat kretsas kring dessa problem, då går det inte bara att hejda sig vid nuet. Man säger: Det är bra att det byggs fabriker på det allmännas bekostnad om inte det privata näringslivet klarar den saken. Det är bra att vi får skyddade verkstäder, men hur går det i framtiden? Vad händer i verkligheten med vårt samhälle?

Då kommer man att säga: Det är en omvandlingstid — under de senaste hundra åren har det hela tiden varit en omvandlingstid inom det svenska näringslivet men aldrig i så snabb takt som nu. Enheterna blir större och större, tätorterna liksom företagen blir större och större. De stora företagen kan därför fatta beslut som betyder arbete eller arbetslöshet, som innebär inriktning av produktionen på vissa näringsgrenar, vilket medför geografisk obalans men kanske också strukturell obalans inom vårt näringsliv.

Så frågar man sig: Hur är det med kommunerna? Kommuner och myndigheter sitter också och fattar beslut. De är visserligen redovisningsskyldiga inför allmänheten och skall klara sig i valrörelserna. Men man har en känsla av att de stora och viktiga besluten, som berör människornas framtida försörjningsmöjligheter och därmed också deras frihet, fattas i stängda rum, i direktionsrummen hos storföretagen och bankerna eller i stängda rum av den typ som vi har här eller i ännu mindre sammanslutningar, som dem vi har i kanslihuset. När tankarna börjat kretsas kring detta, är det inte så underligt att

man frågar sig: Är det då så säkert att de som sitter i sina stängda rum fattar sådana beslut som gagnar mig och min familj? Innebär dessa beslut stöd åt mig? Man säger då: Jag måste försöka att få medinflytande i någon form.

Det är här vårt försök till en dialog mellan valarbetare, människor i partilivet och partiets ledning kommer in. Den enda formen för en bred demokratiseringsprocess tror jag är att fortsätta med ansträngningarna att bryta ned murarna mellan de beslutande och dem som besluten gäller. Partierna kan då, om de sköter sig på ett vettigt sätt, bli instrument i demokratiseringsprocessen och inte byråkratiska beslutande organ — det hörde jag i går i ett av våra massmedier att vi är — som bara avlägsnar oss från det reella livet.

Om man ser saken på detta sätt får diskussionen inte gälla för medborgarna fullkomligt likgiltiga ting, som tog upp en så fantastiskt stor del av valrörelsens diskussioner. Jag försäkrar att mandatdiskussionen var ett större hot mot demokratin än någonting annat. Många människor frågade: Vad sysslar de egentligen med? Det där är väl ändå ingenting att fästa sig vid! Diskussionerna måste i stället gälla bristerna i vårt samhälle: löneklyftorna, utbildningsklyftorna, arbetslöshetsriskerna, miljön och boendeservicen.

Vi försökte — vi lyckades väl inte alltid — få diskussionerna att hålla sig kring dessa frågor, och jag tror att det var detta som hos »vårt folk» — jag är ledsen att det inte är hela folket jag kan kalla så — skapade en entusiasm för politiken som jag inte varit med om ens under de stora framryckningsvalen under 1930-talet.

För några dagar sedan visades en amerikansk film i TV — jag vet inte hur många av er som var i tillfälle att se den. Låt mig för att det inte skall bli några missuppfattningar konstatera att det är många ting som jag beundrar i den amerikanska debatten. Ett av dem

Allmänpolitisk debatt

är den oräddhet med vilken man låter samhällskritikerna sätta strålkastaren på svagheter inom den amerikanska demokratin. Det skulle vara välgörande om vi orkade med något liknande här. Den film jag åsyftar handlade om en lokal valrörelse. Den gällde inte någon särskilt liten stad — den var ungefär av Stockholms storlek. Men vad händer? Partiet väljer ut en kandidat. Bland de meriter som krävs är att han skall vara så förmögen att han har möjlighet att till stor del själv betala sin valrörelse. När han sedan skall formulera sitt program drivs han inte av en lidelse att forma det amerikanska samhället så eller så. Vad gör han i stället? Jo, han går till gallup och frågar vad medborgarna tycker om det och det. När han får svaret på datamaskinen säger han: Det är mitt program.

Jag beundrar som sagt mycket hos Amerika, men låt mig säga, framför allt till folkpartiet: Jag beundrar inte halmhattar som inslag i den politiska debatten. Inte heller beundrar jag att man först gör SIFO-undersökningar för att ta reda på vad man har för mening.

Nej, politik är någonting annat. Det är inte något som innebär att man skall känna efter vad det blåser för vind. Man skall ha en mening och driva den. Därför har jag all respekt för herr Bohman — jag antar att försvarsministern kommer att behandla det avsnitt i hans inlägg som gällde försvarsfrågan. Den mening som herr Bohman företräder är kanske impopulär, det känner jag inte till, men jag är övertygad om att herr Bohman inte driver den sedan han först gjort en gallupundersökning för att ta reda på vad som skulle vara mest gagneligt för hans parti. Han driver den mening han har. Det är så politik måste bedrivas om det skall skapas respekt för den.

Jag tror att vi kan vara belåtna med valrörelsen ur de här synpunkterna. Vi fick upp ett valdeltagande på 89 procent — det har aldrig någonsin tidigare

förekommit något liknande. En del borgerliga tidningar tycks ha blivit förskräckta över att 89 procent av svenska folket ville lägga sig i det här — det var tydligen inte meningen. Det är en stor triumf för demokratin, att man fått upp ett valdeltagande på 89 procent, och jag hoppas att man skall kunna vidmakthålla denna siffra.

En annan vinning var att de personliga insatserna i denna valrörelse var av en helt annan intensitet än någonsin tidigare. Sluta med talet om den mekaniska valmaskinen! Den valmaskinen kan icke föra fram till en valseger, om det icke bakom maskinen står en folkrörelse, besjälad av viljan att var och en av dess medlemmar skall göra en personlig insats.

Ytterligare en glädjande faktor i valet var, att ungdomen icke vid något tillfälle så satt sin prägel på vår valrörelse som i år. Vi vet inte riktigt hur de unga röstade, men det slog mig gång på gång på mötena hurusom unga och gamla för första gången verkligen mötte upp; vi fick någonting av folkmöten av det slag som vi tidigare haft.

Det är klart att det i detta läge hade varit intressant om även borgerligheten hade velat lämna ett bidrag till diskussionen om samhällets utformning. Vi kan tydligen inte begära att man skall göra det i dag, det får vi se litet senare, säger man. Men nog vore det av värde om man bestämde sig.

Professor Erik Lönnroths artikel i Svenska Dagbladet för någon vecka sedan har redan citerats från denna talarstol. Professor Lönnroth är inte särskilt imponerad av talet om de organisatoriska förändringar som behövs inom borgerligheten, utan han anser att det måste till någonting annat. Hans analys kan sammanfattas så här: Antingen måste de borgerliga partierna söka förankring i intresseorganisationer eller också lägga sig till med den ideologi som hör hemma i senare delen av 1900-talet.

Allmänpolitisk debatt

Skall man översätta detta till mitt talspråk blir det följande fråga: Borde inte borgerligheten skaffa sig en uppfattning om hur dagens samhälle verkligen ser ut? Det framgår av professor Lönnroths artikel att han anser att det är på svaret eller på det uteblivna svaret på denna fråga det beror vilka möjligheter det finns att undvika ett nytt 1968, när vi nästa gång går ut i val. Det är precis detsamma som Lewin har skildrat i sin doktorsavhandling: borgerligheten har en ideologi, men den är inte anpassad till slutet av 1970-talet eller slutet av 1980-talet, utan den är anpassad till det förflutna. Det är en ideologi som försvarar vad vi gjorde på 1960-talet, och det är bra det, så att vi slipper bråka om den saken. Men det var så typiskt för herr Wedén att han i dag hade som grundläggande tes: Hitintills men inte längre! De borgerligas ideologi pekar inte framåt; det är en ideologi som försvarar den socialdemokratiska politikens insatser under den gångna tiden. Jag skall inte uppehålla mig vid de tingen, utan jag vill bara konstatera att det förhåller sig så.

Herr Wedén frågade: Var står vi nu? Jag tror att jag med detta försök till analys har svarat på den frågan. Vi har ingen anledning att ta upp någon kamp med näringslivet — absolut inte. Ingen skall få mig att tro, att det enskilda näringslivet skulle bestå av så till ytterlighet sensitiva varelser, att de inte skulle kunna lyssna till en diskussion om rollfördelningen mellan samhälle och enskilt näringsliv. De är härdade — de har under lång tid umgåtts även med herrarna — och de bryr sig inte om denna argumentation.

Men det är uttryck för en kvardröjande förlegad ideologi när man, som tyvärr en av talarna vid Arosmässan gjorde — en i övrigt mycket vänlig mäsä — hävdar att samhället skall sköta tryggheten och näringslivet skall sköta produktionen. Det är en ideologi som skulle ha passat för 30 år sedan. Jag

tror inte att moderna företagare accepterar den rollfördelningen. Vi hävdar att det inte går att skilja trygghetspolitiken från näringspolitiken. Om man med näringspolitiken åstadkommer ett obalanserat samhälle med tyngdpunkten liggande i stora befolkningsanhopningar i de stora städerna, så skapar man ju även för näringslivet självt odrägliga och omöjliga förhållanden, även om varje enskilt företag i sin kalkyl anser sig kunna räkna fram att det vinner på det. Vi skall samarbeta.

Man måste därför arbeta fram en annan ideologi än den som går ut på att samhället skall svara för alla trygghetskapande åtgärder och att samhället skall sköta all miljövard. Det måste skapas en känsla av att vi skall göra detta tillsammans. Vi har ett gemensamt ansvar för utbildningen och för forskningens utbyggnad, ett gemensamt ansvar för miljöpolitiken och ett gemensamt ansvar för en vettig användning av våra produktiva resurser. Jag tror inte alls att det skadar det enskilda näringslivet att man där — som man gör nu — tar upp ett resonemang och konstaterar att det svenska folket nu för lång tid framåt sagt ifrån att det icke vill ha vattentäta skott mellan dessa grupper utan ett gemensamt ansvar. Detta gemensamma ansvar får *vi* också vara med och forma. Men förutsättningen är att den ena parten är lika stark som den andra.

Det får inte bli så att den ena parten — näringslivets folk — vet att samhället inte har några resurser, att samhället är kraftlöst, att samhället inte har några chanser. Det får inte bli så att marknadshushållningens principer helt dirigerar även den statliga politiken. Därför blir det till sist en fråga om med vilken styrka samhället har möjlighet att hävda folkflertalets intressen i ett samarbete som också vi alltid varit ivriga att få till stånd med det enskilda näringslivet.

Allmänpolitisk debatt

Herr HEDLUND (cp) kort genmäle:

Herr talman! Statsministern tycktes tro att jag inte till fullo uppskattar den socialdemokratiska framgången i valet. Jag använde uttrycket »betydande framgång» i mitt inlägg. Naturligtvis kunde jag ha sagt fantastisk framgång eller liknande, men det ligger inte för mig att använda superlativer. »Betydande» är ganska mycket i min vokabulär.

Jag vände mig så mot dem som tycks vara beredda att kasta yxan i sjön. Det är två grupper: dels de som tror sig kunna vinna någonting genom att bilda nya partier, d. v. s. splittra oppositionen, dels de som grips av defeatism. Till dessa grupper sade jag: Ni skall komma ihåg att socialdemokraterna i början av 1960-talet, närmare bestämt 1962, hade en ännu större andel av valmanskåren än de fick 1968. Att detta på något sätt skulle vara att underskatta den stora framgången 1968 kan jag inte förstå. Det var i varje fall inte min avsikt att göra det.

Vidare säger statsministern att centerpartiet i slutet av denna valrörelse närmade sig socialdemokraterna. Jag vet inte om det är riktigt uttryckt. Vi lyckades få folket att förstå, att vi menade allvar med vår trygghets- och jämlikhetspolitik. Jag tror det var det avgörande.

Ett starkt samhälle vill vi givetvis ha. Vi betraktar ju inte samhället som någon fiende till den enskilde. Det är tvärtom vårt gemensamma redskap, vårt gemensamma organ. Naturligtvis måste det finnas en arbetsfördelning mellan den enskilde och ett sådant arbetsorgan.

När vi har krävt ett starkt samhälle har vi gjort det genom att begära en lokaliseringspolitik, en god arbetsmarknadspolitik, arbetslöshetsförsäkring o. s. v. Vi vill ha ett samhälle med ett gemensamt ansvar, och det är som jag sade ett starkt samhälle, men vi vill inte därför ha ett socialistiskt samhälle. Det kan vara nödvändigt och riktigt med statliga

företag i vissa lägen — LKAB, Norrbottens järnverk, ASSI och ASEA-Atom — av organisatoriska, sociala eller kapitalmässiga skäl. Men det är företag som skall existera i konkurrens med andra företag och enligt vår mening arbeta på likvärdiga villkor, i den mån man inte anser att socialpolitik är inmängd, vilket jag menar att det är längst uppe i norr.

Man har här i dag talat om att särskilt ungdomen kräver mera av demokrati på skilda områden inom arbetslivet och inom undervisningen. Det är någonting som vi dagligen och stundligen konfronteras med. Detta är enligt min mening ett utslag av ungefär samma krafter som gör att människorna i en diktatur strävar fram mot frihet och demokrati allteftersom det blir en högre standard och de får tid att ägna sig åt sådana problem och allteftersom det blir en högre bildningsnivå och de får större förutsättningar att bedöma och analysera skillnaden mellan diktatur och demokrati. Samma krafter är det som nu gör sig gällande i detta sammanhang. Här ankommer det på oss att försöka kanalisera de krafterna, inte säga nej men inte heller låta dem utvecklas i frihet hur som helst, utan det gäller att försöka kanalisera krafterna till realistiska banor. Det gäller enligt min mening framför allt att få till stånd en samverkanslinje, samverkan mellan anställda och företagare och samverkan mellan elever och lärare o. s. v.

Vidare skall jag, även om jag skulle råka törna emot gallup säga, att jag delar herr Bohmans uppfattning när han gjorde gällande, att det var en lycklig situation på den tiden då vi hade gemenskap i fråga om försvaret. Jag skulle vilja tillbaka till en sådan gemenskap. Den är till nytta både utåt och inåt.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Får jag först framhålla att jag i ett par väsentliga avseenden

Allmänpolitisk debatt

delar den uppfattning som statsministern här givit uttryck för, nämligen att det när det gäller å ena sidan det allmänna och å andra sidan näringslivet finns stora områden där det behövs ett gemensamt ansvar och ett gemensamt intresse. Jag känns inte vid att jag i dag eller tidigare har talat för några vatten-tåta skott!

Jag delar också statsministerns uppfattning att det var det politiska medvetande, om jag får uttrycka mig så, som man inom det socialdemokratiska partiet lyckades skapa inom de djupa leden som spelade en avsevärd roll för framgången. Jag tror att detta är alldeles oomtvistligt.

Men statsministern berörde inte med ett enda ord min kritik mot andra inslag i den socialdemokratiska valrörelsen. Jag skall gärna medge att jag försökte prova en halmhatt och att resultatet inte blev så lyckat. Men jag tror att det är allvarigare när man som ett led i den socialdemokratiska propagandan exempelvis såg karikatyrer i facklig press, som å ena sidan framställde herr Holmberg sägande att vi nu skall skära ned i det svenska välförhållandet, medan å andra sidan herr Hedlund och jag fick svara och säga: Ja visst, men det skall vi inte tala om förrän efter valet!

Tror herr Erlander att detta ger en på något vis riktig beskrivning av mina intentioner? Jag skulle gärna vilja ha ett svar på den frågan, ty ett sådant skulle ändå indirekt innebära att statsministern tog ställning även till den typen av propaganda.

Beträffande pressen gjorde herr Erlander själv en ganska grov karikatyr av mitt yttrande. Jag har aldrig gjort gällande, att det skulle företas något slags utredning som skulle innebära direktiv för pressen o. s. v. Jag sade inte ens att herr Erlander skulle tillsätta den utan framhöll att vi kunde komma överens om en opartisk utredning, som inte skulle granska den moraliska hal-

ten hos pressen utan den moraliska halten i socialdemokratiska statsråds angrepp på den icke-socialistiska pressen med utgångspunkt från en verkligt grundlig undersökning, gärna sträckande sig så långt som herr Erlander nämnde med avseende på vad som förekommit på den ena och på den andra sidan. Jag hoppas fortfarande att statsministern inte skall avvisa tanken på en sådan utredning.

Till sist vill jag säga att det i denna korta replik är omöjligt att utveckla det stora ekonomiska temat. Men när statsministern säger att man på liberalt håll — och jag talar nu om mig själv — försökt ge intryck av att marknadshushållningen löser alla problem, även de sociala, blir jag utomordentligt förvånad. Det har väl ändå inte undgått statsministern eller det socialdemokratiska partiet att det när det gäller en rad mycket väsentliga områden — konjunkturpolitiken, monopolkontrollen och arbetsmarknadspolitiken o. s. v. — sannoligen inte har varit fråga om någon tro på att marknadssystemet som sådant löser alla problem. Vi skulle ju inte kunna säga att vi är anhängare av ett bland-samhälle, om vi inte sedan långt tillbaka hade haft klart för oss, att det i dessa avseenden fordras statens ingripanden.

Herr Erlander utgår ifrån något som jag skrev i slutet av 1950-talet och som jag är medveten om kan pressas i den riktning herr Erlander gjorde. Men ärade kammarledamöter, på den tiden fanns det bedömningar av samma slag på den socialdemokratiska sidan och det gavs uttryck för samma oro beträffande det statsfinansiella lägets utveckling. Även finansminister Sträng gjorde sådana uttalanden, och man kunde klart spåra oron också hos andra statsråd. Jag har inte i mitt förra anförande talat om något »hitintill men inte vidare». Tvärtom sade jag klart och tydligt att det naturligtvis finns en bred räjong inom vilken diskussionen måste vara fri och öppen och där det är fråga om lämpliga

Allmänpolitisk debatt

avväganden. Men den centrala frågan som jag ställde var: Vad är syftet?

Är syftet att nå fram till vad som kan kallas för en *förmyndarekonomi*, där man i slutna politiska rum — detta rum är ju inte slutet, men herr Erlander talade om andra sådana rum — skall söka fastställa vad som är människornas verkliga behov? Eller är syftet att med alla socialpolitiska, konjunkturpolitiska, arbetsmarknadspolitiska och andra nödvändiga kompletteringar försöka lösa trygghetsfrågorna och åstadkomma en *konsumentekonomi* där man bevarar möjligheterna för medborgarna att inom en viss räjong själva bestämma som de vill?

Detta är kärnpunkten i det hela, inte att gränsen går här eller där. Vilket är det slutliga syftet? Det var där som jag tecknade två väsentligt olika linjer i den socialdemokratiska interna diskussionen, som statsministern dock gick förbi genom den felaktiga bild han gav av det som jag sade.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker inte att statsministern skall vara ledsn över att det finns taggar på mina rosor. »Rosor i ett sprucket krus är ändå alltid rosor.»

Statsministern tog upp en mycket väsentlig fråga, där jag på så gott som alla punkter är överens med honom. Han frågade: Hur skall vi kunna vitalisera demokratin, hur skall vi kunna engagera de enskilda människorna i en valrörelse, hur skall vi kunna göra dem medvetna om vad valrörelsen innebär och vad deras röst betyder, hur skall vi kunna göra klart för dem vilka problem vi diskuterar och vad det betyder för framtiden hur de lägger sin röst?

Felet med tidigare valrörelser här i landet har just varit att de har varit schematiska, bundna och upphängda på ytlig affischering i alltför hög grad. Om något parti har velat ändra på detta och försökt driva valrörelsen utifrån

de utgångspunkter jag anser önskvärda, är det högerpartiet. Det är glädjande att nu höra att också socialdemokraterna har gjort det. Men vi har inte mött de socialdemokratiska politikerna ute på fältet i de fruktbarande debatter som statsministern talar för. För vår del har vi inte bara engagerat oss för dem som vi vetat har tyckt om vi själva, vi har också försökt hos andra människor skapa förståelse för det som vi anser vara riktigt och att få till stånd en öppen diskussion även med förmenta medtävlare om hur det svenska samhället skall utformas.

Vi har samma intryck som statsministern, nämligen att unga och gamla aldrig tillförne har varit så engagerade i den politiska debatten som denna gång. Vad detta berott på är svårt att säga. Kanske är det ungdomens starka engagemang som spelat in. Men det kan också ha berott på att många denna gång trott att det fanns möjligheter att bryta enpartiväldet och göra en insats i samhället. Och det bör vi dra lärdom av.

När herr Erlander gör gällande att den »stora dialog» som han talade om syftade till att skapa klarhet om vad enskilda människor tycker och tänker, så är det inget fel i det. Tvärtom. Men då kan det inte vara rätt att hävda att det, när man för detta syfte anlitar SIFO-instrumentet, är alldeles åt skogen. Jag är inte heller någon anhängare av SIFO, men det är inte logiskt att föra ett sådant resonemang.

Jag beklagar att jag inte hade tillfälle att möta herr Erlander i valrörelsen och att jag nu inte har mer än sex minuter till mitt förfogande för att delta i den näringspolitiska debatt som herr Erlander för en stund sedan startade här i kammaren; jag hoppas att det blir flera tillfällen i framtiden.

Jag konstaterar emellertid att det starkt ideologiska patos som präglade herr Erlanders anförande för en stund sedan *inte* kom till något motsvarande

Allmänpolitisk debatt

uttryck i debatterna ute på fältet. I valrörelsen upplevde jag mycket starkt människornas fasta bundenhet vid det förflutna. Upplevelserna på 1930-talet bestämmer fortfarande i alltför hög grad inställningen till morgondagens värld. Och den bundenheten, den lösningen och fixeringen i gammalt klasskampstänkande utnyttjade socialdemokraterna hänsynslöst och till bristningsgränsen i debatterna med oss. Det tycker jag är beklämmande. Det var inte 1930-talet vi skulle diskutera, utan 1970-talet.

Det var dessa underliggande spänningar och strömningar som utnyttjades även när det gällde näringspolitiken. Näringslivets män är verkligen inga sensitivor. Frågar man de direkt berörda hur de uppfattade valrörelsen och kampanjen efter 1966 års val, så torde man, herr statsminister, få fullt klart för sig hur djupt kränkta och oroade de känt sig inför agitationen och hur starkt de reagerat mot den.

Statsministern gjorde gällande att en snabb produktionstakt inte löser några sociala problem. Detta utgjorde utgångspunkten för hans politik. Ja, men det är ju inget nytt. Vi har under hela efterkrigstiden diskuterat, hur vi skall lösa alla sociala problem i vårt samhälle samtidigt som resurser därför skapas av ett effektivt arbetande näringsliv. Vi har haft ett starkt samhälle som haft möjligheter att ta initiativ till insatser på olika områden, och det är under denna tid som vi, i varje fall om man skall tro socialdemokraterna, har byggt upp det moderna välståndssamhället vilket — fortfarande enligt socialdemokraterna — skett tack vare att dessa suttit i regeringsställning.

Vad har nu inträffat som gör att man ger begreppet »det starka samhället» en annan innebörd. Vi frågar oss vilken denna nya innebörd är och vad man nu vill åstadkomma.

Gränserna mellan offentlig och enskild verksamhet har alltid varit flytan-

de och kommer väl att så förbli, men var vill statsministern draga den?

Statsministern säger vidare att vi inte kan göra någon åtskillnad mellan näringspolitik och trygghetspolitik. Ja, men det är just detta vi understryker. Eftersom man inte kan skilja dessa två former av politik åt, måste man göra klart för sig, hur vi bäst skapar största möjliga garanti för en trygg utveckling i samhället. Var gränserna i arbetsfördelningshänseende skall dras, kan som nyss sagts diskuteras. De har aldrig varit låsta. Herr Erlander gör det för lätt för sig när han hävdar att vi vill bygga »vattentäta skott» mellan enskild och statlig verksamhet. Detta har vi aldrig gjort. Att, såsom nu sker, av valet dra den slutsatsen, att väljarna sagt nej till en sådan uppdelning i vattentäta skott är att ställa problematiken på huvudet.

Vi behöver ett starkt samhälle för att styra och genomföra den planering och samordning som framtiden kräver. Men har inte samhället redan nu alla möjligheter, som behövs för att lagstiftningsvägen eller på annat sätt dra upp ramen för den näringspolitiska verksamhet som syftar till att skapa betingelser för trygghet och fortsatt välståndsutveckling? — Ja, till mera räckte inte mina sex minuter, herr talman!

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Sex minuter räcker i alla fall för att säga många saker som jag vill opponera mig emot. Jag skall emellertid försöka fatta mig så kort som möjligt.

Först och främst sade herr Hedlund att han är en vän av ett starkt samhälle men att detta inte skall vara socialistiskt. Jag undrar om vi inte då kommer in på en del besynnerliga distinktioner. När är ett samhälle socialistiskt enligt

Allmänpolitisk debatt

herr Hedlunds definition? Vi är överens om att samhället skall ha tillräcklig kraft för att trygga full sysselsättning och möta andra behov som jag inte nu skall uppehålla mig vid. Men var ställer sig herr Hedlund, om det visar sig att samhället måste rubba på den fria marknadshushållningens principer?

Jag märkte till min glädje att herr Hedlund nu inte gick emot statliga företag. Men om det visar sig att det med de samarbetsformer, som vi för närvarande arbetar med — d. v. s. investeringsfonderna, näringspolitiken o. s. v. — inte finns någon möjlighet att skapa ett sådant näringsliv, som både herr Hedlund och jag tycker är mera balanserat än det som den fria marknaden lockar fram, borde herr Hedlund inte med motvilja acceptera en statlig företagsamhet. Då skulle man väl säga sig att det är självklart att starta en statlig verksamhet. Detta måste bli en följd av att den fria marknadshushållningen på olika sätt lett fram till en obalans — geografiskt, i förhållandet mellan olika näringsgrenar och framför allt mellan låglönegrupper och höglönegrupper.

Herr Hedlund säger alltså att han vill ha olika saker, som han räknar upp och som i och för sig är mycket bra, och att det för detta fordras ett starkt samhälle. Men det avgörande är, om han är beredd att släppa doktrinerna och pragmatiskt pröva den statliga företagsamheten på de områden där privat företagsamhet icke, trots alla lockmedel och möjligheter som erbjuds, kan engageras.

Vi skall väl inte nu diskutera en karikatyrtecknares frihet. Herr Wedén befinner sig ju i en lyckligare situation än jag: herr Wedén måste karikerar för att se egendomlig ut, men det behöver inte jag. Det är ändå en fördel för herr Wedén. Men vi skall som sagt inte nu diskutera vad en karikatyrtecknare tillåter sig. Om den undersökning som herr Wedén föreslog skulle syssla med

den saken, så får någon annan än jag tillsätta utredningen.

Men vad herr Wedén viker undan från är följande problemställning. Ni går ut i valrörelsen och säger att det är en mängd saker som ni vill göra — inte minst herr Hedlund. Samtidigt säger ni att det icke får bli någon höjning av skattetrycket. Tvärtom ställs det i utsikt väsentliga minskningar av skattetrycket, inte i år men kanske redan nästa år. Är det då så besynnerligt att vanliga människor — alltså inte bara karikatyrtecknare — frågar sig: Var skall dessa pengar tas? Det är förstas små summor — men 600 miljoner hit och 600 miljoner dit blir också pengar. Och 600 miljoner vill ni öka försvarsutgifterna med på fyra år.

Ni vill alltså inte höja skatterna utan ställer i utsikt skattesänkningar — för företagen o. s. v. Är det då besynnerligt att många frågar sig: Var skall dessa pengar tas? Och så jämför man era uttalanden i valrörelsen med herr Strängs kärva besked till den socialdemokratiska riksdagsgruppen i mitten av augusti 1967 där han klargör, att om vi går in för kostnadskrävande reformer, så måste skatterna höjas. Tänk om ett sådant besked hade givits av någon inom oppositionen! Tänk om någon inom oppositionen hade sagt, att ifall man ställer krav på väsentligt stegrade utgifter skall man också vara beredd att säga till svenska folket: Då skall vi även höja skatterna.

Ni gjorde tvärtom. Är det då besynnerligt att många människor frågar sig: Menar de allvar? Menar de allvar med sina sociala reformer, menar de allvar med sitt tal om att det finns möjligheter att så småningom sänka skatterna — eller är det så att vissa delar av den sociala apparaturen skall brytas ner?

Jag har aldrig använt den argumentationen i mina inlägg, men jag har full förståelse för att det finns människor som kan resonera på det sätt

Allmänpolitisk debatt

tet. Sådana missförstånd hade ni undvikit på ett mycket enkelt sätt om ni före valet lagt fram ett gemensamt regeringsalternativprogram och talat om, vart ni syftade.

Vart syftar ni? Ni måste ge ett besked om vart ni syftar. Det är en stor framgång att herr Wedén nu tar avstånd från tanken att gränslinjerna mellan staten och det enskilda näringslivet är en gång för alla fixerade där de dragits genom den socialdemokratiska politiken fram till 1968. Men så lätt skall herr Wedén inte komma undan vad han skrev 1959—1960 och som uppfattades av mig och säkerligen av många andra som ett inlägg i den då pågående diskussionen om omsättningsskatten, vilken även gällde frågan om hur mycket samhället skall få ta hand om för att kunna gå i land med alla uppgifter. Herr Wedén varnade för ökat samhällsinflytande. Jag har inte skriften i fråga med mig så det kan hända att jag missminner mig, och då ber jag om ursäkt. Men jag har den bestämde uppfattningen att det var i samband med omsättningsskattens genomförande. Och det gör väl detsamma om det inte stod uttryckligen omnämnt i skriften, ty ni alla borgare var som uppträdde på ett snöre när det gällde motståndet mot omsättningsskatten. Er motivering var bl. a. att samhället icke skall få så mycket att säga till om — det skall inte bli en så stor offentlig sektor.

Var hade vi stått om ni segrat? Var hade vi stått om er uppfattning — riktig på 1930-talet men orimlig 1960 — hade haft en möjlighet att påverka den svenska politiken?

Jag tror att man inte kan komma förbi att det inlägg som gjordes i skattedebatten 1960 i hög grad var ett uttryck för den samlade borgerlighetens uppfattning att den offentliga sektorn inte skall växa snabbare än produktionsresultatet.

Ni frågar vart vi syftar. Ja, vi syftar

till något så revolutionerande som att ge garantier för att den fulla sysselsättningen skall kunna upprätthållas och till att skapa ett rättfärdigare samhälle än det samhälle den fria marknadshushållningen för oss in i. Vi syftar till demokratisk insyn även i näringslivet. Och detta betyder inte en kampförklaring. Det betyder ett samarbete, men herr Wedén, detta samarbete skall ske under samhällets ledning. Det får inte bli diskussion om var ansvaret för den ekonomiska, sociala och kulturella utvecklingen skall ligga utan det skall självklart ligga hos folket och dess egna representanter.

Varför är det nödvändigt? Jo, därför att denna politik förutsätter en rad mycket svåra avvägningar. Till att börja med skall man bestämma sig för hur stora våra gemensamma tillgångar är. Det kan ingen annan än staten göra; ingen enskild företagare har tillräcklig överblick över läget. Vi kan naturligtvis också begå misstag, men genom anlåtande av tillgänglig expertis bör vi kunna få en någorlunda god föreställning om vad det är fråga om.

Hur stor del av dessa tillgångar skall användas på industrin, på bostäderna, på forskningen, på sjukvården och på de andra ting vi sysslar med? Var i landet, lokalt sett, skall dessa investeringar sättas in, sedan vi kommit överens om storleksordningen, för att skapa en geografisk balans i samhället och en balans mellan låglöner och höglöner? På allt detta skall icke det enskilda näringslivet ha något bestämmande inflytande. Det skall vara ett samarbete, och vi skall gå till det samarbetet öppet och förtroligt. Men rambeställningarna och avvägningarna måste göras under samhällets ledning. Det är därför vi nu bygger upp en omfattande apparatur.

Räcker det inte med de instrument ni har, frågade herr Bohman. Nej, det räcker inte, och därför har vi undan för undan byggt upp, emot herrarna, pensionsfonderna, investeringsbanken och

Allmänpolitisk debatt

utvecklingsbolaget som instrument för att hjälpa både samhället och det enskilda näringslivet att göra de mycket svåra avvägningar som vi såsom politiker aldrig kommer förbi.

Herr HEDLUND (cp) kort genmäle:

Herr talman! Statsministern bad mig förklara vad jag menar med ett samhälle som är starkt men inte socialistiskt.

Ett samhälle är socialistiskt när man genomför statsdrift utan att det föreligger speciella skäl i det individuella fallet. Jag betraktar ingalunda vårt nuvarande samhälle som socialistiskt, och det blir inte heller det med ett eller annat nytt statsföretag. För övrigt tror jag mer på den privata företagsamheten, därför att jag anser att den är effektivare.

Jag kan vidare hänvisa till något av det jag framhöll i mitt första anförande i dag efter att ha talat om lokaliseringpolitiken: »Kan man genom statlig företagetablering varaktigt öka antalet arbetstillfällen i sysselsättningssvaga regioner, där den enskilda företagsamheten saknar förutsättningar därför måste det i själva verket vara fråga om en kombination av näringspolitik och socialpolitik och i sådana fall synes man inte ha rätt att avvisa den utvägen.» — »Det verkar som om flertalet statliga företag i vårt land är drivna i något av en kombination av näringspolitik och socialpolitik. Om vi ser på förhållandena i norr vad kapitalavkastningen i de statliga företagen beträffar, blir slutsatsen just att det är fråga om en sådan kombination.»

»Det är uppenbart», sade jag, »att man även på andra ställen kan ha anledning att driva en företagsamhet i en kombination av denna typ.»

Kan man behöva uttrycka sig tydligare?

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är tyvärr nödvän-

digt för mig att åter gå tillbaka ett litet stycke i tiden, eftersom statsministern gjorde det.

Det fanns ingen sammankoppling med omsättningsskatten i det fall som vi resonerade om. Över huvud taget är det märkligt att herr Erlander begagnar tillfället till att upprepa denna helt missvisande beskrivning av vad som har varit vår inställning till den indirekta beskattningens ökade användning. Vi tyckte inte om den form omsättningsskatten gavs när den infördes, vi sökte efter andra former, vi ville skaffa resurserna på annat sätt. Det har dröjt åtta år innan denna beskattning har fått en vettigare form, den form som kommer att tillämpas från och med den 1 januari nästa år.

På samma sätt förhåller det sig — om jag får tillägga det — när man håller fram AP-fonderna och säger: »Nu har vi fått så mycket kapital, nu har vi tryggt vår kapitalförsörjning på bättre sätt än vi eljest skulle ha varit i stånd till.» Det är klart att vi nu har AP-systemet, och ingen ifrågasätter att det skulle rubbas, men hade vi inte haft det, hade vi fått ett annat pensionsystem, vars fondbildning hade varit väl så stor.

Detta sätt att argumentera är alltså precis lika bristfälligt som statsministerns resonemang beträffande omsättningsskatten.

Herr Erlander säger vidare: »Syftet med det starka samhället, som vi är inriktade på, är att trygga den fulla sysselsättningen, att ta den ekonomiska, sociala och kulturella ledningen.» Det är självklart att samhället i dessa avseenden har ett ansvar för medborgarna — därom råder det inga delade meningar — men här finns två frågor till, herr Erlander. För det första måste det ändå bli ett utrymme över för konsumentens personliga valfrihet. Är vi överens om det? Är syftet att använda talet om människornas verkliga behov att inskränka detta utrymme utöver vad

Allmänpolitisk debatt

som med de andra motiveringarna skulle vara erforderligt? Finns här en socialistisk tanke av den typ som så ofta kommer till uttryck t. ex. i Aftonbladet och inom den nya vänstern, eller har man den uppfattningen att marknadshushållningen skall fungera?

För det andra — i allra största korthet, herr talman — finns det likväl ett problem just när det gäller människornas individuella inflytande på olika områden, som ingalunda säkert kan klaras genom ett vidgat statligt inflytande på det sätt som föresvävar många — jag säger visst inte alla — inom det socialdemokratiska partiet. Detta inflytande kan bättre gagnas genom att man utbygger företagsdemokratien och utbygger kontakterna mellan de organ som fattar beslut och de människor som blir beroende av besluten. Detta problem har herr Erlander helt gått förbi.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Vi borde väl vid det här laget vara medvetna om vad det nuvarande ekonomiska systemet har åstadkommit, inte minst om vi ser tillbaka på hur Sverige har utvecklats från ett fattigt, efterblivet land till en av världens främsta industrinationer. Det finns brister i detta system — det har vi alla klart för oss — och det gäller att häva dessa brister, men det är ingen anledning att avskaffa systemet. De som vill ändra det måste i varje fall kunna bevisa att de kan åstadkomma något bättre med sina ändringsförslag.

Bakom statsministerns allmänna uttalanden lyser en våldsamt övertro på den politiska administrationens förmåga att handla och att bedöma utvecklingen. Jag skulle vilja citera en gammal kämpe: »Statssocialism har jag aldrig trott på. Tanken att statstjänstemän skulle sköta vårt näringsliv är mig helt främmande.» Som herr Erlander vet, är det Per Edvin Sköld som helt nyligen har sagt detta.

Gränsen mellan enskild och offentlig

företagsamhet har dragits av socialdemokraterna — påstod statsministern — men den har vid olika tillfällen dragits på olika sätt. Skolorna har varierat. Tänk på debatten under efterkrigstiden, på vad man då ville åstadkomma. Tänk på alla felprognoser och feluttalanden man då gjorde och som man backade ur i början av 1950-talet!

Jag menar att det inte finns någon ting som talar för att vi inte i princip skall bibehålla den nuvarande arbetsfördelningen mellan stat och enskilda även i fortsättningen. När jag stryker under orden »i princip» menar jag att man kan frångå den arbetsfördelningen i speciella fall. Jag är alltså inte främmande för tanken på statlig företagsamhet, för statliga insatser där sådana kan vara nödvändiga under speciella betingelser. Men var skall då gränsen dras? Avgörandet bör i varje fall ske under hänsynstagande till effektivitets-kriterier, till nödvändigheten att bibehålla den fria konkurrensens spelregler och att upprätthålla rörelse- och valfrihet. Vi måste välja det ekonomiska system som skapar största möjliga effektivitet och trygghet för de enskilda människorna. Och slutligen: Gränsen skall dras så den ökade statsverksamheten inte leder till minskad demokratisk frihet.

Vi kan följa debatten i öststaterna om vi vill få tillräckligt med argument och näring för vår debatt. Samtidigt som man i öststaterna diskuterar hur man skall kunna till sitt system överföra och dra nytta av det fria marknadssystemets olika principer förs här på socialdemokratiskt håll en debatt om hur vi skall kunna hoppa in i något slags statssocialistiskt system. Bevisbördan ligger då hos dem som vill inskränka och förändra det hittillsvarande.

Statsministern åberopade investeringsbanken och utvecklingsbolaget, men just dessa båda statsföretag infördes utan några bevis för deras behöv-

Allmänpolitisk debatt

lighet. Det finns inte något underlag för påståendet, att dessa inrättningar har löst problem eller kommer att kunna lösa problem som inte skulle ha kunnat lösas på andra sätt och med andra medel utan statliga insatser av den art det nu var fråga om. Statsföretag »i och för sig» — för att använda den inskränkning som statsministern själv gjorde — innebär inga garantier för full sysselsättning. De innebär inga garantier för ett rättfärdigare samhälle, för demokratisk insyn; tvärtom medför de risk för maktmissbruk, ofrihet, otrygghet för löntagare och anställda, för oss alla på längre sikt.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! I synnerhet det senaste anförandet vore väl värt att fördjupa sig i. Det fanns där så många intressanta ting — kontroversiella givetvis, eftersom jag har en annan uppfattning än herr Bohman på nästan alla punkter — men jag skall avstå från att beröra dem, då jag vet att herr Bohman inte har någon möjlighet att återkomma till dem förrän i morgon. Därför skall jag bara ta upp en enda sak.

Det är riktigt att vårt näringsliv är »duktigt». Jag är emellertid övertygad om att Servan-Schreiber har rätt när han säger att en av anledningarna till att det gått så bra i Sverige är att det undan för undan har skapats ett starkt samhälle, med ett betydande skatte-tryck, vilket möjliggör en lösning av de trygghetsproblem, vilka man icke har löst i Amerika eller i England och som nu utgör en orosskapande faktor vilken försvårar rationaliseringsprocessen.

Däremot var det ingenting nytt — och därför anser jag mig oförhindrad att svara på det — när herr Wedén tog upp tanken på att vi på socialdemokratiskt håll skulle vilja inskränka det fria konsumtionsvalet och att detta

skulle vara uttryck för vår socialistiska samhällsuppfattning.

Ingenting kan väl vara mera vilseledande. När Landsorganisationens skrift om tekniken och näringslivet kom ut skrev en kritiker, att den var utmärkt, men att det mest intressanta är att den egentligen visade hur en liberal ekonomi skall kunna fungera efter sina djupaste intentioner. Det var ett hårt omdöme, och jag delar inte den uppfattningen, men det låg ändå någonting i det. Kritikern tog nämligen upp frågan om konsumtionsvalet. Det är lätt att påvisa, att i den fria marknadens hållning är konsumtionsvalet icke fritt. Av skildringarna från denna talarstol verkar det som om det icke finnes någonting som heter reklam. Senast i förrgår hade emellertid Aftonbladet en redogörelse för hur vilseledande uppgifter som kan lämnas av hyggliga företag och hur olika priser exakt samma typ av vara betingar i många fall.

Låt mig ta ett enda exempel: Om vi bygger upp ett samhälle som är så starkt att vi för konsumenterna kan tala om vad en producent säger, om vi kan tala om för dem vad det är för fel på en viss bil eller tvättmaskin, kan då detta anses vara felaktigt? Är det inte att vända upp och ned på det hela när man säger att vi är fiender till det fria konsumtionsvalet? Tvärtom vill vi göra det möjligt för konsumenten att få reda på vad han ger sig in i. Det nuvarande systemet innebär icke ett fritt konsumentval. Om herr Wedén vill fortsätta den diskussionen, så gärna för mig. Sven Fagerberg har i sin senaste bok på de sista 50 sidorna givit en inside information om hur det verkligen går till när de stora företagen bestämmer sig för vad som skall vara konsumenternas önskemål.

Sedan en enda liten sak. Herr Bohman var ledsen över att han när han var ute och diskuterade aldrig fick möta folk med framtidsvyer, utan bara sådana som var fångna i 1930-talets

Allmänpolitisk debatt

föreställningsvärld. Han beklagade att han inte haft tillfälle att möta mig. Ja, men jag om någon borde vara fången i 1930-talets föreställningsvärld. Herr Bohman mötte ju herr Palme, och vad man än kan säga om herr Palme, så inte är han fixerad vid 1930-talet.

(Herr Bohman: Jo, den gången!)

Herr HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Det har stundtals varit en rätt intressant debatt. Man har till och med diskuterat ideologi, vilket inte är så vanligt i den här församlingen. Även herr Hedlund har gjort ideologiska utflykter, vilket är ännu ovanligare, men det var kanske så som någon sade nere i bänken: Han gjorde det inte frivilligt, han blev provocerad till det.

Efter ett val är det naturligt att diskutera orsakerna till valutgången. Det gäller för partierna att dra de rätta lärdomarna och framför allt att lära av misstagen. Detta gäller både vinnande och förlorande partier, även om behovet väl kan erkännas vara störst för de senare.

Jag vill inte sticka under stol med att vänsterpartiet kommunisterna för närvarande brottas med en rad problem. Vi åkte på ett rejält nederlag i valet, och det finns ingen anledning att söka bortförklara detta. Men till dem som nu hoppas att kommunisterna skulle vara borta ur svensk politik och snart också ur riksdagen vill jag med Mark Twain försäkra att ryktet om vår död är betydligt överdrivet. I likhet med andra länder behöver Sverige ett parti med en klar socialistisk målsättning, och eftersom definitionen av vad ett socialistiskt samhälle är har diskuterats här, vill jag säga att jag fattar socialismen i samma betydelse som August Palm, Axel Danielsson och andra arbetarrörelsens pionjärer gjorde det. Vårt parti fortsätter att verka för löntagarnas omedelbara liksom för deras långsiktiga intressen. Vi tänker komma

tillbaka också efter 1970. Den nya 4-procentgränsen kommer att verka som en sporre för våra anhängare.

Det visar sig också att en rad av de frågeställningar vårt parti fört fram vunnit anklag i riksdagen men särskilt ute hos folket. Jag kan erinra om vad vi sagt om storfinansens, de femton familjernas roll i samhället, som nu är ett tema som ingen kan komma förbi. Jag kan påminna om vår kritik mot lyxkonsumtionens och reklamens slöseri med tillgångar, vilka hellre borde användas för att bygga daghem och för att utveckla miljövärden, en protest som ungdomen nu utvecklar till aktioner. Jag vill erinra om en internationell fråga: kravet på erkännande av den demokratiska republiken Vietnam bakom vilket breda kretsar nu sluter upp. Dessa problem är ännu inte lösta, och det finns många flera som kräver omedelbara åtgärder. Detta är den avgörande uppgift som partierna och alla medborgare står inför. Sysselsättningsfrågan är akut, särskilt i skogslänen. Bristen på jämlikhet i samhället är kännbar inte blott för låglönegrupperna utan allmänt för kvinnorna, för arbetarna, för de sjuka och handikappade och för åldringarna.

Arbetarrörelsens majoritet i folket och i riksdagen måste enligt vår mening användas för att bryta ner klass-samhället och förverkliga de socialistiska idealen. Ett samhälle måste skapas som garanterar alla arbete och inkomst, som bygger på jämlikhet mellan människorna och genomför folkstyrets principer på alla områden av det sociala livet.

Ett sådant samhälle kan inte innehålla koncentration av kapitalet på privata händer och en mäktig storfinans. Det kan inte tillåta att Wallenbergs och andra finansgruppers profitkrav avgör den ekonomiska utvecklingen. För att säkra trygghet, jämlikhet och folkstyre måste arbetarrörelsen ta upp kampen mot storfinansens makt.

Allmänpolitisk debatt

Finanstrusternas och Arbetsgivareför-
eningens talesmän tycks emellertid ha
tolkat valutslaget på sitt speciella sätt.
De hoppas att regeringen skall föra en
som de kallar »förnuftig» politik se-
dan vänstern drivits tillbaka, och så-
dana förhoppningar har vi hört utta-
las också i dagens debatt. På Arosmä-
san framträdde Marc Wallenberg med
utmanande krav på att industrin skulle
slippa kostnaderna för miljövården
samt för omflyttning och omskolning av
arbetskraft. Arbetsgivareförbundet på-
står helt falskt i sin propaganda att det
är löntagarnas aktivitet som orsakar
prisstegringar och arbetslöshet. Man sä-
ger redan i förväg nej till generella lö-
neförbättringar trots att produktivite-
ten ökat kraftigt och priserna väntas
fortsätta att stiga.

Dessa herrar har missuppfattat val-
utslaget. Svenska folkets majoritet rö-
stade mot en borgerlig regering, mot
en borgerlig politik. Vad som nu är ak-
tuellt är en kraftfull offensiv från ar-
betarrörelsens sida och beslutsamma
åtgärder för att genomföra löntagarnas
krav. De viktigaste åtgärderna kan en-
ligt vänsterpartiet kommunisternas me-
ning sammanfattas i följande tiopunkts-
program:

1. Diplomatskt erkännande av Nord-
vietnam och upprättande av officiella
förbindelser med FNL.

2. Radikal omläggning av u-landspoli-
tiken. Stöd till nationella befrielseö-
relser. Kontroll av svenska företags ex-
ploatering utomlands.

3. Stopp för miljöförstöringen. Sam-
hällsmiljön utformas efter medborgar-
nas, inte efter det privata näringslivets
krav.

4. Lokalisering av samhällsägda före-
tag för att säkra sysselsättningen. Ar-
betslösheten pressas ned särskilt i Norr-
land.

5. Skärpt beskattning av stora arv
och förmögenheter. Skattelättnader för
låginkomstgrupperna.

6. Sänkt pensionsålder vid hårt ar-

bete. 40 timmars arbetsvecka genom-
förd 1970.

7. Hyressänkning. Lågräntepolitik.
Tomtmark och hyreshus överföres i
samhällelig och kooperativ ägo.

8. Jämlikhet i arbetslivet mellan kvin-
nor och män. 150 000 nya daghems-
platser på fem år.

9. Steg mot företagsdemokrati: full
insyn för löntagarna i företagets affä-
rer, fackligt veto mot försämring av
arbets- och löneförhållanden, rätt för
löntagarna och samhället att överta fö-
retag vid nedläggningar och större av-
skedanden.

10. Utjämning av inkomster, förmö-
genheter och arbetsvillkor genom sam-
hälleliga och fackliga åtgärder. Avskaf-
andet av låglöner under 20 000 kronor
om året.

Kraven i detta tiopunktsprogram kan
vart och ett utvecklas och motiveras;
jag får här begränsa mig till några av
punkterna.

Målsättningen jämlikhet i samhället
kräver åtgärder på praktiskt taget alla
områden. Överallt möter människorna
klassamhällets över- och underordning,
dess hierarki, hopklumpningen av för-
delar på alla fält till vissa privilegie-
rade grupper och av nackdelar till ef-
tersatta grupper. Fattigdom och sjuk-
dom hör ihop, de förstärker varandras
verknningar, och det finns en tendens
att de drabbar också nya generationer.

Även inom arbetslivet är bristen på
jämlikhet skriande. Den finns mellan
kvinnor och män, där kvinnorna har
svårare att få arbete, får nöja sig med
de sämre jobben och den lägre betal-
ningen. Den finns mellan den stora
massan av kroppsarbetare och de andra,
där arbetarna vanligen har det hår-
daste och tyngsta arbetet, den högsta
pensionsåldern och den lägsta betal-
ningen.

De intervjuer med gruvarbetare i
LKAB, som Sara Lidman samlat i bo-
ken Gruva, påminner om hur långt
det ännu är kvar till arbetsförhållanden

Allmänpolitisk debatt

som tillåter arbetaren att bevara sin hälsa. Doktor Erik Bolinder har presenterat de allmänna uppgifterna som gäller hela industriebefolkningen. Cirka två tredjedelar av denna är hörselskadad genom påverkan av kontinuerligt buller över en viss nivå. En undersökning som gjorts på byggnadsarbetare visade att 48 procent av de intervjuade hade besvär med ryggen. En urvalsundersökning på LO:s medlemmar gav till resultat, att 30 procent i åldrarna 50—59 år och 37 procent i åldrarna 60—67 år hade hälsobesvär.

Sara Lidmans bok illustrerar också bristen på inflytande för arbetarna i ett statsägt företag. Cyniska kommentarer från företagsledningen om att arbetarna egentligen inte kan ge något bidrag till diskussionen om de industriella förhållandena gör inte saken bättre. De statliga och kommunala företagen borde gå i spetsen och vara mönstret företag när det gäller utvecklingen av företagsdemokratien. Försummelserna i detta avseende måste snabbt repareras.

Framför allt är det emellertid låglönegruppernas problem som nu står i centrum för jämlikhetsdebatten. De kan inte lösas enbart avtalsvägen — det visar erfarenheten. Det behövs ett helt batteri av samordnade åtgärder för att ändra efterfråge- och utbudsförhållandena på arbetsmarknaden. Dit hör en lokaliseringspolitik som skapar bättre sysselsättningsmöjligheter i låglönelänen och på en-industriorterna, en utvidgad arbetsmarknadspolitik, som ger lågavlönade och »hemmafruar» hjälp till utbildning, omskolning och höglöneanställningar samt ett avskaffande av dyrortsgrupperingen. Men det är också nödvändigt med samhällseliga åtgärder till direkt stöd för de lägre inkomstagarna, bl. a. minskade skattebördor och minskade bostadskostnader.

Det grundläggande fördelningsproblemet är att öka löntagarnas inkomster på kapitalägarnas och profitens be-

kostnad. Konjunkturinstitutets höst-rapport avslöjar hur vilseledande Arbetsgivareföreningens propaganda är. Löneökningarna har bromsats upp samtidigt som produktiviteten ökar snabbare. Det finns alltså alla förutsättningar för att en offensiv avtalsrörelse skall leda till det nödvändiga resultatet: allmänna löneförbättringar med särskild tonvikt på de lågavlönade.

I den allmänna debatten om möjligheten till en ökning av reallöner och levnadsstandard brukar det sägas, att lönerna inte kan öka mer än produktiviteten ökar. Det verkar som om denna tes ofta anförs för att ge intrycket att lönerna verkligen gjort detta. Så brukar man koppla på ett påstående om att den grundläggande orsaken till prisstegringar och inflation finns att söka här. Jag tyckte att det hördes vissa återklanger av dessa påståenden i herr Hedlunds inledande anförande.

Det kan vara skäl att något granska denna propaganda. Enligt en redogörelse i nr 23 av Fackföreningsrörelsen har löneökningen per timme för vuxna arbetare inom den egentliga industrin uppgått till sammanlagt 9 procent under de tre senaste åren. Vecko- och månadsförtjänsten har ökat mindre — med cirka 5 procent — beroende på att veckoarbetstiden har förkortats.

Enligt de beräkningar som nyligen redovisats i avstämningen av 1965 års långtidsutredning har produktionen per arbetstimme under de tre åren 1965—1968 samtidigt ökat med 13 procent. Ökningen av produktiviteten är alltså avsevärt större än ökningen av reallönerna.

Det är intressant att se att det finns en påtaglig skillnad i produktivitetstegringen mellan å ena sidan 1966 och å andra sidan 1967 och 1968. En betydande ökning har skett. Under 1968 beräknas en tillväxt i produktiviteten på 4,9 procent. Enligt den prognos som gjorts för 1969 och 1970 räknar man med att takten i produktivitetstillväx-

Allmänpolitisk debatt

ten kommer att ligga något över den nivå som uppnåddes under 1967 och 1968.

Anmärkningsvärt är att det samtidigt med den betydande ökningen i produktiviteten skett en ännu mera betydande nedgång av industrins arbetskraftskostnader. Den procentuella ökningen av summan av avtalsmässig löneökning, s. k. löneglidning och andra arbetskraftskostnader, låg under hela 1960-talet fram till det senaste året på en nivå av över 9 procent. Under 1967—1968 beräknas ökningen emellertid av konjunkturinstitutet till 6,4 procent. Institutet skriver: »Den nu erhållna utvecklingen mellan 1967 och 1968 beträffande industrins arbetskraftskostnader för arbetare skiljer sig väsentligt från utvecklingen tidigare under 1960-talet.»

Arbetsgivareföreningens stora kampanj mot arbetarnas lönekrav just i år ter sig en smula senkommen mot denna bakgrund. Man har redan lyckats pressa upp produktiviteten och man har lyckats pressa ned ökningen av arbetskraftskostnaderna. De medel man har använt — bl. a. nedläggning av företag eller s. k. strukturrationalisering — har visat sig effektiva.

Ur löntagarnas synpunkt ter sig emellertid problemen annorlunda. De tvingas konstatera att löneutvecklingen inte alls hunnit med utvecklingen av produktiviteten. Arbetarna har inte lyckats att behålla tidigare andel av produktion och nationalinkomst, ännu mindre att öka den. Här har uppstått ett gap mellan utvecklingen av produktivitet och löner, ett gap som inneburit ökade profiter för företaget och kapitalägare.

Läget inför avtalsrörelsen är alltså inte alls sådant, att löntagarna borde ålägga sig största återhållsamhet. Det är tvärtom sådant, att de måste sätta till alla klutar för att genomföra en offensiv avtalsrörelse som ökar deras andel av produktionens resultat.

Det är heller inte så att löntagarna bör ålägga sig återhållsamhet för att en

investeringsökning skall komma till stånd. Konjunkturinstitutet framhåller nämligen i sin höstrapport som förklaring till stagnationen i investeringarna under de bägge senaste åren att »den allmänna efterfrågetillväxten hittills skett i så lugn takt att industrins lediga kapacitetsutrymme ännu inte krympt till den nivå där omfattande investeringsökningar induceras». Investeringsaktiviteten var under åren 1966—1968 emellertid väsentligt högre än tidigare. Den årliga bruttotillväxten av industrins kapitalstock var under dessa år 10 procent högre än under åren 1963—1965. En allmän efterfrågeökning som är starkare än den konjunkturrapporten räknar med för det närmaste året krävs för att ge industrin incitament till ökade investeringar.

Propagandan för att löntagarna bör avstå från lönehöjningar för att investeringarna skall kunna öka avslöjas mot denna bakgrund som helt falsk. Det är inte kapital som fattas för industrieföretagen. Det är efterfrågan som bl. a. och till väsentlig del kommer från löntagarna.

Svenska arbetsgivareföreningen har under lång tid propagandistiskt förberrätt sin uppläggnings av årets avtalsrörelse, där man säger blankt nej på förhand till generella löneförbättringar. Propagandateserna har man samlat i skriften »Din lön — vår ekonomi». Jag måste säga att denna skrift är ett skrämmande bevis på hur nationalekonomin kan missbrukas. Det är två grundläggande teser angående lönernas roll i den ekonomiska utvecklingen som förs fram: 1. Prisstegringarna beror på de allmänna löneökningarna eller, mera specificerat, på att lönerna ökat mer än produktionen ökat. 2. Löneökningarna under de senaste åren har framtvingat företagsnedläggningar och driftsin-skränkningar samt därmed arbetslöshet. Ett citat ur skriften i fråga: »Tänk om folk ändå visste, muttrar fabriker Karlsson, medan han letar efter tele-

Allmänpolitisk debatt

fönnumret till den konsult han brukar anlita. Tänk om dom visste vilka bekymmer de alltför stora löneökningarna åstadkommer och så liten glädje man egentligen har av dem.» Löntagarna bör alltså vara tacksamma över den aktivitet Arbetsgivareföreningen och andra utvecklar. Lönehöjningar skapar bara bekymmer!

Jag kan inte här ta upp tiden med en utförlig granskning av de bägge teserna. De är bägge falska. Det är inte lönerna som är den drivande kraften när priserna stiger. Det går inte att skylla inflationen på löntagarna. Lönerna kan ökas på bekostnad av företagets profiter och detta behöver inte alls leda till en allmän prisstegring. Alla partier har ju nyligen i valrörelsen förklarat sig vara anhängare av ökad jämlikhet. Men detta förutsätter bl. a. en bättre fördelning av produktionsresultatet till löntagarnas och särskilt låginkomstgruppernas fördel. Skulle en sådan jämnare fördelning leda till ökad inflation? Ett sådant påstående är ohållbart. Vid flera tillfällen under efterkrigstiden har löneökningarna varit mindre än eller ungefär lika stora som de samtida produktivitetökningarna. Men trots detta steg konsumentpriserna vid dessa tillfällen avsevärt, vilket visar att det inte var lönerna utan företagets prispolitik som var boven i dramat.

Påståendet om att den förda lönepolitiken egentligen bär ansvaret för företagsnedläggningarna är lika horribelt. I Arbetsgivareföreningens skrift står det ordagrant: »Det torde vara ställt utom allt tvivel att det stora antalet driftsinskränkningar och företagsnedläggelser under senare år direkt betingats av de snabba kostnadsökningarna och den därav följande försvagningen av lönsamheten. Med långsammare kostnadsökningar hade antalet arbetslösa och antalet personer som är föremål för omflyttning, omskolning och andra arbetsmarknadspolitiska åtgärder i dag varit väsentligt lägre.» Detta är en fel-

aktig och reaktionär uppfattning om lönernas roll som egentligen inte förts fram på samma sätt sedan den stora ekonomiska krisen på 1930-talet. Den är i dag inte riktigare än vad den var då.

Argumentet om lönsamhet har under de senaste åren tagits fram i varje sammanhang när det gällt för industriföretagens ägare att söka förhindra en progressiv utveckling. Det används när man vägrar att betala kostnaderna för att motverka och upphäva den nedsmutning av miljön, som man själv gör sig skyldig till. Det används när man hävdar att samhället skall betala hela kostnaden för omflyttning och omskolning av arbetskraft, när finanstrusterna finner att de får högre profit på sitt kapital i annan användning än den de hittills haft. Dessa krav ställdes som bekant på Arosmässan helt nyligen. Vi anser det nödvändigt att hela detta lönsamhetsresonemang underkastas en kritisk granskning. Vi kan över huvud taget inte godkänna kapitalisternas lönsamhetsbegrepp. Här bara några påpekanden: Kapitalismen har en tendens att gynna den kortsiktiga lönsamheten på bekostnad av den långsiktiga. Den tar inte hänsyn till om vinsten framgår ur produktivt arbete eller ur ren prispespekulation. Privat lönsamhet är ofta helt oduglig som mätare på produktivitet. Investeringar, som aldrig ger privat vinst, kan vara livsviktiga för den samhälleliga produktivitetens utveckling. Tänk bara på hela utbildningsväsendet och dess betydelse.

Samhället måste alltså ha andra bestämningssgrunder för lönsamheten än vad det privata kapitalet har.

Avslutningsvis några synpunkter på de internationella frågorna, som jag hoppas det skall vara möjligt att återkomma till i en debatt som helt ägnas detta tema. Sovjetunionens och fyra andra Warszawapaktsstaters militära invasion av Tjeckoslovakien den 21 augusti framkallade mycket snabba och

Allmänpolitisk debatt

bestämda reaktioner inom olika kretsar. Frågan är, om någon internationell händelse under de senaste åren har föranlett så omedelbara ställningstaganden. Man kan jämföra med Förenta staternas angreppskrig mot Vietnam där det för vissa partier har tagit flera år för att komma fram till nuvarande ståndpunkt.

Vårt parti tog som bekant också omedelbart mycket bestämd ställning mot den militära invasionen av Tjeckoslovakien. Vi ansåg, och gör det självfallet fortfarande, att man måste ta avstånd från och fördöma invasionen. Detta gör vi utifrån den principiella ståndpunkten, att varje folk skall ha rätt att bestämma sin egen framtid och sitt eget öde. Man måste bestämt reagera mot varje kränkning av den nationella självbestämmanderättens princip.

Det avtal som sedan stationering av utländska trupper för obestämd tid på tjeckoslovakiskt territorium finns det heller ingen anledning att prisa. Den ena avtalsparten befann sig uppenbart i ett tvångsläge. Enligt vår åsikt måste man ställa kravet, att alla främmande trupper skall lämna Tjeckoslovariens territorium.

Det har diskuterats mycket om bakgrunden till aktionen från de fem Warszawapaktstaternas sida. Orsakerna har troligen varit flera, och jag skall här inte fördjupa mig i det temat. Men en av orsakerna har säkerligen varit fruktan för en utveckling i Centraleuropa där revanschpolitik från pånyttfödd tysk militarism ånyo kan spela en ödesdiger roll.

Det är ett intresse också för vårt land att förhållandena i Centraleuropa blir normala, bl. a. genom att gränserna slutgiltigt fastlägges. Man måste också sluta med den strutspolitik gentemot DDR, som låtsas att denna stat inte existerar. Ett erkännande av DDR är ett bidrag till fredens bevarande i vår världsdel. Ett sådant erkännande behöver inte på något sätt betyda att man försvagar kri-

tiken mot invasionen av Tjeckoslovakien.

Det är frestande att här gå in på en diskussion av hela frågan om de militära, ekonomiska och politiska blocken och de faror de innebär. Jag skall emellertid för tillfället nöja mig med kommentaren, att invasionen av Tjeckoslovakien än en gång understryker hur berättigad kampen mot hela blockpolitiken är och hur nödvändigt det är att den med all kraft fullföljes.

Vietnam är alltjämt det land som främst står i fokus för den internationella debatten. Att Förenta staternas regering tvingats att — i varje fall tills vidare — inställa bombningarna mot norra Vietnam är en seger för fredens krafter. Men USA-regeringens åtgärd kan tyvärr inte tolkas som ett uppriktigt försök att få slut på kriget. Det är en manöver, som den tvingats till främst av det vietnamesiska folkets egen kamp, men möjligen också av nödvändigheten att under presidentvalskampanjen ta vissa hänsyn till opinionen utom och inom USA. Bombstoppet mot Nordvietnam är inte definitivt — USA-regeringen har hotat med att återuppta dessa bombningar. Och de amerikanska bombningarna mot södra Vietnam och Laos intensifieras.

Men dessa manövrer utnyttjas nu för att skapa en falsk optimism om att USA-regeringen är fredsvänlig och kriget snart slut. Den används för att söka söva Vietnamopinionen — och samtidigt för att stödja USA:s påståenden, att det nu är vietnamesernas tur att som det heter »göra motprestationer».

Denna propaganda måste bekämpas. Stödet till det vietnamesiska folkets kamp är nu viktigare än någonsin. Regeringen talar nu mycket om den storstilade återuppbyggnadshjälp, som den tänker ge till Vietnam när kriget är slut. Sådan hjälp är nödvändig, men ännu viktigare är vad vi kan göra i dag för att stödja det vietnamesiska folkets kamp för frihet och fred. Om Sverige nu

Allmänpolitisk debatt

anhöll om diplomatiska förbindelser med Nordvietnam skulle det i någon mån försvåra ett återupptagande av de stoppade bombningarna, om Sverige *nu* uttalade som sin ståndpunkt, att USA genast skall bort från Vietnam och om Sverige *nu* upprättade officiella förbindelser med FNL, så skulle det i någon mån försvåra en intensifiering av den amerikanska krigföringen mot södra Vietnam. Det vore direkta bidrag till det vietnamesiska folkets frihetskamp.

Herr talman! Jag vill uttala förhoppningen, att regeringen snabbt omprövar den ståndpunkt som utrikesministern häromdagen redovisade i pressen och anhåller om diplomatiska förbindelser med Demokratiska republiken Vietnam.

Herr BENGTTSSON i Varberg (s):

Herr talman! Jag skall också i huvudsak ägna mitt anförande åt valutgången.

Det borde egentligen finnas en för alla partier gemensam nämnare vid bedömningen av valresultatet. Jag syftar därvid på det stora valdeltagandet och den glädje som vi alla borde känna däröver. Det är ju något unikt att 88,7 procent av alla röstberättigade med sin valsedel vill ge uttryck för hur man önskar att vårt land skall utvecklas. På flera håll i landet har man kommit upp till ett nästan hundra procentigt valdeltagande. I en demokrati där valhandlingen är frivillig och i en nation där man utan påföljd kan avstå från att delta i valet är detta enastående. För min del gläds jag över detta och tycker att det vittnar om politisk mognad och om ett betydligt bredare intresse för och kunskaper i politiska frågor än man i allmänhet föreställer sig. Samtidigt visar det höga valdeltagandet att svenska folket hyser förtroende för våra politiska partier, även om det förtroendet inte är lika stort för alla partier.

Både herr Bohman och herr Wedén talade om det bristande intresset för

politik framför allt hos ungdomen. Detta anser jag vara fel. Herr Bohman sade för övrigt själv att aldrig tillförne har engagemanget bland unga och gamla varit så starkt som i den senaste valrörelsen, och han trodde för sin del att detta berodde på att de röstande antligen sett en chans att bryta enpartiväldet. Men då är det ju ett ganska underligt resultat att den aktiviteten ledde till en överväldigande seger för socialdemokratin. Det verkar emellertid dess värre som om man i vissa läger inte är särskilt glad över det stora intresse valmanskåren visat. Om man noggrant studerar de sura valkommentarerna från borgerligt håll kan man finna uttalanden som går ut på att det egentligen hade varit önskvärt med ett lägre valdeltagande — som om en borgerlig valseger skulle hänga på ett stort antal soffliggare. Man frågar sig då: Vad är i så fall idealsiffran? Inte är det väl det 60-procentiga valdeltagande som noterades i Amerika vid det senaste presidentvalet?

Jag kan emellertid förstå att de borgerliga partierna inte riktigt delar socialdemokratins glädje över valresultatet. För första gången under fredstid har vårt parti fått en majoritet av väljarkåren bakom sin politik i parlamentet. Under valrörelsen sneglade vi inte åt speciella gruppintressen, och vårt parti slängde inte omkring sig löften åt några marginalgrupper. Den politik som vann väljarnas förtroende baserades på en grundläggande ideologisk uppfattning om nödvändigheten av att skapa ett samhälle där det, som statsministern framhöll, finns vilja och resurser att garantera alla medborgare trygghet och ett ökat mått av medbestämmanderätt. För oss inom socialdemokratin är detta inget nytt. Den allt snabbare tekniska och ekonomiska utvecklingen har under de allra senaste åren på ett alldeles speciellt sätt pekat på behovet av ett starkt samhälle.

Vi skall inte sticka under stol med

Allmänpolitisk debatt

att problemen för framtiden ter sig stora, och det vilar ett stort ansvar på den socialdemokratiska riksdagsgruppen, som fr. o. m. nästa år har majoritet i detta hus. Vi vet att den tekniska utvecklingen går snabbt medan vi politiker ju har en benägenhet att skynda långsamt. Vi vill gärna utreda länge och omständligt innan vi handlar, så att vi handlar rätt. I framtiden måste vi dock handla snabbare. Vi kan nämligen inte minska takten i den tekniska utvecklingen, även om vi skulle önska det. Vi måste emellertid vägra att acceptera att utvecklingen för med sig att den enskilda människan offras på teknikens altare.

Något av en skräckvision för framtiden kan vi skönja i USA, där strukturrationaliseringen hunnit mycket långt. Jag hade tillfälle att förra månaden i Washington studera den lag man där tvingats genomföra för att skydda den äldre arbetskraften på arbetsmarknaden. Vad som var skrämmande, herr talman, var att man med äldre arbetskraft avsåg personer som fyllt 40 år. I Amerikas förenta stater har strukturrationaliseringen — som även vi fått känna av — alltså fått sådana följder, att kongressen ansett sig tvingad att genom lagstiftning skydda den arbetskraft som uppnått 40 års ålder.

Det är ett skrämmande framtidsperspektiv att personer redan vid 40-årsåldern skall riskera att falla för åldersstrecket på arbetsmarknaden. I ett samhälle där utbildningen pågår fram till 20—25-årsåldern skall man alltså redan vid 40 års ålder riskera att stampas ut. Detta är en utveckling vi inte skall finna oss i. Det är därför vi måste ha ett starkt samhälle, som är berett att föra en näringspolitik till fromma för den enskilda människan. Men en sådan politik kräver också att hela näringslivet — d. v. s. varje företag — tar sin del av ansvaret, så att vi inte behöver uppleva åldersdiskriminering på den svenska arbetsmarknaden.

Jag tillät mig vid den allmänpolitiska debatten förra hösten säga, att det socialdemokratiska partiets extra kongress hösten 1967 var den viktigaste inrikespolitiska händelsen i vårt land sedan valet 1966. Jag pekade redan då på att det grundläggande i arbetarrörelsens arbete var att forma en politik som syftade till att öka tryggheten för de många människorna. Vid den ordinarie partikongressen i år underströks detta ytterligare. Det var på dessa båda kongresser som socialdemokratiens program för 1970-talet utformades, och det var på detta program som väljarna i år gav vårt parti sitt förtroende.

Väljarna kände, såsom också statsministern nyss har påpekat, igen sina egna förhoppningar och önskemål i det program, grundat på solidaritet och samverkan, som fackföreningsrörelsen och socialdemokratin gemensamt förde fram.

Man har när man tagit del av kommentarerna efter valet och även delvis när man lyssnat till debatten i dag fått det intrycket, att de borgerliga partierna ännu inte helt fattat att det inom socialdemokratin efter valnederlaget 1966 förekommit en aktivitet och visats en vilja till självvranssakan och förnyelse, som skapade grunden för den folk-rörelse som årets val utvecklades till. Vi inom socialdemokratin ägnade oss inte åt några övningar i självbedrägeri efter valnederlaget 1966 — en sak som är frestande för ett förlorande parti. I år har vi emellertid fått uppleva huru-som de förlorande partierna i viss mån genom självbedrägeri försöker komma ifrån valutgången.

Den utveckling mot en folk-rörelse som årets val — som jag nyss sade — undergick har på ett alldeles förträffligt sätt sammanfattats av Gustaf Olivecrona i boken »Hur väljarna vanns», som vi nyligen fick. Det heter där: »Med en viss tillspetsning skulle man kunna säga att högerpartiet arbetade med en stor välorganiserad och effektiv försälj-

Allmänpolitisk debatt

ningsorganisation, medan socialdemokraterna fungerade som en folkrörelse.»

Det är en riktig beskrivning. Jag tror för egen del att det är en fara för hela demokratin när den politiska aktiviteten begränsas till att bli en fråga om en riktigt eller felaktigt upplagd marknadsföring. Och inte blir det bättre, om man så till den grad ägnar sig åt självbedrägeri att man tror att man skall kunna fånga in väljarna bara därför att man ändrar partibeteckning — utan att ändra på sin politik.

Nu tycks man åtminstone inom en del av den borgerliga oppositionen närma sig 1970 års val på det sättet, att man strävar efter ett lägre valdeltagande och dessutom en total avsaknad av ett borgerligt alternativ. Hur skall man eljest tolka den artikel som högerens partisekreterare skrivit i Medborgaren? Han anger där fem utgångspunkter för valrörelsen 1970:

1. Regimskiftet kommer 1970 inte att framstå som en realitet för valmanskåren. Man skall med andra ord, menar tydligen högerens partisekreterare, inte så starkt markera att regeringens existens står på spel. Socialdemokraterna skulle då inte ha samma möjlighet att mobilisera sina väljare som 1968; det skulle alltså bli ett lägre valdeltagande.

2. En ny internationell kris kan visserligen alltid dyka upp och påverka den politiska bilden, men det är osannolikt att socialdemokratin skall kunna dra fördelar av den såsom i år.

3. Socialdemokraterna går 1970 till val med en ny ledare.

4. De inrikespolitiska problemen kommer sannolikt inte att nämnvärt ha förändrats fram till 1970.

5. Dessa faktorer i förening med de verkningar som den nya författningen kommer att få gör de borgerliga partiernas utgångsläge radikalt förändrat 1970. Det är långtifrån uteslutet att de borgerliga partierna med detta perspektiv kan överta regeringsmakten, slutar högerens partisekreterare sin artikel.

Jag sammanfattar: Om de borgerliga partierna ligger lågt fram till 1970 och inte gör något väsen av den vilja till makt som de naturligtvis har, om bara stormakterna håller sig lugna, om bara socialdemokraterna får en ny — helst alldeles okänd — ledare, om bara strukturrationalisering och andra påfrestningar består och om verkningarna av den nya författningen blir gynnsamma, så kan de borgerliga partierna vinna valet 1970 utan att egentligen behöva anstränga sig. Jag tror mig kunna utlova på den socialdemokratiska riksdagsgruppens vägnar att borgerligheten i vårt land inte skall få en så lätt match.

Vår valapparat, som ni ibland talar en smula föraktfullt om, består av hundratusentals enskilda partimedlemmar. De partimedlemmarna vill någonting med sitt engagemang. De arbetar också mellan valen med att utforma vår politik. I valrörelsen lägger de ned ett hängivet arbete för att till väljarna föra ut det program de själva varit med om att utforma. Detta är i själva verket demokratins livsnerv. Borgerligheten skall inte ett ögonblick inbilla sig att alla dessa människor och alla de som tillsammans med våra valarbetare och partivänner vill ha ett ännu bättre samhälle tillåter borgerligheten att komma undan med vaga formuleringar och brist på åternativ. Väljarna är ingen viljelös hop som drivs till valurnorna av en effektiv valmaskin och valrörelsen kan inte reduceras till en jakt på soffliggare och marginalväljare.

Herr talman! Det har i valkommentarerna talats om enpartivälde och att detta enpartivälde måste brytas. Dagens Nyheter hade den 16 september en remarkabel ledare, som är värd att studeras i det avseendet. Men låt oss ett ögonblick föreställa oss att det verkligen fanns en risk för ett »enpartivälde» här i landet. Vems skulle i så fall ansvaret därför vara och vilka åtgärder skulle man behöva tillgripa?

Oppositionen kan inte gärna kräva att

Allmänpolitisk debatt

socialdemokraterna skall gå ut och säga till väljarna: Ge oss inte ert förtroende! Se till att vi inte får regeringsmakten! — Det kan man inte begära av socialdemokraterna, utan detta måste komma an på oppositionen. Det är oppositionen och inte vi som skall presentera ett alternativ till den socialdemokratiska politiken. Nu har borgerligheten två år på sig till nästa val. I det arbete som oppositionen har framför sig kan vi inom socialdemokratien inte lämna någon hjälp, utan det arbetet får ni sköta helt själva.

Demokratin är ju inte någonting som en gång för alla har uppnåtts. Låt mig avrunda med det, herr talman. Demokrati är någonting som ständigt måste utvecklas och utvidgas. Det finns många exempel i historien, även i vår tid, på att en demokrati som leder till splittring och handlingsförlamning råkar i vanrykte hos mäninskorna. Folket tror då inte på de politiska partierna och tillgriper andra metoder än de demokratiska. Det finns också exempel på hur misstro från stora grupper, misstro mot de existerande partiernas möjligheter att förverkliga grundläggande krav, i verkligheten leder till att man helt enkelt avstår från att delta i valen, avstår från att rösta. Det är väl snarast detta senare som är förklaringen till det låga röstdeltagandet i Amerikas förenta stater vid exempelvis det senaste valet. Den som hade tillfälle att följa den valkampanjen kunde konstatera att jakten på marginalväljarna tycktes viktigare för båda de stora partierna än att lägga fram förslag till konkreta lösningar på de stora samhällsfrågorna.

Herr talman! Även om valrörelsen och valutgången är det som i första hand skall diskuteras, vill jag avslutningsvis säga ett par ord om utrikespolitiken. Det vore frestande att i ett längre avsnitt beröra dessa frågor, då jag har deltagit i FN:s höstsession och är fylld av intressanta intryck från församlingen, men jag vill begränsa mig

till vad som bör göras nu snarast i Vietnam.

Visserligen kan vi, herr talman, här i Europa skönja en begynnande normalisering av situationen, men freden är ännu mycket avlägsen såväl i Mellanöstern som i Sydostasien. Det amerikanska beslutet att helt upphöra med bombningarna av Nordvietnam måste hälsas med tillfredsställelse, då det utan tvivel innebär ett väsentligt steg i riktning mot en politisk lösning av konflikten. Vi har länge krävt att bombningarna av Nordvietnam skulle upphöra för att ett resonemang mellan berörda parter över huvud taget skulle kunna komma till stånd. Även om freden långt ifrån är ett faktum förefaller den i dag vara inom räckhåll. Det är då, herr talman, som återuppbyggnadsarbetet i det sargade Vietnam måste aktualiseras och förberedas. Jag tror mig våga påstå att regeringen har en alldeles enhällig opinion bakom sig när det gäller att bistå Vietnams folk i återuppbyggnaden efter krigets slut.

Det vore säkerligen av stort intresse för kammarens ledamöter att få veta hur det ligger till med planerna för denna återuppbyggnadshjälp. Jag begriper självfallet att en viss diskretion är nödvändig, men jag hoppas att utrikesministern vill ge oss tillgängliga informationer så snart han anser det möjligt. Det råder inte något tvivel om att det i vårt land, liksom i alla de övriga nordiska länderna, finns en uppriktig vilja att hjälpa Vietnams folk och att regeringen därför kan räkna på ett massivt politiskt stöd i denna fråga.

Herr HANSSON i Skegrie (cp):

Herr talman! Jag skall i motsats till den föregående ärade talaren inte spilla många ord på valrörelsen. Det brukar ha relativt ringa värde att gräva i det förgångna, inte minst i en avslutad valrörelse. Debatterna om framgångar eller tillbakagångar i ett val hör enligt min

Allmänpolitisk debatt

mening mer hemma i de interna partikretsarna än i en allmänpolitisk debatt i riksdagen.

Jag vill likväl ge ett erkännande åt regeringspartiet för en organisatorisk prestation som väcker respekt; huruvida den socialdemokratiska politiken har motsvarande styrka låter jag vara osagt. En sak är väl ändå klar, nämligen att det svenska folket just nu inte vill byta regering. Samtidigt som jag inte har någonting emot att här konstatera den nyvunna maktpositionen för regeringspartiet vill jag uttala en varm och innerlig förhoppning om att den må bli så kortvarig som möjligt.

Sedan valutslaget blivit klart och jubelropen hade lugnat sig har en del intressanta uttalanden gjorts och en del intressanta händelser timat. Räntan har exempelvis sänkts, hyrorna har höjts och bilaccisen skall höjas. Inom naturvårdsverket har en arbetsgrupp tillsatts vilken skall följa jordbruksrationaliseringens inverkan på naturvården. Före valet sades det att något intresse härför inte fanns och att det inte heller fanns något samband mellan dessa båda saker.

Efter valet har statsministern vid en konferens i Malmö med representanter för näringslivet och handeln sagt, att vi måste sätta oss ned kring ett bord och resonera igenom problemen. Jag hoppas att det inte behöver bli någon procedurdebatt om vilken form det bordet skall ha som man skall sätta sig vid; om statsministern vill välja ett runt bord på den konferensen, har han centerpartiets fulla välsignelse.

Vidare har kommunikationsministern meddelat att man tänker lägga fram en proposition som skall tvinga kommunerna till sammanläggning.

Jag kan förstå om man från regeringshåll grämer sig över att man inte hunnit med allt detta före valdagen, men det hjälper inte. Det är lika intressant ändå, och jag tycker att man bör spara någonting till 1970.

Jag skall endast ta upp frågan om tvångslagstiftningen mot kommunerna. Först som sist skulle jag vilja be regeringen att avstå från en sådan tvångslagstiftning. Jag vet inte om jag bör tolka gårdagens presskonferens så, att man blivit litet betänksam själv på regeringshåll. Det råder i dag inga delade meningar om att kommunreformen var en nödvändig reform. Samhällsutvecklingen på olika områden har ökat kraven på kommunerna när det gäller att betjäna allmänheten, låt oss säga i fråga om socialvård, undervisning, bostadsbyggande etc. Därav följer, såsom vi allesamman vet, att betydande investeringar måste göras, vilka i sin tur kräver ökad ekonomisk bärkraft hos kommunerna.

I det riksdagsbeslut som en gång fattades i denna fråga underströk vi emellertid mycket starkt att det fortsatta reformarbetet på kommunsammanläggningens område skall bygga på *frivilliga* åtgärder från kommunernas sida. Det är och har varit en mycket viktig uppgift härutinnan att samarbetsnämnder har inrättats inom de olika blocken. I dag finns det samarbetsnämnder i alla kommunblock utom i ett enda. Ledamöterna i samarbetsnämnderna är överlag kommunalmän i framskjuten ställning, och deras uppgift är att uppmärksamma möjligheterna till samarbete inom blocket och att se till att detta samarbete kan utvecklas framöver.

Det är möjligt att man i kanslihuset tycker att den fortsatta sammanslagningen av kommuner till kommunblock inte har gått tillräckligt snabbt. Jag tror dock att man kan utgå från att det inom sådana block, där sammanläggningsfrågan ännu inte har lösts, finns problem som man håller på att utreda och motsättningar som man ännu inte har lyckats överbrygga. Det torde höra till de demokratiska rättigheterna att i lugn och ro försöka förhandla sig fram till egna lösningar i kommunblocken. Jag tror att det är viktigt att så sker för det

Allmänpolitisk debatt

framtida samarbetet inom kommunen, så att detta kan omfattas med förståelse från så många som möjligt.

Det har sitt intresse att läsa det särskilda yttrande till länsdemokratiutredningens betänkande, som avgivits av herrar Gustafsson, Albinsson och Lindencrona. I detta understrykes mycket starkt riksdagens uttalande om att vad som skall ske inom kommunblocken bör ske på frivillighetens väg. Det har inte mindre intresse att läsa vad dessa herrar säger när de uttalar en ganska stor tveksamhet om huruvida de nuvarande blocken är de riktiga för de framtida kommunerna. Man är också mycket tveksam om den verkan reformen kan få genom att många tusen kommunalmän skall bortrationaliseras och besluten fattas av ett färre antal personer. Riksdagen bör enligt min mening avhålla sig från att föreskriva kommunerna tvingande bestämmelser. Däremot torde statsmakterna på olika sätt verkamt kunna bidra till att de problem som i dag finns i kommunblocken kan bringas till en lösning.

Jag skall i fortsättningen begränsa mig till att ta upp en enda detalj i vårt s. k. välfärdssamhälle. Innan jag gör detta vill jag mycket kort kommentera en sak som hittills berörts av praktiskt taget alla talare i debatten uti de överensstämmande uttalandena om att låginkomstgruppernas problem bör vara en förstahandsfråga, vilken vi måste lösa inom den allra närmaste tiden. Jag hoppas för min del att de initiativ som nu tas i samband med avtalsförhandlingarna skall kunna leda till en positiv lösning. Jag vill emellertid göra den kommentaren att det i vårt land också finns låginkomstgrupper, vilka inte omfattas av den debatt som i dag pågår. Det gäller så stora låginkomstgrupper som de mindre jordbrukarna och praktiskt taget hela vårt lands fiskarbefolkning. I dag befinner sig framför allt den sistnämnda gruppen i ett nära nog katastrofalt läge. Dessa gruppers inkomster

regleras icke genom något avtal, men detta får inte innebära att vi glömmer bort att de finns till. Det är vår skyldighet att i samhällssolidaritetsens intresse se till att de får en åtminstone godtagbar levnadsstandard.

Det problem jag skall ta upp och ägna huvudparten av mitt anförande gäller debatten kring natur- och miljövården och dess samband med vad som sker just nu i vårt land. Det är bra att debatten om dessa frågor på senare tid blivit allt livligare. Det har gått upp för vårt folk att det finns andra värden än de rent materiella som är viktiga för att både vardagen och fritiden skall bli angenäma, och till dem hör miljön. Från att till för relativt kort tid sedan ha varit ganska likgiltig för natur- och miljövård har man nu inom regeringskretsen funnit det vara lika fint och tidsmässigt att tala om natur- och miljövård som det var att blanda in franska ord i sitt tal för 150 år sedan. Man håller högstämnda tal om miljövården och om forskningens betydelse för denna. Det låter fint och modernt. Och visst behövs forskning om natur- och miljövård, men det hade också varit bra om praktiska åtgärder på området hade vidtagits i något större utsträckning. Nu blir det ofta så att det vackra talet rimmar dåligt med det praktiska handlandet. Jag vill ändå erkänna att åtskilligt har hänt: på naturvårdsområdet har vi skapat statens naturvårdsverk och på miljövårdsområdet har tillsatts en hel del utredningar.

Men det behövs också snara direkta åtgärder för att förhindra den förstörelse av natur och miljö som vi nu tillåter pågå. På bostadskonferenser talar vi om boendemiljöns betydelse men vi tiger med att vårt land har en ganska liten procent enfamiljshus i den årliga byggkvoten. Inom centerpartiet har vi den uppfattningen att boendemiljön och dess betydelse är ett försummat kapitel i den svenska bostadspolitik. Det är nog ganska svårt att skapa en

Allmänpolitisk debatt

god boendemiljö med den befolkningskoncentration till höghus som nu dominerar vår bostadspolitik och vårt bostadsbyggande. Jag vill inte underlåta att säga att fråga är om inte bostadspolitiken hittills varit ett instrument som gynnat den befolkningskoncentration som vi nu upplever och som är en direkt fara inte minst för boendemiljön i vårt land.

De ena dagen talar man så vackert om att vattenvården har stor betydelse och att företagen måste erlagga avgifter för den nedsmutsning de åstadkommer. Den andra dagen medverkar man till subventioner och statligt stöd åt fabrikmässig animalieproduktion som hör till våra värsta marodörer när det gäller just vattenvården. En enda sådan fabrik kan åstadkomma samma förstörelse som en stad på 50 000 invånare. Samtidigt som naturvårdsverket försöker bevara vissa bygder som naturvårdsområden ger ett annat statligt verk — lantbruksstyrelsen — ut föreskrifter till lantbruksnämnderna, som tillåter dessa att vägra statligt rationaliseringsstöd åt jordbruk inom hela bygder, något som samtidigt kan påskynda nedläggningen av åkermark och miljöförstöringen inom det området.

Faran för förstörelse av naturbilden i samband med jordbrukets rationalisering påtalades i somras av jordbrukarnas fackliga organisation. I valrörelsen gjorde man på regeringshåll stora ansträngningar för att förlöjliga detta påstående. Det borde man inte ha gjort, ty det är ofrånkomligt att det finns andra intressen sammankopplade med strukturrationaliseringen inom vårt jordbruk än de rent samhällsekonomiska. Det anmäler sig befolkningspolitiska, socialpolitiska, lokaliseringspolitiska och inte minst ideologiska intressen i det sammanhanget. Det sistnämnda nämner man inte när man vid mer eller mindre högtidliga tillfällen talar sig rörd om naturvård och miljövård.

När jordbruksutredningen på sin tid gick till verket, föresatte den sig att göra en grundlig kartläggning av alla de problem som kunde tänkas bli berörda av de nya riktlinjerna. En av de tretton grupper som tillsattes fick till speciell uppgift att utreda de mer ideologiska aspekterna på de problem som uppstod på grund av jordbrukets omdaningsprocess. Denna arbetsgrupp avgav också ett digert betänkande, betitlat Jordbruket och landsbygden. Tyvärr fick jordbruksutredningen, som alla vet, ett brådstörtat slut, och den hann aldrig fram till någon realbehandling av de ideologiska problemen kring jordbruksrationaliseringen. Det blev i stället jordbrukets roll i samhällsekonomin som kom att helt dominera slutresultatet. Man använde tid och utrymme till att försöka räkna fram de stora överföringsvinster som skulle göras på grund av att man lade ned åkerareal och flyttade bort folk från landsbygden. Dessa vinster, som man beräknade skulle bli ganska betydande, har tyvärr hittills lyst med sin frånvaro, därför att konjunkturutvecklingen behagade bli en helt annan än den som utredningsmajoriteten hade förutsett.

Till övriga misstag som man gjort bör också räknas det envisa förnekandet av att det över huvud taget finns något samband mellan å ena sidan jordbrukets omdaning och å andra sidan naturvård och miljövård. Man håller ännu fast vid det förnekandet. Man tiger, som jag sade, om de faror som landskapsmiljön löper på grund av den skärpta behandling som lantbruksnämnderna nu gett åt rationaliseringsprocessen inom jordbruket. Inom kanslihuset tycks man ännu anse att jordbrukspolitik och jordbruksrationalisering är ett rent ekonomiskt problem. De ideologiska aspekterna tillmäts ringa eller intet värde, i varje fall inte sådant värde att man tycker att det är någonting att tala om i de olika miljövårds-

Allmänpolitisk debatt

debatterna landet runt. Jag tror emellertid att vi bör göra klart för oss — ju för dess bättre — att de ideologiska och de ekonomiska intressena på detta område kan komma i konflikt med varandra. Vi skall inte försöka inbilla vare sig oss själva eller några andra att vi kan göra stora överföringsvinster genom att koncentrera jordbruken till slättbygderna och på samma gång erbjuda fritidsfolket och turisterna en leende och fager miljö- och naturbild i de områden där vi lagt ner jordbruken. Jag tror man kan påstå att en jordbruksbygd inte behöver några turister medan däremot en turistbygd icke kan undvara jordbruket.

Nu har emellertid riksdagen beslutat att odlingen på en tredjedel av vår nuvarande åkerareal skall läggas ned. Den statliga myndighet — lantbruksstyrelsen — som skall se till att detta beslut blir effektuerat har gjort en prognos över den väntade utvecklingen. Denna prognos säger oss att man inom Jönköpings län skall lägga ned 73 procent av den nu odlade arealen, i Kronobergs län 63 procent, i Göteborgs och Bohus län 62 procent, i Jämtlands län 55 procent och i Kopparbergs län 54 procent. I sådana jordbrukslän som Malmöhus län och Kristianstads län skall man lägga ned 48 000 hektar respektive 51 000 hektar.

Detta har sitt intresse. Genom utslutningsmetoden kan man nämligen komma fram till ungefär var i de utpräglade jordbruksbygderna som denna nedläggning planeras. Inte blir det på slättbygden. Nej, det blir i de bygder som i dag är fritidsbygder och som i dag är eftertraktade utflyktsmål för fritidsfolk och turister. Men var finns i dag några planer för att bevara miljön i dessa områden sedan jordbruken har försvunnit? Vad som borde åstadkommas nu — ju förr dess bättre — är ett nära samarbete mellan naturvårdsverket och lantbruksstyrelsen, framför allt mellan länsstyrelsernas naturvårdsor-

gan och lantbruksnämnderna. I de tillämpningsbestämmelser som nu har utfärdats av lantbruksstyrelsen heter det i § 8 bl. a.: »Vid ifrågasatt statligt stöd till ett jordbruksföretag bör därför stor uppmärksamhet ägnas åt företagets lokalisering när det gäller framtida annan bebyggelse och möjligheter till samhällelig och annan service. Om dessa senare möjligheter beräknas bli otillfredsställande inom ett visst område på grund av näringslivets pågående strukturomvandling och i samband därmed omlokalisering, bör statens medverkan till investeringar i jordbruksföretag i detta område anpassas därtill eller — om så anses befogat — helt undvikas.»

Det betyder i klarskrift att lantbruksnämnden helt kan förvägra statliga insatser i rationaliseringssyfte i hela bygder. Jag tror att det är i hög grad tvevelaktigt, att riksdagen i fjol avsåg något sådant som att tillåta lantbruksnämnderna att bedriva lokaliseringspolitik och därtill en lokaliseringspolitik så att säga i bakvänd ordning. Det innebär nämligen, att om en lantbruksnämnd bara anser, att en bygd håller på att mista sina sysselsättningsmöjligheter inom övriga näringsgrenar, kan nämnden medverka till att också strypa den näring som av naturliga skäl av gammalt har funnits i bygden, nämligen jordbruket. Några som helst andra hänsyn än kallt ekonomiska beräkningar kan tydligen inte få förekomma från det hållet.

Därför ifrågasätter jag om inte en bättre samordning i god tid borde åstadkommas mellan rationaliseringsintressena, miljövårdsintressena och naturvårdsintressena. Jag tror att man rent av kan ifrågasätta, om vi inte bör överväga något slags form av jordbank för naturvårdsändamål och miljövårdsändamål. Jag tror även att det finns många andra åtgärder som är både praktiskt och ekonomiskt försvarbara och som skulle kunna vidtas för att rädda bygder där ett jordbruk annars är döds-

Allmänpolitisk debatt

dömt och därmed kanske också bygdens liv så att säga är i fara.

Det finns ett gammalt italienskt ordspråk som lyder: »Nära ögat mister diamanten sin glans». Därmed vill man säga, att vi många gånger inte iakttar det vackra och värdefulla vi har när vi har det tillräckligt nära inpå oss. Det är först när vi har mist det eller håller på att mista det som vi begriper vad det var värt. Vi betraktar många gånger sådana tillgångar som så naturliga att vi över huvud taget inte kan reflektera över att vi *kan* mista dem. Man bör nog börja se på dessa faror litet ur den synpunkten.

Det må vara sant att, som jordbruksministern har sagt, turisterna ännu inte kan upptäcka så mycket av förstörd miljö ute i bygderna. Men när övergången från odlingsbygd till vildmark har fortskridit så långt att den väcker mera bestämda reaktioner från fritidsfolket är det kanske för sent att sätta in åtgärder för att rädda bygden och för **att rädda miljön**. Därför tror jag att man ju förr dess bättre ifrån högsta håll bör göra åtminstone den reträtten, att man erkänner det ofrånkomliga samband, som finns mellan jordbruksrationalisering, naturvård och miljövård, och den betydelse som levande jordbruksenheter har för en levande fritidsmiljö.

Jag vill också säga att det inte är helt likgiltigt vad för slags jordbruksenheter som finns i en bygd. Ett fåtal vegetabilieproducerande stora enheter, kompletterade med fabriksmässig animalieproduktion, tror jag inte är den naturbild som vi helst vill se. Om jäktade stadsbor på fredagskvällen flyr bort från buller, oren luft o. s. v. i städerna men hamnar i en fritidsmiljö med doft från en animaliefabrik, tror jag inte miljöbytet uppskattas så särskilt mycket.

Det är som sagt glädjande att miljö- och naturvårdsfrågorna under senare tid har omfattats med allt större intresse av allt större befolkningsgrup-

per. Fler och fler finner att det finns även andra värden att sträva efter än de rent materiella. I vårt samhälle bör vi ha råd att koppla av från vardagens stress och söka vederkvickelse och trivsel i en vacker natur och en god miljö. För att bäst och billigast kunna erbjuda fortsatta möjligheter härvidlag tror jag att man måste åstadkomma en bättre samordning mellan dagens åtgärder beträffande jordbruksrationalisering, naturvård och miljövård.

Hans excellens statsministern sade tidigare i dag, att vi har ett gemensamt ansvar för miljöpolitiken, och jag ber att till alla delar få instämma häri. Jag hoppas bara att herr statsministern kan hibringa även andra medlemmar av regeringen denna uppfattning.

Fru NETTELBRANDT (fp):

Herr talman! Jag tänker tala om två saker: miljön och de gamla.

Ehuru det är frestande skall jag inte inlåta mig på någon polemik mot herr Bengtsson i Varberg. Men med anledning av vad han sade sig ha hört från den s. k. borgerligheten är det nödvändigt att säga ifrån att hans informationer måste vara bristfälliga. Inom det parti som jag företräder har det, så vitt jag vet, inte framförts någon sådan uppfattning som den herr Bengtsson beskrev, d. v. s. att vi på något sätt skulle betrakta det stora valdeltagandet som otillfredsställande. Tvärtom har det gjorts många uttalanden i motsatt riktning, och jag vill helt instämma med herr Bengtsson då det gäller tillfredsställelsen över detta faktum.

Miljöfrågorna, som inte minst herr Hansson i Skegrie berört, liksom också spörsmålen rörande de gamla täcker vidsträckta och betydelsefulla områden, och ansvaret för oss politiker är här särskilt stort. Jag tycker inte att vi hittills med fullständig framgång axlat detta ansvar.

När det gäller miljöfrågorna har vi alla vaknat för sent. Dagens partier är

Allmänpolitisk debatt

grundade i ideologiska strider som i stor utsträckning hämtat sin näring i gamla motsättningar. Buller, biocider, lortvatten och trafikstockningar har inte naturligt kunnat inlemmas i de politisk-ideologiska mönstren. Men när vi nu äntligen har vaknat måste vi i stället handla snabbare och effektivare än vad som är brukligt, och här ligger ansvaret för genomförandet på regeringen. Stora värden står på spel och alltför mycket har redan blivit vrångt. Det gäller inte bara att påverka en utveckling; vi måste också på flera punkter stoppa den utveckling som är på gång.

Det är ingen nyhet att de levande organismernas utveckling påverkas av de yttre förhållandena. Men under lång tid har det levande väsen som vi kanske främst bör tänka på, människan, fått kämpa mot det omänskliggörande av miljön som ofta aningslöst har följt i tekniska landvinningars släptåg. Här behöver människan verkligen lagstiftningen som hjälp för att sätta stopp för en del former av miljöförstöring och för att påbjuda eller stimulera till åtgärder som kan förbättra miljön. Fabriksföreningarna är en sådan fråga, kloakutsläpp från tätorter en annan. Det finns många. Dessutom är det inte nog med att det har tillåtits att förstöra miljön för människan, det har också i stor utsträckning fått göras gratis. Även miljöförbrukning bör prissättas, och samhället bör använda sig av det instrument som avgifter och skatter kan utgöra för att åstadkomma både omedelbara förändringar och, på lång sikt, nytänkande och nya initiativ. Övergång till svavelfattiga oljor får inte stranda på att vi ändå inte når luftföreningarna från Ruhr-området. Vi kan inte heller ensamma hålla Östersjön ren från olja och avlopp. Men ambitionerna skall inte stanna vid Sveriges gränser. I internationella organ bör arbetet fullföljas.

På många områden räcker inte dagens vetande till för att presentera några handlingslinjer. Vi måste genom

forskning få större kunskap om de tekniska förutsättningarna. Jag tror att det råder enighet om miljövärdningsforskningens betydelse, men det behöver understrykas att det gäller en satsning som både måste göras snabbt och bli betydande till sin omfattning.

Senare tids debatt har ibland givit intryck av att miljöfrågor bara är sådant som buller och dåligt vatten, men det är så mycket annat också. Bland annat är det en fråga om den psykiska miljön: oförmågan att klara omställningarna på arbetsplatsen, oron inför väntade nedläggningar, rädslan för att inte kunna hänga med i den tekniska utvecklingen, tröttheten efter det dagliga resandet, irritationen i trafikköerna, den urbaniserade människans främlingskap i en ödslig och främmande storstad o. s. v. Det sägs att 30—40 procent av all sjuklighet och arbetsoförmåga har en psykisk bakgrund. Och ändå står vi illa rustade just när det gäller den psykiska sjukvården. Behovet av läkare inom psykiatri är ungefär fyra gånger större än tillgången. På arbetsmarknaden har man gjort lovvärda insatser genom företagshälsovården, men det räcker inte. Bruket av sprit och narkotika har ökat i oroväckande takt långt ner i skolåldrarna, men skolhälsovården har helt otillräckliga resurser att uppsåra och ta hand om elever som behöver vård. Här måste en satsning ske snabbt, om inte vårt folk skall förstöras.

En otrygg gatumiljö i storstäderna med otillräcklig övervakning och risk för överfall gör att många människor, inte minst äldre, är rädda för att gå ut. Långa avstånd till anhöriga och vänner gör isoleringen till ett faktum. Generalplanerarna har misslyckats med att skapa den struktur av bostäder och arbetstillfällen som gör trafikströmmarna någorlunda jämstarka i olika riktningar. Ingen medveten trafikpolitisk målsättning har funnit medel att neutralisera verkningarna härav. Enbart invånarna i Storstockholm sitter varje

Allmänpolitisk debatt

är bort miljoner timmar i bilköer. Denna typ av improduktiv och stresskapan- de trafikmiljö har vi inte lyckats bemästra. Vi har också långt kvar till en säker trafikmiljö. Det prutas på trafik- säkerhetsforskningens futtiga miljoner och beslutas fram och tillbaka om hastighetsbegränsningar — och varje år får vi betala notan för den trafikosäkra miljön med ett par miljarder — det mänskliga lidandet kommer därtill.

Boendemiljön har länge i realiteten bestämts av enskilda experimenterande arkitekter, som för halvsekel framöver fastlagt våra boendevanor, våra omgivningar och våra förutsättningar för tillvaron. De har bestämt att parkeringsplats är viktigare att ha in på knutarna än daghem, bestämt att boendet kan fortsätta att vara servicelöst, fastän strukturomvandlingen i samhället tagit död på den traditionella hemservicen o. s. v.

Det är naturligt att det nu stormas mot samhällsplaneringen. Spontana debatter faller hårda domar. Tidigare har till och med politikerna ofta ställt sig vid sidan om och överlätit de reella avgörandena till isolerade experter. Vad som behövs är både en öppen debatt i ett tidigare skede av planeringspro- cessen och en vidgning av den grupp män- niskor som får påverka skeendet. Kan- ske är lokala folkomröstningar på ett tidigare stadium i samhällsplaneringen den rätta vägen att fånga upp de berör- das intressen.

Ropet »skall vi inte få forma och hur skall vi få forma det samhälle, där vi själva skall bo?» kommer huvudsakligen från de unga. Det är också riktigt att de trängt sig fram. De har rätt i att de måste få vara med om att forma den miljö som skall bli deras.

Men var kommer de gamlas röst fram? De ropar inte högt om planeringsmis- sar. De böjer sitt huvud i tacksamhet över pensionen, pensionärsbostaden och den yttre tryggheten. Men vad vet vi egentligen om deras frusna ensamhet,

om deras känsla av att vara onödiga och utanför det samhälle de själva byggt upp?

Vår tids gissel heter status: status som springer fram ur framgångsrika karriä- rer och etablerade positioner, status som förgiftar tillvaron för dem som inte hänger med och för dem som vill men inte har mod att sätta medmänsk- ligheten före karriären, status som inte är den beskärd som är utan position och har karriären bakom sig, status som inte längre är pensionärernas egen- dom.

Vi delar så ofta upp människor i ak- tiva och åldringar, men 67-åriga vitala pensionärer är inga åldringar. Däremot är de högst aktiva och vill vara det. Inte heller för dem består livet av bröd allena. Många av dem vill arbeta vidare. Något mera fantasi i handlaget hos de beslutande skulle kanske ha gjort att de kunnat medverka till att lösa en del av arbetskraftsproblemen på vissa områden.

En positivare syn på pensionärernas skattefrågor skulle ha underlättat detta. Naturligtvis är det inte alltid möjligt vare sig psykiskt eller fysiskt för en pensionär att fullfölja sitt tidigare ar- bete, men nog bör det i allmänhet vara möjligt att på det gamla arbetsområdet finna en nyttig och meningsfylld aktiv tillvaro av något slag.

För många är det inte arbetet som är det väsentliga — de vill ta igen sig efter ett helt livs slit — men de vill känna delaktighet i samhället, känna att det finns möjligheter till kulturella engagemang, till föreningsliv, till mänsk- lig samvaro. Kort sagt: de vill inte stäl- las åt sidan.

Den studieverksamhet som kommit i gång på många håll är utmärkt men behöver utvecklas vidare. Det är i alla fall inte tillräcklig delaktighet i sam- hällslivet att pensionärerna får fara på bussutflykter med kaffedrickning och med vissa mellanrum får besök av nå- gon präst, av Gnesta-Kalle etc.

Allmänpolitisk debatt

Alltför lättvindigt har vi slagit oss till ro i självbelåten förvissning om att de gamla har det bra i en yttre ram av tillfredsställande standard. Har vi frågat de gamla hur de vill leva? Många gamla upplever faktiskt sin tillvaro som ytterst torftig, och mycket behöver göras för att bryta deras isolering och ge dem ett livsinnehåll. Deras kategori-boende bidrar kraftigt till isolering och till en känsla av utanförstående. De gamla bör själva få påverka sin bostads-situation, och de bör också få större valfrihet när det gäller olika former av levnadsvillkor, där tryggheten blir ett värdefullt komplement och inte ett alternativ till en normal levnadsform.

Punktundersökningar på några platser, där en driftig socialchef prövat en avancerad åldringsvård, skulle vara värdefulla. En gemensam nämnare för de områden som jag här berört är det otillräckliga vetandet. I allmänna ordalag kan enighet lätt uppnås om en positiv syn — stämmningsläget för dagen medger knappast något annat — men för att den positiva synen skall omvandlas i positiva konkreta ställningstaganden behöver vetandet vidgas. Partiella undersökningar och fördjupad forskning är, herr talman, förutsättningar för att framsynta handlingslinjer skall kunna dras upp.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Min avsikt är inte att i detta sammanhang ta upp en utrikespolitisk debatt utan jag kommer endast att i anledning av vissa yttranden i det föregående göra några randanmärkingar.

Allmänt kan sägas att vi samtliga — som alla oppositionens huvudtalare framhållit — känner tillfredsställelse över att inga bomber och granater längre faller över Nordvietnam. Men jag vill understryka att kriget inte är slut därmed. Vi får inte glömma bort de tredubbla attackerna mot försörjningslin-

jen genom Laos som amerikanerna har förutskickat. Vi får inte heller glömma bort att militären har fria händer att bombardera den demilitariserade zonen.

På plussidan kan vi sätta att amerikanerna numera har godtagit U Thants tre punkter. Därutöver har FNL:s deltagande i fredsförhandlingarna godkänts av den amerikanska sidan. Allas vår gemensamma förhoppning nu är väl att Saigonjuntan inte i detta läge skall få tillfälle att sätta krokben för freds-ansträngningarna trots den öronbedövande tandagnisslan dessa herrar nu hänger sig åt. Jag tror också att amerikanerna finns bland dem som hyser förhoppningar om att Saigonjuntan inte skall omintetgöra ansträngningarna att få till stånd en politisk lösning. Generalernas fotfäste i tillvaron har med andra ord blivit allt osäkrare. De kan nog betraktas som helt isolerade numera.

Jag kan alltså instämma i vad herr Wedén påpekade, nämligen att vi ändock ser en ljusning vid synranden. Efter tjugo år av fruktansvärda krigshandlingar ser vi äntligen en möjlighet att få till stånd först eld upphör och sedan en fredlig lösning av konflikten. Vi skall dock ha klart för oss att dessa tjugo år av fasa och förödelse inte utgör någon god grogrund för försoning eller mänsklig generositet, men vi kan se fram emot ett tillstånd då det vietnamesiska folket självt skall få bestämma över sina framtida öden utan inblandning utifrån.

I anslutning härtill skall jag också med några ord beröra de önskemål som framförts av herr Bengtsson i Varberg beträffande den kommande hjälpen till Vietnam vid den tidpunkt då det blir möjligt att ägna sig åt ett verkligt positivt uppbyggnadsarbete. När det gäller dessa önskemål vill jag påpeka att en utredning om Vietnams ekonomi och biståndsbehov efter krigets slut som bekant har utförts i svensk regi i som-

Allmänpolitisk debatt

ras. Utredningsmaterialet tillställdes sedermera de övriga nordiska regeringarna för studium. Vid utrikesministermötet i Stockholm i september i år uppdrogs åt den nordiska arbetsgrupp som sysslat med denna fråga att fortsätta sitt utredningsarbete i syfte att finna lämpliga former för efterkrigshjälpen i Vietnam. Detta arbete har pågått sedan dess och har under den senaste tiden intensifierats. Man kan hysa den förhoppningen att tiden snart skall vara mogen för ett ställningstagande i den nordiska kretsen.

Jag anser det dock alltså vara för tidigt att informera om i vilken riktning ställningstagandet kan tänkas gå — om insatsen skall vara nordisk eller om den skall kunna inledas på en bredare basis. Så mycket kan jag emellertid säga som att jag räknar med att arbetet snart nog skall kunna ledas in i praktiska banor, även om jag inte gör anspråk på att vad som gjorts kan betraktas som mer än en kartläggning — en skiss — för eventuella kommande insatser.

Sedan jag har nämnt detta beträffande vad som kan komma att inträffa i Vietnam inom en — som jag hoppas — icke alltför avlägsen framtid skall jag ägna mig åt herr Wedéns påstående om den s. k. felbedömning inför ockupationen av Tjeckoslovakien som regeringen skulle ha gjort sig skyldig till. Jag vill understryka att vår syn på de händelser som ledde till ockupationen av Tjeckoslovakien var fotad på uppgifter från enligt vår åsikt relativt väl-informerat håll om den militära uppladdning, som ägde rum under sommaren runt om Tjeckoslovakien. Den avgörande frågan var emellertid hur man skulle tolka intentionerna hos de stater som låg bakom denna uppladdning. Vi ansåg — liksom, såvitt bekant, alla regeringar, inklusive den tjeckoslovakiska — att en militär invasion trots allt var osannolik, i varje fall efter mötena i Cierna och Bratislava. Vi utgick

ifrån att Sovjetunionen skulle söka andra medel än militära, främst ekonomiska, för att komma till rätta med en situation, som Moskva tydligen bedömde som alarmerande. Läget var under hela sommaren till den grad ömtåligt att varje uttalande från omvärlden som kunde tolkas som ett ställningstagande kunde ha förvärrat situationen för Tjeckoslovakien och därigenom motverka sitt syfte.

Vi visste, som nämnts, att denna vår inställning delades av så gott som alla andra regeringar. Vi visste också att den tjeckoslovakiska regeringen själv delade denna bedömning. Det måste ju i högsta grad påverka vårt handlande och våra yttranden. Jag kan därför inte se att vi från svensk sida har någon anledning att förebrå oss för att vi inte gjorde något uttalande som kunde ha försvårat läget för den tjeckiska ledningen. Om vi hade gjort det, hade vi verkligen i dag haft skäl att rannsaka våra hjärtan.

Detta om upptakten till händelserna den 21 augusti; det skall sedermera leda oss till att måhända försöka göra uttalanden om den nuvarande situationen. Vi kan inte förbise det förhållandet att landet fortfarande är besatt av främmande trupper, även om en stor del, kanske större delen, av de trupper som invaderade det i augusti numera dragits bort eller är på väg att evakueras på grundval av det truppstationeringsavtal som nyligen undertecknades i Prag. Yttrandefriheten — det viktigaste resultatet av liberaliseringsprocessen — är starkt beskuren, och censuren skärps alltmer. En annan frukt av liberaliseringen, rätten till in- och utresa över gränsen, kommer möjligen att begränsas, om man inte redan har gjort vissa inskränkningar. Tendensen till allmän åtstramning fortsätter med andra ord. Även om utvecklingen efter den 20 augusti ännu inte fått det dystra förlopp som pessimisterna befarade och ockupationen inte medfört så svåra fysiska

Allmänpolitisk debatt

lidanden som vid liknande tillfällen i det förgångna, är det dock allvarligt att ockupationen fortsätter och nu till och med getts något slags legalitet. I och med att detta onormala tillstånd drar ut på tiden växer risken för återverkningar både inom och utom Tjeckoslovakien.

Således ökar — det medges — risken för nya impulser till kapprustning på den internationella scenen, och inom Tjeckoslovakien ökar risken för att ett läge uppstår av just det slag som ockupanterna sagt sig vilja förhindra genom sin ockupation.

Jag vill inte spå om den troliga utvecklingen i Tjeckoslovakien utan endast uttala en förhoppning om att det viktigaste resultatet av liberaliseringsprocessen inte skall gå helt till spillo och att ytterligare blodsutgjutelse skall kunna undvikas.

Invasionen i Tjeckoslovakien har ibland karakteriserats som en olyckshändelse eller som en tillfällig felbedömning. För dem som haft den uppfattningen måste det ha kommit som en besvikelse att se olyckshändelsen eller den tillfälliga felbedömningen inregistrerad i ett allmängiltigt politiskt schema som beskrivits i en uppmärksammat artikel i Pravda. Där presenteras ett nytt slags doktrin som ger en socialistisk stat rätt till inblandning i en annan socialistisk stats inre angelägenheter, om socialismen i den senare staten anses vara i fara. — Vad en sådan doktrin kan leda till, inte minst om den skulle tillämpas mera allmänt på olika håll i världen, låter sig inte överblickas. Självfallet kan vi inte acceptera en sådan tolkning av stormakternas rättigheter. Den har också under den allmänna debatten i FN:s generalförsamling bestämt tillbakavisats.

Vi hoppas givetvis att de olyckliga verkningarna av invasionen snart skall övervinnas. Vi önskar minst av allt att ett nytt kallt krig skall bryta ut i Europa. Vi har i Sverige ett påtagligt in-

trasse av att förbindelserna mellan öst och väst utvecklas i rätt riktning. Detta kommer liksom hittills att vara den svenska utrikespolitikens oavslutliga strävan.

Så över till herr Bohman. Han uttryckte oro över ockupationens framtida verkningar. Man kan naturligtvis i och för sig hysa en dylik oro. Ännu är det enligt min mening inte möjligt att helt överblicka konsekvenserna av de avtal som träffats i Moskva angående truppernas kvarstannande i Tjeckoslovakien. Man kan dock utgå från att spänningen längs gränsen mellan Warszawapaktens och NATO:s områden i Centraleuropa även i fortsättningen kommer att bestå, men den spänningen har ju funnits alltsedan de stora militära blockbildningarna etablerades i vår världsdela.

De militära dispositioner som efter invasionen i Tjeckoslovakien vidtagits av NATO-makterna har hittills varit av begränsad omfattning. Bedömningarna inom Atlantpakten tycks gå ut på att Sovjetunionen efter händelserna i Tjeckoslovakien disponerar över större styrkor i högre beredskap och i mera framskjuten ställning än tidigare vid gränsen mot Västeuropa. Inga åtgärder som vidtagits inom Atlantpakten tyder dock på att man anser situationen innebära ett akut hot. Det pågående mötet i Bryssel mellan NATO:s utrikes- och försvarsministrar kommer sannolikt att kasta ljus över NATO:s bedömning av läget.

Om det saknas grund att tala om en egentlig militärstrategisk förändring i världen uppvisar dock händelserna i Tjeckoslovakien anmärkningsvärda nya tendenser på det politiska fältet. Sovjetunionens handlande under den tjeckoslovakiska krisen har visat att ett av Moskvas huvudmål är att bevara status quo i den storpolitiska maktbalansen.

Sovjet anser sig tillsammans med allierade kommunistiska stater utgöra vad man kallar ett socialistiskt samväl-

Allmänpolitisk debatt

de som är en odelbar enhet, ur vilken inga utbrytningar är tillåtna. De liberaliseringstendenser som förmärktes i Tjeckoslovakien tidigare under året uppfattades av allt att döma av de ryska ledarna som ett hot mot sammanhållningen inom detta samväldande och därmed ett hot mot status quo.

Det faktum att Sovjetunionen använt militära maktmedel för att styra utvecklingen har för övrigt på nästan alla håll framkallat bestörtning och oro. På sina håll har man ställt sig frågan om icke Sovjetunionens framfart utan hänsynstagande till omvärldens reaktioner kan förebåda ett aggressivt och expansivt skede i Moskvas utrikespolitik. Den sovjetiska diplomatin tycks emellertid koncentrera sig på att motarbeta sådana farhågor. Man framhåller Sovjets villighet att arbeta vidare för avspänning och fredlig samexistens mellan maktblocken. Man har, som utrikesminister Gromyko uttryckte det i Förenta Nationerna, endast velat garantera en sammanhållning inom det socialistiska samväldet.

Men detta är den ena uppfattningen som kommit till uttryck när man sökt att bedöma det sovjetiska handlandet gentemot Tjeckoslovakien. En annan och mera allmänt omfattad bedömning av den sovjetiska politiken är att denna i själva verket är defensiv och att den blottar stora problem inom Warszawapakten. Det har också sagts att östblocket kommit in i en ideologisk brytningstid, och detta är någonting som man knappast kan bestrida. Den pågående kongressen i Warszawa har ytterligare givit belägg för den ideologiska brytning som är förhärskande inom östblockets stater. Jag anser att vi har anledning att ta fasta på de sovjetiska förklaringarna att fortsatt avspänning önskas.

Den sovjetiska politiken gentemot Tjeckoslovakien motverkar emellertid dessa avspänningssträvanden. Sovjetunionens hårda handlag i dess strävan

att konsolidera Warszawapakten medför att blockpolitiken åter dominerar tänkandet i öst och väst. Det beslut som NATO fattat för blott ett halvår sedan om att inleda diskussioner med Sovjetunionen och andra öststater angående ömsesidiga styrkeminskningar har förvisso blivit inaktuellt. Över huvud torde tendenserna till uppluckring av de militära allianserna nu ha avstannat.

Detta gäller även de diskussioner som förts angående möjligheterna att åstadkomma ett nytt europeiskt säkerhetssystem baserat på nära samarbete mellan stater i öst och väst. I Förenta staterna har ju den nyvalde presidenten Nixon talat om nödvändigheten av en amerikansk styrkeövervikt. Han har emellertid sedermera tagit tillbaka några av dessa yttranden som han fällde i valkampanjen, av allt att döma inför de stora ekonomiska besvärigheter som han står inför när han skall överta sitt presidentämbete. Samtidigt därmed utövar amerikanarna tryck på de europeiska NATO-medlemmarna för att dessa skall öka sina militära insatser, vilket i och för sig inte skulle innebära en ökning av de militära styrkorna. Det skulle emellertid innebära en avlastning av de amerikanska insatserna, och amerikanarnas bundsförvanter i Europa skulle överta en större del av dessa ekonomiska och militära bördor.

Om nu den sovjetiska regeringen önskar motverka dessa tendenser, ställs den inför kravet att även i fortsättningen på ett trovärdigt sätt klargöra att den icke ämnar slå in på en ny offensiv.

Här kommer jag, herr talman, till slutsatserna. Helhetsintrycket beträffande det militära politiska läget i världen är fortfarande detsamma som jag angav i ett tal den 5 september. De militära styrkeförskjutningarna i samband med invasionen i Tjeckoslovakien kan ha påverkat beredskapsjämvikten och höjt spänningen; de har ådagalagt

Allmänpolitisk debatt

rysk förmåga till snabba och oväntade trupperörelser men de har inte medfört en förändring av den egentliga maktbalansen mellan öst och väst. Maktbalansen är avhängig inte endast av var trupperna är förlagda utan även av den samlade styrkan. Dit måste man också räkna in den politiska sammanhållningen och stabiliteten, och det är därvidlag som man inom östblocket av allt att döma har att kämpa med ganska stora svårigheter.

Men, herr talman, vi kommer som hittills att följa utvecklingen med största uppmärksamhet och iaktta den beredskap som vi anser att läget kräver.

Herr talmannen återtog ledningen av förhandlingarna.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag anser att det var mycket värdefullt att utrikesminister Nilsson tog tillfället i akt att ge kammaren denna redogörelse, som innehåller flera betydelsefulla moment. På många punkter instämmer jag med honom; jag känner mig inte uppfordrad till någon direkt polemik annat än i ett avseende. Det gäller naturligtvis bedömningen av den tjeckoslovakiska krisen.

Beträffande dess inverkan på läget i Europa uppställde utrikesministern två alternativ. Det ena var att man i Moskva hade fått en ny, stark hand, en hand med större benägenhet för hårdare och kanske våldsammare metoder än tidigare. Jag tror att det t. ex. i Jugoslavien finns allvarliga farhågor för att den uppfattningen skulle vara den riktiga. Det andra alternativet var att den sovjetiska regeringen gjort sig skyldig till ett misstag, en felbedömning av det tjeckoslovakiska problemet; det hade mer sin grund i svårigheter inom Warszawapakten. Om det senare alternativet är det rätta är läget naturligtvis gynnsammare.

Den slutliga bedömningen måste nog

anstå. Den blir naturligtvis — utrikesministern var också inne på det temat — i stor utsträckning beroende av vilken utvecklingen i Tjeckoslovakien blir, av den ryska politiken gentemot andra länder inom Warszawapakten och av hur länge ockupationen kommer att bestå.

Utrikesministern tycktes ha den uppfattningen att den sovjetiska invasionen till väsentlig del berodde på ett misstag och en felbedömning av bl. a. vilket läge som skulle uppstå i världen efteråt, hur opinionen skulle reagera och vilka möjligheterna skulle bli att fortsätta avspänningspolitiken. Då tycker jag att mitt omdöme styrkes att även den svenska regeringen gjort en felbedömning. Jag tänker därvid inte i första hand på vad utrikesministern sade om att regeringen var relativt väl informerad om det antagliga händelseförloppet. Jag skall emellertid återge ett avsnitt ur ett TT-anförande av Torsten Nilsson den 17 augusti, alltså några dagar före invasionen:

»Ord som påtryckningar och nervkrig har använts om dessa förhandlingsmetoder. Man har också talat om inblandning i inre angelägenheter. Under ett skede av utvecklingen gick man händelserna i förväg och talade om möjligheten av en militär intervention, en ockupation osv. Man såg nästan ett nytt Ungern framför sig. Det är lätt att tala om påtryckningar i största allmänhet. Men vad är det som hittills skett? Resultatet blev varken att Sovjetunionen ockuperade landet för att själv ta hand om utvecklingen där och om det militära försvaret eller att den genomdrev ett regeringsskifte i Prag.»

Det är klart att bedömningen av den relativa graden av information kan vara olika, men jag tycker inte att detta uttalande tyder på att regeringen var så kolossalt välinformerad.

Men detta är det mindre väsentliga för mig. Mer väsentligt är följande slag av bedömning, som i varje fall jag gör.

Allmänpolitisk debatt

Jag tror att det i detta sammanhang i Moskva fanns — liksom det i andra sammanhang funnits i Washington — både hökar och duvor. Om man i de NATO-anslutna länderna eller i länder som på något vis är beroende av dem sagt häftiga ord och gjort långtgående uttalanden, så kunde det av prestigeskäl ha skärpt positionen för vad jag nu kallar hökarna i Moskva. Däremot tror jag, att om man från det neutrala Sveriges sida hade försökt förklara med vilken oro man såg på truppkoncentrationerna och på kravet att återinföra censuren och vilken effekt det kunde få för bedömningen av möjligheterna att fortsätta avspänningspolitiken, så kunde det ha stärkt duvorna i Moskva.

Jag tror inte att vårt inflytande hade varit stort, men jag tror att det i varje fall kunde ha varit något, just mot bakgrunden av att vi i andra sammanhang inte tvekat att klart säga ifrån om vår mening när det gäller att hävda folkens självbestämmanderätt.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker också att utrikesministerns sammanfattning var värdefull, och inte heller jag har någon egentlig invändning att framföra mot den analys som utrikesministern redovisade. Man kan möjligen när det gäller slutsatserna vara hårdare, litet mer bestämd. Det kan emellertid vara en lägningsfråga. Jag skulle dock vilja ytterligare understryka en del avsnitt av slutsatserna.

Det är obestridligt att i den maktkamp, som pågått i Sovjet och som väl alltid pågår i ett samhälle av det slaget, har de aggressiva krafterna nu fått större inflytande. Som utrikesministern själv påvisar är det fel att tala om att det som inträffat ute i Europa skulle vara ett uttryck för en politisk felbedömning; det är fråga om en fullt konsekvent politik, ett uttryck för en doktrin som bl. a. redovisats i artikeln i Pravda och inte minst i Bresjnevs ut-

talande för bara någon dag sedan. Man för alltså en helt annan och betydligt hårdare inriktad politik gentemot sina egna satellitvänner än tidigare. Att riskerna är betydligt mer påfallande i dag än tidigare är också obestridligt.

Det är ömtåligt att här diskutera reaktionerna i andra länder, men jag vill ändå hänvisa till den situation, i vilken t. ex. Österrike befinner sig. Det behövs inte många efterforskningar för att få klart för sig med vilken djup oro man där bedömer händelseutvecklingen. Situationen i Jugoslavien har här berörts, den behöver jag inte ytterligare uppehålla mig vid. Vi vet att även där samma farhågor kommer till uttryck.

Intressezonerna är i dag inte lika låsta som tidigare. Blockpolitiken är inte lika avgränsad; det ena blocket behöver inte utgå ifrån att när det trampar över gränsen detta utlöser en omedelbar reaktion från det andra. Detta kan vara bra ur *en* synvinkel men är allvarligt för stater som befinner sig vid eller mellan zongränserna.

Jag tänker bl. a. på vårt land. Vårt läge är alltså — menar jag — mer oroande än förut, inte bara med tanke på vad som inträffat i Tjeckoslovakien utan också med hänsyn till de slutsatser man kan dra av upplösningen av de tidigare fasta blockbildningarna. Det finns slutligen anledning att peka på utvecklingen på det handelspolitiska fältet, där den liberaliseringstrend, som var på god väg och som innebar att man genom handeln mellan staterna försökte knyta ihop öst och väst, nu har brutits. Det var så det började i Tjeckoslovakien. De band man börjat knyta samman i handelspolitiskt hänseende har nu slitits sönder. Avspänningspolitiken i ekonomiskt hänseende som pågått under åtskilliga år befinner sig nu på nytt i utgångsläget.

Utrikesministern framhöll att det är »anmärkningsvärda nya tendenser» som kommit till uttryck, och det vill

Allmänpolitisk debatt

jag stryka under. Jag vill också stryka under hur svårt det är att bedöma vad som verkligen sker. Utrikesministern hävdade att det inte fanns någon anledning för oss att försöka spå, vi kunde bara hoppas. Jag tycker att samma välgörande och kloka försiktighet, som ligger bakom det uttalandet, borde ha präglat bedömningen i somras av det som då höll på att hända. Man borde ha varit mera försiktig. De positiva uttalanden om utvecklingen — herr Wedén läste upp ett sådant — som då gjordes av regeringen var mera ägnade att skada i det läget än vad betydligt hårdare uttalanden skulle ha varit.

Men tjeckerna själva räknade ju inte med de här riskerna, sade utrikesministern. Jag vill svara: Hur skulle tjeckerna, med den politik som de förde, över huvud taget kunna medge att det fanns några risker för ett angrepp? Även om de trodde att sådana risker förelåg hade det varit fullständigt omöjligt att medge detta med tanke på de utgångspunkter som gällde för det tjeckiska handlandet. De kunde inte företa sig något som kunde tyda på ett erkännande i den situationen. Då skulle de ju ha lagt krokben för sin egen politik.

Jag har tidigare tagit upp det utrikespolitiska avsintet först och främst för att därav dra slutsatserna, att det är väsentligt för en liten stat som Sverige att inte göra utrikespolitiska bedömningar till en bricka i det inrikespolitiska spelet. Vi behöver enighet i detta hänseende. Ett annat skäl till att jag tog upp utrikespolitiken är att jag velat stryka under att utvecklingen i dag borde utgöra grundval för en diskussion mellan de demokratiska partierna om en enig försvarspolitik.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Jag tycker att det är värdefullt att man kan föra en så nyansera diskussion som vi gör nu om det utrikespolitiska skeendet i Europa och

om vad som kan tänkas komma att inträffa i anledning av ockupationen av Tjeckoslovakien.

En sak tycks vi utan vidare kunna vara överens om, nämligen att den politik som Sovjetunionen hittills har fört inskränker sig till att man tillgripit hårdare åtgärder mot sina egna bundsförvanter, som herr Bohman uttryckte det. Det är något som jag tycker vi har all anledning att ta fasta på. Jag är väl medveten om att man från jugoslavisk sida hyst vissa farhågor för vad uttrycket »socialistiska samväldet» kan innebära. Innebär det att den ryska kommunistledningen inbegriper länder från Karibiska havet ända bort till Stilla havskusten? Anser man att även så avlägsna stater tillhör det socialistiska samväldet?

Det har sagts att jugoslaverna själva ställer sig frågan: Vart räknas vårt land? Samtidigt understryker man från jugoslavisk sida med bestämdhet att landet står utanför blockbildningarna. Det vill inte räknas dit och ledningen tillbakavisar bestämt rent ideologiskt de försök i detta avseende som görs ifrån kommunistisk sida, i dag även i Polen. Att jugoslaverna bestämt tillbakavisar detta allmänna resonemang tycker jag det finns anledning för oss att understryka. Det har också skett i de inlägg som har framförts från svensk sida i anledning av händelseförloppet.

Sedan kommer jag tillbaka till vad som skulle kunna ha gjorts i samband med det spända läget i somras, när alla visste med sig att den tjeckoslovakiska kommunistledningen var utsatt för ett hårt tryck från sina bundsförvanter, i första hand från Sovjetunionen. Man säger att vi från svensk sida skulle ha sagt ifrån och att det skulle ha kunnat gagna duvorna i Moskva under de diskussioner som där ägde rum om vad som skulle göras med Tjeckoslovakien. Sådana yttranden av herrar Bohman och Wedén är ju i sig ett bevis för att man i Moskva inte var på det klara med

Allmänpolitisk debatt

vilka åtgärder man skulle tillgripa gentemot tjeckoslovakerna. Redan den omständigheten att ni säger, att ett svenskt uttalande skulle ha kunnat påverka den inre debatten i Moskva visar ju, att representanterna för oppositionen inte heller trodde, att ryssarna var på det klara med hur de skulle gå till väga. Det var följaktligen inte uteslutet att ryssarna skulle inskränka sig till ekonomiska påtryckningar — att de skulle begränsa sig till sådana — åtgärder som tjeckoslovakerna i första hand räknade med skulle tillgripas mot dem.

Mot den bakgrunden kan man fråga sig: Skulle det ha varit klokt om vi ifrågasatt att ryssarna skulle vidta andra åtgärder? Enbart den försiktighet som vi ådagalade och som alla andra länder också ådagalade var ju ett bevis för att vi räknade med att även ett militärt ingripande skulle kunna äga rum. Annars hade vi inte behövt iaktta denna försiktighet. Men skulle vi efter förhandlingarna i Cierna och Bratislava, då den tjeckiske kommunistledaren förklarade att han var tillfredsställd med resultatet av dessa förhandlingar, ha klampat in på scenen och sagt, att vi inte kunde vara tillfreds med resultatet och att vi räknade med att ryssarna kunde vidta ett militärt ingripande, varför vi skulle varna ryssarna för konsekvenserna av ett sådant ingripande?

Herr Bohman säger att det är alldeles självklart att Dubček måste arbeta utifrån ett sådant antagande som att ett militärt ingripande inte skulle komma i fråga och att det var därför som han inte kunde yttra sig på annat sätt. Emellertid befann vi oss själva i samma båt. Skulle vi efter Dubčeks upplysningar antytt att ryssarna kunde komma att göra ett militärt ingripande, hade vi ju i samma ögonblick undergrävt den position som tjeckerna ville bygga upp gentemot Sovjetunionen och världen. Vi befann oss i själva verket i en liknande situation som de tjeckoslovakiska ledarna, och man hade tydligen

samma uppfattning i alla andra länder och i alla andra regeringar som iakttog samma återhållsamhet och försiktighet som den svenska regeringen när det gällde att göra uttalanden, vari man ville utgå ifrån att ett militärt ingripande inte skulle kunna tänkas, därför att det skulle strida mot dels den politik som Sovjetunionen hade fört tidigare och dels de åtaganden som alla länder har gjort genom sitt blotta medlemskap i Förenta Nationerna. Det var därför jag ansåg, att vi i det läget inte kunde kosta på oss något politiskt bocksprång av något slag, utan att vi helt enkelt i tjeckernas eget intresse skulle yttra oss på det sätt som vi gjorde.

Det är väl riktigt som herr Bohman sade, att vi upplever att den sovjetryska ledningen i dag visar större intolerans än tidigare gentemot andra varianter av kommunism än den i Sovjetunionen, och detta är någonting som det finns all anledning att iaktta. Jag tror också att herr Bohman har rätt när han säger att vad som nu äger rum kan komma att påverka handelspolitiken, ty det är tydligt att ryssarna kände sig oroliga över den naturliga dragning till den starka västtyska ekonomin som förnams i Tjeckoslovakien före det ryska ingripandet. Den handelspolitiska utvecklingen, som alltid så småningom mer eller mindre påverkar den politiska, oroade således de sovjetryska härskarna i Moskva. Givet är att om vi inte kan räkna med en dramatik i den framtida politiska händelseutvecklingen i Europa — och en sådan dramatik hoppas vi slippa uppleva — så kan vi i alla fall utgå från att det som hänt kommer att få en viss inverkan på de handelspolitiska relationerna mellan öst och väst.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill erinra om att utrikesministern i sitt första anförande sade, att den doktrin som det hänvisats

Allmänpolitisk debatt

till från rysk sida och som går ut på att man, för att använda ett mildt uttryck, måste ha särskilda rättigheter att upprätthålla ordningen inom sin egen sfär, inom det socialistiska samväldet, inte kan stå i överensstämmelse med de allmänna principer som vi vill bekänna oss till och som faktiskt också uttrycktes i den gemensamma regeringskommunikén efter herr Kosygin's besök i Stockholm. Där talades det om betydelsen »av att utveckla samarbetet mellan alla europeiska stater på grundval av jämlikhet, icke-inblandning i inre angelägenheter, respekt för den statliga suveräniteten och den territoriella integriteten samt på grundval av övriga principer i FN:s stadga».

Jag har försökt att göra en distinktion, som utrikesministern inte vill lyssna till, nämligen å ena sidan mellan den position som ett neutralt land som Sverige intar och å andra sidan den position i sådana här sammanhang då det gäller att påverka — som jag uttryckte mig — hökar och duvor i Moskva som NATO-länderna intar. Men om inte utrikesministern vill lyssna på detta och om han vill dimensionera ner möjligheterna av att ett svenskt uttalande till tjeckernas förmån över huvud taget skulle kunna spela någon roll vill jag ändå säga följande.

De uttalanden som ändå gjordes av den svenska regeringen redan före invasionen hade dock en viss betydelse — och detta har också herr Bohman varit inne på — eftersom dessa uttalanden i så pass stor utsträckning fick karaktären av *ursäktanden* för de obestridliga sovjetiska påtryckningar — inte bara ekonomiska utan även i form av truppkoncentrationer och krav på ingripanden i Tjeckoslovakiens inre angelägenheter — som skedde före invasionen.

Herr talman! Det är klart att positionerna efter diskussionerna under valrörelsen är rätt låsta, men jag tycker mig i alla fall ha kunnat konstatera en

större förståelse från utrikesministerns sida i dag än tidigare.

Får jag sedan bara tillägga två saker. Det var skada att herr Torsten Nilsson inte tog tillfället i akt att utveckla sin syn på läget när det gäller icke-spridningsavtalet. Jag berörde den saken i mitt första anförande och uttryckte då ett par stillsamma förhoppningar om den amerikanska respektive västtyska attityden.

Slutligen vill jag också instämma i den uppfattning som herr Bohman och herr Hedlund tidigare i dag har uttalat, nämligen att det skulle vara av värde att från rent förutsättningslösa utgångspunkter få en ny diskussion om den svenska försvarsfrågan mellan alla de demokratiska partierna.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Det ryska handlandet har inskränkt sig till hårdare åtgärder mot egna bundsförvanter, ryssarna har inte gått därutöver, sade utrikesministern. Det är alldeles riktigt. Men vad är de åtgärder som vidtagits uttryck för? Jo, de är uttryck för rädsla för de avspänningstendenser som gjort sig gällande, rädsla för att de hårda banden inom östblocket skulle lossas, rädsla för att friheten skulle föra med sig konsekvenser i ideologiskt och militärt hänseende, allt med andra ord uttryck för en stark oro för krig. Det är *det* vi skall dra våra slutsatser av.

Sedan vill jag gärna rätta till en annan sak, herr utrikesminister. *Jag* har varken tidigare eller i dag sagt att regeringen skulle ha gjort ett uttalande i somras. Men jag har sagt — i varje fall säger jag det nu — att *om* man skulle ha dragit några slutsatser av händelseförloppet fram till den 21 augusti, sedan man här i Stockholm med Kosygin diskuterat och uttalat sig för icke-inblandningsprincipen, då skulle uttalandet i varje fall inte haft den positiva innebörd som regeringens hade. Vidare har jag sagt att det var fel att rikta hän-

Allmänpolitisk debatt

synslösa angrepp mot en företrädare för ett oppositionsparti bara därför att denne hade den uppfattningen att ett uttalande från regeringens sida hade varit logiskt och berättigat.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Det är väl inte mycket att tillägga. Min uppfattning är, att oavsett om Sverige skulle vara neutralt eller inte fanns det all anledning att skarpt kritisera Sovjets handlande gentemot Tjeckoslovakien sedan det väl iscensatts. Men när man skall företräda ett lands utrikespolitiska syn får man vid olika tillfällen välja vilka uttalanden man skall göra. Vad jag ville understryka var att så länge Sovjetunionen inte tillgripit militära maktmedel skulle vårt yttrande innebära att vi utgick från att några militära åtgärder inte skulle tillgripas. Ty i samma ögonblick som vi sade oss räkna med att militära åtgärder var tänkbara skulle vi försätta de tjeckiska ledarna i en svår situation. Men när ryssarna väl gjort sig skyldiga till överträdelser tvekade vi inte. Då gjorde vi ett av de skarpaste uttalanden som något land gjort. Men då fanns det också all anledning att göra det, ty då kunde vi inte längre gagna tjeckerna genom att inta en annan ståndpunkt.

Sedan är jag helt överens med herr Bohman om att det var rädsla för liberaliseringsprocessen som dikterade det ryska handlandet och att man från rysk sida fruktade att liberaliserings-tendenserna skulle smitta av sig till andra östeuropeiska stater. Men jag har också i annat sammanhang sagt att rädslan är en dålig bundsförvant, och det var den bundsförvanten som den ryska politisk-militära ledningen lät sig förledas av i samband med händelseutvecklingen i Tjeckoslovakien. Jag vidhåller denna ståndpunkt. Jag tror att det i det långa loppet har skadat det anseende Sovjetunionen byggt upp som

ett land vilket bedriver en sansad utrikespolitik. Det anseendet raserades genom händelserna i Tjeckoslovakien.

Herr Wedén efterlyste vidare i sitt senaste anförande min inställning till icke-spridningsavtalet och den framtida utvecklingen i detta avseende. Vår förhoppning är fortfarande att man skall få till stånd ett icke-spridningsavtal, d. v. s. att avtalet skall undertecknas och ratificeras av så många stater att det kan träda i kraft. Jag tror att alla är ense om önskvärheten härav. Enligt vår uppfattning bör emellertid de båda förslagsställarna, Sovjetunionen och Förenta staterna, om möjligt ha ratificerat avtalet innan Sverige kan förklara sig villigt att göra det. Samtidigt är vi på svenskt håll intresserade av att nyckelnationerna i vår egen världsdelen, till vilka jag bl. a. räknar Västtyskland, både skall underteckna och ratificera avtalet, eftersom det är en förutsättning för att avtalet skall uppfattas som meningsfullt.

Jag kan således ge herr Wedén det svaret, att det inte kommer någon proposition under höstriktsdagen om en ratificering av icke-spridningsavtalet, som vi redan har undertecknat. Men vi hoppas att händelseutvecklingen skall bli sådan att vi i vår kan få tillfälle att framlägga en sådan proposition.

Herr DICKSON (h):

Herr talman! Jag tror att det finns en ärlig önskan i denna kammare liksom i huset i övrigt att verkligen sätta människan i centrum och att leda vårt arbete i sådan riktning att vårt folk kan bli ett exempel för den övriga världen. Dilemmat är emellertid att man från riksdag och regering bara når fram till halva människan, nämligen den materiella delen. Under den hittills förda debatten har diskuterats — och jag föreställer mig att så även blir fallet under en stor del av den återstående — det centrala begreppet levnads-

Allmänpolitisk debatt

standard. Jag upprepar, herr talman, vad jag säkerligen sagt många gånger förut, nämligen att det är bra att höja levnadsstandarden men att också många av dem som är miljonärer är olyckliga. Det är ingen som tycker synd om en sådan person. De flesta menar att han har så mycket pengar att han inte har någon anledning att vara olycklig. Men pengar hjälper inte i alla mänskliga situationer, och man kan därför också kosta på sig att hysa medlidande med en olycklig miljonär, om man skulle känna någon. Människan lever faktiskt inte av bröd allena, såsom nyss framhölls av den tidigare talaren.

Jag har haft förmånen att rätt länge sitta i beredningsutskottet, där Nancy Eriksson regerar med en hand så mild och enande, att många i denna kammare skulle bli överraskade om de finge bevittna det. Ärendena i detta utskott gäller ofta sådana mänskliga problem, som vi inte når med våra åtgärder. Det rör sig om ungdomsproblem, kriminalvårdsproblem, alkoholproblem o. s. v. Det går inte att här i riksdagen genom formliga beslut få offren för dessa problem att ändra sin livsföring — härvidlag måste envar själv välja sin väg.

Vi kan och bör bädda för en lösning men bestämma kan vi inte göra.

Och vi känner oss ofta i utskottet ganska hjälplösa. Vi kan skriva ett rätt intetsägande utlåtande och vi kan till nöds också föreslå en utredning, som vi egentligen inte hoppas så värst mycket på. Men några radikala lösningar kan vi inte nå på detta plan. Man kan naturligtvis skriva särskilda yttranden — det sker ju någon gång — och ge uttryck åt var man själv anser felet ligger, men längre når man ej.

Det finns emellertid en lösning. Vi kan ändå göra någonting — inte som riksdag och regering utan som enskilda människor. Det har jag nog också sagt tidigare, herr talman — kanske till leda, men det skadar inte att upprepa det.

Så många ytterligare tillfällen att säga det får jag ju heller inte.

Först och främst skulle jag gärna vilja att regeringens ledamöter, som vi vet är mycket begåvade och duktiga och välmenande människor, stod upp och talade om, vad de själva anser om olika missförhållanden i landet. Regeringens ledamöter är ju sållade genom många åll; jag känner dem väl sedan många år. Det skulle inte bara gälla de ekonomiska orättvisor som finns och som vi skall försöka rätta till — låglöneförhållanden o. d. — utan främst företeelser på det personliga planet. Det är inte oväsentligt vad människor har för sorts livsåskådning eller livsföring. Jag vet att många av regeringens ledamöter tycker att en del företeelser i vårt — som vi skulle önska så fina — samhälle är avskyvärda och inte borde förekomma. Men då vore det väldigt välgörande om vi av våra regeringsledamöter finge ett rejält svenskt ord från denna talarstol eller från någon talarstol ute i bygderna, att så här skall vi inte ha det i landet.

Det är det ena önskemålet och den ena formen av lösning. Men sedan är det den andra lösningen, som så ofta förbises. Jag vet att det finns en kategori inom riksdagen — den kategori som har ideologisk erfarenhet — som har väl reda på detta, att varje människa vi möter på gatan påverkar vi något litet, uppåt eller nedåt. Det är ytterst viktigt att vi påverkar uppåt, ty i så fall skulle vi kunna få ett verkligt exemplariskt folk här i Sverige. Det har vi råd till nu med vår höga levnadsstandard. Och jag upprepar: den kan vi gott bygga på. Men den rymmer så många frestelser att vi måste ha ögonen öppna även för dessa.

Det är många som regeras helt och hållet av sina begär. Det är så gott att göra det och det — och så gör man det utan att tänka på att det kanske inte är bra att människor ser hur man handlar. Speciellt gäller detta för personer som

Allmänpolitisk debatt

innehar offentliga ledarposter dit människorna vill blicka upp och få exempel. Det blir lätt så att man säger sig, att kan han eller hon göra det, så kan jag också göra det.

Och det underliga är ju att en sak förefaller mycket mindre galen ifall man har en hel mängd människor omkring sig som gör samma galna sak. — Sade jag rätt nu, herr talman? Nå alla förstod väl ändå vad jag menade! Vi skulle egentligen visa upp en riksdag som hela Europa skulle vara stolt över och vilja ta efter.

Herr talman! Jag vet att det är ont om tid. Jag skall inte säga allt som jag skrivit upp — det står för resten om vartannat så jag hittar inte alltsammans. Men jag vill beröra vad Cecilia Nettelbrandt sade nyss om pensionärerna. Jag talar i viss mån i egen sak men det gör inte så mycket i detta fall.

Jag skall emellertid först säga något om ungdomen. Jag tycker att det är alldeles naturligt att ungdomen protesterar. Det skulle jag också göra, om jag vore i den åldern och inte hade något att sikta på, ingenting att kämpa för och leva för. Man är bara en halv människa, om man inte har en idé som kan uppfylla en ordentligt. Har man det så är det inte så noga med de yttre förhållandena och då kan man vara lycklig och glad ändå. Svenska folket är över huvud taget inte ett lyckligt folk. — Det har jag bestämt också sagt förut. Vi satt nyligen några stycken vid ett bord och diskuterade, och vi kom fram till att kineserna troligen genomsnittligt inte är olyckligare än svenskarna, fastän kineserna nog har det besvärligt på många sätt. Förhållandena i Kina är säkerligen inte bra i alla hänseenden men vi kan medverka till att rätta till dem.

Vad ungdomarna beträffar ligger det mycket av protest i allt vad de gör. Jag skulle tro att det underliga systemet att man skall ha långt skägg, lukta illa, vara illa klädd och ha långt hår med röda rosetter helt enkelt är ett utslag av

protest. Finge man kanalisera all den energi, all den goda vilja och all den kraft som tar sig sådana uttryck, på ett positivt och uppbyggande sätt skulle dessa företeelser säkerligen försvinna av sig själva. Vi skall inte förbjuda ungdomarna att klä sig hur som helst, men jag tror inte det är bra att de gör det. Om dessa tendenser fortgår kanske de av oss som lever om 25 år får se en statsminister med rosetter i håret. Denna trend av dekadans måste vi försöka stoppa.

Utrikesministern sitter tydligen och kommenterar detta. Ja, vi kunde kanske få se också en utrikesminister med rosetter i håret.

(Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena Nilsson: Axel Oxenstierna hade det.)

Ja, Axel Oxenstierna hade ju rosetter, och det kanske var ett dåligt argument som jag kom med, men jag tror att kammarens ledamöter begriper ungefär vad jag menar.

Jag har hunnit bli pensionär själv; sedan ett par år. Cecilia Nettelbrandt tecknade en bild av hur dystra pensionärer, som kopplats av från sina arbeten, ofta känner sig. Miljön är många gånger storartad; de har fina rum där allt är praktiskt och modernt, men pensionärerna känner sig inte nöjda. Det är klart att man inte gör det när man inte har någon annan uppgift än att sitta och vänta på döden. Men en människa även på 80 år måtte väl ha uppgifter nog i förhållande till andra människor. Hon möter väl dock människor någon gång och kan bjuda in människor på sitt rum och påverka dem.

Herr talman! Jag skall till slut rätta till en missuppfattning beträffande mig själv. I en mängd fina »nekrologer», som hållits i anledning av att jag skall sluta som riksdagsman, har det sagts att jag slutar av åldersskäl. Det gör jag visst inte. Jag slutar av helt andra anledningar. Jag har kommit till den uppfattningen att det är den rätta tidpunk-

Allmänpolitisk debatt

ten att göra det. Men jag kommer aldrig att bli gammal. Man dör ju en gång, men gammal behöver man inte bli ifall man har en idé att kämpa för livet ut till dess man lägger näsan i vädret för gott. Jag har inte den ringaste fruktan för att jag skall bli gammal i vanlig mening. Både ungdomar och pensionärer skulle kunna känna sig lyckliga, om de hade klart för sig vilka oerhörda uppgifter som enskilda människor kan fylla just genom att påverka andra för någonting positivt.

Nu har jag nog talat ovanligt länge, herr talman. Jag tänkte ett ögonblick att jag formellt skulle kunna stanna kvar i talarstolen till midnatt, men det skall jag inte göra.. I stället skall jag snart släppa fram mina goda vänner Henning Nilsson och John Lundberg, som står närmast på listan. Båda har en hel del kännedom om ideologier, och det som jag har glömt kanske de kan komplettera mitt anförande med.

Herr NILSSON i Gävle (-):

Herr talman! Jag ber att få tacka herr Dickson för förtroendet, men jag är rädd att jag är en dålig representant när det gäller att fortsätta hans resonemang. Säkerligen kan det finnas åtskilligt av allvar och mening i det, men jag skall ändå avstå; jag känner mig inte mäktig att fortsätta hans tankegångar.

Det är, herr talman, främst två problemställningar jag vill beröra i denna debatt. För det första: Kan man efter den grandiosa valseger som SAP och regeringen inkasserat vid höstens val förvänta en mera aktiv arbetsmarknads- och näringspolitik med staten som drivande kraft, genom vilken målsättningen ökad trygghet i anställningen och tillgodoseende av de lågavlönades krav blir förverkligad? För det andra: Hur bedömer SAP och regeringen de reala möjligheterna att upprepa årets valseger vid valet år 1970? De båda frågorna har sitt sammanhang, och jag

har naturligtvis en egen mening om svaret på dem. Det hindrar inte att ett positivt svar från regeringen har betydelse för hela den svenska arbetarrörelsen, kanske inte minst för de cirka 100 000 vänsterorienterade och kommunistiska väljare som i år röstade med socialdemokraterna.

Det kan synas förmätet att framhålla en speciell grupps eventuella intressen. Jag gör det emellertid i medvetande om att några principiella meningsskiljaktigheter mellan väljarna knappast föreligger. Det bör dock uppmärksammas att aldrig tidigare en så stor grupp vänsterorienterade väljare har röstat med socialdemokraterna. Den förnämligaste orsaken till denna strömkantring åt vänster torde vara att arbetarklassens väljare inte vill ha en borgerlig regering. Detta är en självklarhet för alla inom arbetarrörelsen verksamma utom för vänsterpartiet kommunisterna och dess nuvarande ledning. Arbetarväljarna utgör emellertid inga passiva åskådare i politiken. I 1966 års val förlorade socialdemokraterna 135 000 röster och deras andel av väljarkåren sjönk till 42,9 procent. Detta allvarliga bakslag var ett uttryck för en opinion mot en alltför passiv regeringspolitik. Vårt att notera är att kommunisterna, som vid detta tillfälle gjorde ett gott val, dock icke förmådde fånga upp mer än hälften av den socialdemokratiska röstförlusten, medan socialdemokraterna i år kunde fånga upp halva kommunisternas valmanskår.

I eftervalsdebatten har valet karakteriserats som ett vänsterval, och jag tror att den karakteristikken är riktig. Därmed följer en rad politiska uppgifter, som åtminstone till en del måste fullföljas och som förutsätter en inte obetydligt ökad aktivitet från SAP:s och regeringens sida. Vissa förutsättningar härför tycks också finnas. Dessa har delvis berörts i en artikel av redaktör Sven Landin, en av de nio kommunisterna i riksdagen. Jag vill

Allmänpolitisk debatt

gärna citera vad han skrev i det danska SF-bladet för en tid sedan: »Socialdemokraterna gjorde en enastående upphämtning: en halv miljon nya väljare, majoritet i väljarkåren, minst 12 nya mandat, d. v. s. betryggande flertal i riksdagen. Det innebär bl. a. att mestparten av de hundratusentals förstagångsväljarna slutit upp kring socialdemokratin. Viktigt är att framhäva, att frammarschen har sin tyngdpunkt i storstadsregionerna: i Stockholms stad en upphämtning från 38,6 procent av väljarkåren 1966 till 49,1 procent nu. Partiet har efter årets val väljarnas majoritet i 14 valkretsar mot endast tre efter 1966 års val.

Storfinansen och dess partier utmanade och fick ett svar av folkdjupet som de inte kunde drömma om. Det var samtidigt ett förtroendevotum för den vitalisering — och radikalisering — som socialdemokratin politik undergått de sistförflutna åren.

De kraftfulla åtgärderna för att förbygga arbetslöshet, öka bostadsbyggandet och höja eftersatta grupper — handikappade m. fl. — bar frukt. Bostadsbyggandet beräknas i år överskrida 100 000 lägenheter. Av de nyproducerade lägenheterna i flerfamiljshus stannar 80 procent i kommunernas eller i bostadskooperationens ägo. Denna inriktning konstituerar en viktig strukturell förskjutning inom samhällsekonomin i socialistisk riktning. En ännu viktigare strukturell förskjutning försiggår i fråga om investeringarna och kapitalförsörjningen. AP-fondernas medel kanaliseras i växande omfattning via den statliga investeringsbank som inrättades år 1967 under hårt motstånd från högern och folkpartiet. De fondmedel som i år tillförs kreditmarknaden är lika mycket som de privatägda affärsbankerna tillsammans tillhandahåller. Dessa nya mekanismer för styrning av investeringar och näringspolitiken i det långsiktigare socialistiska perspektivet blir av största betydelse.

Det är denna politik som drygt 2,3 miljoner löntagarväljare givit regeringen Erlander förtroendet att fortsätta. Eftervalsdebatten tyder på att den målmedvetet kommer att fullföljas. 'Valutgången är', skrev landets största socialdemokratiska tidning Arbetet dagen efter valet, 'först och främst en seger för en radikal vänsterpolitik.' En kraftigt utbyggt statlig företagsverksamhet, främst i Norrland, signaleras av ekonomiminister Wickman. Valresultatet är en uppmaning till oss, understryker han, att ytterligare starkt aktivera vår näringspolitik.»

I det jag nu citerat inryms en hel del av svaret på min första fråga. Till detta kommer så statsminister Erlanders inbjudan till väljarkåren »att både diskutera, kritisera och förändra den socialdemokratiska politiken». Därmed har — hoppas jag — förutsättningarna för en seriös vänsterdebatt öppnats. En sådan debatt tror jag är ofrånkomlig, liksom en seriös vänster inom arbetarrörelsen är ofrånkomlig. I detta fall skall debatten föras inom ramen för SAP:s verksamhet, men den måste också föras inom fackföreningsrörelsen, på arbetsplatserna och inom studentorganisationerna. En sådan seriös vänsterdebatt inom arbetarrörelsen är och förblir en naturlig följd av SAP:s stora valseger. Denna seger är en källa till glädje, främst för socialdemokraterna, men också för hela den svenska arbetarklassen. Den får emellertid inte föda högmot utan sporra till ännu bättre tag, ännu aktivare politik, ty i annat fall kan denna seger lätt slå över i nederlag.

Därmed, herr talman, några ord om 1970 års val och min andra fråga.

Det säger sig självt att segervalet 1968 måste följas upp av ett liknande val 1970. De uppgifter regeringen ställt i utsikt att genomföra är stora. De krav som i första hand de lågavlönade grupperna framför i årets avtalsrörelse — och som sannolikt kommer att kräva

Allmänpolitisk debatt

en politisk uppföljning — förutsätter att arbetarrörelsen förfogar över ett kontinuerligt regeringsinnehav. Ett regeringsinnehav som inte får avbrytas.

Valet till den nya enkammarriksdagen ställer — om jag nu bedömer utvecklingen riktigt — större krav på SAP än vad valet gjorde 1968. Sannolikt har man att räkna med att kommunisterna icke kommer att få någon representation i den nya enkammarriksdagen, i vart fall inte under den första mandatperioden. SAP kan således icke räkna med några »stödmandat» från kommunistiskt håll, om man får uttrycka sig på det sättet.

Nu vet alla i denna kammare att jag lämnat det kommunistiska partiet. Om någon av den anledningen skulle vilja tro att jag i mina bedömningar låter mig ledas av hatkänslor eller något önsketänkande, att det skall gå illa för mitt f. d. parti, tar dessa fel. Närmast beklagar jag den utveckling kommunistiska partiet råkat ut för, men dess valnederlag är självförfällt. Jag har anledning göra den deklarationen, att innan jag själv tog ståndpunkt och innan de cirka hundratusentals tidigare kommunistiska väljarna intog sin ståndpunkt — nämligen att rösta med socialdemokraterna vid årets val — har detta beslut föregåtts av mycket långa politiska funderingar och överväganden. Det är inte så, att man den ena dagen tar av sig den kommunistiska kavajen för att nästa dag ta på sig en socialdemokratisk kavaj och vandra vidare som om ingenting hänt. Så går det inte till; så är inte människor funtade.

När jag bedömer kommunisternas förutsättningar vid 1970 års val gör jag det utifrån de fakta som alla mer eller mindre känner till men som jag av naturliga skäl känner bättre till.

Man behöver bara följa partidiskussionen i Norrskensflamman, läsa förre partiordföranden Hilding Hagbergs artiklar och öppna brev och diverse partiorganisationers uttalanden för att för-

stå att vänsterpartiet kommunisterna under överskådlig tid har fullt upp att göra med att klara av sina egna inre partiproblem, organisationsproblem, tidningsproblem, ekonomiproblem och sist men inte minst personproblem. Ändå allvarligare är kanske ändå den ideologiska splittringen inom vpk och inom den s. k. vänstern. Jag återger några citat av Hilding Hagberg, som på sitt sätt bekräftar denna splittring. Jag citerar ur Norrskensflamman den 8.11. 1968:

»Vänsterpartiet kommunisterna har tillfogats det svåraste nederlaget i dess mer än femtioåriga historia. Det har förlorat förtroendet hos väljarna och medlemsmassorna. Det har även berövat sig broderpartiernas förtroende. Det har förlorat sin karaktär av kommunistiskt parti. Partiets tillbakagång har inte hejdats, dess fackliga positioner upprives.» — — — »Partiordförandens krav att frysa ner förbindelserna med Sovjetunionen och åstadkomma ett regeringsskifte därstädes har ställt honom långt till höger om alla arbetarpartier och alla regeringar i hela världen. Partiet har härigenom hamnat i en föraktad särklass bland de kommunistiska partierna.»

Slutligen heter det: »Dessa ödesdigra taktiskt-politiska misstag är resultatet av en medveten strävan att utplåna partiets kommunistiska karaktär. En principiös samverkan med antikommunistiska riktningar, en upplösning av de ideologiska banden visavi den kommunistiska världsrörelsen, ett odlande av antisovjetism och trotskism i Tidssignal och andra publikationer — allt detta förberedde valkatastrofen.»

Citaten är både avskräckande och förskräckande. De ledamöter som var med på herr Hagbergs tid här i kammaren känner lätt igen den politiska vokabulären. Jag skall inte nu göra andra kommentarer än att om det anförda handlar om en återgång till herr Hagbergs tid i den kommunistiska po-

Allmänpolitisk debatt

litiken, måste sägas att denna tid i sanning inte präglades av några påtagliga framgångar. Men citaten visar framför allt upp den djupa ideologiska och politiska splittring som just nu råder inom vpk.

Detta kan också kompletteras med allt oftare uppdykande antiparlamentariska meningar. Det är inte bara unga radikaler som för fram sådana synpunkter. Enligt Norrskensflamman av den 5.11.1968 har den kommunistiske partisekreteraren Urban Karlsson på ett distriktsstyrelsemöte i Norrbotten sagt följande: »De som tror att det är nödvändigt att vi blir representerade i riksdagen har fel, det kanske är tvärtom.»

För att komma från en kommunistisk partisekreterare är uttalandet uppseendeväckande. Mot denna bakgrund är det kanske tveksamt, om vpk verkligen lidit ett katastrofalt valnederlag. Kanske noterade vpk vid höstens val en delseger i och med att partiet förlorade fem mandat och kanske kommer den slutliga segern först 1970, då de kvarvarande fyra ledamöterna får lämna parlamentet.

Nå, det hela är dock för allvarligt för att skämta om. Stämningar och meningar av det här slaget skall mera uppfattas som en återgång till ett revolutionärt parti. Den s. k. fredliga vägen till socialismen kasseras. Ett parti av »ny typ» återuppstår. Kommunisterna som ett särskilt slag framsynta människor återuppstår. De s. k. utomparlamentariska aktionerna ställs i förgrunden och parlamentet i bakgrunden, och beroendet av Moskva kommer tillbaka och ökar.

Det är denna tillbakagång till det förflutna som jag inte vill vara med om eller medverka i. Det är mot den här bakgrunden som jag vågar påstå att vänsterpartiet kommunisterna inte kommer att utgöra något politiskt alternativ i politiken, vare sig nu eller vid närmast liggande val.

Sannolikheten bjuder oss att antaga att vi vid 1970 års val kommer att möta minst två, om inte tre partier som gör anspråk på att vara kommunistiska eller i varje fall vänsterorienterade. Under alla omständigheter blir det två kommunistpartier, dock med olika namn. Om så inte skulle bli fallet, kommer vi att möta ett lika ideologiskt söndertrasat, politiskt splittrat parti som vi mött i denna valrörelse, ett parti som kommer att upprepa samma gruvliga politiska misstag som kommunisterna fått uppleva under det gångna året.

Anledningen till att jag fört fram dessa synpunkter är uteslutande den att vänsterpartiet kommunisterna efter det katastrofala valnederlaget måste förstå sin politiska begränsning och att de av dess medlemmar och väljare som vid höstens val röstade med socialdemokraterna måste upprepa den handlingen i valet 1970. Det är det enda realistiska politiska alternativ som den svenska arbetarrörelsen har att erbjuda. Det betyder å andra sidan att den socialdemokratiska regeringen och det socialdemokratiska partiet måste värdera den utvecklingen och ha klart för sig att de endast kan segra utan något stöd från den s. k. vänstern.

Slutligen vill jag, herr talman, erinra om vad jag sade i remissdebatten i januari: »I det politiskt förvirrade läge, som uppstått på den s. k. vänsterkanten, borde det inför ett av vårt lands viktigaste val framstå som en politisk bjudande plikt att kommunisterna tar initiativet till att skapa det läget inför valrörelsen att inga arbetarröster eller arbetarmandat blir bortkastade i onödan.»

Vår maning till vissa vpk-distrikt att icke ställa upp med egna listor förklingade ohörd. Den kallsinnighet som denna del av våra förslag bemöttes med uppvägs emellertid mer än väl av den väldiga uppslutningen kring parollen om att trygga arbetarregeringens fortbestånd. Jag vill gärna betona min akt-

Allmänpolitisk debatt

ning för den klassmässighet som de vänsterorienterade väljarna demonstrerade på valdagen när de i så stor utsträckning genom sin valhandling slog tillbaka det borgerliga blockets försök att erövra regeringsmakten.

De anarkistiska idéer och strömningar som präglade vänsterpartiet kommunisternas och dess bundsförvanters politiska uppträdande har klart avvisats av en enhällig arbetarrörelse. Det är, herr talman, ett hälsotecken så gott som något.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! För den ärliga och öppna deklARATION som den föregående ärade talaren gjorde vill jag uttala min högaktning. Inom svensk politik har vi näppeligen plats för en kommunism som inte gagnar en samhällsutveckling i demokratisk riktning.

Jag vill erinra om att vi i år firar 50-årsjubileum av riksdagens beslut om den politiska demokratins införande i vårt land. Det har tagit mycket lång tid för oss att ens tillnärmelsevis genomföra de principer som måste råda inom en demokrati om den skall kunna ge folket trygghet, frihet och människovärde.

Årets valrörelse var för mig delvis en misräkning. Anledningen därtill är att de tre borgerliga partierna i sina försök att övertyga folk har dragit ned den demokratiska principen. Debatten har efter mitt sätt att se varit en demokratisk ohederlighet, och när jag säger det tänker jag speciellt på det brev som de tre borgerliga partierna skickade till den socialdemokratiska partiordföranden.

Jag skulle direkt vilja fråga herr Hedlund, om han själv varit med om att underteckna detta brev eller om det är någon av hans medhjälpare som skrivit hans namnteckning och sedan försökt föra det hela i hamn. Jag ställer denna fråga mot bakgrunden av att herr Hedlund har blivit oppositionsledare i

denna kammare. Herr Hedlund ville ju skjuta björnen för att få det bekanta skinn. Han siktade på björnen, men det underliga inträffade att kulorna träffade drevkarlarna, medan björnen undkom oskadd med sitt skinn.

Årets valstrid var en mycket underlig historia. I en tidning skrevs: »Mitteningenhet ger en effektiv regering. Vi har inte endast tänkt oss att ta över makten efter höstens val. Vi har också tänkt sitta ett bra tag sedan. Det kan vi bara göra om vi tar krafttag och visar att vi vill föra en politik för hela folket.» Tyvärr visade sig denna samling vara obefintlig. Det märkliga inträffar varje gång man talar om mittensamling eller annan samling, att den borgerliga nativiteten blir stor, och man föder ett nytt parti. I den gångna veckan har det fötts ytterligare ett parti. Någon ändring av politikens innehåll har vi inte kunnat förmärka annat än att herr Hedlund möjligen tagit några steg närmare högern sedan han blivit storindustriledare.

Eftersom de borgerliga nu söker efter ett nytt, samlande namn, vars initialer inte sammanfaller med något annat partis, så skulle jag vilja föreslå herrarna — ni får det rådet utan att behöva betala någon ersättning: Kalla er KDS, dvs. Kan De Samlas. Det blir en symbol för den borgerliga samlingen i dag.

De borgerliga har varit ganska trevliga i olika sammanhang. De har haft denna klappjakt, och man skulle väl med en fri omskrivning av Dan Andersson om herr Hedlunds sinnesstämning efter valnatten kunna säga: »Var finnes väl fullare fröjd att få än när herrar Wedéns och Holmbergs läppar skälva av gråt?» man har en känsla av att herrar Wedéns och Holmbergs läppar efter valet har skälvt alltför mycket.

Det är riktigt att det gavs rosor åt herr Erlander. Jag är säker på att de rosorna var välförtjänta, ty det var en mycket aktiv, ansvarsmedveten och väl

Allmänpolitisk debatt

samlad statsminister som gick ut i årets val. Om jag vore snäll, skulle jag liksom Karl Gerhard kunna ge några vitrioler — inte violer — åt några borgerliga som utan tvivel gjort en mycket stor insats genom att påvisa vad borgerligheten är.

På frågan hur det varit möjligt att efter 1966 års val klara denna valseger i år vill jag svara ärligt att genom den tillbakagång, som vi hade 1966 och som gav de borgerliga möjlighet att i landsing och kommuner visa om de kunde infria sina löften, lades grunden till en socialdemokratisk seger 1968. Herrarna och damerna vet ju att ingen av spådomarna 1966 har slagit in. Har vi fått några skattelättnader ute i kommunerna? Hur ser sjukvården ut, sedan herrarna och damerna tagit hand om den? Jo, några överläkare har måst flyttas över till landstingsexpeditioner. Några andra förändringar har jag inte sett. Vad har man gjort på långtidsvårdens område eller inom sjukvården över huvud taget? Jo, där har man på punkt efter punkt försökt att slå sönder vad vi hade byggt upp. Jag tror inte att man löser sjuksköterskekrisen genom att som t. ex. i Uppsala ta sjuksköterskebo-städer i anspråk för att där placera några mer eller mindre dugliga förtroendemän. När svenska folket kommer underfund med vad de borgerliga vill när de kommer till makten, får detta en avgörande betydelse för nästa val.

Hur har det varit med den vetenskapliga forskningen t. ex.? Vad har herrarna utträttat där? Jag har inte sett någonting. I år har socialdemokratin i varje fall i Uppsala gjort den största inbrytningen i de akademiska leden.

Det är givet att socialdemokratin:s seger 1968 kräver mycket av den socialdemokratiska politiken, när vi nu genom en majoritet i riksdagen får möjligheter att ta itu med de ekonomiska och andra problem som vi brottas med. Tryggheten för svenska folket kan aldrig klaras enbart med politisk demo-

krati. Nu tvingas vi att ta itu med en industriell demokrati genom att på olika områden se till att samhällsintresset går före vissa privatekonomiska intressen. Jag har också en känsla av att årets valrörelse, oavsett vilket parti det gäller, har klargjort att den nuvarande storfinansens icke har kunnat lösa de problem som uppstår vid en lågkonjunktur. Folkets väl måste gå före några få människors intresse i detta sammanhang. Industrifusioner har medfört att en del storföretag i dag närmar sig den situation som fanns här i vårt land på 1300-talet, då en enda person, Bo Jonsson, ägde ungefär en femtedel av den svenska jorden. Sådana storfusioner, som nu har smittat av sig i alla möjliga sammanhang, gör att koncentrationen av makten till en handfull män blir så oerhört stor, att ingen — även om god vilja finnes — kan motsvara de förväntningar man har rätt att ställa på dem som är ansvariga för svensk industriell verksamhet.

Det är därför med en viss förvåning som jag hörde herr Hedlund tala om att han inte vill vara med om någon socialisering. Jag skulle vilja fråga: Vad menar herr Hedlund med socialisering och vad menar han med det storföretag som han för närvarande håller på att bygga upp? Jag läste i tidningen att han, trots att han inte har några större egna resurser, i detta företag har kunnat placera ungefär 400 å 500 miljoner kronor. Han har visserligen sagt att han bara på någon vecka kan samla in — det måste vara hos storbönderna — så och så många tiotal miljoner kronor. När jag läste den sista uppgiften tänkte jag: det är ju märkligt att man å ena sidan talar om bönderna som en mycket undertryckt och i inkomsthänsende mycket eftersatt grupp och å andra sidan om att man kan plocka fram så mycket pengar hos dem.

Vad jag emellertid särskilt ville framhålla är att vi har kommit i den situationen att dessa stora bolag, dessa stora

Allmänpolitisk debatt

fusioner, måste arbeta med kollektiva pengar och att man därför har anledning ställa frågan: Skall man tillåta att detta kollektiva sparande skall användas för enskild vinning och inte i hela samhällets intresse? Jag hoppas därför att det nya departement, som vi skall fatta beslut om, verkligen skall se till att staten får ett ökat inflytande och att den statliga industriella verksamheten byggs ut, så att det skapas trygghet för människorna och vår sociala, ekonomiska och kulturella standard säkerställes.

En anledning till att jag vill framhålla detta är att ett stort bolag, Stora Kopparbergs AB, sedan det har tjänat miljoner, stämt några fiskare som har bott på en ö som har bebotts av dem och deras förfäder i 300 å 400 år. Själva skäret tillhör utan tvekan staten, men brukningsrätten tillhör dessa gamla fiskarsläkter. I dag kommer emellertid ett stort bolag och vill vräka fiskarna från dessa få kvadratmeter. Det är givet att när en ordförande, som på någon minut kan ta in 10, 12 eller 20 miljoner kronor utan arbete, kan förfara på detta sätt, så får folket en känsla av att de stora bolagen har gått över den gräns som kan tolereras.

Vi måste naturligtvis komma till rätta med låglönefrågorna. Om vi inte på något annat sätt kan styra utvecklingen tvingas vi till en lagstiftning. Det är inne rimligt att vi har det som för närvarande med dessa stora gap mellan högvärlönade och lågvärlönade. Jag tror att vi inte kan lösa dagens trygghetsproblem med arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Vi tvingas angripa problemen på ett annat sätt än för närvarande. Tvärtemot herr Hedlund har jag en känsla av att det krävs en kombination av närings- och socialpolitik för att i framtiden garantera tryggheten på arbetsplatserna.

Herr talman! Jag skulle sedan befräffande lokaliseringsstödet vilja framhålla, att de nuvarande gränsdragning-

arna måste tas bort, ty lokaliseringsstöd behövs på olika platser i hela landet.

Till herr Hansson i Skegrie och fru Nettelbrandt skulle jag härefter, herr talman, vilja säga några »vänliga» ord. När jag hörde herr Hansson i Skegrie tala om natur- och miljövård slog det mig: Tänk om herr Hansson hade kommit på det där tidigare och tänk om centerpartiet i landsting, kommuner och riksdag hade velat göra något för att skydda svensk natur. Jag har studerat riksdagsprotokollen för 1950 års debatt och sett efter hur herr Hansson röstade i en viss fråga som rörde natur-, miljö- och fritidsvård. Jag vet inte om någon centerpartist ville stödja mig då. Däremot fanns det vissa högermän och folkpartister som gav mig sitt stöd i detta sammanhang. Vi skall komma ihåg, att inget borgerligt parti har visat något större intresse för miljö- och naturvårdsfrågorna förrän vi fick en socialdemokratisk jordbruksminister som tog ett initiativ. Nu har herrarna — och kanske också damerna — kommit i den situationen att det måste hittas på någon motivering för att de glömt bort de här frågorna under alla de år som gått. Jag är glad över att ni kommit på bättre tankar. Jag vet inte om herr Dickson påverkat sinnena, så att de borgerliga nu moraliskt känt sig träffade. I så fall skall jag tacka herr Dickson för att han åstadkommit en lovvärd moralisk påverkan inom de borgerliga partierna, men tyvärr har den varit alldeles för obetydlig.

Herr Hansson i Skegrie sade att staten skulle kunna göra en hel del för vetenskap och forskning. Jag har motionerat oupphörligt i sådant syfte, och vissa motioner har remitterats till jordbruksutskottet där herr Hansson är ordförande. Jag vet inte om han läst dem men de har i alla fall avstyrkts, och det har ändå gällt att ge vetenskap och forskning möjligheter att på olika områden göra något för en bättre miljövård. Herr Hansson i Skegrie vet att varenda

Allmänpolitisk debatt

silo i detta land innebär en fara för våra vattendrag, men vad har herr Hansson gjort i utskottet för att skapa nya forskartjänster?

Jag beklagar att jag måste säga några »vänliga» ord också till fru Nettelbrandt. Hon gjorde oss sådana tjänster i valet att det kan verka litet otacksamt av mig att säga något. Men eftersom hon nu talat om miljöfrågor, om åldringsvård och att man slagit sig till ro när det gäller de gamla samt att vetenskapens resurser är otillräckliga skulle jag vilja fråga henne: Varför har hon inte försökt att påverka de borgerliga inom landstinget i Stockholms län, varför är i dag över hälften av patienterna på Ulleråker från Stockholms län och varför är långtidsvården och sjukvården utformad som den är? När fru Nettelbrandt försöker att kasta stenar mot regeringen borde hon ändå veta att det är landstingen som har ansvar i detta sammanhang. Hon borde lära sig att vända sig till rätt myndighet — de borgerliga i landstinget — och i varje fall skaffa sig de mest elementära insikterna om den vård som landstingen skall ge.

Nu sade hon beträffande de gamla, att vi aldrig tidigare har gjort så mycket som nu för våra gamla. Jag medger att det kunde göras ännu mer. Men fru Nettelbrandts skildring av de gamlas situation var så hänsynslös och brutal, att hon borde säga ifrån till de borgerliga att en så dålig politik inte får föras i hennes omgivning.

Sedan vill jag också säga några ord om situationen på rättsväsendets område. Jag tror att vi i vårt rättssystem och dess tillämpning i mycket lever kvar i det gamla klassamhället och att det är detta som medverkar till att vi nu producerar brottslingar i en utsträckning som är ytterligt allvarlig. Vi skall nämligen komma ihåg att med en strikt tillämpning av författningarna på rättsväsendets område skulle troligen ingen här i landet — kanske inte ens

herr Dickson — undgå att bli ställd till ansvar för överträdelse av någon paragraf. Jag vill fråga, om den utvecklingen verkligen skall få fortgå.

Jag vill i sammanhanget också erinra om att vårt rättsväsende är mycket kostsamt och mycket ineffektivt. Finns det verkligen ingen som kan revidera hela rättsväsendet och lära våra myndigheter att det av domstolen utmätta straffet inte är det hårdaste; det är i stället de rättegångar som lagöverträdarna får genomgå. Likaså är det mycket allvarligt att så som vårt rättsväsende nu fungerar är det bara de medellösa och de rika som har råd att anlita rättshjälp. Våra advokater kan med sin fria prisättning ta ut arvoden, som är minst sagt kännbara för klienterna. Det kanske hårdaste straffet för den som ställts inför domstol kan bli att betala advokaträkningen. Jag hoppas verkligen att justitieministern eller dennes efterträdare skall ta itu med dessa för svenska folket väsentliga frågor.

Vi skall försöka åstadkomma en demokratisering även inom rättssystemet, så att människan och människovärdet sätts i centrum. Det gäller inte bara för domstolarna att döma människor utan jämväl att förstå dem och att sträcka ut en hand för att försöka hjälpa dem och lägga till rätta olika förhållanden. Domstolarna dömer utan att ta hänsyn till de människor som träffas. De frågor sällan efter vad det är som gjort att en ung person blivit en brottsling.

Herr talman! Jag hoppas att den valseger som socialdemokratin vann vid årets val och som var väl förtjänt skall utnyttjas till ett positivt arbete på olika områden till gagn, glädje och trygghet för svenska folket.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren att uppskjuta den fortsatta överläggningen till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 8

Interpellation ang. utvidgning av den statliga företagsamheten i Värmlands län

Ordet lämnades på begäran till

Herr HECTOR (vpk), som yttrade:

Herr talman! Läget på arbetsmarknaden i Värmlands län är alltså mörkt. Stor osäkerhet råder inför framtiden. Redan beslutade industrinedläggningar kommer tydligen att följas av allt flera. Fortsatt rationalisering för skogsbrukets del kommer att ytterligare minska arbetskraftsbehovet och skapa sysselsättningsvårigheter för i första hand äldre skogsarbetare. Beredningsarbeten samt omskolnings- och fortbildningskurser kan icke tillräckligt kompensera denna utveckling. De hittills praktiserade lokaliseringpolitiska åtgärderna är icke tillfyllest.

Denna situation är icke av tillfällig konjunkturmässig art. Det är själva det nuvarande privata näringslivets struktur som förklarar det drag av planlöshet och osäkerhet inför framtiden som under alla förhållanden präglar detsamma. Detta blir icke minst uppenbart just då det gäller förhållandena i Värmland. De främsta näringsgrenarna, skogsindustrin och järnhanteringen, ligger där framför allt i händerna på ett par privata storbolag. Dessa bestämmer praktiskt taget helt över den ekonomiska utvecklingen inom området. Statsägd industri inom länet förekommer i mycket ringa utsträckning. Därtill är det värmländska näringslivet mycket odifferentierat.

I detta läge vore flera statliga insatser av mera genomgripande och långsiktig betydelse än hittillsvarande lokalpolitiska åtgärder påkallade. Några sådana möjligheter är förslagsvis:

Statligt stöd åt ny skogsindustri med bondeskogen som bas

De enskilda skogsägarna i Värmland

äger 57 procent av länets skogar. På basis av det utredningsmaterial i fråga om skogstillgångarna i länet som skogshögskolan ställt till offentliga utredningens förfogande framgår att den värmländska skogen väl räcker för en sådan ytterligare industri även sedan redan befintliga industrier inom länet — nu och på sikt — fått sitt råvarubehov tillfredsställt.

Samhället, staten, bör då underlätta att en ny modern och bärkraftig skogsindustri, där bondeskogen kan bli råvarubas, kommer till stånd och kan ge sysselsättning åt många av dem som utrationaliserats och kommer att utrationaliseras av de privata skogsbolagen.

Statsägd verkstadsindustri

Den bolagsägda järnindustrin i länet har gjort stora investeringar, som berört den tekniska sidan och medfört en höjning av produktionen. Någon ökning av antalet anställda har detta icke medfört; tvärtom har antalet arbetslösa och varslade permitteringar ökat. Med stöd av utvecklingsbanken skulle länet kunna tillföras en statlig verkstadsindustri av en storleksordning som gör den lönsam och svarar mot sysselsättningsbehovet i länet, varvid även den kvinnliga arbetskraftens behov av sysselsättning beaktas. Denna verkstadsindustri skulle kunna vidareförädla en del av den råvara som framställs av den värmländska järnindustrin. Den korta vägen till råvaran skulle vara till fördel för en sådan industri liksom även att denna kommer att bidra till en differentiering av länets näringsliv.

Över huvud taget gäller det att på ett tidigt stadium planera stort och långsiktigt för en statlig, samhällelig beredskap och insats för näringspolitiken inför en framtid, vilken i ett län med nuvarande i huvudsak privatägd företagsamhet ter sig alltmer osäker.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag om kaumarens tillstånd att

till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet få rikta följande fråga:

Hur bedömer statsrådet förutsättningarna att utvidga den statliga företagsamheten i Värmlands län i syfte att öka sysselsättningsmöjligheterna, och kan statsrådet upplysa om vilka konkreta åtgärder regeringen planerar i denna riktning?

Denna anhållan bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 17.05.

In fidem
Sune K. Johansson

Onsdagen den 13 november

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1

Allmänpolitisk debatt (forts.)

Herr andre vice talmannen meddelade, att den allmänpolitiska debatten nu komme att fortsättas; och lämnades därvid ordet, i enlighet med förut gjord anteckning, till

Herr NILSSON i Tvärälund (cp), som yttrade:

Herr talman! Det är ett allmänt känt förhållande att under de två senaste åren har fler människor än på mycket länge konfronterats med otryggheten. Den har träffat även grupper som tidigare ansetts trygga i sina anställningar. Alltjämt är arbetslöshet och otrygghet ett spöke främst för kroppsarbetarkategorier, men de som arbetar inom s. k. manschettyrken har på senare år också drabbats allt oftare. Utvecklingen har lett till att både arbetare, tjänstemän och företagare ansett sig böra organisera arbetslöshetskassor. Behovet av en allmän arbetslöshetsförsäkring är uppenbart. För fyra år sedan var centern ensam om att föreslå en sådan. Nu är det politisk enighet i principfrågan,

och det är ju ett stort framsteg för trygghetssträvandena i vårt land.

Den för samhället i dess helhet nödvändiga och positiva strukturomvandlingen har drabbat enskilda människor mycket hårt — särskilt medelålders och äldre personer och personer i s. k. låginkomstlägen. För några år sedan hävdades teorin att en påskyndad strukturrationalisering främst skulle vara en hjälp för människor i dessa situationer. Verkligheten har visat sig vara annorlunda än teorin i det fallet. Det har faktiskt varit så att dessa kategorier i stället för att bli mest hjälpta vid företagsnedläggningar och friställningar drabbats hårdast av strukturomvandlingen — och detta t. o. m. om näringslivet haft stort behov av arbetskraft. Därför är särskilda åtgärder från samhällets sida alltid nödvändiga härvidlag, så att inte enskilda måste bära en börda när samhället i stort tjänar på omvandlingen.

Full sysselsättning och produktionsstegring är en första viktig förutsättning för att de mest drabbade skall kunna hjälpas. En spridning av sysselsättningsalternativen är en andra viktig förutsättning. I detta senare avseende har centern kritiserat regeringspolitiken, som vi anser haft en motsatt målsättning och effekt ur nyssnämnda synpunkt och alltså lett till en icke önsk-

Allmänpolitisk debatt

värd koncentration av sysselsättningen. Vi har fått — för att använda statsministerns egna ord här i dag — ett obalanserat samhälle. Detta har för många betydtt otillfredsställande inkomster, och det har försenat en önskad strukturomvandling inom exempelvis jordbruket. Småbrukarna har t. ex. inte haft rimliga sysselsättningsalternativ. De har heller inte haft bosättningsmöjligheter om flyttningsströmmen varit ännu större. En tidigare insatt lokaliseringspolitik hade kunnat åstadkomma åtskilliga sysselsättningsalternativ och gjort att köerna i storstadsområdena blivit mindre. Lokaliseringspolitikens målsättning är ju att ge ökade möjligheter i de avseenden jag berört och forma samhällsbildningen så att samhällets resurser bäst tillvaratas. Härvidlats kommer också miljö- och trivselfrågorna in i bilden.

Lokaliseringpolitiken måste i en snar framtid få mera differentierade resurser och ledas av en mera konkret målsättning för samhällets utbyggnad. Vi måste bl. a. därför i vårt land ha en riksplanering, som primärt genomföres lokalt och regionalt av politiskt ansvariga instanser, vilka skapar byggdelar för riksplanen. Lokaliseringpolitiken måste samordnas med denna planering — i annat fall får den inte den nödvändiga konkreta målsättningen. Lokaliseringpolitiken blir i alltför hög grad även i fortsättningen en »nödhjälpsutryckning» i kritiska sysselsättningsituationer. Lokaliseringåtgärder har en mycket större effekt om det blir flera instrument att spela med och om de sätts in mera planerat i förebyggande och samhällsbyggande syfte. Den påbörjade länsplaneringen inom länsstyrelsernas lokaliseringssektioner är ett försök till planering av det slag jag nyss skisserade men har inte den politiska plattform som jag anser måste finnas på ett så viktigt område.

Den allmänna näringspolitiken och lokaliseringpolitiken är nära sammanknutna. Regeringspartiets ännu något

diffusa och allmänt formulerade näringsprogram kanske kan utvecklas till en progressiv näringspolitik. Sedan ATP-reformen genomfördes har centern under många år motionerat om utredning av formerna för att effektivare slussa ut pensionssparandet till näringsliv och produktion. Alltför länge har socialdemokraterna motsatt sig en sådan utredning. Valmotgången 1966 blev tydligen en väckarklocka för dem.

Arbetslösheten och företagsnedläggelserna under de två senaste åren och behovet av en fortsatt strukturomvandling har klargjort att socialdemokraterna varit försumlige när det gäller en aktiv näringspolitik. En sådan aktiv näringspolitik är nu nödvändig för att öka produktionen, skapa trygghet i anställningen och lösa låglöneproblemen. Uttalanden härom har i dag också gjorts av regeringens representanter, både i denna kammare och i första kammaren. Det nya industridepartementet är därför i hög grad motiverat.

I olika sammanhang har frågan om formerna för samhällets medverkan till en aktivare näringspolitik diskuterats. Näringspolitiken berör många områden av samhällslivet: skatternas utformning, den ekonomiska politiken, kommunikationerna, bostäderna o. s. v. Om samhället i ökad utsträckning ekonomiskt skall främja näringslivet via företagen har det krävts att samhället samtidigt skall få större insyn i företagen. Principiellt tycker jag inte att det finns mycket att invända mot detta. Hittills har emellertid kraven mestadels framställts i allmänna ordalag.

Frågan är emellertid vilka former denna ökade samhällsinsyn kommer att få. Går vi manne efter den stora socialdemokratiska valsegern mot ett politiskt styre av företagen? När jag lyssnade till herr Lundberg fick jag närmast det intrycket. Andra företrädare för regeringspartiet har uttalat mer moderata uppfattningar. Om målet för åtgärderna är att så effektivt som möjligt

Allmänpolitisk debatt

öka produktionen och effekten av insatt realkapital och skapa trygghet för de anställda kan denna allmänna målsättning knappast innebära ideologiska motsättningar mellan partierna — i varje fall inte enligt mitt sätt att se. Frågan är bara hur samhällets medverkan skall ordnas organisatoriskt och praktiskt.

Vi måste naturligtvis eftersträva största möjliga effektivitet i näringslivet. All erfarenhet visar att det enskilda initiativet, den fria konkurrensen, vinstintresset och det fria konsumtionsvalet är goda drivkrafter i den ekonomiska utvecklingen. Härav är det lätt att dra slutsatsen, för mig i varje fall, att vi i huvudsak bör bygga på privat näringsliv därför att detta har visat sig effektivt.

Jag vill också framhålla den viktiga roll som de kooperativa organisationernas verksamhet har spelat för framåtskridandet och det resultat många små enheter i samverkan kan åstadkomma. Det är enligt min mening samhällets uppgift att styra dessa krafter så att de verkar för den målsättning vi har.

Jag vill gärna tro att statsministerns uttalande i dag — jag antecknade uttalandet — att vi måste släppa doktrinerna är grundat på iakttagelsen att vårt svenska näringsliv är effektivt. Men den statliga företagsamheten är också motiverad under vissa förhållanden. Det finns sociala och organisatoriska skäl som talar för statliga företag. Vi har ett sådant exempel i Norrbottens järnverk. I stora delar av Norrlands inland är statlig företagsamhet motiverad av sociala skäl.

Staten skall, enligt vår uppfattning, föra en politik som skapar förutsättningar för effektivt näringsliv. Detta måste vara syftet med en aktiv näringspolitik. Det gäller olika områden — inte minst kreditförsörjningen. På vissa områden krävs numera så stora kapitalinsatser att statens direkta medverkan är nödvändig. Det halvstatliga ASEA-

Atom är ett exempel på sådant engagemang. Staten måste träda till när det behövs, och naturligtvis bör staten också träda tillbaka, om sedermera privata eller kooperativa företag effektivare kan sköta produktionen. Synen på statens medverkan får inte fastna i stela former. En dogmatisk inställning kan lätt leda dit.

AP-fonderna har redan nu mycket stor betydelse och får i framtiden en dominerande ställning på kapitalmarknaden. Det är viktigt — som vi många gånger tidigare har framhållit — att AP-medlen i ökad utsträckning kan föras ut i näringslivet. Investeringsbanken får naturligtvis betydelse i detta avseende, men den räcker förmodligen inte. Man måste se till, att det också skapas andra smidiga kanaler för AP-medlens slussning ut till näringslivet, när det har intresse av detta; särskilt gäller det de mindre företagen. Det är inte minst viktigt att söka få en utformning som effektivt kan främja en aktiv lokaliseringspolitik. Centern har genom åren framlagt många förslag i detta syfte.

De mindre företagen har som regel lägre självfinansieringsförmåga än de större, och det är som regel svårare för dem att få lån på den vanliga lånemarknaden. Ett särskilt problem är att det s. k. egna kapitalet ofta är alltför litet. Det gör att stabiliteten inte blir tillräcklig t. ex. vid konjunktursvårigheter; det samma kan inträffa vid en mycket snabb expansion i ett sådant företag. Jag tror att det skulle vara möjligt att i viss mån utnyttja AP-medlen inte endast för vanliga lån utan också i form av aktieteckning och att detta skulle kunna bli ett värdefullt led i en aktiv lokaliseringspolitik, inte minst för att lösa de svåra inlandsproblemen. Med detta avser jag givetvis inte att AP-fonderna skulle köpa upp aktiemajoriteter i näringslivet; det skulle säkerligen inte garantera högsta möjliga effektivitet.

Allmänpolitisk debatt

tet generellt sett. Man kunde däremot tänka sig särskilda emissionsinstitut som mellanled, vilka finge rätt att förvärva eller stödja upp genom aktietillskott. Man skulle kanske därmed i många fall kunna lösa problemet med det egna kapitalet i företagen, och man skulle i vissa fall kunna få ytterligare ett instrument i lokaliseringpolitiken.

Detta är enligt min mening en fråga som verkligen borde utredas och prövas. Regeringen har en stor utredningsapparat till sitt förfogande, men det har tyvärr inte oppositionspartierna. Alltmer föredrar regeringen uppenbarligen att ställa oppositionen utanför utrednings- och beredningsarbetet. Denna fråga om en effektivare lokaliseringspolitik och ett effektivare näringsliv är av sådan art att regeringen borde tillåta insyn i form av utredning i gammal känd ordning.

Jag vill också, herr talman, säga några ord i en angelägenhet som jag många gånger tidigare har aktualiserat, bl. a. från denna plats. Det gäller inlandets problem i vårt land. Lokaliseringpolitiken har inte påtagligt kunnat stödja samhällsutvecklingen i dessa områden. Alla tycks vara eniga om dels att något bör göras *mycket snart*, dels att det behövs *särskilda* åtgärder — det går inte med generella — och dels att det måste vara *statliga* åtgärder. I de berörda kommunerna gör man sannernigen vad som är möjligt för att vrida utvecklingen i en mera positiv riktning. I de flesta fall är man ense över partierna till och med om åtgärder som inte står sig vid en prövning av lagligheten. Man kämpar för sin existens. Man vill inte ge upp. Viljan att leva finns verkligen.

Under vårriksdagen lade vi från vårt parti fram en rad konkreta förslag om särskilda åtgärder för att om möjligt rädda en rimlig samhällsservice i de områden jag har nämnt. Alla förslagen avlogs av riksdagen, men de kommer

igen. Det räcker enligt vår mening inte med åtgärder som närmast har formen av avvecklingsstöd. Sådana ger ju inte särskilt stort hopp för framtiden.

Från centern har vi under några år motionerat om särskilda befattningshåvare i arbetsmarknadsstyrelsen för att verka för industrietablering i här berörda områden.

Statsrådet Wickman tycks nu ha fastnat för vår tanke att det krävs särskilda personella förstärkningar för att man skall kunna åstadkomma något. — Jag avser den nyss utsedda arbetsgruppen inom regeringen. Den måste arbeta mycket snabbt och med en progressiv målsättning, och den måste ta sikte på åtgärder som följer upp samhällsbyggnaden i framtiden på de områden jag här har nämnt.

Här framträder särskilt markant bristen på planering för framtiden och den målsättning som de politiska åtgärderna skall ta sikte på, vilket jag tidigare berört i mitt anförande.

Västerbottens läns landsting har i höst beslutat göra en uppvaktnings hos regeringen för att aktualisera en rad konkreta åtgärder som vi är eniga om på landstingsplanet och som vi anser bör vidtagas omedelbart. Åtskilliga av dessa förslag har tidigare presenterats i riksdagen.

Jag har hört regeringsrepresentanter uttala, att viljan att göra något finns men att uppslag till konkreta åtgärder efterlyses. Jag vill säga att när man lokalt och regionalt framför förslag, som man över partierna är enig om, hoppas och förutsätter man nog allmänt att regeringen skall allvarligt pröva dessa och därefter skrida till handling.

Därefter anförde:

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:
Herr talman! Herr Nilsson i Tvärålund önskar att samhället skall rycka ut

Allmänpolitisk debatt

som ambulans åt den privata företagssamheten.

När nu, samtidigt som ett tiotal småsågverk läggs ner, herr Hedlund med lokaliseringsspengar bygger ett stort sågverk och tydligen inte känner något socialt ansvar, undrar jag, om herr Nilsson i Tvärålund menar att samhället dels skall mata in kapital i privata företag och dels, så fort läget blir kritiskt för ifrågakvarnande företag, skall rycka ut och agera ambulanspersonal, men om sedan ställningen för detta företag förbättras, bör staten dra sig undan igen och låta de privata intressenterna ta ut pengarna ur företaget. Jag vill erinra om att det i en tidning stått att läsa att en direktör kan tjäna tio miljoner kronor på två år bara på aktieinnehav. Sådant kallas arbetsfri inkomst. Jag trodde inte att centerpartiet hade glidit så långt ut på det sluttande planet att partiet ville förordna sådana affärer.

När herr Hedlund får kontrakt med bönderna blir ju dessa praktiskt taget livegna. Jag vill fråga herr Nilsson i Tvärålund, om det är sådan kapitalism han vill ha. Stackars Norrland som har sådana riksdagsmän!

Herr NILSSON i Tvärålund (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lundberg förnekar sig inte. Han ber mig besvara frågor som han ställer till herr Hedlund, men jag föredrar att låta herr Hedlund besvara dem själv. Jag känner för övrigt inte till att han har byggt något stort sågverk — vilket är det i så fall?

Vidare är det min uppfattning att samhället skall stödja effektiv produktion. Om samhället har stött företag som herr Hedlund är ansvarig för, var då god ange, herr Lundberg om det rör sig om en ineffektiv produktion eller produktion som samhället inte har anledning befrämja. Herr Hedlunds engagemang rör ju främst Adalen men omspanner hela Norrland. Bör inte

denna verksamhet på allt sätt stödjas av samhället?

Jag anser inte att samhället medverkar i näringspolitiken med ambulansutryckningar. Med den otillräckliga samhällsplanering vi har här i landet har det ibland blivit så. Det föreligger en alldeles för dålig konkret målsättning för lokaliseringsspolitiken. Detta förhållande bör enligt min mening kunna rättas till med hjälp av åtgärder som måste vidtas inom en mycket snar framtid.

Herr talman! För övrigt kan jag inte finna annat än att herr Lundbergs replik riktar sig mot något helt annat än det jag talat om.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nilsson i Tvärålund gav uttryck åt uppfattningen att staten skulle tillhandahålla pengar och rycka in när det uppstod svårigheter inom ett företag, men när så detta företag gav utdelning, skulle den enskilda ta ut vinsten.

Då frågar jag mig: Kan inte samhället på samma sätt som enskilda företagare använda sina pengar och i likhet med en privat företagare leja arbetskraft att utföra arbetet men ta hand om utdelningen på det insatta kapitalet för den verksamhet som staten behöver hålla i gång för alla människor i landet?

Jag trodde faktiskt inte att en ung riksdagsman från Norrland så öppet skulle deklarerat den kapitalistiska uppfattning som herr Nilsson i Tvärålund lägger i dagen.

Herr NILSSON i Tvärålund (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag försökte ge uttryck för den uppfattningen att jag trodde att statsministerns anförande här i dag betydde att samhället genom sin näringspolitik i fortsättningen var berett att stödja effektiv produktion, oavsett om det är fråga om enskilt näringsliv eller inte.

Allmänpolitisk debatt

Statsministern är nu närvarande i kammaren och han kanske har tillfälle att ytterligare belysa denna fråga, inte minst för herr Lundbergs skull.

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp):

Herr talman! Socialdemokraterna vann valet genom en stor och imponerande insats. De metoder som regeringspartiet använde under valkampanjen har här diskuterats tidigare i dag, och jag tycker att det verkligen finns anledning att göra det inte för att försöka bortförklara folkpartiets förlust. Hur än valet hade gått hade det funnits anledning att granska några av de vapen som användes av socialdemokratin.

Förföljelsekampanjen mot Sven Wedén och försöken att på allt sätt miss-tänkliggöra honom saknar enligt min mening motstycke i svensk politik, åtminstone under de senaste tio åren.

Försöken att framställa folkpartiet som ett arbetsgivarparti under det att socialdemokraterna presenterades som det enda löntagarpartiet var minst sagt underliga av två skäl. För det första representerar faktiskt regeringen landets största arbetsgivare, staten, och den har sannerligen inte alltid uppträtt som en mönsterarbetsgivare. För det andra är den stora majoriteten av folkpartiets väljare just löntagare, som tror att vårt socialliberala program leder till ett bättre samhälle än vad en socialistisk politik gör.

Man har från socialdemokratiskt håll sagt att man vann valet på det näringspolitiska programmet. Detta är egentligen ganska underligt med tanke på att själva programmet förelåg i tryck för allmänheten först cirka en månad efter valet. I augusti kom visserligen en broschyr ut som hette »Näringspolitik» och innehöll ett referat, men själva programmet fanns faktiskt inte tillgängligt för allmänheten förrän en månad efter valet.

Nåja, detta är av mindre intresse. Det

intressanta är nu att få klarhet i vad den segrande socialdemokratin ämnar göra med sitt program. Det är faktiskt befogat att ställa frågor härom. Det innehåller en hel del som är klart utformat och mycket som inte är av kontroversiell natur.

På en punkt råder emellertid stor oklarhet och det är i vilken utsträckning som socialdemokraterna ämnar använda sig av socialiseringsinstrumentet. Vid den socialdemokratiska partikongressen i somras betecknade en framstående delegat programmet som ett halvt program, och den socialdemokratiska oppositionsledaren i Stockholms stadshus, herr Mehr, ansåg att man klarare skulle försöka få fram de socialistiska elementen i det näringspolitiska programmet.

De uttalanden som näringsminister Wickman gjorde gav också anledning till funderingar. Vi brukar säga att vi lever i en blandekonomi, och socialdemokratiska regeringsmedlemmar har också sagt detta. Men herr Wickman anser att det ännu inte finns så mycket statligt inflytande över produktionen att vår ekonomi kan göra skäl för namnet blandekonomi. När han sedan i en eftervalsintervju som svar på en fråga sade att han inte ville precisera något bestämt procenttal för statlig andel i ägandet av företag men att en statlig andel av 25 procent i framtiden inte var någon orimlig siffra, började frågorna komma. I våra statligt finansierade informationskampanjer i USA har framhållits att bara 5 procent av företagsamheten är i statlig ägo i Sverige, varför det sannerligen inte är något särskilt socialistiskt land. När man då i stället hörde siffran 25 procent blev man litet fundersam.

Visst är statlig företagsamhet motiverad under vissa förhållanden också i ett liberalt samhälle; det framhöll Bertil Ohlin redan på 1930-talet i sin bok »Fri eller dirigerad ekonomi», och Sven Wedén har berört den frågan i

Allmänpolitisk debatt

dag. Men det som är anmärkningsvärt i det nya socialdemokratiska näringsprogrammet är den övertro på statlig företagsamhet som tycks genomsyra det. Det verkar som om man plötsligt har upptäckt att man efter 30 års regerande har misslyckats med jämlikhetsfrågan. Medicinen synes vara ökad statlig företagsamhet inte bara i regioner där detta är motiverat av geografiska skäl och av sysselsättnings-skäl, utan också, som man säger, »inom branscher och områden där goda utvecklingsmöjligheter finns».

I detta sammanhang tror jag det är av intresse att referera till en ny bok av Bo Södersten, »Den hierarkiska välfärden», som utkom häromdagen. Den är intressant inte bara därför att den innehåller en serie artiklar som publicerats i den socialdemokratiska tidskriften Tiden under de senaste nio åren utan framför allt därför att författaren Bo Södersten själv uppger att tankegångarna i en av uppsatserna, som skrevs redan år 1961, nu utgör grundvalen för socialdemokratiens nya näringspolitik.

Bo Södersten säger i sin bok att det torde vara ett olösligt problem att på samma gång ha ett näringsliv, som bygger på privat äganderätt, och någon högre grad av ekonomisk jämlikhet. Om man har denna pessimistiska utgångspunkt — jag har den inte själv — är det naturligt att undersöka om en omfattande socialisering skulle vara lösningen. Den måste i så fall vara omfattande — Bo Södersten tror inte att en punktsozialisering av enstaka företag skulle höja effektiviteten hos företagen; ett företag blir inte effektivare bara för att det övergår i statlig ägo, säger han. Han erkänner också att socialisering i större skala inte i och för sig medför ökad jämlikhet och större effektivitet.

Här kan jag inskjuta att han bara behöver se på förhållandena i Sovjetunionen, där man har fullständigt statligt

ägande men där man sannerligen inte har den största effektiviteten och där skillnaderna i inkomster reellt i många fall är mycket större än vad de är i detta land.

Men, säger Södersten, socialiseringen »bildar en institutionell ram inom vilken det torde bli betydligt lättare att söka förena de båda målen». Så tror alltså denne socialistiske teoretiker. Han säger också, att han närmast är beredd att tro att mer avancerade ingrepp i ett privatkapitalistiskt näringsliv inte är genomförbara utan att man kommer till en punkt där man antingen måste liberalisera eller också ta de avgörande stegen i riktning mot ett socialistiskt system. Han sade när han skrev denna uppsats år 1961, att vi då var ganska långt ifrån denna »riskzon». Det näringspolitiska programmet tyder på att denna punkt nu kommit betydligt närmare.

Jag tror att det blir nödvändigt att få en klaggörande debatt om näringspolitiken. Från folkpartiets sida kommer vi att ägna mycket arbete åt denna fråga. Den är inte på något sätt ny för oss. Det är över trettio år sedan Bertil Ohlin i sin uppmärksammade bok drog upp riktlinjerna för den socialliberala ramhushållningen. Med utgångspunkt i ett näringspolitiskt uttalande vid 1967 års landsmöte antogs i början av juni i år ett näringspolitiskt program — »Trygghet i utveckling» — med omfattande reformkrav i fråga om liberal ramplanering, industriell utveckling och forskning, arbetsmarknadspolitik, företagsdemokrati och jämlikhet. Vi är sannerligen inte nöjda med det nuvarande samhället. Vi har sett alltför många avigsidor för att vara nöjda, och det är därför vi sätter in våra krafter på en socialliberal reformpolitik. Vi har lärt mycket av de alarmsignaler som t. ex. Sven Fagerberg givit oss i sina böcker »Det vitmålade hjärtat» och »Dialog i det fria». Vi delar inte alla hans åsikter, men jag måste säga att

Allmänpolitisk debatt

jag har tagit starkt intryck av hans påpekanden, att höjd levnadsstandard inte har något värde om den kommer till stånd på ett sätt som gör att vi måste leva i en människofientlig miljö. Livsnivå är viktigare än levnadsstandard, säger Fagerberg, och det är ett uttalande som gäller alla livsområden. Kjell Espmarks nyutkomna diktsamling »Det offentliga samtalet» är en annan illustration till de svårigheter som möter den enskilda människan i ett alltmer teknokratiskt samhälle.

Marknadshushållningen i sig själv löser sannerligen inte människornas alla problem. Det verkade som om statsministern tidigare i dag ville pådyvla folkpartiet den tron. Det trodde inte ens på sin tid manchesterliberalerna. Ännu mindre har den svenska politiska liberalismen någonsin trott detta. Men däremot är vi övertygade om att socialiseringsalternativet är sämre. Det är mindre effektivt, det löser inte jämlikhetsfrågan och det är svårt att förena med en politisk demokrati. Vi måste därför bygga på marknadshushållningen men göra detta enligt socialliberala riktlinjer.

Det uppstår nya problem, och vi anser inte att vårt näringspolitiska program på något sätt är färdigt. Den snabba tekniska utvecklingen, de vidgade gränserna och de starka centraliseringsstendenserna skapar nya problem som måste lösas. Det är naturligt att den sociala liberalismen, som bygger på den enskilda människans värde och personlighetsutveckling, ständigt måste verka för att skapa trygghet i arbetet, trygghet vid sjukdom samt ökat inflytande och medbestämmande. Inte minst vill vi, som det framhålles från vårt håll, skapa möjligheter för människor som passerat det magiska pensionsåldersstrecket att leva med i ett meningsfyllt liv, där de kan fortsätta att känna sig som aktiva samhällsmedborgare till glädje för sig själva och andra.

Herr talman! Vi som tror att det

framtida samhället bör bygga på socialliberal grund är givetvis besvikna över valutgången. Men vi grämer oss inte över den. I stället ser vi den som en utmaning att mer energiskt och målmedvetet arbeta för denna politik.

Fröken LJUNGBERG (h):

Herr talman! Den allmänpolitiska debatten tillåter såvitt jag har förstått stor frihet i valet av ämne för ett anförande, och även om den djupa meningen med denna debatt kanske är fördold för en del av oss begagnar vi oss litet var av denna frihet att få tala om något som vi har på hjärtat. Det är alltså vad jag vill göra.

Valnatten framträdde en regeringsledamot i TV och talade om att det socialdemokratiska partiet hade vunnit valet på grund av sin ideologiskt förankrade politik. Jag vill inte alls bestrida det. Jag har tvärtom den uppfattningen att inget parti saknar grundläggande ideer — saknar ett parti sådana torde det knappast komma någon vart. Det är väl just respekten för idégrunden i partibildningen som gör att vi i vår demokrati accepterar flerpartisystem och att vi ser med en viss skepsis på varje enpartisystem; det förkväver mångfalden i den politiska ideologin, något som i människors samhälle är positivt och gott.

Här har under debatten i dag sagts en del om demokratin, som alltid måste utvecklas vidare, och om en fortlöpande demokratisering; statsministern själv var i sitt anförande inne på detta. En av de ideer som socialisterna i vårt land har ansett sig företräda med ett slags ensamrätt — och en viss historisk betingelse finns det väl för det — är jämlikheten, och det är vad jag skulle vilja tala om en stund.

Ordet jämlikhet har, tycks det mig, blivit lika missbrukat som begreppet demokrati och begreppet frihet. Om man begränsar demokratin till det statsrättsliga området, där begreppet egent-

Allmänpolitisk debatt

ligen hör hemma, är ju demokratins grundläggande särdrag att den ger alla medborgare samma lagliga möjligheter att utöva politiskt inflytande. Jämlikheten i politiskt avseende skall då se till att den friheten verkligen fördelas lika. Om man låter jämlikheten gå därutöver och handla om likhet i fråga om ägodelar, utbildning, boendeförhållanden, första eller andra klass järnvägsresor och liknande, har man lämnat frågan om demokratin själv i dess egentliga mening och avsiktligt eller oavsiktligt skapat förvirring i den politiska terminologin. Det var bl. a. vad som skedde i valrörelsen. Jag märkte vid flera tillfällen att man använde den metodiken, även i TV och radiodebatterna, för att blåsa liv i klasskampspapper och för att känsloladda människor i ställningstagande inför valavgörandet.

Nu vill jag säga att visst kan man vidga jämlikhetsbegreppet, låta det gälla alla livets förhållanden. Jag vill också säga att detta blir mer och mer självklart allteftersom samhällets inflytande och samhällets funktioner reducerar den individuella självbestämningrätten. Demokratin i sig själv är en svår statsform. Ännu svårare är den i ett på det sättet förändrat samhälle. På alla och envar måste i det förändrade samhället, såvitt jag förstår, ställas ökande krav på socialt samvete, på medmänsklighet. Men varför då vilja inbilla människor, såsom man faktiskt gjorde ibland i valrörelsen, att medkänsla och socialt ansvar är egenskaper som är partiskiljande? Och för att gå vidare i frågan om värderingar, varför försöka inbilla människor att marknadshushållning till skillnad mot ett socialistiskt ekonomiskt system är odemokratiskt och nödvändigtvis konserverar klyftan mellan fattiga och rika? Varför försöka inbilla människor att borgerliga partipolitiker avsiktligt vill öka de klyftorna och bara hycklar, när de säger sig vilja medverka till bättre so-

ciala förhållanden i vårt samhälle?

Man kan säga att det är sådant som hör till överdrifterna i ett val och att det egentligen inte hade funnits anledning att ta upp det. Men ett faktum är att det håller på att bli en stor begreppsförvirring, när man talar om jämlikhet, och det är därför jag vill syssla litet med begreppet.

Nu har jag sett i tidningarna att det socialdemokratiska partiet har tillsatt en studiegrupp för jämlikhetsfrågor och att ordförandeskapet har lagts i händerna på statsrådet Alva Myrdal. Det inger åtminstone mig förhoppningar om att man skall vilja i det studiet verkligen ta djupa grepp och att resultatet skall kunna bli en sanering av hela jämlikhetsdebatten. Jag har anledning att tro det därför att jag till min glädje såg, att statsrådet Myrdal i en intervju i Aftonbladet för en tid sedan, uppriktigare tyckte jag än som skett i den socialdemokratiska valdebatten i gemen, på frågan, om vi inte har pratat nog om dessa ting och om det inte är tid att börja handla, på följande sätt, enligt tidningen svarade: »Dels tycker jag att vi, trots allt, verkligen har gjort en del. Dels tror jag inte att politiker i allmänhet (observera: politiker i allmänhet) hycklar när de talar om behovet av ökad jämlikhet. Att vi pratar så mycket om de här frågorna tycker jag närmast vittnar om ett uppvaknande. Det verkar som om vi inte varit riktigt medvetna om problemen.»

Herr talman! På en sådan nivå kan vi börja tala om jämlikhetsproblemen i dagens samhälle och i vår svenska stat på ett helt nytt sätt och vi kan göra det tvärsöver partigränserna, och det tror jag att det finns anledning till i dag.

Låt mig belysa det sista påståendet! Framtidsforskning är ett nytt område som också hos oss, och med statlig finansiering via bl. a. riksbankens jubileumsfond, har börjat engagera stora tvärvetenskapliga studiegrupper. Den

Allmänpolitisk debatt

här framtidsforskningen gäller inte bara, som kanske tidigare varit fallet när begreppet använts, frågan om prognosvetenskap och möjligheterna att skaffa fram underlag för ekonomiska långtidsplaneringar utan inriktar sig på spörsmålen varför samhället förändras och vad förändringarna egentligen betyder för oss. Nu anser man sig kunna konstatera, att om man hittills har kommit ett stycke på väg i den teknisk-ekonomiska framtidsforskningen, så ligger man ännu bara i startgroparna när det gäller studiet av följderna av den tekniska utvecklingen för *individ* och det samhälle han lever i.

Det är här som jag menar man kan hoppas, att en framtidsforskning skall kunna bidra till att göra jämlikhetsdebatten mera realistisk, ställa den i ett riktigare förhållande till verkligheten i dagens samhälle. Vi har nämligen hittills, och kanske med all rätt, sysslat med jämlikheten mellan olika grupper av människor. Här återstår troligen mycket att göra, och det finns all anledning att som hittills hjälpas åt att rikta uppmärksamheten också på detta. Det gäller många frågor om ojämna villkor för olika åldersgrupper, ojämna villkor beträffande förhållandena mellan män och kvinnor, mellan folkpensionärer och dem som har tjänstepension, mellan människor i glesbygd och människor i städer o. s. v. Det gäller sådant som av dessa grupper upplevs som orättvisor och som säkerligen också är det i ett samhälle med stora ambitioner, men det är också orättvisor som jag tror att uppmärksamheten i största utsträckning verkligen är riktad på.

Statsministern talade även i dag med känd inlevelse om att fortfarande arbeta på att bryta ned barriärer mellan grupper av människor för demokratiseringens skull. Han kunde kanske lika gärna ha sagt: för jämlikhetens skull. Så länge man över huvud taget talar om grupper tror jag man kan arbeta med jämlikhetens eller likställighetens pro-

blem ungefär på samma sätt som man gjort hittills. Men om, som vi redan börjat se, mer samhällsinflytande beskär individens sfär — individens integrationsområde skulle jag nästan vilja säga — tror jag det är riktigt att på ett helt annat sätt än vi hittills kunnat göra börja se på hur just samhällsförändringarna påverkar individerna. Jag tror att vi kan göra det mera framdeles.

I en artikel i Dagens Nyheter i går refererades vad ett par amerikanska framtidsforskare ansett sig kunna säga om ett teknologiskt, högproducerande samhälle, ungefär ett sådant som vi arbetar fram emot. De säger bl. a. att det samhället lindrar medborgarens ekonomiska problem men samtidigt ökar hans aggressivitet mot samhället, som kräver mindre av honom. Ett sådant samhälle kommer med all säkerhet att vara en näringsrik grogrund för vad som kommit att kallas för alienation. Gamla medelklassdygder som arbetsamhet, karriärtänkande kan man lägga av, därför att man förstär att man i ett överflödssamhälle har råd att avvika från de dygder som tidigare behövdes för att bygga upp industrisamhället, och det kommer att minska det ekonomiska och sociala likriktningstrycket. Den inställningen, som vittnar om allt från likgiltighet till förakt för varje form av ekonomisk framgång, kommer att ges ett avsevärt kulturellt stöd.

Nog förefaller det mig som om den framtidsvision de amerikanska forskarna skisserat inte ligger särskilt långt från sitt förverkligande. Man kan fråga om det möjligen är fruktan för en sådan framtid som kommer ungdomen att reagera mot det etablerade samhället, som det heter. Är det därför som ungdomarna reagerar som de gör i dag mot institutionerna och mot samhället i våra demokratiska former? Är det en känsla av vanmakt som ligger bakom hos ungdomen, vanmakt inför ett ofrånkomligt skeende, en känsla av att vara för liten i demokratin? Jag tror att det är så

Allmänpolitisk debatt

och att detta är någonting som bidrar till den oro hos ungdomen som nu tar sig en mångfald uttryck. Vi skall komma ihåg att de ungdomar som man talat så mycket om här i dag ju är teknokratins första generation. De ungdomarna har vuxit upp med automation, datamaskiner, överljudsplan och rymdfärder. Det är den första generation som inte har upplevt en värld utan radio och TV.

Man kan inte svara med att skapa jämlikhet i äldre mening. Det är inte jämlikheten mellan grupperna det här gäller. Man måste försöka klara kraven även när de formuleras som krav på direkt demokrati som vi kanske ännu inte riktigt förstår och att göra det även när det handlar om hur människaindividen skall klara sin egen lust att leva, sin trivsel och hela världens nöd.

Jag vill också peka på en annan företeelse som jag tror kan hjälpa oss att förstå att detta med jämlikhet snart måste bli något som vi betraktar på ett annat sätt än tidigare.

Jag vill erinra om att vårens beräkningar av tillströmning och intagning till olika utbildningsvägar i höst i ännu högre grad än förra året har reviderats av verkligheten. De tekniska och ekonomiska utbildningsvägarna lockar inte de studerande i samma utsträckning som de humanistiska och samhällsvetenskapliga. Även om förhållandena i dag blivit ogynnsammare på arbetsmarknaden för t. ex. tekniker, kan ingen rimligen påstå att de blivit så mycket bättre för humanisterna att detta skulle ha utgjort lockelsen.

Jag undrar om något av förklaringen kanske ligger just i ungdomens reaktion inför en befarad framtidsutveckling, där de värden som karakteriserar humanismen, d. v. s. mänsklighet och medmänsklighet i dess innersta mening, i den tekniska utvecklingens samhälle inte riktigt kommer till sin rätt. Ingen jämlikhetsdebatt i dag kan skapa en frihet från fruktan i dessa avseenden.

Herr talman! Jag har ingen anledning att uppehålla mig längre vid mitt begränsade ämne. Bara en liten slutfråga — jag har ställt den till mig själv, och jag vill gärna kasta ut den här: Vad är politikernas uppgift och andel i en sådan här utveckling? Är det en framtidsvision av detta slag som har föresvävat det socialdemokratiska partiet när det tillsatt sin studiegrupp i jämlikhetsfrågorna? Jag hoppas det. Vi skall komma ihåg att socialismen bär på ett ganska tungt arv från tiden före Marx när den alltjämt i praktisk politik skall tillämpa tesen om att det allmänna är det goda och rättfärdiga medan det enskilda, privata är det onda och orättfärdiga. Samarbete är vad man åsyftar hörde vi i dag. Ja, sade statsministern, samarbete, men under samhällets ledning.

I en demokrati som vår, vilken bygger på majoritetsbeslut, finns det anledning att erinra om att sanningen inte kan fastställas genom majoritetsbeslut. De korrektiv som vi har är det öppna samhället, såsom vi brukar kalla det, och den fria debatten. Jag vill gärna ge vårt majoritetsparti en honnör för att man på detta håll ofta talar om behovet av det öppna samhället och den fria debatten. Det är min förhoppning att också på detta avsnitt, som gäller demokratins väsen och jämlikhetens förutsättningar, debatten skall kunna bli så öppen och fri att man kanske vågar gå förbi grupptänkande och vända sig till individerna och deras relation till samhället.

Herr RUBIN (mbs):

Herr talman! Den svenska partistrukturen har genom många decennier varit oförändrad. De flesta svenskar har vant sig vid att det i riksdagen bara finns fem partier. På ena sidan har funnits det stora socialdemokratiska partiet som är permanent innehavare av regeringsmakten och därför ju också kallas regeringspartiet. Därjämte har på sam-

Allmänpolitisk debatt

ma sida funnits ett kommunistiskt stödparti, som under alla de år socialdemokraterna inte ensamma haft majoritet i riksdagens båda kamrar tillförsäkrat regeringspartiet det behövliga stödet för att regera. På andra sidan har det funnits tre oppositionspartier — högern, folkpartiet och centern — som inbördes turats om att vara störst men som tillsammans aldrig under 36 år förmått skaffa sig regeringsmakten. Definitivt, är jag tyvärr frestad att säga, har socialdemokraterna suttit i regeringställning sedan 1932.

Vid 1966 års kommunalval fanns en tydlig önskan hos väljarna att ändra på denna politiska maktbalans. Socialdemokraternas andel av valmanskåren sjönk ned mot 42 procent. De tre demokratiska oppositionspartierna lyckades emellertid med nästan sömngångaraktig säkerhet spela bort de möjligheter som läget gav. I stället för att inleda ett fast konstruktivt samarbete i vitala frågor och i stället för att presentera ett alternativ till regeringspolitiken höll sig oppositionspartierna taktiskt avvaktande samtidigt som de noga bevakade varandra. Visst förklarade de att de vid en valseger på tre dagar skulle kunna presentera både ett regeringsalternativ och ett fullt utbyggt samarbete — och onekligen måste väljarna så här efteråt fråga sig: Om våra oppositionspartier på tre dagar tänkte ena sig i regeringsställning, varför skall det nu behövas månader innan de kan ena sig i oppositionställning? — Nej, de tre demokratiska oppositionspartierna visade helt enkelt inte tillräcklig vitalitet, inte tillräcklig handlingskraft, vilket ju också väljarna i valet markerade genom att inte ge det stöd som oppositionspartierna hade väntat sig.

Efter 1968 års val har socialdemokraterna ensamma majoritet i båda kamrarna. När de tre oppositionspartierna försöker bortförklara den socialdemokratiska jätteframgången 1968 med hänvisning till allehanda tillfälligheter —

exempelvis Tjeckoslovakienkrisen — är de inne på fel spår. Utgången av valet är i allt väsentligt en följd av att de tre partierna inte förmått ge väljarna ett trovärdigt och attraktivt alternativ som kunde bjuda socialdemokratin verklig konkurrens. Detta är sanningen — och det vet också de flesta väljare, även om partistategerna försöker konstruera upp en mängd mer eller mindre trovärdiga förklaringar till sitt misslyckande.

Allvarligare är att de tre oppositionspartierna inte ens efter valet gjort några allvarligare försök att rätta till sina genom årtionden kända misstag. Den demokratiska oppositionsväljaren måste givetvis efter valnederlaget mer än någonsin ha väntat sig att ett organisatoriskt och konstruktivt mittensarbete skulle ta form. Men till väljarnas stora förvåning förklarade den vinnande parten på oppositionssidan att visserligen skulle samarbetet fördjupas men någon organisatorisk slagkraftig förändring var inte att vänta. Ånyo ett bevis på att många av dagens politiker mest ser taktiskt på problemen och framför allt ser mera till det egna partiet än till den samfälliga oppositionen!

Mellan de båda mittenpartierna finns ju inga större skiljaktigheter, och därför måste all slags fördröjning eller — som man säger — väntan när det gäller att fördjupa samarbetet innebära att man nu kommit ut på så djupt vatten att mittensamverkan tydligt drunknat. Högern å sin sida försöker skifta namn för att skaffa sig ett mera tilldragande yttre. Det gamla högernamnet skrämmer bort många, men det måste väl stå klart att även om namnet ändras, så blir innehållet i politiken huvudsakligen detsamma — vi får bara ett högerparti i något ny skepnad.

Hur kan någon egentligen inbilla sig att dessa tre nedslitna partier, som i så hög grad bär prägel av eviga förlorare, skall kunna locka till sig nya väljarskaror i 1970 års val? Givetvis kommer de allra trognaste att hålla fast vid

Allmänpolitisk debatt

sina partier. Väljarna har i stort sett mist allt förtroende för oppositionen. Det hurtfriska tillrop som nu hörs — i 1970 års val vänder vi trenden! — låter för mig personligen och många väljare med mig ganska ihåligt. Vem skall tro på sådant? Sannolikheten talar för att dessa partier nu i stället kommit in i en nedåtgående spiral. Ingen tror riktigt på möjligheterna för sådana partier. Ingen vill arbeta för partier som befinner sig i brant utförsbacke utan någon egentlig framtid.

En stor del av svenska folket gör sig ungefär en sådan bild av den nuvarande situationen som den jag tecknat. Socialdemokratin besitter också ett effektivt medel för att permanenta detta förhållande. Vissa folkpartister har redan begärt en förhöjning av det statliga partistödet. Socialdemokraterna behöver bara bevilja denna anhållan och därmed permanenta de tre oppositionspartiernas partimaskinerier. Därigenom skulle partierna inte behöva något större antal medlemmar som är villiga att stödja partierna, utan de kan fungera av sig själva och samtidigt genom sin inarbetade apparat och genom sitt monopol på att få uppträda i massmedia etc. blockera vägen för en ny motrörelse från väljarnas egen sida.

En olympiad har nyligen hållits i Mexiko. Vi har fått lära oss litet om partistrukturen i det landet. Sedan omkring 50 år härskar där det mexikanska revolutionspartiet. Detta får vid numera relativt demokratiska val — i den mån sådana verkligen förekommer i Latinamerika — 70—80 procent av rösterna. Förutom detta parti, som avgör alla frågor, finns några mindre statssubventionerade partier. Sådana skall ju finnas vid sidan av det större partiet, men ingen behöver bry sig om dem. Kommer ett partisystem enligt denna mexikanska förebild att bli verklighet även i Sverige?

Dagens Nyheter har i en ledare efter valet givit uttryck åt farhågor i den

riktningen. Det har nämligen antytts att vi nu närmar oss den permanenta enpartistaten. Det är inget skrämskott. Det är i hög grad en realitet att vår demokrati är i farozonen. För alla och envar måste det vara uppenbart att det är något fel på den svenska partistrukturen. Den utgör numera i sig själv — som framgår av vad jag tidigare sagt — ett hot mot en levande demokrati. Den bygger på de sociala förhållandena sådana de var för snart ett sekel sedan. Dessa har emellertid nu förändrats i grunden. Partistrukturen är därför helt enkelt föråldrad. Dagens ungdom känner sig också hemlös inför dessa politiska grupperingar. Här i riksdagen blir allting dock vid det gamla. De fem åldriga partierna kommer oförändrat tillbaka om än med mer eller mindre varierande kraft. Hela vårt näringsliv genomgår en omfattande strukturförändring, men i politiken förblir allt oftast vid det gamla.

Nej, något nytt måste komma och det har redan kommit — Framstegspartiet. Visserligen är jag under denna remissdebatt ensam företrädare för det nya partiet, men jag är helt övertygad om att jag kommer att ha många förespråkare vid den nya riksdag som kommer att samlas efter 1970 års val. Många aktiva politiker och framför allt många väljare har redan aviserat sitt stora intresse för framstegspartiet, som måste ses som en förnyelse av vår stelnade partistruktur. Vad är då meningen med det nya parti som jag i dag företräder här i kammaren för första gången, och vad vill partiet?

Partiet har sprungit fram ur övertygelsen att den nuvarande partistrukturen måste ändras om en levande svensk demokrati skall utvecklas. Många och långa års erfarenheter har lärt oss att denna rationalisering tyvärr inte kan väntas komma från partierna själva. Utomstående krafter måste träda till — väljarna. Vi får inte en levande demokrati med mindre antalet partier radi-

Allmänpolitisk debatt

kalt skärs ned. Bortsett från eventuella ytterlighetspartier behövs två stora alternativ i svensk politik — ett som i princip bygger på socialistisk grund och ett som bygger på den enskilde individens frihet.

Det förra alternativet har vi redan i socialdemokratin, det andra alternativet återstår att bygga upp. Centerpartiet, folkpartiet och högern har genom årtionden visat sin oförmåga att själva åstadkomma denna nödvändiga förändring. Man hänger sig i dessa partier åt självbelåtenhet och talar ständigt om »vi i högern», »vi i folkpartiet» och »vi i centerpartiet» men så sällan om oppositionens gemensamma uppgift. Det har inte gått upp för alla dessa »vigrupper» att de är skäligen ointressanta, så länge de inte har någon möjlighet att få sina tankar realiserade.

I detta läge finns ingen annan möjlighet att komma framåt än att bilda ett nytt parti med uppgift att åstadkomma den nödvändiga saneringen av vår svenska partistruktur. Det erfordras en organisation åt vilken väljaren kan ge sitt stöd och ett program som väljaren finner attraktivt. Programmet finns och organisationen är under uppbyggnad.

Givetvis har det riktats viss kritik mot framstegspartiet. Det heter ungefär: »Ni som vill ha ett stort parti på liberal och folklig grund handlar ju tvärtemot era intentioner när ni nu startar ett fjärde parti.» På detta är endast att svara att det, då de tre nuvarande oppositionspartierna inte är mäktiga att åstadkomma ett enande, inte finns någon annan utväg än att vädja direkt till väljarna. Detta kan i praktiken inte ske i annan form än genom ett parti. Framstegspartiet är emellertid inte något självändamål. Det ser som sitt mål att när det fått tillräckligt stöd av väljarna — och allt tyder på att det redan börjat få detta stöd, trots allt vad de etablerade partimaskinerna via press och andra massmedia söker göra för att framhålla motsatsen — att

slå en brygga över de nuvarande oppositionspartierna.

Vi tänker inte inlåta oss på något partikäbbel — de partier och människor som vill fortsätta i gamla inkrökta banor kan vi inte annat än beklaga — men vi måste framhålla att hittills bedriven oppositionspolitik i decennier inte har givit det resultat som man förväntar sig i en vital och livsduglig demokrati, nämligen ett regimskifte. Jag säger inte att makten skall skifta, men jag säger att den skall kunna skifta. Genom ett nytt parti bör på sikt en fusion kunna uppnås av de tre nuvarande partierna, som nu tror sig kunna agera och existera helt på egen hand. Vi i framstegspartiet eftersträvar ett tvåpartisystem, i vilket det givetvis på båda sidor skall finnas utrymme för olika meningar. Väljaren måste dock vid varje val ha klara alternativ så att han vet hur de konkurrerande parterna tänker utforma sin politik.

I detta sammanhang skulle jag vilja framhålla att oppositionen, vem som än innehar en sådan position, givetvis måste ha tillgång till ett gemensamt statligt utredningsinstitut. Som det hittills varit har oppositionspartiernas förslag många gånger varit alldeles för dåligt underbyggda, då de har haft att kämpa med ett statsbärande parti som haft tillgång till hela den statliga förvaltningsapparaten.

Framstegspartiet har inte någon avsikt att förbli ett isolerat fjärde oppositionsparti. Dess uppgift är att driva fram den förändrade partistruktur som behövs. För framstegspartiet det breda stöd från väljaropinionen som vi är övertygade om kommer, bör vi självfallet också ha anspråk på att de punkter i partiets program som anses särskilt viktiga beaktas i det nya stora partiets program.

Partiet har självfallet inte blott sådana begränsade uppgifter utan också åtskilliga andra. Partiet vill erbjuda ett alternativ för alla de människor som nu

Allmänpolitisk debatt

i brist på något bättre röstar socialdemokratiskt. Det finns ju många som inte har någon socialistisk uppfattning men som i alla fall röstar socialdemokratiskt, därför att de inte vill gå till något av de tre nuvarande partierna, som på ett eller annat sätt är historiskt belastade. Framstegspartiet står fritt från alla sådana bindningar och kan vara den punkt, till vilken alla de väljare söker sig som vill stödja ett liberalt och folkligt alternativ.

Framstegspartiet erbjuder vidare en arbetsplats i den politiska vardagen för nya krafter. Det finns många som vill göra en politisk insats men som inte vill ägna sig åt den nederlagsmärkta hantering som övriga partier kan erbjuda. Arbetet i framstegspartiet måste utöva stark lockelse på de många ideella krafter som inte är ute efter fördelar för egen räkning men som vill göra en personlig insats för vår demokratis sunda utveckling.

För mig personligen har det varit ledamt att efter varje val höra hur något av de tre oppositionspartierna alltid velat framhålla, att valet varit en seger för det parti som eventuellt haft en mindre eller större röstframgång. Kort sagt har det ständigt endast varit ett röstbyte mellan de tre partierna. Herr Hedlund har tidigare i dag betecknat valet såsom »hyggligt» för centerpartiet. Jag anser detta vara en bisak, eftersom valet mer eller mindre var en katastrof för hela oppositionen. Det hjälper inte att drömma sig tillbaka till 1962 eller 1964. Faktum kvarstår; vi — och därmed menar jag de demokratiska oppositionspartierna — har helt enkelt förlorat valet på grund av det bristande alternativ som flertalet av våra väljare efterlyst men som oppositionspolitikerna inte förmått skapa.

Herr Erlander påpekade så riktigt i ett av sina anföranden att de borgerliga har varit mera intresserade av att diskutera vilka positioner de skulle inta i

en kommande regering än av att förnya politiken; medan socialdemokraterna verkligen gick ut till väljarna och hörde efter vad som rörde sig i det stora folkdjupet, sysslade man på vår kant med trivial mandatexercis.

Statsministern betonade också att människor ställer sig fulkomligt främmande till ett sådant synsätt. Det är de små människornas problem, bekymmer och tankar som inte helt kunnat kanaliseras i vår stelnande partistruktur. Herr Bohmans taxichaufför i all ära, men han måste väl ändå vara ett undantag, kanske beroende på att våra lågavlönade grupper inte har så många tillfällen att åka taxi.

Herr Erlander var inne på något ytterligt väsentligt när han menade, att våra partiers ideologi till stor del är anpassad till det förflutna. I det sammanhanget skulle jag vilja framhålla att givetvis även socialdemokratin måste insorteras i sammanhanget, men i det socialdemokratiska partiet har man ändå under senare tider varit besjälad av att söka anpassa sig till den senare tiden av 1900-talet.

Framstegspartiets framlagda program betecknar vi som ett ramprogram, och arbetsgrupper kommer nu att tillsättas för att definitivt utforma vårt handlingsprogram, vilket givetvis inte kommer att syssla så mycket med vad som varit utan mera se till framtiden. Vi vill att väljarna själva skall få vara med om denna utformning för att därmed göra politiken mera levande och bryta det fåtalsvälde som tyvärr ännu existerar inom olika partiorganisationer.

Det skulle ta alltför lång tid att här redogöra för framstegspartiets hela program, varför jag nöjer mig med att tala om att framstegspartiet vill ha ökat inflytande hos folket med en sådan ordning för riksdagsval, som möjliggör uppkomsten av ett tvåpartisystem — växling av regeringsmakten, med ett

Allmänpolitisk debatt

parti i regeringsställning och en samlad opposition, beredd att överta regeringsmakten.

Vi vill ha en enkammarriksdag på 250 ledamöter i stället för beslutade 350. Valen skall gälla fyraårsperioder och vara skilda från kommunalvalen, varigenom de senare får en självständig betydelse, vilket stärker den lokala demokratin. Personligen anser jag att väljarna vid det senaste valet borde ha fått ta ställning till dessa vitala författningsproblem, och därför hade jag också flera olika grundlagsförslag för att författningsfrågan verkligen skulle kunna bli debatterad i det val som vi nu har företagit. Tyvärr blev författningsfrågan någonting som kom alldeles vid sidan om valet; det var en fråga som avgjordes ovanför partierna och ovanför väljarna av några enstaka personer.

I vårt program talar vi också om ökat inflytande för den enskilde väljaren, om ett personval till riksdagen med listor som möjliggör för väljaren att vid röstning fritt välja mellan olika kandidater inom respektive parti.

Ja, herr talman, givetvis skulle jag här vilja ta upp åtskilliga andra punkter i vårt program, miljövärden, bostadskrisen och åldringsvården men jag får avstå häriifrån. Till sist vill jag dock beröra den politiska fråga som engagerar mig mest, nämligen u-hjälpen.

Framstegspartiet arbetar för en internationell solidaritet genom en koncentrerad och konstruktivt utformad u-hjälp, i vilken man bl. a. på allt sätt vill tillvarata framför allt de ungas engagemang och ge dem möjlighet till personliga insatser. Redan i mitt första anförande här i riksdagen påpekade jag att jag kanske skulle få vara den lilla ropande rösten för de människor som kämpar för en vidgad u-landshjälp och därmed större förståelse för de internationella och globala problemen. Jag gläder mig herr talman över det

alltmer påtagliga engagemang som vår ungdom visar och över att de olika partiprogrammens vackra ord numera inte enbart är vackra fraser utan att de bärs upp av ett alltmer växande levande engagemang ute bland vårt folk.

I en av mina första debatter i riksdagen ville ett statsråd påskina att ännu ingen hade klappat på kanslihusets dörr och bett om en vidgad u-hjälp. Det var år 1965. I det sammanhanget vill jag betona vad jag redan då sade, nämligen att det är politikern och samhällsomformaren som skall gå i spetsen för vad han eller hon tror vara sant och riktigt. Det får i framtiden inte vara så att politikern, som ofta sker i dagens läge, fördjupar sig i en SIFO-barometer enbart för att kunna få fram sådant som han tror är populärt och matnyttigt hos väljarna.

Första gången jag kom till riksdagen var det en äldre kollega som sade: Rubin, syssla inte så mycket med u-landspolitik! Det är inte så populärt ute bland väljarna.

Nej, det är sant. Det är inte så populärt, men det beror på att väljaren inte känner till de faktiska förhållanden som råder i vår värld. Skulle väljaren vara mera informerad, då skulle det också se ut på ett helt annat sätt.

Som sagt, det är politikern och samhällsomformaren som skall gå i spetsen för de ideer som han tycker är sanna och riktiga. Liksom i vardagslivet måste alltid människan, individen ställas i centrum. Våra partier får absolut inte bli stelnade byråkratiska företeelser utan de måste vara instrument för väljaren. Väljaren måste alltid spela huvudrollen.

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Det är som alltid en besvärlig situation att uppträda i debatten efter herr Rubin. Det känner nog kamraren väl till.

Jag vill emellertid något kommentera

Allmänpolitisk debatt

det timade valet. Mycket har redan sagts och skrivits och mycket har sagts i dagens debatt. Jag skall därför inskränka mig till någon kommentar till valet i fyrstadskretsen som tillvunnit sig en viss uppmärksamhet.

Uppställningen är nämligen här en annan än i landet i övrigt, främst genom MbS' uppträdande på arenan efter 1964. Jag skall inte gå in på alla turerna innan uppställningen blev klar inför årets val. Socialdemokratin hade sin linje klar. Man gick enigt fram kring arbetslinjen en politik — ett parti — en valsedel.

Från Samling 1968, bakom vilken stod MbS, gick man fram med tre listor. Herr Regnéll var första namn för högern, herr Sjöholm för folkpartiet och herr Rubin för MbS. Mittenpartierna hade två listor, en för centerpartiet och en för folkpartiet, KdS en lista och på den andra sidan hade vi kommunisterna med två listor. Vi upplevde en splittring som aldrig tillförne allt medan man talade om en borgerlig samling och en ny regering.

Även om det är frestande att kommentera den lokala valrörelsen skall jag avstå därifrån. Samlingen kring samlarna blev nämligen mycket klen. Inte mycket bättre gick det för mittenpartierna vid deras jippon. Vi har aldrig hört folkpartiets talesman herr Löfgren så tyst i någon valrörelse som i den senaste. Utgången är av alla känd och behöver därför inte närmare kommenteras.

Herr Rubin har nyss avslutat sitt inlägg i sin sista remissdebatt som mbs: are. Därmed är emellertid inte allt hopp ute eller alla utsikter borta för att han inte skall göra nya inhopp i riksdagen — jag skulle vilja säga att han är olympisk mästare i politiskt trestegshopp. Han har själv sagt att »ryktet om min död är betydligt överdrivet», och det ligger något i det eftersom herr Rubin som bekant är suppleant för riksdagshöggermannen Blomquist i förs-

ta kammaren och på så sätt måhända kan bli det nya framstegspartiets förste riksdagsman.

Enligt uppgift är sagan all för mbs, i varje fall om man får tro mbs-generalen Olof Wahlgren som bjöd på allmänt gravöl några dagar före valdagen, ehuru anledningen till gravölet var en djupt förborgad hemlighet för de deltagande; först på valdagen blev det bekant att mbs skulle lägga ned sin verksamhet. Det vore frestande att vid detta tillfälle hålla ett litet tal över det parti som skulle rädda borgerligheten men, herr talman, jag skall avstå härifrån. Herr Sjöholm lovade oss nämligen redan i våras en historik — men det var kanske då det. Hittills har vi fått nöja oss med en kort artikel i Dagens Nyheter.

I remissdebatten 1965 var jag ofin nog att påstå att när medborgerlig samlings namn en gång i framtiden nämns skall vi minnas det som ett parti som dansade en sommar för att bereda herrarna Regnéll, Sjöholm och Rubin plats i riksdagen. Partiet är nu borta med vinden och med årets riksdag också dess ende representant, herr Rubin. Mbs lämnar arenan, skrev herr Sjöholm. Efteråt har det uppstått debatt, huruvida detta är ett historiskt faktum. Men låt mig gärna säga detta: Herr Rubin har dragit ett tungt lass. Även om jag står fast vid vad jag sade 1964 att herrarna Sjöholm och Rubin åkte snålskjuts med herr Regnélls kärra till den svenska riksdagen vill jag vid detta tillfälle gärna betyga, att i årets valrörelse har rollfördelningen varit en annan. Herr Rubin och herr Sjöholm har dragit lasset. Herr Sjöholm har fått viss lön för mödan, herr Rubin får nöja sig med suppleantskap för en högerman — ett som jag tycker grymt öde för det nya framstegspartiets talesman. Men kanske inte ändå — det är alltför litet känt om det nya programmet för att man skall kunna uttala sig härom. Vi känner inte mycket till om vad det skall arbeta för och vilket dess program skall vara.

Allmänpolitisk debatt

En sak synes dock vara klar: det skall samla ihop alla missnöjda inom de tre borgerliga partierna. Och här har herr Rubin uppenbarligen stora kvalifikationer. Han har tillhört centerpartiet och mbs, är suppleant för en högerriksdagsman och enligt uttalande i våras har han inte varit främmande för tanken på medlemskap i folkpartiet. Herr Rubin, detta var inte någon politisk varudeklaration, och jag skall inte heller göra några moraliska värderingar; jag vill endast konstatera de fakta som nu är kända.

Jag skall heller inte dra några slutsatser om herr Rubins framtid i den politiska örtagården. Det sägs emellertid att han i det nya partiet står nära att efterträda trädgårdsmästaren — vad det nu kan betyda. Jag vill emellertid, innan jag slutar detta mitt korta inlägg i höstens remissdebatt, gärna ge ett erkännande till herr Rubin för hans goda fighterhumör, även om jag inte har lika stor respekt för hans politiska omdöme.

Dagens debatt ger oss möjligheter att kommentera en rad andra företeelser i vårt samhälle. Jag lyssnade med ett visst intresse till fröken Ljungbergs anförande. Jag skall emellertid inte ta upp någon diskussion där om det; jag vill bara säga att hon förde ett resonemang, som jag i långa stycken kan instämma i.

Det kommer inom en nära framtid upp en rad ärenden på riksdagens bord, som det vore frestande för en riksdagsman att kommentera i de fall han tycker sig ha gjort en insats genom att ta ett initiativ. Jag tänker t. ex. på förslaget till presstöd, i vilken fråga jag tillsammans med riksdagskollegan Lindahl väckte en motion vid 1966 års riksdag. Jag vill i detta sammanhang gärna ge ett erkännande åt den utredning som arbetat med denna fråga för det resultat den kommit fram till. Den har i varje fall fått ett mycket gott »pressstöd».

Ett annat gammalt stridsäpple synes

vara ur världen i och med att förslaget om traktorskatt inom en nära framtid kommer på riksdagens bord. Jag är personligen glad för att denna fråga äntligen löses.

Herr talman! Det skulle som sagt vara mycket mer att kommentera, men eftersom talarlistan är lång skall jag nöja mig med det anförda.

Herr SJÖHOLM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag hade inte tänkt lägga mig i denna mammutdebatt, men herr Adamsson har provocerat mig.

Herr Adamsson har från början fått detta med samlingsrörelsen i fyrstads-kretsen om bakfoten. Så konservativ som han är till sin läggning sitter han ohjälpligt fast i den föreställning han en gång fått. Det var ingen splittring vi åstadkom. Det var tvärtom ett mindre antal partibeteckningar i fyrstads-kretsen än på praktiskt taget alla andra håll. Valresultatet blev också relativt gott; socialdemokraterna vann inget mandat i fyrstads-kretsen, och detta trots att herr Adamsson toppade socialdemokraternas lista. Det måste ju betyda att vi gjort ett gott val.

Får jag, när jag ändå har ordet, säga något om det nya parti, framstegspartiet, som herr Rubin har beskrivit och som jag genast skulle vilja döpa om till felstegspartiet — jag tror att detta vore ett riktigare namn.

Herr Rubin talade om att skära ned antalet partier, men fyra är dock mer än tre; det borde vi kunna ena oss om. Om man verkligen vill ha en samling, vore det väl riktigare att arbeta för detta inom de etablerade partierna. I Medborgerlig Samling har vi alltid sagt — jag riktar mig nu även till herr Adamsson — att vi aldrig skulle bli ett parti. Vi skulle försöka öva påtryckning på de partier som finns, och vi skulle försöka verka inom de etablerade partierna för samverkanstanken. Vi har varit trogna det löftet. Nu visar det sig dessvärre att vår gode vän Bertil

Allmänpolitisk debatt

Rubin avviker från det mönstret. Det är i hög grad beklagligt. Herr Rubin och hans anhängare är välkomna till folkpartiet, som är uppriktigt samlingsintresserat och i vilket man kan få en plattform som det håller att stå på.

Det nya partiet har en trädgårdsmästare som ordförande. Man får hoppas att han är väl förfaren när det gäller ogräsbekämpning, ty detta parti är ett ogräs i den politiska örtagården, och det bör snarast möjligt rensas bort.

Herr RUBIN (mbs) kort genmäle:

Herr talman! När jag var ung fanns det en seriefigur som hette Adamsson. Det var en ganska rolig seriefigur, som jag kom att tänka på när nu hans namn här i riksdagen visar så stort intresse för samlingsrörelsen. Det har han gjort ända sedan Medborgerlig Samling en gång startade. Herr Adamsson säger att Medborgerlig Samling dansade en sommar. Vi startade våren 1964, och jag vill framhålla att vi fortfarande existerar, även om herr Adamsson vill påskina att vi nu idkar trestegshopp. Att jag skulle vara olympisk mästare i den grenen bestrider jag på det bestämdaste.

Herr Adamsson gjorde sig skyldig till en allvarlig förenkling när han kallade oss för borgare, en beteckning som man på socialdemokratiskt håll så gärna vill sätta på oppositionen. Vem har, herr Adamsson, sagt att vi i framstegspartiet enbart skall samla borgare? Vice ordförande i framstegspartiet är en känd fackföreningsledare i en av de större fackföreningarna i Norrland, och han har varit socialdemokrat. Herr Adamsson betonade att jag tillhört centerpartiet. Ja, det har jag gjort. Jag hyser fortfarande i mångt och mycket centerpartiets uppfattning, framför allt i miljövarsfrågor.

Herr Adamsson talade om att jag stod upptagen på en högervalsedel. För herr Adamsson, som ju sitter i konstitutionsutskottet, vill jag påpeka att vi i Malmö har en gemensam stadsfullmäk-

tigegrupp som heter Samling i Mahmö, och det är ju så att det är stadsfullmäktigegrupperna i ett visst antal städer som utser ledamöter till första kammaren. Jag har vid förstakammarvalet på en samlingslista ställt mig till förfogande som suppleant för en person som är medlem av Medborgerlig Samling.

Jag blev rörd över det gravtal som herr Adamsson höll, men jag måste säga att det är ett ganska levande lik han försöker begrava. Han framhöll ju också uttryckligen att ryktet om min död är betydligt överdrivet.

Med herr Sjöholm vill jag absolut inte ingå i debatt. Jag har klart och tydligt sagt ifrån att något partikäbbel med gamla vänner särskilt sådana som jag uppskattar så mycket som herr Sjöholm inlåter jag mig inte på. Jag vill bara tillägga att om det nu blir fyra oppositionspartier och vi från det antalet så småningom kan dra bort tre, så har vi kvar ett enda oppositionsparti.

Jag vill också påminna om vad jag sade tidigare: De som så önskar får naturligtvis fortsätta i gamla banor. Vi andra satsar på något nytt!

Herr ADAMSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag försökte vara vänlig mot herr Sjöholm och herr Rubin men det uppskattades tydligen inte. Jag skall nu uttrycka mig än klarare.

Jag har uppmärksammat att i varje fall herr Sjöholm har kommit till insikt om vissa saker under senare tid. I Sydsvenska Dagbladet uttalade herr Sjöholm för några dagar sedan, såvitt jag kunde förstå, att han inte tror att man bör fästa så stort avseende vid den yttre organisationen, utan att det är någonting annat som avgör människornas val. Han skrev där: »Skall man slå socialdemokraterna är vapnet ett enda: en bättre politik än den socialdemokraterna framlagt för väljarna i begripliga termer och ordalag.» På den punkten, herr Sjöholm, är jag fullt ense med Er,

Allmänpolitisk debatt

och jag vill gratulera Er till denna insikt.

Herr Rubins anförande skall jag inte närmare kommentera.

Herr GOMÉR (cp):

Herr talman! När de stora nu talat och andarna drabbat samman, kanske jag, som snart skall upphöra med det här arbetet, kan få utrymme för att säga några små vänliga ord.

Vårt samhälle utvecklas ju inom alla områden på ett sätt som inte skett tidigare och som medför nya problem i samlevnaden människor emellan — det har sagts många gånger förut i dag. Detta har lett till hets och jäkt bland vanliga och enkla människor, till en jakt efter någonting abstrakt, efter ett innehåll i livet som man inte riktigt kan definiera. Det enda man vet är att andra har det bättre än man själv och att deras status är högre o. s. v., och så strävar man vidare och blir stressad.

I dag har debatterats en hel del om världsproblemen och våra egna behov och framtidsönskingar angående materiella livsbehov i första hand, och kanske en och annan kultursång också har framförts. Men eftersom detta är min svanesång vill jag också säga några ord i de frågor som har betydelse för mig.

Jag skall emellertid först fortsätta med att tala något om demokrati. Det är klart att herr Rubin inte hade mycket till övers för vår demokrati. Han kom med ett program om en bättre typ av demokrati, varom han hade en hel del att säga. Vi får ju se vad det blir av det. Men det mönster som vi för närvarande har och som vi i Norden har valt för demokratisk samlevnad, vilket såvitt jag förstår tills vidare är det som passar oss bäst och som vi har vant oss vid, ger i alla fall en viss frihet både i ord och åthävor. Jag tror att våra samlevnadsproblem på något sätt måste sammanjämkas.

Dialogen mellan de unga och de äldre

är nog inte vad den borde vara. De som i söndags lyssnade till TV-intervjun med fadern till den judiska flickan Anne Frank fann, att han uttryckte som sin stora uppgift att för återstående dagar i livet försöka ge ungdomen upplysning om den närmaste förhistoriska tiden som måste sammanvävas med nutiden. Enligt min mening har den nya generationsvärderingen skett utan något samband. I många andra sammanhang talas om behovet av samband, men här saknas det någonting. De unga anser att vi som är äldre tillhör stenåldern — det har många av oss fått höra. De unga har fått bättre utbildning. Men vilka är det som har givit dem en bättre utbildning? Vilka är det som har arbetat för det? Jo, det är den äldre generationen.

Nu skall de unga skapa ett nytt samhälle. En liten klick av våldsamt högröstade låter förstå att det är bara de som vet hur samhället skall vara och byggas. Engagerat för de fram krav på rättigheter och medbestämmanderätt utan ett ord om och av ansvar på sig själva.

Man skall inte enbart klandra ungdomen. Jag har själv alltid tyckt bra om ungdomen, även om det nu är länge sedan jag själv var ung. Jag tror emellertid att vi har glömt att informera och diskutera med våra ungdomar. Vi äldre har liksom inte följt med i utvecklingen. Det viktigaste för oss har varit att så politiskt enigt som möjligt skaffa våra ungdomar en bättre start och ett bättre utgångsläge i livet. Det har varit vårt mål, och sedan har vi liksom stannat upp. Detta har framstått för ungdomen som helt naturligt, men det har kanske varit fel att vi har gjort det.

Ungdomarna har liksom inte vetat om att vår materiella standard har skapats genom hårt arbete av den tidigare generationen. Man har arbetat för att åstadkomma bättre förhållanden för de unga, och hela folket har hjälpts åt i

Allmänpolitisk debatt

denna strävan. Socialdemokraterna har nog anledning att vara litet mer lågmälda när de förkunnar att de är ensamma företrädare för en progressiv politik. Sanningen är den att det var tack vare vår trots kriget oförstörda produktionsapparat, våra naturtillgångar, våra företagare, ingenjörer samt, och det är kanske betydelsefullast, en effektiv arbetarstam som vi fick ett försprång på det ekonomiska området. Men nu är det inte längre fråga om något försprång. Senast i dag hörde jag att även Japan har nått främsta ledet på många områden där Sverige tidigare varit ledande.

Förvaltningen av vad vi fått är ju det som för närvarande diskuteras, och det är också därvidlag som meningarna är delade. Många anser att strukturreformeringen har gått för fort och att man i de delar av landet där centraliseringspolitiken tillämpas inte har tillräckligt beaktat alla konsekvenser. Det har många gånger börjat med nedläggning av en järnväg, indragning av olika samhällsaktiviteter, sammanslagning av kommuner o. s. v., men sedan har allt detta ofelbart lett till omställningsproblem i nutiden. Jag upprepar nutiden, ty det är just nu som vi ser verkningarna.

Statsministern sade att de borgerliga lever i 1960-talet men att hans vision gäller 1970-talet, då jämlikhet, frihet och annat skulle förverkligas. Jag tycker att man bör vara litet försiktig när man talar om framtiden, ty det finns en hel del saker kvar att uträtta även under 1970-talet och, såvitt jag vet, lever vi för närvarande i 1960-talet. Det finns också i alla partier mycken ideologi som hör hemma inte bara i 1960-talet, utan i 1920- och 1930-talen, ja, t. o. m. i 1800-talet. Även många i riksdagen sympatiserar med dessa ideologier.

Jag är på det klara med att om vi skall kunna överleva och i fortsättningen klara våra uppgifter behöver

alla samhällets krafter samverka. I detta sammanhang är det som senast diskuterats — samarbetet mellan staten och näringslivet och resonemangen mellan arbetstagare, företagare och stat — mycket intressant. Jag tror att detta kan vara en framkomlig väg, och jag har klart för mig att det även från borgerligt håll har framförts förslag om det nu aktuella samarbetet. Särskilt centerpartiet men även andra partier har gjort det, även om tanken på ett ämbetsverk inte diskuterats i sammanhanget.

Jag skall sluta detta lilla anförande med att uttala en önskan om att Sveriges riksdag i framtiden som hittills måtte bli i stånd att fullgöra en uppgift värdig det svenska samhället samt att det i riksdagen kommer att finnas sådana företrädare för svenska folket som verkligen kan tillvarata hela folkets intressen. Jag menar då inte bara det materiella i livet. Det finns också andra värden, vilket redan tidigare nämnts här. Det är viktigt att folket ledes in på en väg som betyder en förbättring av hela vårt livsinnehåll. Det är min förhoppning att riksdagen skall kunna göra det i fortsättningen.

Många önskemål kvarstår. På det sociala området, där jag har försökt göra mina små insatser, finns det önskemål som rör barnfamiljerna, hemmafruar med barn, ogifta mödrar m. fl. Jag skall här inte räkna upp dem alla. Jag uttalar förhoppningen att Sveriges riksdag måtte gå mot en ljus framtid.

Herr GUSTAFSSON i Skellefteå (fp):

Herr talman! Jag skall först säga några ord om mittensamverkan.

Herr Hedlund framhöll i sitt anförande bl. a. att han ansåg en samverkan av det slag som bedrivits och som för närvarande förekommer mellan de två mittenpartierna vara bättre än en ny partibildning. Jag skall inte polemiserat mot herr Hedlund på den punkten; det är hans bedömning, och han anser

Allmänpolitisk debatt

sig väl ha skäl för den. Men jag vill framföra en synpunkt som jag tycker bör komma med i bilden när dessa problem diskuteras. Jag tror man bör ställa den frågan: Är det över huvud taget möjligt för två politiska partier att i längden bedriva ett samarbete av det slag som här ägt rum, särskilt om partierna befinner sig i oppositionsställning? Det är inte en fråga som gäller 1970 års val — så aktuell är den inte — men den bör ändå ställas.

Centerpartiet har gjort stora inbrytningar i tätorterna, vilket har medfört att de båda mittenpartiernas valmanskårer har fått en alltmer likartad sammansättning. Alldeles obestridligt underlättar detta samarbetet i ett avseende: det blir lättare att samordna det praktiska, politiska arbetet i riksdagen. De har också visat sig att det samarbetet gått bra. Men det finns samtidigt en fara, som består i att de båda partierna i allt högre grad kommer att konkurrera om samma väljare, och att valrörelserna härigenom kommer att innebära vissa påfrestningar även om man är försiktig. Därför är inte frågan endast vad som är det bästa, det samarbete som nu bedrivs eller en ny partibildning, utan man måste också ställa frågan: Har vi i längden möjlighet att träffa just det valet? Föreligger det inte risk för att vi så småningom ställs inför ett annat val, nämligen att bilda ett nytt parti eller se samverkan vittra sönder?

Statsministern var inte nöjd med vårt sätt att bedriva årets valrörelse, och det är vi väl inte heller själva. Men statsministern ritade som vanligt en karikatyr av det han talade om. Han menade att vi inom folkpartiet borde ha talat om sådant som rör de stora massorna, exempelvis bristerna i samhället, men att vi i stället talade om hur många mandat som behövdes för att vi skulle få ett regimskifte. Påståendet att vi inte talade om bristerna i samhället är väl ändå felaktigt. Statsministern citerade själv ur en tidning

artikel om mannen som satt i sin bil på väg till sommarstugan. Hur skulle vi ha kunnat inbilla honom — vilket påstods i tidningen — att han hade ett helvete, om vi inte hade talat om bristerna i samhället? Men vi är på det klara med att det i valrörelsen talades för mycket om hur många mandat som måste vinnas.

Men är statsministern själv utan skuld till denna debatt? Jag syftar därvid på de skiftande och i något fall verkligt besynnerliga uttalanden som han gjorde i detta avseende. Gutaf Olivecrona har i sin bok »Hur väljarna vanns» givit en i kronologisk ordning framförd skildring av statsministerns krumbukter. Han gör där följande sammanfattning: »Här har nu socialdemokraterna framför allt genom statsministern under loppet av 10 veckor givit fem olika besked i denna fråga.» Han tillägger vidare: »Genom den socialdemokratiska vingligheten kunde de borgerliga utan svårighet hålla debatten vid liv.»

Jag skulle vilja skärpa denna formulering och säga att det var genom statsministern som debatten över huvud taget hölls vid liv.

I detta sammanhang kan jag inte underlåta att erinra om ett par inslag i den socialdemokratiska propagandan som efterlämnade en dålig smak. Det ena var försöket att göra Sven Wedén till opålitlig i fråga om neutraliteten, det andra var framställandet av oppositionen och inte minst folkpartiet såsom dirigerade av storföretagen. Jag tror visst att även oppositionen begick övertramp; det torde inte vara svårt att leta fram exempel på sådana. Men när jag erinrar mig just årets valrörelse tycker jag ändå att det förefaller som om det förelåg en rätt väsentlig skillnad.

Angreppen mot herr Wedén och även storfinanspropagandan gav intryck av att vara centralt planerade och medvetna kampanjer, som genomfördes metodiskt och effektivt, medan övertram-

Allmänpolitisk debatt

pen från oppositionssidan förefaller vara improvisationer och tillfälligheter utan någon genomtänkt plan och utan bestämd målsättning. Per Ahlmark har vid något tillfälle talat om folkpartiets »charmlösa oordning». Jag vet inte om denna beskrivning är särskilt träffande i allmänhet, men den har kanske ett visst fog för sig i detta sammanhang.

För egen del måste jag bekänna att jag har lättare att överse med improviserade, planlösa och därmed också ganska verkningslösa övertramp än med en centralt dirigerad, välordnad och planmässig demagogi. När det gäller detta slags verksamhet är oordningen väl närmast en förtjänst. Slag under bältet i stridens hetta kan ursäktas, men det är svårare när de ingår i valplanen.

En valrörelse brukar även efterlämna en del positiva produkter i form av utfästelser från partierna, som man sedan infriar. Det förekom ovanligt litet av detta i årets valrörelse. Den handlade mest om annat än den politik som partierna ämnade föra under den kommande valperioden. Det lades exempelvis ned en hel del pengar på att affischera och annonsera om något, som det råder fullständig enighet om, nämligen den svenska neutraliteten. Men det förekom löften om reformer, och dit bör väl räknas herr Hedlunds utspel om sänkt pensionsålder. Han angav ingen tidpunkt för genomförandet, och det är väl risk för att det dröjer, eftersom reformen är mycket kostsam. Det är obestriddigt att 67 år är en för hög pensionsålder i vissa yrken, liksom att en del individer har svårigheter att hålla ut så länge, även om de arbetar i yrken som inte anses särskilt betungande. Jag tycker därför att det är anledning att i första hand ta fasta på ett annat löfte, som gavs under valrörelsen och som är möjligt att infria så snart frågan är utredd.

Mittenpartierna har tidigare motiverat om att reglerna för förtidspen-

sionering skulle omarbetas, så att det blir större möjligheter att ge förtidspension till personer som av olika skäl tidigare behöver gå i pension. Socialdemokraterna har hittills sett till att förslagen avslagits. I årets valrörelse har det emellertid från flera håll talats om en rörligare pensionsålder. Folkpartiledaren hör till dem som gjort det, men även statsministern har anslutit sig till tanken, och han nämnde bl. a. just den utväg som mittenpartierna har föreslagit. Det kan inte bestridas att många människor inte orkar arbeta fram till 67 års ålder. Orsaken här till kan vara tidigt åldrande, tungt arbete eller, såsom är fallet med en del äldre fränskilda kvinnor och hemmadöttrar, att de vid hög ålder måste gå ut på arbetsmarknaden utan utbildning.

Att det skapas bättre möjligheter att ge pension tidigare till dem som verkligen behöver det tycker jag är en mycket angelägen reform. Det kan väl inte gärna ske på annat sätt än genom en individuell prövning — en prövning som måste vara mycket mera generös än vad som nu är fallet. Tar regeringen initiativ i den riktningen kan den nog påräkna stöd från vårt håll.

Norrlands speciella problem spelade som vanligt inte någon större roll under valrörelsen. Men alldeles bortglömda blev de inte. Folkpartiledaren föreslog att det skulle upprättas ett särskilt näringspolitiskt program för Norrland. Jag tror att det vore bra om ett sådant program utarbetades — tillkomsten av programmet skulle kanske betyda mer än man i första hand föreställer sig. För att få underlag för ett sådant program är det nödvändigt att klargöra situationen och ordentligt belysa de problem som denna landsdel har att brottas med. Bara att få en sådan sammanställning innebär en betydande vinst.

Sysselsättningsläget uppvisar som bekant stora regionala olikheter. Medan arbetsmarknaden i Syd- och Mellansverige präglas av nära nog full sysselsätt-

Allmänpolitisk debatt

ning har arbetslösheten ökat kraftigt i skogslänen. I mitten av oktober var 34 000 personer anmälda arbetslösa i hela landet, en ökning sedan föregående månad med 1 437. I de fem skogslänen var antalet arbetslösa 13 800, en ökning sedan september med 890. Av de arbetslösa fanns 40 procent i skogslänen. I storstadslänen fanns 192 lediga platser på 100 arbetslösa, i skogslänen 31. Det kan inte bestridas att befolkningen i dessa län bär en orimligt stor andel av de svårigheter som arbetslösheten medför. Rationaliseringen inom skogsbruket har gått snabbare än man förutsatte i prognoserna för några år sedan. Arbetsstyrkan hos domänverket och skogsbolagen har sedan februari 1960 minskat från 58 000 till drygt 25 000.

Skogsindustrin har ju varit den dominerande basindustrin i Norrland, men nu behövs ett mera differentierat näringsliv om sysselsättningen skall bli tillfredsställande. Inlandets problem måste särskilt uppmärksammas. Lokaliseringpolitiken har inte fått någon särskilt stor betydelse i dessa områden, vilket såvitt jag förstår inte beror på att pengarna saknas utan på andra omständigheter.

Ett näringslivsprogram för Norrland måste utom en redovisning av den nuvarande situationen innehålla en målsättning för samhällets åtgärder, inte minst i fråga om lokaliseringpolitiken, som för närvarande bedrivs utan någon sådan klart angiven målsättning. Även i övrigt måste näringspolitiken för Norrland bli mera långsiktig. Det räcker inte med att improvisera åtgärder när speciella problem uppstår — det måste finnas en plan för den politik som skall bedrivas. Det måste också göras en inventering av de generella åtgärder som bör vidtagas för att förbättra klimatet för företagsamheten i Norrland. Jordbrukets, skogsbrukets och turismens betydelse för det norrländska näringslivet måste klargöras och stöd-

åtgärder för dessa näringar planeras. Vad som nu behövs är inte en ny långvarig utredning, utan snarare en rullande planering som undan för undan följs upp med konkreta åtgärder.

Herr CARLSHAMRE (h):

Herr talman! Herr Rubin tycks inte vara inne i kammaren, men jag skymtade honom nyss på pressläkaren, så han kanske finns inom teletekniskt hörhåll. Jag vill därför börja med att avslöja en hemlighet för herr Rubin. Den är hemlig bara i den meningen att uppenbarligen inte så värst många människor har brytt sig om att ta reda på det förhållande jag åsyftar — annars ligger detta tillgängligt för alla.

Herr Rubin drömmer om ett tvåpartisystem i Sverige. Det är inte få som gör det, men han drömmer om ett tvåpartisystem av alldeles särskild karaktär, nämligen ett system där de partier som tävlar om makten skall vara ett socialistiskt parti — vårt socialdemokratiska parti — och ett parti som på herr Rubins beskrivning närmast måste uppfattas som ett radikalt liberalt parti. Han vill alltså ha två radikala partier: ett socialistiskt och ett liberalt.

Har inte herr Rubin — och många med honom — tänkt på att det inte finns och aldrig i historien har funnits ett demokratiskt land med tvåpartisystem där båda partierna har varit radikala? Det är alltid fråga om ett konservativt och ett radikalt parti. Det finns länder där ett konservativt och ett liberalt parti tävlar om makten och det finns länder där ett socialistiskt och ett konservativt parti tävlar om makten, men vi har aldrig sett ett land där ett liberalt och socialistiskt parti gör det. Jag tror att drömmen om ett tvåpartisystem med två radikala partier är dömd att förbli en dröm — en önskedröm för några människor.

Vi tänker kanske numera inte så ofta på att utöver den politiska vattendelare

Allmänpolitisk debatt

som vi är så vana vid, linjen mellan socialistiskt och icke-socialistiskt, finns en annan, skiljelinjen mellan radikalt och konservativt, som kanske är slitstarkare och i varje fall inte möjlig att bortse ifrån. Herr Rubin må fundera över detta, som jag inte ytterligare skall fördjupa mig i.

Herr talman! Det är inte så vanligt i dessa riksdagens mammutdebatter att vi som står litet längre ned på talarlistan går tillbaka till de frågeställningar som långt tidigare på dagen avhandlats på hög partiledar- och statsrådsnivå. Men jag vill tillåta mig att göra det ett ögonblick.

Herr Erlander fick under debatten i förmiddags blommor, med eller utan törnen, av herr Bohman och i herr Bohmans komplimang fanns inneslutet **vad ingen bestrider**, nämligen att herr Erlander är en stor politisk begåvning och en stor ledarbegåvning. Jag vill lägga en komplimang till dessa. Herr Erlander är också en stor litterär begåvning. Det slog mig när jag lyssnade till hans långa kåseri i första delen av denna debatt. Jag kom då att tänka på en annan stor litterär begåvning i vårt land, författaren Eyvind Johnson, som någonstans har definierat sin gärning, detta att dikta, med följande ord: Att dikta, det är att ljuga sig fram till sanningen.

Jag vill inte, herr talman, ett ögonblick beskylla statsminister Erlander för att ha farit med osanning, men nog tillät han sig i dag, för att låna ett kvantitetsord från herr Hedlund, ett betydande antal poetiska friheter, när han analyserade och beskrev den gångna valrörelsen och den socialdemokrati som dominerade valrörelsen och vann valet. Herr Erlander framställde socialdemokratin som en väldig folkrörelse, vars ledare utan några sidoblickar åt det taktiska hållet gick vägen rakt fram med en genomtänkt, medveten och konsekvent politik och med sina tankar mötte folkets tankar. Väljarna kände

igen våra tankar, sade herr Erlander, ty det var deras egna tankar.

Den socialdemokratin var inte den som vi mötte på valfältet. Herr Erlander bör komma ihåg att vi som sitter i denna kammare är en sorts proffs på detta område. Vi är professionella politiker, och de flesta av oss har varit med i många valrörelser. Vi har som yrkesfolk på olika håll i arbetslivet en kontakt över gränserna. Vi känner varandra och högaktar ofta varandra i partierna, och vi är inte omedvetna om vad som sker hos grannen.

Vi som var med, dag efter dag, vecka efter vecka, har ett bestämt minne av vilken socialdemokrati vi mötte och av vilken socialdemokrati våra vänner bland de socialdemokratiska valarbetarna upplevde. Vi vet allesammans att det vi mötte var en gigantisk, väl arbetande maktapparat, som hade en beundransvärd förmåga att trycka sig på. Vi vet att vi mötte en motståndare, som använde i stort sett samma moderna metoder som vi själva, bara med större resurser och större framgång. Det är inte något fel i detta, men så var det.

Som vi minns — och som herr Wedén och herr Bohman erinrade om — var också den hänsynslöshet och de hårda nypor, med vilka socialdemokratin gick till verket i år, någonting som vi alla upplevde mycket starkt och mycket direkt. Jag har ett mycket levande personligt minne hemifrån Bohuslän: På torget i Uddevalla dök det en dag i början av valrörelsen upp en stor, hemritad affisch med texten: »Högern och folkpartiet vill lägga ned Uddevallavarvet och göra 3 000 människor arbetslösa.» På direkt, offentlig förfrågan vidhöll socialdemokraterna att de menade exakt som det stod. De menade alltså inte att vi för en politik som skulle kunna leda till ett sådant resultat, de menade bokstavligen att vi har en aktiv önskan att lägga ned Uddevallavarvet och göra 3 000 människor arbets-

Allmänpolitisk debatt

lösa. Detta bekräftades offentligt. Påståendet besvarades med en mycket klar deklaration — som riksdagsman Gunnar Gustafsson offentligt accepterade som helt till fyllest — från partiledaren Yngve Holmberg att högerpartiets politik icke går ut på att lägga ned Uddevallavarvet utan på att göra det till ett lönsamt, konkurrenskraftigt företag som kan ge sina anställda trygghet. Men trots att denna deklaration i en tidningsartikel offentligt accepterades och noterades som tillfredsställande fortsatte kampanjen till valrörelsens sista timme: De vill, märk väl vill och önskar göra 3 000 människor arbetslösa.

Detta är, som jag ser det, ett lysande exempel på konsten att misstänkliggöra en meningsmotståndares motiv, och det är ovanligt grovt. Vi har tusen och åter tusen sådana exempel. Det är också en bild av den valrörelse, som herr Erlander tecknade så vackert i dag.

I att tolka och tolka fel ligger också att gjuta in en mening i orden som vi annars inte räknar med. Det finns en konservativ politik, det finns en högerpolitik. Vi som står mitt uppe i den känner nästan aldrig igen oss själva och inte heller någon av våra medarbetare och kamrater när vi ser de frihandsteckningar av högermän och konservativa politiker som tillhandahålles inte bara av herr Erlander utan lika ofta av herr Hedlund och herr Wedén och många andra. Vi känner icke dessa människor, vi har aldrig träffat dem. Den politik som kallas extrem högerpolitik känner vi inte heller. Vi har aldrig fört fram dessa förslag. Vi vet inte vad detta är.

Det är måhända en tillgång i det politiska arbetet att på det sättet ha en hemskapad bild av en meningsmotståndare som man ägnar sig åt att kritisera i stället för att kritisera denna motståndare sådan som han faktiskt är.

Herr talman! Eftersom denna debatt i rätt stor utsträckning har kommit att

röra sig på ett principiellt, stundtals nästan ideologiskt plan, låt mig på ett par minuter försöka tala om hur vi som står mitt uppe i den politiska verksamheten ser på konservativ politik och högerpolitik i det moderna Sverige. Ärade kammarledamöter, har ni någonsin tänkt på att i ett statiskt, och stillastående samhälle, behövs ingen konservatism? Och där finns heller ingen konservatism. I ett sådant samhälle är ett konservativt parti otänkbart. En politiskt medveten konservativ rörelse kan framträda — och framträder historiskt — först när andra rörelser har trätt fram med radikala krav, när samhället är stätt i omvandling, i snabb förändring. Först då har konservatismen fått sin uppgift och sin chans. Utan förändringar ingen konservatism och inget behov av konservatism.

Det är möjligt att partistrukturen och förhållandet mellan partierna i vårt land blir något friare den närmaste tiden än under de senaste åren. Det vet vi inte, men vi får väl se. Detta skulle kunna innebära att högerpartiet får möjlighet — eventuellt under namn av samlingspartiet — att klarare än på senare år presentera vad vi menar vara en modern konservativ politik i stället för att klä skott för vad som möjligen kunde betecknas såsom förlegad liberal politik, alltså inte en liberal politik som har några företrädare att räkna med i vårt land i dag. Jag menar alltså inte den politik som representeras av herr Wedén och herr Ohlin utan jag avser en gången tids liberalism, som många har för sig att högerpartiet skulle företräda. Detta är emellertid inte konservativ politik. Låt mig, herr talman, ta något exempel.

I dagens debatt har man snuddat vid näringspolitiken samt frågan om ett starkt samhälle och dess uppgifter och ansvar. Men det är icke konservativ näringspolitik att enkelt och rakt på sak rösta nej till all statlig företagsamhet. Det är möjligen en gången tids politik

Allmänpolitisk debatt

men inte konservativ politik. Det mesta vi har av statlig företagsamhet i landet har väl hittills kommit till genom medverkan av — och kanske oftast under ledning av — konservativa politiker. Konservatismen är inte främmande för samhällets ansvar på detta område. Tvärtom ligger det i konservatismens djupaste historiska rötter att betona samhällets ansvar för bl. a. närings- och arbetslivet samt deras möjligheter att fungera.

Om vi har vilja och förmåga att föra vad jag uppfattar såsom konservativ näringspolitik tror jag att vi kommer ett stycke på väg — mycket nära socialdemokratien, mycket närmare den än vi kommer den gamla förlegade liberalismen. Jag tror nämligen att vi har det gemensamt med socialdemokratien att vi vill betona att samhället här har ett ansvar att bära som bör utkrävas. Sedan skiljer vi oss måhända åt. För mig står det helt klart att vi har den utomordentligt svåra uppgiften att söka finna vägar att låta samhället bära detta ansvar utan att fördenskull i onödan konstituera nya monopolföretag, utan att inskränka utrymmet för enskilda alternativ och utan att gröpa ur eller tränga tillbaka egendomsrätten. Det är en politiskt mycket svår uppgift att förena detta som vi betraktar som väsentliga värden med ett utkrävande till sista öret av samhällets ansvar för det hela. Men det skall göras, och det är konservativ politik.

Kan man föra en sådan politik och hur går det då med samlagen? Hur går det med alternativet? Det är där jag menar att vi kanske har en något friare situation än vi har haft på senare år. Jag tror, herr talman, att det är hög tid att sluta upp med att försöka inbilla svenska folket att de tre s. k. borgerliga partierna innerst inne är fullständigt lika, att de egentligen tycker detsamma, att de har samma principiella uppfattningar och samma grundvärderingar, ty det har de inte. Det låter kanske skrämmande, men jag försäkrar att i delar av

mitt kära Bohuslän är ordet liberal för högerfolket ett fulare ord än ordet socialist. De menar fortfarande inte herr Wedén och fortfarande inte herr Ohlin utan det är en helt annan liberalism man tänker sig. All right!

Men vi är inte lika. Vi har skilda värderingar i många stycken. Men det hör inte hit. Varför skulle vi inte kunna få lägga fram de där olikheterna och varför skulle vi inte ha rätt att ha dem. Vår uppgift på litet kortare sikt är att presentera ett trovärdigt alternativ till den sittande regeringen, och där är jag tillbaka hos Eyvind Johnson. När jag sade att statsministern erinrade mig om uttrycket »att dikta är att ljuga sig fram till sanningen», då menade jag att statsministern med den litterära frihandsteckning av valrörelsen som han gjorde ändå till slut kom fram till sanningen, i varje fall i någon mening, att valet i den mån det var ett förtroendeval snarare var ett misstroendeval, inte så mycket ett utslag av förtroende för den sittande regeringen som av misstroende mot det alternativ som ni försökte pracka på folket. Det nådde inte tillräcklig trovärdighet.

Hur när man trovärdighet med ett sådant alternativ? Jag tror att man gör det med att inte försöka inbilla det svenska folket att tre självständiga partier tänker i allt väsentligt lika. Man gör det med en klassiskt enkel koalitionsteknik. Koalitioner har man alltid arbetat med i parlamentariska demokratier. Man har gjort det i vårt land också. Det är ingenting utmärkande för koalitioner att de alltid eller ens oftast ingås mellan partier som står varandra så nära i olika avseenden att de knappast kan skiljas åt. Kanske är det snarare tvärtom så, att de hållfastaste koalitioner ingåtts mellan partier, som i många stycken står varandra rätt fjärran: bondeförbundet och socialdemokratien i Sverige på sin tid, höger och socialdemokrater i Österrike under många år. I Tyskland är det just nu ett

Allmänpolitisk debatt

ganska klart konservativt och ett socialdemokratiskt parti vid makten.

Herr talman! Det är inte min avsikt att plädera för en koalition mellan höger och socialdemokrater i Sverige. Jag tar det bara som ett exempel på att det inte är en idégemenskap ända till botten som är en förutsättning för en koalition. Nej, det är någonting annat. Om vi skall vara ärliga måste vi säga att vi har ägnat rätt mycken möda åt att i de politiska problemkomplexen söka efter frågor vilka kunde presenteras som politiska och i vilka de tre borgerliga partierna är ense. Vi har lagt fram dem för väljarna för att de skall se hur överens vi är.

Jag tror att det är aldeles fel teknik. Vad man skall göra är att söka upp de frågor som vi vet eller kan förmoda är aktuella de närmaste åren, frågor som måste lösas oavsett om vi är överens eller inte, och sedan skall vi se till att bli överens, förhandla oss fram till en gemensam ståndpunkt. Som det ofta har sagts tror jag att det är fullständigt riktigt att sådana förhandlingar i en parlamentarisk demokrati normalt följer efter valet men inte i vårt land i nuvarande läge. Misstron mot dessa tre partiers förmåga att presentera ett hållfast alternativ är nog så djup, att det är nödvändigt att presentera alternativet i förväg. Vår uppgift är att under tiden fram till nästa val teckna ett program med punkter som står där inte därför att vi råkar vara överens om dem utan därför att de är aktuella politiska frågor i vilka vi blivit överens. Med detta skall vi gå till väljarna och säga: Med det programmet är vi beredda att regera så länge det räcker. Vi lovar inte mer. När den dagen kommer då programmet är genomfört får vi se om läget är sådant att det är möjligt att skriva ett nytt program, annars får vi skiljas åt. Ty det är väl ingen som tror — i varje fall vill jag inte tro det eller ens hoppas det, tvärtom hoppas jag slippa det — att vi för all evärdelig tid efter

det stundande regimskiftet, om man vågar använda sådana ord längre, skulle ha en regering som består av de nuvarande tre borgerliga partierna. De kommer väl också någon gång att slita ut sig.

Jag tror att det är denna enkla koalitionsteknik som vill till för att ett trovärdigt alternativ skall kunna presenteras. Om vi ser det så, har vi rätt och möjlighet att vid sidan av programmet också presentera oss själva som liberala eller konservativa partier och inte vara rädda för de orden. De finns och kommer att finnas. Jag tror att den svenska politiken på det sättet också skulle bli roligare.

Herr talman! Det är en ganska märklig s. k. remissdebatt som vi för i dag; den har rört sig i sådana här banor. Ännu har paraden av specialfrågor — lokala och andra — inte börjat trots att vi har hunnit långt in på natten den första debattdagen. Det är möjligt att det är ett tidens tecken och att vi i partierna verkligen börjat fundera litet över vad vi djupare sett och innerst inne vill. Jag är helt övertygad om att om vi vill någonting är det inte farligt att tala om det.

Herr talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr SVENNING (s):

Herr talman! Herr Carlshamre talade om skrämsel och tecknande av vrågbilder i valrörelsen. Låt mig ta ett liknande exempel.

Under valdebatten anförde en riksdagsledamot att vi har »världens största bostadskö» och att läget var i det närmaste hopplöst för de bostadssökande. Bortsett från att yttrandet var minst sagt överdrivet, speciellt vid internationell jämförelse, måste man granska bostadsköns sammansättning innan man gör ett sådant påstående.

I storstäderna har det visat sig att ungefär två tredjedelar av de bostads-

Allmänpolitisk debatt

sökande har lägenhet — de allra flesta t. o. m. en mycket god sådan — och på andra platser i vårt land är det ett ännu större antal bostadssökande som har egen lägenhet och endast vill byta. Att bostadsregistret behöver överses visar undersökningar speciellt i stockholmsdistriktet, där man kunnat konstatera att bostadssökande varit anmälda inte bara på en och två bostadsförmedlingar utan på upp till fem och sex. Detta har gång på gång påtalats i riksdagen, och det torde ha varit av stor betydelse att inrikesministern genom sitt mycket bestämda besked förordat antingen en gemensam bostadsförmedling eller en obligatorisk sådan.

Vederbörande bostadsförmedlingar inom stockholmsregionen har nu upprättat ett gemensamt register och en gemensam förmedling. Därvid har man kunnat konstatera riktigheten av vad som framhållits i bostadsdebatter under de gångna åren. Ur registret har nämligen kunnat avföras 85 000 bostadssökande och vid ny granskning ytterligare 4 000, d. v. s. i runt tal 90 000. Genom ett enda ingripande reducerades sålunda bostadskön i Stockholm med drygt en tredjedel. Då är det nästan oförsynt av Cecilia Nettelbrandt att i det läget tala om världens största bostadskö. Jag är övertygad om att vid den fortsatta kontrollen kommer »världens största bostadskö» att ytterligare reduceras.

Det stora problemet återstår emellertid för de kommunala myndigheterna och för byggnadsproducenterna, nämligen att få en ordentlig bild av lägenhetsbehovet. Det är av största betydelse för den kommande produktionen att man känner till det verkliga bostadsläget och kan anpassa produktionen därefter. Vi bygger för närvarande mer än någonsin, och det framtida bostadsplaneringsprogrammet är högst ambitiöst. Vid fördelningen av våra bostadsresurser måste man dock ta hänsyn till de orter, som har den största bostadsbristen och det största saneringsbehovet,

och därför är det betydelsefullt att bostadsförmedlingarna avspeglar det verkliga läget. En felinvestering kan bli ödesdiger och få svåra ekonomiska konsekvenser. Redan nu har tendenser i denna riktning visat sig. Det är inte bara de höga hyrorna som varit avskräckande. Det torde också vara så, att vissa orter inte har någon större bostadsefterfrågan och att registrering av bostadssökande inte visar det verkliga behovet.

Stora ansträngningar har för övrigt gjorts för att få ett mer rimligt hyresläge, och dessa ansträngningar har på många håll krönts med viss framgång. Ökningen av bostadskostnaderna har kunnat stoppas upp, insatserna har sänkts och en bättre anpassning till hyresgästernas ekonomi har kunnat ske.

Jag vill i detta sammanhang säga till herr Wedén att det är bra att framföra kritik, men det är också bra att följa med vad som sker. Från 1966 till 1967 har byggnadskostnaderna sänkts med 2,5 procent, och i år är de på fortsatt väg nedåt. Det är mycket bra att registrera även detta; vi har alla ett intresse av att det händer någonting på denna front.

Regeringsförslaget om upprustning av äldre fastigheter har också satt sina spår i denna förändrade bild på bostadsmarknaden. Det har t. o. m. varit så, att vissa bostadsförmedlingar nödgats annonsera om tillgängliga bostäder. Det är ingenting felaktigt — tvärtom; man önskar att bostadsförmedlingarna på detta sätt skall kunna arbeta mera som serviceorgan och lämna upplysningar. Detta avspeglar emellertid ett helt annat läge på bostadsmarknaden än för några år sedan.

Jag vill mycket bestämt framhålla önskvärdheten av att statsmakterna och kommunerna i god tid tar hänsyn till dessa nya förhållanden, så att vi inte ställs inför risker av felplaneringar på vår bostadsmarknad. En noggrann investering av de bostadssökande på bo-

Allmänpolitisk debatt

stadsförmedlingarna landet över är önskvärd, och kan man gå ännu längre genom att skilja de sökande som saknar bostad från dem som bara vill byta, så vore mycket vunnet i strävandena till en riktig prioritering.

Den nya lagstiftningen om lagstadgad bytesrätt är en mycket viktig framgång, och den kan leda till en avlastning av bostadsförmedlingarnas arbete. Det finns ju också många bra bostäder i det äldre beståndet till hyror som är överkomliga för ekonomiskt svaga grupper. Dessa bostäder har också en standard som fyller rätt högt ställda anspråk. Men det återstår på många orter en ytterst välbehövlig sanering av slumfastigheter, och därför behövs det en omfördelning av kvoterna, som möjliggör för dessa orter att öka takten i saneringen.

Jag har på nära håll haft tillfälle att studera dessa frågor och anser det vara i högsta grad angeläget att komma till rätta med boendeförhållandena för de sämst ställda grupperna. Härvidlag har man nu en chans när våra bostadsresurser kan användas både för en hög bostadskvot och för en renovering i det äldre bostadsbeståndet. Det gäller ju att bygga för dem som har det största behovet av bostäder, och det gäller att utnyttja de möjligheter som en förändrad lagstiftning ger. Det har i dag talats mycket om jämlikhet. Detta är ett område där vi i högsta grad behöver engagera oss. Jämlikhetssträvandena på bostadsmarknadens område är lättare att fullfölja i ett läge, där vi befinner oss i en stark ekonomisk expansion. Därvid måste man i första hand sikta på att komma till rätta med bostadsförhållandena och bostadsmiljön på de värst utsatta bostaderna. Det är en satsning som vi inte bör göra bara av humanitära skäl, utan det är också en fråga om ekonomisk synpunkt klok satsning, som kan förhindra felinvesteringar på en så känslig marknad som byggnadsmarknaden.

Till sist vill jag understryka ett par saker som är bra att hålla i minnet vid uppläggningsarbetet med bostadsfrågorna.

Den statliga långivningen har kritiserats, men man har faktiskt kunnat konstatera att den medfört en kraftig sänkning av bl. a. insatserna i bostadsrättsföreningar, där insatserna på sina håll kunnat sänkas med 50 procent. Vidare pågår debatt om ytterligare sänkning av kostnaderna. Man kan räkna med att ökad rationalisering, större insats på materialfronten, större byggnadssektorer och utnyttjande av inköp i samlade grupper när det gäller en rad byggnadsmaterial ytterligare kan pressa kostnaderna. Det finns flera sådana områden.

Låt mig sluta med några ord om miljön. Det är ett ämne som har diskuterats rätt mycket. Jag skulle bestämt vilja säga att det finns en önskan från konsumenternas sida framför allt att få vara med vid planeringen av våra bostadsområden. Planeringen skall inte göras av en liten exklusiv grupp. Inte bara konsumenterna utan även hälsovårdsnämnder, skolor, idrottsorganisationer m. fl. bör få delta i planeringen. Låt oss få en sådan uppläggningsplan av stadsplanerna, låt oss från början vara på det klara med att detta skall till för att åstadkomma trivsel i de nya områdena. Man kan räkna med att vi i dag vill ha inte bara ordentliga bostadsområden utan också grönområden, områden som är skyddade mot trafik och buller, daghem, ordentlig service o. d. Det är helt naturligt att detta kan komma att kosta pengar, men det kommer också att skapa den trivsel i miljön som är erforderlig för de hårt jäktade människorna i dagens samhälle.

Herr HAMRIN i Kalmar (fp):

Herr talman! Herr Carlshamre konstaterade för en stund sedan att den hit-

Allmänpolitisk debatt

tillsvarande debatten mest rört sig om idépolitiska problem. Ingenting skulle vara mig angenämare än att fortsätta den debatten och närmare utveckla hur jag ser på liberalismen sådan jag själv omfattar den. Men han siade också om att kommande anföranden skulle komma att behandla mer jordbundna ämnen. Beträffande mig har han faktiskt i det fallet rätt. Jag skall säga några ord om vårdfrågan och börja med att erinra om några fakta.

Landstingen investerade i lasarett och sjukstugor under de fyra åren 1965—1968 respektive 324 miljoner, 419 miljoner, 544 miljoner och 579 miljoner kronor. För år 1969 räknar man med en ökning med cirka 20 procent på 1968 års siffror, alltså en brant stigande kurva. Därtill kommer investeringar i tbc-sjukhus, sjukhem för långvarigt kroppssjuka och sjukhus för psykiskt sjuka. Tillsammans beräknas kapitalutgifterna för vårdändamål för 1969 uppgå till cirka 1,1 miljard. Den vanliga tumregeln brukar ju vara att de årliga driftkostnaderna för slutna vård på lasarett uppgår till ungefär en tredjedel av byggnadskostnaderna. Dessa siffror för de senaste åren visar vilken utveckling vi är på väg emot om vi inte vidtar några åtgärder. Den kommunala utdebiteringen ligger för närvarande på närmare 20 kronor i genomsnitt och kommer med den nuvarande utvecklingen att om cirka fem år vara uppe i 25 kronor eller mer. Det är, herr talman, inget skattekvirr att konstatera att denna utveckling om möjligt måste brytas.

Vilka möjligheter har vi inom landstingen att göra något åt denna utveckling? 80 procent av utgifterna går till sjuk- och hälsovård. Den slutna vården kostar nu närmare 200 kronor dygnet. En övergång eller rättare sagt återgång till mera öppen vård bör snarast ske. Det innebär självklart inte ett stopp för utbyggnaden av den slutna vården, men det innebär, hoppas jag i varje fall, en

minskning av den slutna vårdens utvidgningstakt.

Låt oss först göra klart för varandra vad vi menar med öppen och slutna vård. Öppen vård förekommer ju i många former: dels har vi hela den förebyggande vården i skolan, på arbetsplatsen och i hemmet, dels anlitar vi den öppna vården för alla de sjukdomar och olycksfall som inte kräver intagning på sjukhus. Till den öppna vården räknar vi bl. a. provinsialläkarnas och distriktssköterskornas mottagningar och sjukhusens polikliniker och folk-tandvården. Den slutna vården är den vård som man får på sjukhus när man är intagen som patient. Det är som jag tidigare sagt uppenbart att den slutna vården är den dyraste för samhället.

Beträffande den öppna vården skulle jag vilja påpeka några saker. Vid en undersökning som gjordes i Göteborg för någon tid sedan konstaterades att nästan 900 patienter som borde ha vårdats på annat sätt, alltså i hemmen eller på sjukhem eller på avdelningar för långtidsvård, spärrade akutplatser för dem som behövde vård på lasarett. Vid flera undersökningar har det visat sig att vårdplatser på akutsjukhus till 20—25 procent tagits i anspråk av patienter, för vilka det inte finns något behov av slutna vård.

Det torde vara klart att långtidssjukvården och den öppna vården under den närmaste framtiden måste prioriteras. Om en konsekvent utbyggnad av den öppna vården kan komma till stånd, kan man också vänta sig en mera rationell drift inom den slutna vården.

Trots alla ökade investeringar i våra lasarett och ökade ansträngningar för att förbättra läget på personalfronten kommer vi säkerligen aldrig att klara det ökade vårdbehovet för de gamla och sjuka utan en omorganisation mot mindre personalkrävande vårdformer. Med den nuvarande utbildningskapaciteten kommer inte sjuksköterskebristen att kunna avhjälpas inom överskåd-

Allmänpolitisk debatt

lig framtid, såvida vi inte är beredda att acceptera en betydande nedskärning av sjukskötersketätheten.

Den stora upprustning som skett inom sjukvården under efterkrigstiden har framför allt kommit den slutna akutvården till del. Men många av de vårdplatser som är avsedda för akutvård är som sagt blockerade av kroniskt sjuka patienter som egentligen borde vårdas på andra ställen och i andra former. Det är ofrånkomligt att en utbyggnad av den öppna vården måste ske så fort som möjligt.

De senaste uppgifterna rörande vakanserna på provinsialläkartjänsterna i landet verkar dock oroande. Den 1 april var inte mindre än 10,5 procent av samtliga tjänster obesatta och 12 procent var besatta av vikarier. En av de främsta anledningarna till dessa förhållanden anges vara att flerläkarstationerna inte är utbyggda i avsedd omfattning. Till stor del torde vakanserna finnas i Norrland, men förhållandena på andra håll i landet kan snabbt försvåras, om vi inte vidtar åtgärder.

Det kan heller inte vara otänkbart att den utbyggnad av industriläkarorganisationen som nu pågår kan inverka oförmånligt på möjligheterna att erhålla personal till den öppna sjukvården med landsting som huvudmän. En samordning bör därför ske med både industriläkare och andra privatpraktiserande läkare vid flerläkarstationernas utbyggande för att på rätt sätt tillvarata alla resurser.

Vi måste också satsa mera på hemsjukvården. Många människor som nu vårdas på sjukhus skulle till betydligt lägre kostnader kunna få en lika bra och kanske bättre vård i hemmet. Några ingående beräkningar över hemsjukvårdens behov har ännu inte gjorts. Man vet inte hur många sjuksköterskor, hemsamariter, hemvårdarinnor och annan personal som behövs. En undersökning måste komma till stånd. Av de förut nämnda patienterna i Göteborg som i

onödan belastade akutklinikerna beräknades en fjärdedel kunna vårdas i hemmet.

För att komma fram till en riktig avvägning mellan öppen och sluten sjukvård måste vi, som Landstingsförbundet framhållit i sitt remissyttrande över betänkandet om förmåner och avgifter i sluten sjukvård, få ett avgiftsuttag från sjukpenningen vid sluten vård, som är mer adekvat än det nuvarande på 5 kronor om dagen — ja, herr talman, i de flesta fall höjt till 10 kronor. Lösningen av det problemet måste komma så snart som möjligt. Det är orimligt med de höga kostnader som nu drabbar en patient i öppen vård jämfört med kostnaderna i sluten vård.

Vad har nu regering och riksdag med sjukvårdsplaneringen att göra? Är det inte något som landstingen skall sköta, och har vi över huvud taget en värdkris här i landet? Ja, man kan kalla det vad som helst. Man kan tycka att ordet värdkris är för hårt, men vi måste ändå först erkänna att något är fel, om vi skall kunna komma till rätta med missförhållanden. På riksplaneln måste vi för det första ha samma kostnader för sluten och öppen vård. Det är en försäkrings- och avgiftsfråga, och man kan fråga sig när den av Landstingsförbundet begärda utredningen om en översyn av gällande sjukvårdslagstiftning för att underlätta en total integration på hälso- och sjukvårdsområdet skall komma. För det andra gäller det läkarutbildningen för olika vårdområden och en ändrad meritvärdering mellan öppen och sluten vård. För det tredje är det fråga om utbildning av vårdpersonal som erfordras för bättre samordning av psykisk och somatisk vård med socialvården, och för det fjärde behövs bättre resurser för förebyggande vård och för en bättre miljövård.

När det gäller hälso- och sjukvårdsfrågorna är det framför allt ett område som enligt min mening starkt försumrats. Vi behöver en bättre psykisk

Allmänpolitisk debatt

hälsovård med de organisatoriska förändringar som erfordras för att nå det målet. Alltför länge har vi försummat den psykiska hälsovården, och i familjevårdprincipen måste ingå en helt annan samordning av socialvård och psykisk hälsovård.

I den PM som socialstyrelsen har skickat ut och som för närvarande är på remiss på olika håll, bl. a. hos landstingen, har det framförts vissa synpunkter som jag helt kort skall ta upp. Socialstyrelsen påpekar i denna PM, att vi har en i vissa hänseenden ansträngd vårdpersonalsituation. Det är bra att en sådan sak slås fast, ty det är som sagt utgångspunkten när man vill veta vad man skall företa sig.

Man konstaterar vidare: »Genom ändrade tekniska förutsättningar för vården borde det bli möjligt att minska den relativa efterfrågan på vårdpersonal eftersom den slutna vården är mer personalkrävande än den öppna.» I det följande skriver man också: »I vårdplatshänseende är Sverige bland världens mest välförsedda länder. Den öppna vården är vid internationella jämförelser däremot av ringa omfattning. Detta gäller såväl specialistvård som vård av allmänläkare. Undersökningar har visat att varje invånare i Sverige konsulterar läkare i medeltal 2,3 gånger per år, medan motsvarande vården för England och USA är 4,7 respektive 5,3. Konsumtionen av öppen vård inom landet varierar avsevärt och är högst i storstadsområdena och lägst i glesbygden (3—1,6 per invånare per år).»

Jag vill påpeka att det skrivna inte enbart visar fördelen ur hälsosynpunkt att bo i glesbygd. Snarare säger det en del om möjligheterna för glesbygden att få sina berättigade sjukvårdskrav tillgodosedda.

I socialstyrelsens PM sägs också följande: »En väsentlig orsak till detta förhållande är utan tvekan den ojämna fördelning av läkare över landet — — —.»

I fortsättningen av samma handling skriver man: »I anslutning till ett ökat utbud av läkare finns det anledning att räkna med möjligheter att dels förse nu läkarglesa områden med läkare, dels åstadkomma en omstrukturering av läkarkåren mot ett ökat antal öppenvårdsläkare. Attitydundersökningar i anslutning till ovan omtalad utredning om sjukhusläkares arbetsförhållanden visade att det bland underläkarna förelåg ett betydande intresse för verksamhet inom öppen vård främst då i anslutning till flerläkarmottagningar.»

Till sist vill jag säga några ord om den samordning som erfordras för planering på sjukvårdens område mellan stat, landsting och primärkommuner. Sjukvårdsplaneringen är en detalj av samhällsplaneringen men enligt min mening en mycket viktig sådan. Och hur är då vår samhällsplanering ordnad? Ja, jag skulle snarast vilja säga att vi där i stället för ordning har en icke ringa oordning. Såväl på riksplånet som på det regionala och kommunala planet saknas den samordning och organisation i samhällsplaneringen som vi borde ha.

Vad har vi i det fallet att vänta? Det finns en länsindelningsutredning som tydligen nu är lagd på is. Vi har också en kommunindelningsreform som endast delvis är genomförd — men jag vill livligt hoppas att den inte kommer att genomföras med tvång av Kungl. Maj:t. Vidare har vi en utredning rörande länsförvaltningen och en i dagarna redovisad utredning om länsdemokrati. Dessa frågor har diskuterats i flera år, men den slutliga lösningen vet vi för dagen ingenting om. Enligt min mening ligger det en förlamande hand över en stor del av samhällsplaneringsverksamheten. Men ett är säkert: sjukvårdsplaneringen får inte avvakta en lösning av den samlade samhällsplaneringens organisation. Den måste lösas efter i stort sett de linjer och den prin-

Allmänpolitisk debatt

cipskiss som socialstyrelsen har dragit upp, och det måste ske snarast ty det är vår hälsa det gäller.

Herr andre vice talmannen CASSEL (h):

Herr talman! Det har förvånat mig en smula att ingen i den långa raden av talare, som haft ordet före mig i denna debatt, annat än mycket flyktigt berört en fråga som jag finner vara av central betydelse för Sveriges och de övriga nordiska ländernas möjligheter till fortsatt ekonomisk utveckling. Jag syftar naturligtvis på de ansträngningar, som efter initiativ av den danske statsministern har satts i gång för att åstadkomma en nordisk ekonomisk union.

Anledningen till att ingen talare närmare har gått in på denna fråga kan vara, att ett intensivt utredningsarbete just nu pågår i slutna rum, utan insyn från parlamentariskt håll, inom det ämbetsmannautskott och dess nio underutskott, som arbetar på att lösa det uppdrag som gavs av de nordiska statsministrarna vid deras sammanträde i Köpenhamn den 23 april i år.

Det är en stor utredning, omfattande en rad frågekomplex, som är involverade i detta sammanhang. Jag kritiserar inte ett ögonblick att dessa utredningar måste göras på ämbetsmannanivå och utan parlamentarisk medverkan. Det ligger tvärtom i sakens natur. Utredningsmännen följs i sitt arbete av våra varma välgångsönsknings, och de kan, om de låter arbetet mynna ut i positiva förslag, räkna med starkt parlamentariskt stöd.

Jag vill också uttrycka min tillfredsställelse över den överenskommelse som träffats mellan statsministrarna och Nordiska rådets presidium om att materialet skall presenteras så tidigt, att en meningsfull debatt kan äga rum vid Nordiska rådets session i Stockholm, som börjar den 1 mars

1969. Vad som förestår är nämligen stora och ytterst betydelsefulla överläggningar, där parlamentarikerna i de olika länderna måste vara beredda att medverka och att ta sitt ansvar.

Det har sagts ibland och med rätta om det nordiska samarbetet, att det alltför ofta misslyckats när man kommit in på dramatiska och mera spektakulära skeenden. Man har pekat på vårt misslyckande när det gällde att åstadkomma ett nordiskt försvarsförbund, och man har erinrat om hur förhandlingarna om gemensam nordisk marknad strandade i Kungälv. Nu står vi ganska snart inför ett nytt prov.

Skapandet av en nordisk ekonomisk union skulle vara en historisk prestation av väldiga mått och skulle betyda ett långt steg på vägen mot ett nordiskt enande. Det skulle också betyda en ytterligt livlig stimulans till det faktiska ekonomiska samarbete, som redan pågår inom Norden och som växer fram med lavinartad styrka. Det skulle vidare betyda att denna nordiska fast sammansvetsade grupp, på samma sätt som skedde i Kennedyronden, utåt kommer att uppträda som en enhet och på grund därav med samma kraft och speciella styrka som de ekonomiska stormakterna kunde hävda sina intressen i förhållande till yttervärlden. Alldeles särskilt skulle det ha betydelse när det gäller Nordens närmande till den europeiska gemenskapen.

Man har sökt göra gällande att de förslag som tid efter annan framförts från västtyskt håll och från Beneluxhåll om speciella arrangemang för de stater som sökt medlemskap skulle kunna medföra att Danmark och Norge finge utsikt till gynnsammare behandling än Sverige och Finland och att det därför skulle vara klokt av de förstnämnda länderna att ställa sig rätt fria gentemot Sverige och Finland. Jag är, herr talman, övertygad om att detta är en

Allmänpolitisk debatt

felsyn. Under den långa tid som med all säkerhet kommer att förflyta innan det blir några allvarliga förhandlingar mellan de nordiska länderna och EEC — vare sig det gäller medlemskap eller association eller speciella övergångsregler — torde det nordiska ekonomiska samarbetet de facto ha hunnit växa sig så starkt att ingen inom de sex länderna, inom kommissionen eller inom de nordiska ländernas grupp skulle kunna drömma om att förhandlingar kunde äga rum mellan EEC och ett enskilt nordiskt land. Norden måste i sådana förhandlingar komma att betraktas som en naturlig och odelbar enhet.

Herr talman! Jag har hastigt berört några av de fördelar som är förknippade med en nordisk ekonomisk union. Men jag blundar inte ett ögonblick för de utomordentliga svårigheter som ligger i vägen. Ingen ekonomisk gemenskap kan åstadkommas utan att samtliga de länder som skall delta har klart för sig att de tjänar på affären. Det räcker inte med allmän idealitet och vackra ord om solidaritet, utan bevisen måste föreligga i klara omisskännliga siffror. Det betyder att de stater som skall samarbeta måste vara beredda på hårda förhandlingar, där man både ger och tar, och måste vara redo till betydande uppoffringar av nationella särintressen för att vinna det gemensamma målet.

Jag hoppas att jag inte på något sätt föregriper de kommande förhandlingarna om jag redan nu säger att vi i Sverige som det största och ekonomiskt starkaste av de fyra länderna måste visa ett visst mått av generositet om dessa förhandlingar skall leda till resultat. Jag är övertygad om att en sådan generositet på sikt kommer att visa sig vara välbetänkt även om man inskränker sig till att väga och mäta i siffror och pengar.

Jag vill slutligen, herr talman, uttrycka min glädje över att landsorgani-

sationerna i de nordiska länderna så beslutsamt ställt kravet att politiska beslut om fastare nordiskt samarbete skall fattas redan under nästa år. Detta är under de år som nu ligger framför oss och som kan överblickas det enda vi kan göra här i Norden för att bryta en ekonomisk isolering som kan komma att bli förlamande. Det gäller nu för de nordiska regeringarna och för de nordiska parlamenten att samla sig till beslut. Uppenbart är att vissa grupper, vissa näringar och vissa yrkesutövare vid uppbyggandet av denna ekonomiska union kan komma i kläm. Lika uppenbart är att de i en sådan situation icke får lämnas utan stöd. Jag är övertygad om att ifall detta blir klart fastslaget, så kan åtminstone den svenska regeringen räkna med stöd från samtliga politiska partier. — Vad den utrikespolitiska situationen beträffar har denna sällan varit mer gynnsam för ett vidgat nordiskt samarbete än den är i dag. Den finske statsministern Koivistos tal vid presskonferensen i Oslo den 19 oktober vittnar värtaligt om detta.

Herr talman! Alla har vi stått uppe på trampolinen och tvekat huruvida vi skulle våga hoppa eller inte. Till de nordiska regeringarna skulle jag vilja säga: Tveka inte! Badvattnet blir aldrig varmare än det är i dag.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp):

Herr talman! Utgången av årets val har upptagit en mycket stor del av dagens debatt. Jag skall inte direkt ta upp den frågan, men jag vill inledningsvis säga att åt trygghets- och jämlikhetsfrågorna gavs ett större utrymme i årets valdebatt än tidigare. Det framgick väl också att trygghetsfrågorna har en helt annan räckvidd än det ofta ensidiga mätandet i biltäthet, antal TV-apparater o. s. v.

Till de stora trygghets- och jämlikhetsfrågorna hör det vittomfattande komplex som vi sammanfattar i begreppet miljöfrågor. När vi inkluderar

Allmänpolitisk debatt

dessa frågor i trygghetsproblematiken sätter vi också den enskilda människan i centrum. Efter valet har enligt min mening debatten fått ett vidare perspektiv, och strålkastarna har i någon mån riktats på frågeställningen om den enskildes situation och hur den enskilde upplever de åtgärder som dagens planerare vidtar. Det har ofta framgått hur litet hänsyn till den enskilde som tas vid planeringen av samhället och hur litet den enskildes synpunkter beaktas i detta sammanhang.

För en tid sedan tog TV-programmet »Timmen» upp miljöfrågorna som tema — ett försök som jag anser lovt. Däremot var det upprörande att höra det resonemang som fördes av dem som bär ansvaret för planeringsfrågorna. Just dessa människor, till vilka man i olika sammanhang hänvisar såsom innehavare av den största sakkunskapen i dessa frågor, kunde endast säga att de ingenting vet om hur folk vill bo. Detta besked visar att det sannerligen är på tiden att man vid planeringen av samhället diskuterar frågorna ur den enskildes synvinkel och gör klart för sig vad som är väsentligt för att människorna skall känna trivsel i sin bostadsmiljö.

Det är nödvändigt att komma till klarhet om vilken samhällsbild som är den bästa med hänsyn till den enskildes krav på god miljö. Man måste veta det bl. a. just för att skapa den trygghet som inte minst bomiljön utgör.

I dag finns två samhällsinriktningar. Dels finns den linje som förordar centraliserad beslutanderätt, koncentration av kapital, människor, bebyggelse och näringsliv till ett fåtal orter i landet. Dels finns den linje som förordar ett beslutsfattande så nära den enskilde som möjligt, ett näringsliv med spridning även till mindre orter och därmed större valfrihet när det gäller arbetsplats och bostadsort. Den senare linjen företräds av det parti jag representerar, centerpartiet.

Det centraliserade samhället har hittills inte visat sig kunna skapa trygghet för de enskilda människorna. De har inte kunnat bemästra bostadsproblemet. Det har inte heller kunnat komma till rätta med de stora sociala problem som finns, utan dessa visar i stället en stark tendens att öka. Är det då rimligt att med dessa problem för ögonen ytterligare förvärpa den föreliggande situationen med att driva koncentrationslinjen i vårt samhälle ännu hårdare?

Under valrörelsen reste de socialdemokratiska statsråden runt i landet. De besökte industrier och talade med de anställda. Jag vill fråga herrar statsråd: Fick ni inte då taga del av de bekymmer som man har ute i landet i mindre och medelstora orter? Lade ni inte märke till människornas rädsla för utvecklingen, om inte samhället skapar förutsättningar för att näringslivet i dessa bygder skall kunna utvecklas och nya arbetstillfällen skapas? Fick ni det beskedet att de anställda gärna bryter upp från den bygd och det arbete de trivs med, om arbetsmöjligheterna försvinner? Jag tror inte det. Jag tror att de flesta vill se sin bygd utvecklas och önskar att arbetstillfällen skapas.

Någon vecka efter valet invigde inrikesministern en mossa i Kronobergs län, inte i en centralort i ett kommunblock utan i en mindre ort i en kommun. Det är en liten ort, där företagare vill utveckla sin rörelse men där kommunikationerna inte varit de bästa och där kommunalmännen och företagen fått kämpa för att få några bostadslägenheter — en förutsättning för att företagen skall kunna bygga ut sin verksamhet. I sitt invigningstal lovpriade inrikesministern bygden, företagssamheten och inte minst dessa mindre orters stora värde från miljö- och trivselsynpunkt — helt i linje med de tankegångar som vi från centern hävdar. Jag vill fråga inrikesministern: Innehåller dessa av inrikesministern deklarerade synpunkter att han — och rege-

Allmänpolitisk debatt

ringen — nu är beredda att ompröva sin inställning till dessa mindre orter och i praktiskt handlande ge dem den betydelse för samhället, företagsamheten och den enskilde som han gjorde sig till tolk för i det tal jag nämnde? Eller är det bara ord som kommer till uttryck i högtidliga sammanhang? Jag vill emellertid tro på inrikesministerns ärliga avsikter, eftersom jag har den uppfattningen att Rune Johansson personligen är klart övertygad om att även dessa många mindre orter är nödvändiga i samhällsbilden.

Är man övertygad om detta blir nästa fråga: Hur skall vi ge dessa orter möjligheter att utvecklas? För det krävs ett samspel mellan de olika myndigheterna, så att man ser totaleffekten av skilda åtgärder. Detta gäller inte minst i fråga om de signaler och riktlinjer som kommer från och utformas i kanslihuset. Gäller det en glesbygdskommun med blandat jord- och skogsbruk, rycker de nuvarande rationaliseringsbestämmelserna och svårigheterna att få lån och rationaliseringsstöd undan grunden för det kombinerade jord- och skogsbrukets bestånd. Inrikesministern bör ta sin kollega jordbruksministern med sig och studera verkningarna av de bestämmelser som utformats i jordbruksdepartementet.

Det finns också anledning för kommunikationsministern att studera verkningarna av kommunikationssystemet, som är en grundläggande förutsättning för en bygds utveckling. Ordentliga vägar inom kommunblockens delkommuner till högstadieskola, centralort o. s. v. är ett krav som måste förverkligas, om man skall få det rätta resultatet. Järnvägspolitiken måste omprövas så att SJ verkligen blir ett folkets serviceorgan. Det är, tycker jag, dags för en ny trafikutredning för att utreda hela trafiksektorn. Och inom det egna departementet har inrikesministern att se till, att bostadsbyggandet även kommer de mindre orterna till del.

Jag anser att det behövs mer av helhetssyn i de beräkningar som ligger till grund för lokaliseringsverksamheten. Därvid måste också de strikt företagsekonomiska bedömningarna vidgas till ett samhällsekonomiskt betraktelsesätt. Men ytterst måste den politik som påverkar vår näringsstruktur, vår bosättning och vår miljö bestämmas utifrån såväl ekonomiska som icke-ekonomiska målsättningar. Den politiken kräver planering på såväl riks- som regionalnivå. Det behövs en högre grad av samverkan mellan enskild och offentlig sektor samt mellan olika sektorer av den samhällsliga verksamheten.

De allmänna målsättningarna för samhällets ekonomiska politik har ofta definierats sålunda: för det första full, produktiv och fritt vald sysselsättning, för det andra ekonomisk tillväxt och för det tredje stabilt penningvärde. Med hänsyn till att miljöpolitiken och frågan om en människornas fysiska anpassning till arbetsliv och miljö alltmer kommit i förgrunden är det nödvändigt att de arbetsmarknadspolitiska och lokaliseringspolitiska åtgärderna utformas även med hänsyn till dessa viktiga trygghetsfaktorer. Då finner vi att vi utöver de tre nämnda målsättningarna också måste ta med: för det fjärde trygghet av natur och miljö och för det femte trygghet av den enskilda människans anpassning, trivsel och valfrihet.

Det är självklart att dessa fem mål skall gälla inte enbart vissa geografiska områden, utan hela landet. Detta kan tillgodoses genom en aktiv, planerad utbyggnadspolitik. Tidigare har lokaliseringsdebatten förts utifrån de problem som glesbygden har, men debatten har undan för undan utvecklats till att i hög grad gälla även storstäderna och deras befolkning. De stora städerna har genom kraftig inflyttning ställts inför mycket stora problem, där bl. a. bostadsbristens sociala verkningar tillhör de mest kända.

Allmänpolitisk debatt

Glesbygdsp Problemet är inget övergångsproblem. För överskådlig framtid kommer åtskilliga människor att sysselsättas i jordbruk, skogsbruk, turistnäring och naturvård, och för dem är bosättning i glesbygden naturlig och nödvändig. Dessa människor skall då ha samma rätt som andra att få sina anspråk på trygghet, service och stardardhöjning tillgodosedda. Detta är en fråga om rättvisa och solidaritet. Jag kommer därför fram till att utvecklingen i stadsområdena lika väl som utvecklingen i glesbygden ger oss besked om att en aktiv lokaliseringspolitik är ett riksintresse. Därför måste en verkligt aktiv lokaliseringspolitik innefatta betydligt mera av förutsättningskapande initiativ och förutsättningskapande planering och insatser från samhällets sida. Jag anser det naturligt att verksamheten bedrivs i ett förtroendefullt och effektivt samarbete med näringslivet.

Den framtida lokaliseringpolitiken ville jag i enlighet med centerpartiets politiska målsättningar sammanfatta på följande sätt.

Det gäller att:

1. främja en lokalisering av näringsliv och bosättning som ger bästa möjliga utnyttjande av landets samlade tillgångar av arbetskraft och kapital och som befördrar ekonomisk tillväxt;

2. främja en rimlig fördelning mellan olika landsdelar och regioner av det stigande välståndet;

3. främja en utformning av stads- och landsortssamhällen som väl tillgodoser hänsynen till den mänskliga trivselsyn;

4. främja ett utbyggnadsmönster som på bästa möjliga sätt bidrar till att bevara och vårda naturen och kulturlandskapet;

5. främja bevarandet av naturtillgångarna därigenom att dessa utnyttjas på ett sätt som säkrar framtidens behov och i en grad som svarar mot det aktuella behovet;

6. främja utbyggnaden av en tillfreds-

ställande samhällsservice — kulturell, social och kommersiell sådan service — i olika områden av landet;

7. lindra de anpassningssvårigheter som uppstår för den enskilda människan och den enskilda kommunen i samband med den ekonomiska utvecklingen och strukturförändringar i näringslivet.

Herr talman! Vad jag här poängterat anser jag vara viktiga inslag i en politik som för framtiden ger trygghet och förutsättningar för en bättre jämlikhet i samhället.

Herr JÖNSSON i Ingemarsgården (fp):

Herr talman! Ett huvudtema i den stora debatt som försiggick här på förmiddagen mellan partiledarna har varit vilket näringspolitiskt system som skulle medföra den största tillväxten för vår ekonomi. Jag vill inte på något sätt blanda mig i den problematiken, utan jag vill bara konstatera, herr talman, att den ekonomiska expansion, som har förekommit under många år, är mycket ojämnt fördelad över landet geografiskt sett. Många av mina åhörare här i kammaren kanske anser, att detta inte är någon nyhet — detta förhållande har bl. a. understrukits av statsministern i ett av hans inlägg i dag.

Men hittills — det vågar jag säga — har det varit de expansiva zonernas problem som har dominerat den ekonomiska debatten och diskussionen om de åtgärder som samhället bör vidtaga.

För att försöka bemästra de problem som uppstått i dessa svaga områden har man visserligen sökt lindra verkningarna av näringslivets förvandling genom att framföra förslag om lokaliseringpolitiken och besluta om den försöksverksamhet som nu varit i gång under några år. Men denna har inte lyckats i den grad att man i någon större omfattning kunnat mildra problematiken i dessa avfolkningsområden. Nu har vi i vårt land desutom en så-

Allmänpolitisk debatt

dan ekonomisk konjunktur att nyetable-ringslusten dämpas. Konjunkturen har också hållit tillbaka industrins nyinves-teringar, vilka ligger på en låg nivå. Detta har också fått till följd att de till en början lovvärda försöken till lo-kaliseringsexpansion till dessa områden missgynnas. Expansionen har stannat av.

Samtidigt drabbar den svaga ekono-miska konjunkturen just dessa områ- den särskilt hårt genom att skogsnä- ringen, som är en av basnäringarna inom dessa områden, kämpar med myc- ket stora svårigheter. Det blir alltså människorna inom dessa glesbygdsom- råden som ställs inför problemen. Det- ta leder till att inkomstnivån sjunker och till att de sociala problemen blir allt svårare.

Under den senaste valrörelsen tala- des rätt mycket om dessa frågor. Bl. a. lovade man att vidta en del statliga åtgärder — detta har även framhållits efter valet. Det talades också om att man skulle tillsätta någon form av ut- redning.

Så sent som i förra veckan deltog jag i en uppvaktning för några av våra statsråd, men något löfte om konkreta åtgärder kom inte fram den gången heller. Allt befinner sig alltså under utredning, såväl lokaliseringspolitiken som de statliga åtgärderna, men man kan inte utreda hur länge som helst. De åtgärder som en gång måste vidtas blir svårare ju längre man skjuter dem fram- för sig. Här måste någonting ske med det snaraste.

I detta sammanhang vill jag föra fram krav på större regional planmäs- sighet i verksamheten. Man borde här kunna samordna enskilda och statliga åtgärder, om man inordnar dem i en plan, härigenom skulle man få fram en någorlunda expansiv tendens åtmins- tone i några av de lämpliga orterna inom nämnda områden. Detta är ingen utopi utan ett realistiskt tänkande, om man verkligen satsar någonting. De

åtgärder det här gäller är mycket de- batterade, men de måste ske snart och de är önskvärda.

Men även om man vidtar de lokalise- ringspolitiska åtgärder jag här helt flyktigt talat om, kommer det ändå att återstå många problem för människorna i glesbygden. Innan jag slutar mitt anförande skulle jag vilja stryka under att vi måste ta itu med dessa problem oavsett vad som sker på den samhälle- liga sektorn i form av lokaliseringspo- litik eller statlig företagsamhet inom dessa områden. Befolkningsbilden i gles- bygden är sådan att det finns många åldringar av vilka många är ensam- stående. Dessa åldringar drabbas hårt av samhällets och också de enskildas starkt ekonomiska värderingar när det gäller att hålla företagsamhet och kom- munikationer i gång.

Jag vill här bara ge några exempel. Under det senaste året har vi sett hur de statliga vägmyndigheterna i olika in- lägg i den vägpolitiska debatten sagt att de i fortsättningen inte kan underhålla alla allmänna vägar i dessa glesbygder, utan vissa sådana måste nog överföras till enskilt underhåll. Det blir för då- ligt trafikunderlag på dem. De enskilda vägföreningar som här skulle komma i fråga har redan förut en stor börda med de vägar de har att underhålla. Samtidigt som vägföreningarna får ett allt mindre antal människor som bi- drar till kostnaderna för dessa enskilda vägar talar vägmyndigheterna om att på dem övervältra kostnaderna för ti- digare av samhället betalda vägar. Det är en orimlig börda som man ämnar flytta över på de människor som blir kvar i dessa bygder och som dessutom ofta är åldringar och alltså har mindre ekonomisk bärkraft än folk i gemen. Sådana tankegångar som framförts av vägmyndigheterna upprör den som kän- ner till förhållandena, och jag hoppas att planerna aldrig kommer att för- verkligas; det behövs ingen utredning för att stoppa dem.

Allmänpolitisk debatt

När det gäller kommunikationerna är vi inne i samma cirkel. Riksdagen har beslutat att lösa en kollektiv biljett hos SJ för att kunna ge fullgod trafikservice i vårt glest bebyggda land. När man reser i dessa glesbygder finner man att väntsalarna inte kan hållas öppna — det är inte ekonomiskt eftersom så få åker. De som ämnar åka med tåg får därför inte vänta inomhus; det bär sig inte att hålla väntsalen öppen, det blir för dyrt att låsa upp lokalen. Åtminstone på lördagar och söndagar kan inte de resande begära att få denna service. Jag undrar vilken reaktionen skulle bli om man låste väntsalarna på stationer i de tätare bebyggda områdena. Det är emellertid inte lättare att stå utomhus och vänta för att man är ensam och för att det är kallt.

Tågturerna har blivit glesare och i många fall helt försvunnit därför att det inte lönat sig att stanna vid en station. Nu har man kommit fram till att bussarna inte heller är ekonomiskt lönsamma, med turindragningar som följd. Detta leder fram till att de människor som bor i glesbygderna får längre väg till kollektiva trafikmedel när de, vilket dock ibland inträffar, vill hälsa på sina bekanta och släktingar. För att komma fram till en järnvägsstation måste de ofta ta taxi, och på så sätt ökar kostnaderna för deras resor. När man dragit in stationer och ersatt tågurer med bussar har man underlåtit att samordna taxan, och det medför också ökade kostnader för de resande.

Vidare har pensionärernas rabattkort inte gällt på bussar. Nu har dock detta missförhållande rättats till och i det sammanhanget vill jag ge ett tips. Pensionärer får som bekant inte åka första klass med dessa rabattkort — det anses väl inte att de har behov därav. Nu när det är fråga om att även de som har sjukpension skall få rabattkort, borde det vara rimligt att de fick lösa förstaklassbiljett. Många behöver ha någon hjälpande med sig och dessutom har

de svårt att kliva upp till den översta bädden i en andraklass sovkupé.

Ni kanske tycker att jag trycker för hårt på dessa problem, men den som ständigt kommer i kontakt med frågor av detta slag kan inte undgå att ta starkt intryck. Vi som representerar glesbygderna bör ha rätt att skrika högt ibland.

Samtidigt som kommunikationerna försämrats har avstånden till den service, som även de här boende människor har rätt till, blivit längre. Jag skall bara nämna alla affärer som lagts ned — om vi läser Kooperativa förbundets årsrapport finner vi att tusentals affärer lagts ned genom butiksnätets koncentrerings. Och det är inte bara Konsums affärer utan även många privata affärer som lagts ned.

Jag skall inte gå igenom alla de områden, på vilka dessa människor har problem. Jag vill bara tillägga att vi på våra banker här i riksdagen i fjol fick broschyren »Gammal i glesbygd», i vilken man tog upp en del problem. Det hela såg mycket vackert ut. Det sades i broschyren, att man för närvarande har en särskild delegation som försöker finna lösningen på dessa problem. Detta låter mycket vackert, men jag tycker nog att lösningarna borde åstadkommas omedelbart. Att man i oändlighet försöker finna lösningar är inte någon tröst för dem som nu står inför problem. De vill ha konkreta resultat.

Många av kommunerna i glesbygderna är medvetna om problemen och försöker lösa dem antingen genom att stödja det näringsliv som finns på orten — det kan vara jordbruk eller skogsbruk — eller genom att vidta andra åtgärder, som ibland haft den karaktären, att de sträckt sig längre än vad kommunallagarna egentligen tillåter. Dessa kommuner har problemen nära inpå sig, och de har ansett att något måste göras; man har inte haft tid att vänta. Jag vill i detta sammanhang tillägga, att jag tyckte det var ganska onödigt att finansministern fann sig föranlåten att

Allmänpolitisk debatt

höja pekpinnen mot en del av dessa kommuner och hota dem med åtgärder från statens sida om de inte var försiktiga i detta avseende.

I årets valrörelse och även i denna debatt har det sagts stora och i vissa fall mycket berättigade ord om jämlikhet mellan människor; om det råder jämlikhet i ett samhälle är det ett tecken på att det är ett gott samhälle, och man måste därför sträva efter att göra jämlikheten större. I den debatten får man inte glömma bort människorna i glesbygden. De vill också anmäla sina krav och få dem tillgodosedda.

Herr NORDSTRANDH (h):

Herr talman! På något egendomligt sätt kom utbildningsfrågorna att spela en mycket underordnad roll i årets valrörelse. Man snuddade vid dem i diskussionen kring jämlikhetsproblemet, ty man kunde inte undgå att tangera dem, då kärhusockupation och andra studenttilltag kommenterades. Men i övrigt märkte man inte mycket av utbildningssamhällets spörsmål under valrörelsens gång.

Man skulle alltså kunna förledas att tro, att det föreligger total enighet i bedömningen både av de reformer som genomförts och av dem som står i tur att genomföras. Så är dock ingalunda fallet.

Den största uppmärksamheten i debatten — även om denna inte nämnvärt trängde in i valrörelsen — tillvann sig frågan om UKAS, d. v. s. förslaget om fasta studiegångar vid de filosofiska fakulteterna. Redan när riksdagen 1965 antog principerna härför, ställde jag mig tveksam och förde denna tveksamhet till denna kammares protokoll. Beträffande de fasta studiegångarna sade jag den 8 december för tre år sedan: Dessa föreslås bli införda utan antydan till specifikation om vad det är frågan om. Här lämnas möjlighet till praktiskt taget vad som helst. Vilka anordningar som åsyftas nämns

icke. Det talas bara om särskilda åtgärder, särskilda anordningar och liknande. Så långt mitt anförande för tre år sedan.

Vad som sedan hänt har rättfärdigat denna tvekan till övermått. Det blev värre än vad man ens kunde föreställa sig för tre år sedan. Universitetskanslersämbetet försökte på regeringens uppdrag lägga en tvångströja över universitetsundervisningen inom de filosofiska fakulteterna, som blev så omöjlig för studentopinionen att bära, att denna samlade sig till opposition av sådan styrka, att samma regering som beställt tvångströjan måste utbyta eller snarare tills vidare lova att utbyta den mot en mindre plågende klädnad.

Där står vi alltså nu. Vi har fått ett sedelärande exempel på hur man inte skall gå till väga, när man försöker genomföra reformer på den högre undervisningens område. Vi kan bara fråga oss: Kommer man att ta lärdom för sitt agerande i fortsättningen?

En probersten på detta kan 1968 års utbildningsutredning, den s. k. U 68, komma att bli. Den lider emellertid av en fundamental svaghet, eftersom den endast består av fyra herrar på statssekreterar- och generaldirektörsnivå. Den har ingen politisk representation, ingen lärar- och ingen studentrepresentation. Bakom ligger väl någon spekulation eller filosofi om större effektivitet och snabbhet än vad som vanligen brukar förknippas med en statlig utredning. Den saknade allsidiga representationen har ersatts med tre s. k. referensgrupper, knutna till utredningen och representerande politikerna, utbildningsväsendet och arbetsmarknaden. Intet ont om dessa referensgrupper i och för sig — de kommer säkert att bli nyttiga — men de har som namnet säger endast en rådgivande funktion. Besluten ligger hos de fyra höga ämbetsmännen, alltså hos byråkratin. Byråkratin, främst i kanslihuset, gjorde ett avgörande misstag vid skapandet av

Allmänpolitisk debatt

UKAS. Riksdagen lockades med genomklara informationer och föga specificerade riktlinjer. Intet av det som kan bli resultatet av U 68:s arbete får röna det öde som vederfarits UKAS och ställa till ett sådant ohägn.

Alldeles oavsett vad som kan göras till den högre undervisningens fromma inom U 68, måste ett positivt ställningstagande till 1963 års forskarutredningsförslag göras omgående enligt de bedömningar som de som ser saken klart gör. Utredningen föreslog, att en ny forskarutbildningsorganisation skulle genomföras från och med budgetåret 1969/70. Någon proposition i frågan från utbildningsdepartementet har vi hittills inte sett. Universitetskanslersämbetet har i sina petita för nästa budgetår tvingats föreslå nya provisoriska förstärkningsåtgärder. Det är högst otillfredsställande för de studerande som står i begrepp att välja mellan forskarutbildning och att lämna universitet eller högskola.

Som svar på en enkel fråga i saken sade utbildningsministern den 31 oktober i år endast, att forskarutredningens förslag prövas i det pågående budgetarbetet och att han därför inte kan redovisa några ställningstaganden. Det lät ju bra, men i ett efterföljande replikskifte höljde herr Palme det hela i dunkel igen. För min del hoppas jag dock i det längsta, att utbildningsministern inte skall gå till historien som sabotör av strävandena att i vårt land äntligen få fram en större kader av nya, skickliga forskare.

Som en röd tråd genom den ofantliga expansionen av hela vårt undervisningsväsen från grundskola till universitet och högskolor går en dov oro för att kunskapsstandarden skall sjunka, en oro som tar sig uttryck inte bara bland lärare och skolpolitiker utan också bland elever och målsmän. Vi är alla överens om att vi vill ge bästa möjliga utbildning åt största möjliga antal ungdomar, och vi vill bryta ned skrankor-

na mellan högre och lägre, bättre och sämre, teoretiskt och praktiskt. Åt var och en skall ges den kunskapsstandard som han vill och kan uppnå — den varierar efter vars och ens möjligheter, anlag och intresseinriktning — utan några ekonomiska och sociala hinder. Det är en hög och riktig målsättning. Men frågan är nu om alla våra reformer entydigt kommer att leda till uppnående av detta mål.

I den nya grundskola, som vi inom kort går att besluta om och som skisserats i proposition nr 129, kommer att ligga inbakat ett problem av avgörande betydelse. Kommer den differentiering i form av olika tillvalsmöjligheter i årskurserna 7—9 som föreslås att ge full rättvisa åt de elever, som nu i det gamla systemet går på s. k. tvåbokstavslinjer i årskurs 9, dessa elever som man något oegentligt och i brist på adekvat nomenklatur brukar kalla praktiskt inriktade? Eleverna finns emellertid, vad man nu än vill kalla dem. Går vi fel i fråga om de möjligheter vi vill erbjuda dem, löper den nya grundskolans högstadium risken att bli icke bättre utan snarare sämre än den gamla. Vissa bekymmer hyser många därutöver för särskilt ämnena matematik, moderna språk och färdighetsmomenten i svenska med hänsyn till dessa ämnens vikt för fortsatta studier på gymnasiet.

Bekymren för grundskolan följer med till gymnasiet. När beslutet fattades 1964 om reformering av de gymnasiala skolorna, beklagades från många håll, inte minst från denna talarstol, att det tillgängliga utredningsmaterialet möjliggjorde ställningstagande till utbildningen efter grundskolan för endast hälften av ungdomarna i en årskull. Den andra hälften lämnades utanför beroende på att den först under 1963 tillkallade yrkesutbildningsberedningen givetvis inte haft möjlighet att framlägga något förslag. Det fanns således inga förutsättningar att då pröva det aktuella reform-

Allmänpolitisk debatt

programmet utifrån en helhetssyn på ett skolväsende som bör omfatta alla bildningssökande efter avslutad obligatorisk skolgång. Gymnasie- och fackskolebeslutet år 1964 hade därför i hög grad karaktären av en etapplösning, som kunde och borde omprövas i samband med ett ställningstagande till den senare etapp som är avsedd att tillgodose den återstående hälften av en årskull.

Det kommande beslutet om riktlinjer för det frivilliga skolväsendet tar främst sikte på en yttre organisatorisk samordning av utbildningen på gymnasial nivå till en enda skolform. Men därmed är knappast den *inre* samordningen — jag understryker den inre — av de gymnasiala skolformerna mera slutgiltigt färdig. Här måste man, som jag ser det, utredningsvis ta upp frågan om en *horisontell* klyvning — en tanke som icke i och för sig är ny men som är väl värd att aktualisera på nytt. En sådan klyvning skulle innebära, att den gymnasiala utbildningen, i princip öppen för alla, bleve tvåårig och att ovanpå lades ett tredje år — kalla det *collegeår* eller något annat bättre — för bl. a. dels färdigutbildning inom yrkesutbildningen, dels utbildning för vinnande av den särskilda kompetens som erfordras för inträde till högre utbildningsanstalter. Det tredje året skulle därigenom kunna göras mer målinriktat än vad gymnasiet tredje år nu är.

Många är de framtidsperspektiv som kan läggas på 1970-talets svenska utbildningssamhälle översiktligt sett. Det som jag nu antytt är bara ett litet urval av de mest näralliggande. Problemen är emellertid världsvida. Under perioden 1950—1965 började världen över fler elever än på de senaste tusen åren någon form av skolutbildning. Det ger oss rätt att utan överdrift tala om en utbildningsexplosion, och vi kan också börja ana alla de krav som så småningom kommer att ställas på morgondagens skola, ute i världen och här hemma.

Herr LARSSON i Norderön (cp):

Herr talman! I denna glest besatta kammare vill jag liksom min bänkkamrat herr Jönsson i Ingemarsgården ta upp några glesbygdsproblem.

Jämlikhet har blivit något av ett politiskt mode- eller nyckelord. Självfallet är det en väsentlig målsättning för politiken, i varje fall som vi inom centern ser det, att skapa ökad jämlikhet och rättvisa i samhället. Jämlikhetsbegreppet blir emellertid i diskussionen ofta så avgränsat till sin innebörd. Det får inte bli så att politikerna skapar en form av jämlikhet, medan stora grupper av vårt folk inte kan tillgodogöra sig denna av samhället skapade jämlikhet.

För många tusen familjer i Norrland och kanske i synnerhet dess inland blir den diskussion som i dag förs om jämlikhet när det gäller lön och samhällseliga förmåner utan egentlig innebörd, helt enkelt därför att samhället inte förmått tillgodose ens det primära kravet på sysselsättning och trygghet för den vardagliga försörjningen. Vi får inte låta oss berusas av de politiska visionerna och vältaligheten, så att vi glömmor bort de många tusen skogsarbetare, småbrukare och andra kroppsarbetande som i strukturomvandlingens tid ställs utanför vår ängsliga vakthållning kring levnadsstandarden.

När Jämtlands läns landsting förra veckan företog en uppnärksammas uppvaktning hos statsministern och tre av hans regeringskolleger var det ett synbart bevis på den starka oro med vilken man i detta inlandslän har följt utvecklingen under många år. De ansvariga statsråden sade vid uppvaktningen, att de problem som jämtarna framförde inte var nya och främmande för regeringen, och det är riktigt.

År 1963, i skuggan av den stora Näs-lundska lokaliseringsutredningen, framlades också den jämtländska länsutredningen som i detalj kartlade utveck-

Allmänpolitisk debatt

lingen i Jämtlands län beträffande såväl den befolkningsmässiga som den ekonomiska utvecklingen. Mot den bakgrunden ställdes en rad konkreta förslag om vad som bedömdes erforderligt för att vrida utvecklingen in i positiva banor. Och vad hände? Jo, i lokaliseringspropositionen 1964 ansågs inga speciella åtgärder vara nödvändiga för Jämtlands län. Regeringen framlade en proposition om en televerkstad som vid det här laget enligt planerna skulle ha haft omkring 200 anställda. Någon form av verksamhet lär ha påbörjats men i ytterst anspråkslösa former och vi kan alltså konstatera, att riksdagens beslut i denna fråga har nonchalerats och att jämtarna står där praktiskt taget utan den beslutade televerkstaden.

I övrigt kom det inte så många konkreta förslag från regeringen. Däremot har vi från oppositionen år efter år återkommit till de förslag som länsutredningen i största enighet och över parti-gränserna framställde. Det har gällt vägnanslag, lokaliseringsstödet utformning, kartframställningen och en hel del andra frågor. Motion efter motion, fråga efter fråga har emellertid mött ett kompakt motstånd från regeringspartiet och dess företrädare, ja, ofta tyvärr också från dess företrädare på jämtlandsbänken.

Problemen kan alltså inte vara främmande för regeringen, eftersom oppositionen oupphörligt aktualiserat dem på detta sätt ända sedan länsutredningen kom med sina förslag. Mot den bakgrunden var det naturligt att många jämtländska landstingsmän från skilda partier kände en djup besvikelse över det sätt på vilket de jämtländska propositionerna bemöttes vid uppvaktningen.

Vi har all förståelse för att man i ett sammanhang som detta inte kan börja att beredvilligt sprida löften omkring sig, men problematiken var ändå inte ny. Utvecklingen har kunnat följas under 1950- och 1960-talen, och man har som nämnts 1963 års stora länsutred-

ning med tungt vägande och inträngande analys.

Den fråga vi nu ställer oss i Jämtland är denna: Om regeringen före årets val inte kände sig besitta kraft och förmåga att med oppositionens stöd ta itu med det norrländska inlandets problem, kommer den nu efter årets val att känna sig mera skickad? Tror man att konkreta och positiva åtgärder för inlandet är lättare att genomföra nu? Ansvar är, nu liksom tidigare, helt och hållet regeringens och vill man inte ha någon positiv utveckling i det norrländska inlandet, tycker jag att man också skall ha det politiska modet och den medmänskliga renhårigheten att ge jämtarna det beskedet. Det sämsta som kan ske är att låta ett helt län dö »sotdöden».

Det får väl anses vara en rätt enastående händelse att ett helt landstings ledamöter är eniga och åker till Stockholm för att uppvakta regeringen. Man nöjde sig inte med att skicka en nämnd, förvaltningsutskottet eller några representanter för partierna. Hela landstinget slöt upp.

Det ligger en djup oro hos hela befolkningen i länet bakom denna massiva uppvaktningsaktion, och den finns i alla läger. Man kan notera att även landstingsmän representerande högern ställt sig bakom uppfattningen att det behövs statliga industrier i Jämtland. För min del anser jag det vara helt i enlighet med min ideologiska uppfattning att i den mån det privata näringslivet inte har kunnat ge sysselsättning åt bygdens folk eller inte med goda skäl kan antas göra det i framtiden, så skall samhället kunna gå in med statlig företagsamhet. Situationen i Jämtland är nu sådan att det finns anledning för statsmakterna att göra en särskild satsning där.

Vad jag vill när det gäller samhällets insatser i Jämtland är alltså dels att förutsättningsskapande åtgärder vidtages för det enskilda näringslivet i enlighet med alla de framstötter som gjorts

Allmänpolitisk debatt

från vårt håll under många år, dels att konkreta åtgärder vidtages med direkt statlig verksamhet. Men sedan gäller det för staten att inte ge med den ena handen och ta med den andra. Samtidigt med att landstinget i Jämtland uppvakttat regeringen om åtgärder som kan ge sysselsättning åt folket där och möjligheter att stanna kvar i länet kunde man i arbetsmarknadsstyrelsens tidning Arbetsmarknaden läsa att SAAB specialinriktat sin personalrekrytering på Jämtlands län. SAAB-representanter som uttalade sig var mycket nöjda med att de fick samhällets hjälp att flytta människor från ett begränsat område. Detta att rekrytera från ett bestämt område sades vara särskilt bra eftersom vänner och bekanta då stimulerades att flytta med. Flyttningskostnaderna betalas av staten. Det är inte den sortens hjälp som Jämtland och dess befolkning är betjänta av. Vi behöver sysselsättningsmöjligheter inom länet.

Förre utredningschefen i LO Rudolf Meidner, numera chef för institutet för arbetsmarknadsfrågor, har i Dagens Nyheter gjort några reflexioner över att en av jämtlandsuppvaktningens deltagare hos regeringen hade konstaterat att »den där Sträng sade inte ett ord på hela tiden». Meidner skriver att »den där Sträng kommer inte heller i fortsättningen att säga många uppmuntrande ord till svenska glesbygdsdiskussioner».

Meidner tror att avfolkningen kommer att fortsätta, inte som ett resultat av ondskefulla manipulationer från centralbyråkraternas sida utan som ett led i en oavslutlig urbaniserings- och omdaningsprocess. Meidner anser tydligen att Sträng och regeringen har kapitulerat för en egentligen grym manschesterliberal uppfattning att utvecklingen får bestämma över sig själv. Jag kan inte acceptera ett så defaitistiskt resonemang. Det är politikernas uppgift att anpassa samhället till människornas önskemål. Det är också vår upp-

gift att se till att möjligheterna för de enskilda människorna inte försämrats genom några centralbyråkratiska åtgärder. Samhällsapparaten på alla nivåer skall användas för människorna. Då gäller det för herr Sträng och andra att både säga uppmuntrande ord till uppvaktande glesbygdsdelegationer och även se till att de därvid väckta förhoppningarna infrias.

Beträffande Jämtland är det så att länet framför allt behöver ett väsentligt nytillskott av arbetstillfällen inom den industriella sektorn. Dessutom vill jag här betona att Jämtland alltjämt och under överskådlig tid är en provins där lantbruket spelar en central roll. Det är ju inte utan anledning som livsmedelsindustrin svarar för en väsentlig del av de expansiva dragen inom den sparsamma jämtländska industrin. Lantbruket har också trots den nordliga belägenheten relativt goda förutsättningar i Jämtland och bör därför vid sidan om en industrialisering uppmuntras och utvecklas, även om den nödvändiga rationaliseringen får förutsättas minska behovet av arbetskraft.

En utvidgad produktionsrådgivning är ett av de verksamaste medlen att ta till vara de befintliga resurserna på effektivast möjliga sätt, och den omständigheten att kommunerna varit tvungna att engagera sig tyder på ett stort behov av samhällsstöd på detta område. Eftersom en väsentlig del av jordbrukarkåren är överårig, torde det också vara nödvändigt att under en övergångstid med viss generositet från statsmakterna acceptera att även vad som i framtiden icke kan betraktas som bestående produktionsenheter i dag ändå får tillfälle att inom den givna ramen bedriva en så rationell och lönsam produktion som möjligt.

Det är önskvärt att upprustningen av byggnadsbeståndet på mindre enheter skall kunna ske inom ramen för vad som karakteriseras som arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Jag tror att det

Allmänpolitisk debatt

är lönsamma åtgärder för samhället, eftersom den arbetskraft det här är fråga om knappast har några alternativa sysselsättningsmöjligheter.

Herr NORDGREN (h):

Herr talman! Även om det nu är rätt sent på kvällen vill jag gärna, då jag inte har tillfälle att delta i riksdagsarbetet under de kommande åren, ta herr talmannens och kammarens ledamöters tid i anspråk en liten stund.

1968 års riksdagsval är genomfört. Valutgången blev inte den vi i högerpartiet hade hoppats på. I det län, Gävleborgs, som jag representerar gjorde socialdemokraterna — bl. a. med hjälp av tidigare kommunisttjänande väljare — en vida större framryckning än de enligt egen utsago hade räknat med. Jag förstår därför varför man hållit de segermöten efter valet, som förekom i länet under medverkan av statsrådet Palme. Jag undrar dock om det inte hade känts angenämare om valet hade vunnits utan användande av sådana metoder, påståenden och tillmälen som enligt min mening inte anstår ett demokratiskt parti.

Jag tänker t. ex. på hur representanter för högerpartiet förbjöds att lägga ut valsedlar å befintligt bord i förrummet till en vallokal i min egen hemtrakt. Jag tänker vidare på det sätt varpå möjligheterna till s. k. röstning genom ombud i vissa fall utnyttjades samt på tillmälen av det slag som statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet Palme använde, såsom t. ex. »det borgerliga byket», eller påstående som att de borgerligas representanter var »hycklare» som, om de kom till makten, skulle riva ned befintliga förmåner och gynna de rika på arbetarnas bekostnad.

Med den tillgång på personella och ekonomiska resurser som det socialdemokratiska partiet har borde man på detta håll inte behöva tillgripa sådana metoder. Det finns som bekant ett ordspråk som säger: »I krig och kärlek är

allt tillåtet.» Det synes enligt regeringspartiet också vara tillämpligt på valrörelser. I högerpartiet vill vi inte använda oss av sådana metoder. Jag hoppas att det vid den nya omgång som kommer 1970 skall lyckas för högerpartiet — eller för samtliga de tre borgerliga partierna, om det då blir möjligt att få gehör för ett enhetligt uppträdande — att hos väljarna vinna ökad förståelse för ett klart alternativ till en fortsatt socialistisk utveckling. Ett sådant alternativ skulle sätta människan, individen, den fria företagsamheten, den framtida miljön och därmed fortsatt välbefinnande och trygghet i främsta rummet framför statlig expansion samt dirigerad av och förmyndarskap över den enskilda människan.

Det är väl ingen av de få närvarande i denna kammare och inte heller någon utom kammarens väggar som vill bestrida, att vi i vårt land upplevt en snabb teknisk och ekonomisk utveckling, en snabbt stigande levnadsstandard och ett växande välbefinnande. Men det torde heller inte vara någon som kan förneka att detta skett tack vare ett väl fungerande enskilt näringsliv och att den viktigaste drivkraften i det näringslivet liksom i all utveckling är den enskilda människans vilja och förmåga att ta egna initiativ. Den framtida näringspolitiken måste därför inriktas på detta och samtidigt syfta till att våra resurser utnyttjas, att full sysselsättning och stigande realinkomster och därmed trygghet skapas för alla.

Vårt näringsliv har i allt väsentligt fungerat med konkurrensen som regulator. Tävlan mellan företag skapar en effektiv ekonomisk kontroll. Den fria marknadshushållningens system har visat sig kunna bättre än andra system tillgodose de behov som människorna själva ger uttryck åt och bäst kunna svara mot det demokratiska samhällets grundläggande fri- och rättigheter.

Mot denna bakgrund ter sig den livliga näringspolitiska debatten som kulmi-

Allmänpolitisk debatt

nerade i valrörelsen mycket märklig — ja, herr talman, rent av hänsynslös mot såväl företagare som anställda. En osedvanligt stark kritik riktades mot den enskilda företagsamheten från såväl regeringspartiet som kommunisterna. Det var ingen måtta på hur dåligt det svenska näringslivet var och hur stort behovet var av ökat statsinflytande, trots vetskapen om den svaga lönsamheten och de många permitteringarna i de statsägda företagen.

Inget är naturligtvis så bra att det inte kan bli bättre, och självfallet behövs fortsatt aktivitet och självprövning inom näringslivet, inom företagen. Men faktum är — trots denna hänsynslösa kritik mot den enskilda företagsamheten — att tack vare ett väl fungerande enskilt näringsliv ligger Sverige vad gäller produktionseffektiviteten faktiskt i toppen i världen.

De senaste årens konjunkturavmattning och svårigheterna för de enskilda företagen, det snabbt stigande antalet konkurser, kan inte enbart skyllas på företagen och deras folk. Nej, vad som skapat svårigheterna är framför allt den ogynnsamma pris- och kostnadsutvecklingen, förorsakad av beslut som överstiger samhällets normala resurser och därmed ständigt stigande skatter, avgifter och andra pålagor, som regeringen i väsentlig grad själv rår för. Det har medfört svårigheter för de svenska företagen — stora som små — att klara sig i den allt hårdare internationella konkurrensen. Klarar vi inte kostnadsutvecklingen i fortsättningen kommer svårigheterna att fortsätta. Regeringen liksom riksdagens majoritet måste förstå att det inte går för företagen att ta ut hur höga priser som helst.

Vi företagare vill absolut inte friställa anställda och vi vill naturligtvis inte heller lägga ned våra rörelser, men många av oss har tvingats till detta genom den näringspolitik som förts. Jag har tidigare från denna talarstol sagt att vi behöver en ny inriktning av nä-

ringspolitiken, och jag ber att än en gång få understryka detta kraftigt.

Enligt mitt sätt att se är det ytterligt angeläget att skapa ökad förståelse mellan företagare, anställda och myndigheter — i stället för att som i årets valrörelse söka öka motsättningarna. Vi är alla beroende av att företagen kan arbeta så effektivt som möjligt. Det gäller allas vår utkomst. Ju mer dessa problem kan studeras och lösas i samverkan dels inom företagen, dels mellan företagen och myndigheterna, desto större möjligheter har vi att hävda oss i konkurrensen såväl på den utländska som på den inhemska marknaden.

Det vore oränt att i denna remissdebatt inte erinra om att det i vida kretsar bland företagare och anställda föreligger en klart pessimistisk stämning för närvarande. Den förbättrades inte genom uttalandena av statsministern och chefen för det blivande näringslivsdepartementet, statsrådet Krister Wickman, strax efter valet om att det socialdemokratiska näringsprogrammet nu skall genomföras och att det skulle innebära en framflyttning av samhällets positioner över hela linjen eller, med andra ord, ett ökat statligt engagemang på företagarsidan. När man i egenskap av företagare hör dylika uttalanden från regeringens sida blir man givetvis orolig och frågar sig: Vilken bransch är det nu som står på tur att utsättas för statens speciella intresse?

Kritiserar gärna näringslivet och företagen, men framför då en konstruktiv kritik! Trots allt har vi här i landet byggt upp ett högtstående näringsliv, som möjliggjort en hygglig standard för medborgarna. Den som kritiserar företagens nuvarande sätt att arbeta bör också vara beredd att peka på i vilka företag man arbetar effektivare och med bättre resultat för medarbetarna.

Vi får ett nytt departement för näringslivet. Skall dess innersta syfte vara att genomföra det socialdemokra-

Allmänpolitisk debatt

tiska näringslivsprogrammet och ytterligare försvåra för vissa branscher och deras anställda är det klart att vi känner tveksamhet och olust. Skall det däremot, som jag hoppas, vara ett forum där näringsliv och samhälle kan mötas för konstruktivt samarbete i frågor av gemensamt intresse för företagen och de anställda blir förhållandet ett annat.

I detta sammanhang vill jag aktualisera frågan om representation i det näringspolitiska råd som har inrättats på Kungl. Maj:ts förslag. Detta rådgivande organ bör utan tvivel kunna fylla en uppgift för informationsutbyte och diskussioner på hög nivå mellan företrädare för statsmakterna och olika organisationer. Det är dock förvånande att stora grupper betydelsefulla företagare inom vårt land inte har inviderats att med sina företrädare sitta med i det näringspolitiska rådet. Jag vill utnyttja detta tillfälle att fråga regeringens företrädare i debatten om det inte är påtänkt att öka kretsen av rådsledamöter så att också gruppen mindre och medelstora företag inom hantverk och industri blir företradd.

Likaledes skulle jag gärna vilja veta när regeringen har för avsikt att tillsätta den av 1965 års riksdag på förslag i motion av mig m. fl. beslutade utredningen om samordning och förenkling av de uppgifts- och uppbörds-skyldigheter som det allmänna ålägger företagen.

Herr talman! Under de tio år jag haft förmånen att vara verksam här i riksdagen har jag av naturliga skäl i första hand intresserat mig för näringspolitiska frågor. Som jag tidigare betonat anser jag att ett konkurrenskraftigt näringsliv är källan till vårt välstånd. Jag är glad och tacksam över att under denna tid ha kunnat medverka till beslut som bl. a. gagnat såväl företagare, anställda som ungdom. Jag tänker t. ex. på avsevärt förbättrade villkor för yrkesutbildningen i näringslivet, förbätt-

ring av företagens ställning i sjukförsäkrings- och ATP-systemen, rimligare beskattning och rättvisare avskrivningsregler, utbyggnad av möjligheterna till företagsinteckning och — för att ta ett aktuellt exempel — erkännande av företagaren som likaberättigad part när det gäller det s. k. äldrestödet och det kommande grundskyddet vid arbetslöshet m. m.

Mycket återstår dock alltjämt för att skapa ett verkligt näringsvänligt klimat här i landet och öka de svenska varornas konkurrenskraft på såväl hemma- som exportmarknaden. En stark, lönsam företagsamhet ger trygghet, arbete och ökade inkomster åt alla och därmed också kommun och stat. Därför behöver vi enligt min uppfattning — om jag får ta några exempel — ett modernt, mera rättvist och resursskapande skattesystem, möjligheter till konkurrens på lika villkor mellan enskilda företag å ena sidan och statliga och kommunala å den andra, förenkling av alla de uppbörder och uppgifter som staten ålagt oss, möjligheter till fullständig resultatutjämning och rimligare förhållanden mellan uttagen till AP-fonderna och utbetalade pensioner, ökad återlånerätt, förbättring av de mindre företagens finansieringsmöjligheter, bl. a. genom rätt till avsättning av medel till självfinansieringsfond, och en effektivare lokaliseringspolitik, som skapar sysselsättning åt människorna inom de regioner de är bosatta i.

Detta senare står i motsats till det förslag som man för närvarande diskuterar på socialdemokratiskt håll om en avsevärd skärpning av arvsbeskattningen. Det skulle innebära att ett stort antal företag inte kan fortsätta sin verksamhet när de skall övergå från den ena släktingen till den andra och att intresset för uppehållande och nybildning av företag, framför allt i lokaliseringsområdena, kommer att avsevärt minska.

Vidare skulle jag önska, herr talman,

Allmänpolitisk debatt

en effektivare satsning på den praktiska yrkesutbildningen liksom att man skapade utbildningsmöjligheter för företagsledare, detta inte minst med tanke på Norrland. Denna satsning kan mycket väl göras via statens institut för hantverk och industri. Jag finner det också önskvärt att den tekniska forskningens rön förmedlas till de mindre och medelstora företagen. Slutligen vill jag kraftigt betona angelägenheten av att när vi nu inför ett nytt system för den indirekta beskattningen, den s. k. momsens, punktskatterna snarast avskaffas, så att vi verkligen får ett enhetligt, lättredovisat, modernt system för indirekt beskattning. Detta synes mig särskilt behövt i den händelse finansministern umgås med tanken på att ytterligare höja den indirekta skatten, då innevarande års budgetunderskott nu närmar sig 3 miljarder kronor.

Även om socialdemokraterna i valrörelsen talat om att skapa trygghet och sysselsättning för alla, tror jag inte att vi från det hållet kan förvänta oss förslag i nämnda ärenden så att ökade möjligheter skapas för denna sektor inom näringslivet. Däremot är jag övertygad om att den borgerliga oppositionen kommer att hålla dessa frågor — och andra som jag också har sysslat med — levande under kommande riksdagar. Eftersom jag inte själv får tillfälle att här i riksdagen påverka dem, får jag försöka att på andra sätt medverka till att hålla dem vid liv tills resultat har nåtts. Det är, herr talman, så att en mycket stor del av svenska folket sysselsätts inom denna sektor av näringslivet. De har rätt att kräva att de omfattas med samma positiva intresse av regeringen och riksdagen som alla övriga sektorer och befolkningsgrupper.

Herr talman! Då detta är den sista remissdebatt jag har tillfälle att yttra mig i, i varje fall under en tid framåt — man vet ju inte vad framtiden kan ha i sitt sköte — vill jag till herr talmannen liksom till vice talmännen, sekre-

teraren, kansliet och samtliga kammarledamöter framföra ett varmt tack för dessa tio år samt för det stora tillmötesgående och det goda kamratskap som alltid kommit mig till del här i huset.

Herr HAGLUND (s):

Herr talman! Jag skall som vanligt bara helt kort ta upp några frågor och specialproblem som jag tidigare har berört här i riksdagen.

När arbetarrörelsen i vårt land suttit i regeringsställning i över 35 år måste med naturnödvändighet mycket ha uppstått som skapat irritation, förändrat ideologiska värderingar, förorsakat strategiska motåtgärder från de andra politiska partierna, etc.

Vi skulle inom socialdemokratin kanske också ha varit besvikna, om så icke blivit fallet. Mycket i våra värderingar och bedömningar är ju skiljaktiga. Socialistisk politik kan aldrig bli borgerlig politik eller omvänt. Kan vi då få något mitt emellan, eller är vi på väg att få en mer renodlad socialdemokratisk-socialistisk politik, eller kanske en mer konservativ-borgerlig? Frågan — eller frågorna, om ni så vill — kan ha större befogenhet nu än någonsin. Socialdemokraterna har gjort ett segerval och kommer till riksdagen i januari nästa år med majoritet i såväl mandat som andel av valmanskåren, medan man kan säga att de borgerliga partierna är mer splittrade än någonsin, och för kommunisterna är ett ord som förintelse nästan användbart.

När man ställer dylika frågor gör sig många problem omedelbart påmint, problem och frågeställningar av typen: Är det i ett land med kapitalistiskt system och s. k. blandekonomi tillräckligt att man har riksdagsmajoritet för att kunna föra en mer markerad socialistisk politik? Finns det inte starka makt-konstellationer och intressegrupper i vårt demokratiska samhälle som alljämt kommer att ha ett dominerande inflytande och där folksuveräniteten

Allmänpolitisk debatt

kommer i kläm? Eller kort och enkelt uttryckt: Är regeringsmakt och riksdagsmajoritet tillräckliga medel som motvikt mot exempelvis den ekonomiska maktapparaten och koncentrationen inom det privata näringslivet?

Redan regeringsmakten är naturligtvis från socialdemokratisk synpunkt en tillgång såsom motvikt till näringslivets och bankernas ekonomiska makt. Men tyvärr inskränker sig den ekonomiska maktdominansen icke enbart till näringsliv och banker. Massmedia i etern och dagspress dominerar ju till 75—80 procent av grupper, vilkas värderingar är helt motsatta arbetarrörelsens. Detta är maktfaktorer som vi bör räkna med i en demokrati — särskilt under valtider.

Nu är jag framme vid de frågor jag tänkt beröra i höstens remissdebatt. Balansproblemen och regeringsmakten har ju varit huvudfrågor i valrörelsen därför att de ställts mot den etablerade ekonomiska maktapparaten i diskussionen om vad som skulle inträffa, om arbetarrörelsen förlorade majoritet och regeringsmakt.

Enligt mitt sätt att se måste farhågorna för en dylik situation vara uppenbara även för andra än socialdemokratiskt röstande. Demokrati betyder som bekant folkvalde, och maktfördelningen i vår demokrati diskuteras alltför litet, kanske i brist på sakmaterial. Det går inte heller att med några enkla medel slå fast, att fackföreningsrörelsen påverkar regeringen och socialdemokratin så och så mycket och att företagarna och storindustrin påverkar de borgerliga partierna så och så mycket. Vi måste få mera kött på benen om detta; en del fakta har ju kommit under senare år och under valrörelsen.

Det kanske mest förvånande är ändå, att så få varit oroad över denna brist på informationer. De flesta tycks vara nöjda med att demokratin fungerar i så att säga yttre mening; vi har fria val, tryckfrihet och yttrandefrihet,

och de politiska partierna har möjlighet att fritt arbeta för sina målsättningar. Men är detta tillräckligt? Icke enligt min uppfattning.

Vi måste få ett begrepp om vilka maktfaktorer vi har att räkna med utanför de politiska partierna, om vilka som finansierar de politiska partierna, om huruvida näringslivet villkorlöst ställer sina medel till förfogande, om hur rekryteringen till de inflytelserika förtroendeposterna och till ledande befattningar inom förvaltning och näringsliv sker. Vidare måste det informationsmaterial som koncentrationsutredningen presenterat ständigt finnas med i problemställningen maktfördelning i en demokrati. Det kan inte vara betydelseöst när en utredning konstaterar att exempelvis i Stockholms Enskilda bank en familj kontrollerar nära 30 procent av aktiekapitalet, att i denna bank styrelsens ställning ägarmässigt är så stark att fullmakter blir obehövliga, att femton av de mest uppdragstyngda personerna 1966 förfogade över 200 styrelseplatser i koncerntoppar och formellt fristående bolag och att koncentrationsutredningen karakteriserar styrelserna som självförnyande.

Hur dessa faktorer verkar och hur de framför allt kommer att fungera i framtiden måste vara en demokratins självklara rättighet att få kännedom om, särskilt med tanke på att vi med säkerhet kan fastslå att den tekniska utvecklingen med långt driven mekanisering och automation leder till att storföretagen kommer att få en alltmer dominerande ställning i framtiden. Den av regeringen aviserade utredningen om företagsdemokrati hälsas därför med största tillfredsställelse.

Partifinansieringen har också varit ett av de stora debattämnen under valrörelsen och kom i dag även upp i medkammarens debatt. Jag skall icke beröra denna fråga på annat sätt än genom att uttrycka den förhoppningen att det för demokratins egen skull blir ett

Allmänpolitisk debatt

mer öppet och positivt intresse för of-fentliga redovisningar. Det kan icke vara av intresse för någon i denna kam-mare, om vi skulle komma i en sådan situation som exempelvis USA att olika lagstiftningsåtgärder såsom inregistre-ringar och regelbundna rapporteringar till representanthuset och senatens sek-reterare i Washington skall ske. Alla bidragsgivare som ger mer än 500 dol-lar skall namnges liksom alla som mot-tar minst 10 dollar.

Jag kan sammanfatta mitt resone-mang med att säga att vi måste få fram en helhetsbild över hur maktfördel-ningen fungerar, av hur det skulle gå med vår demokrati om den icke kan klara balansen mellan stat och samhäl-le, eller som statsministern uttryckte sig i dagens debatt: De politiska parti-erna bör bli instrument för demokrati-seringsprocessen. Det blir så mycket mer angeläget efter 1971 när vi inskri- vit parlamentarismen och därmed folk-suveräniteten i vår författning. Poli-tiska partier är som bekant fria staters liv.

Herr RIMMERFORS (fp):

Herr talman! Valkampen är över för denna gång, och det är naturligt och mänskligt om segrarna ger litet extra jubelsalut. Det hör också till ridderlig kamp att salutera segraren. Dagar kommer säkert då rollerna är omkastade — förändringens lag är sådan, och en viss måttfullhet höves oss alla. Jag vill gärna tillägga att det inte råder någon som helst undergångsstämning i det läger jag tillhör, även om vi naturligtvis hade önskat en annan utgång av valet.

Jag kommer inte att ta upp de stora politiska stridsfrågorna de minuter som jag vågar använda i denna nattliga tim-me. Däremot vill jag beröra några av de sociala problem som är våra eviga följeslagare, både efter ett val och före ett annat val. Det är samlevnadsfrågor-na, solidaritetsfrågorna och ansvarsfrå-gorna.

Dagens Nyheter hade i söndags en artikel av Kerstin Vinterhed. Den be-rörde de lågavlönades problem och ut-gjordes av en intervju med en låglöne-arbetare i Stockholm med det fingerade namnet Svensson. Han var lagerarbete-re och hade en årsinkomst av ungefär 17 000 kronor. Beloppet är naturligtvis inte i och för sig särskilt lågt. Det finns massor av svenska familjeförsörjare som har det betydligt sämre. Men det är en dålig tröst. Vi som har dubbelt eller flerdubbelt så stor inkomst som denne Svensson har anledning att uppmärk-samt läsa artikeln. Är vi inte alldeles avtrubbade, kommer vi att nu och då känna ett hugg i bröstet.

Hur kan det vara möjligt att somliga skall ha det så svårt och knappt trots att de inte är slarviga eller alkoholise-rade? Kan vi inte på något sätt göra större allvar av jämlikhetskravet? Kan vi exempelvis inte genom skatteavdrag ytterligare lindra de lågavlönades bör-dor? Eller kan vi på något sätt stimu-lera näringslivet så att det blir möjligt att lyfta upp arbetsersättningen också för dem som har s. k. okvalificerade uppgifter men som arbetar lika troget som någon annan och därtill i jobb som samhället behöver, som samhället helt enkelt inte kan undvara?

Den här skötsamme Svensson med hustru och två barn drömmer inte om någon förmansplats. Han frågar: Var-för kan man inte få vara lagerarbetare och ändå leva rimligt? Han arbetar i en lokal under markytan år efter år utan att se dagsljuset. Där råder syre-brist, och där är dammig. Om han slo-par kafferasten kan han gå ut i friska luften tio minuter per dag.

Andra lagutskottet har nyligen varit i gruvorna i Norrbotten och Västerbot-ten, Sara Lidmans gruvor, om ni så vill. Där råder svåra arbetsförhållan-den, och det får vi återkomma till här i riksdagen på förslag av andra lagut-skottet. Men det gäller ju här ändå en relativt välavlönad arbetargrupp. Ge-

Allmänpolitisk debatt

nomsnittslönen i LKAB:s gruvor ligger vid 26 000 à 30 000 kronor per år.

Denne lagerarbetare har inte råd att hålla sig med en dagstidning, han köper ett eller två lösnummer i veckan. Ingen av makarna har haft råd att gå till en tandläkare de senaste fyra till fem åren. Inga nya kläder, inga nöjen, inget umgänge, sällan en resa.

Det som grep mig mest, herr talman, var den fina tonen i intervjun. Ingen av makarna skyllde på samhället. Ingen svor över Wallenberg, ingen protestmentalitet över huvud taget. Om någon bör ge luft åt sådana människors situation, så är det vi, deras uppdragsgivare och representanter i Sveriges riksdag. De själva orkar inte. De är så gammalmodigt lojala, att de tror att människan skall arbeta och rätta munnen efter matsäcken och inte anse livet meningslöst, även om det måste levas på sparlåga. Vi har det bra, säger fru Svensson. Vi klagat inte. Vi måste ägna oss åt barnen. Till jul skall jag ta något nattarbete för att få in litet extra. Man får spara in på sig själv, säger hon.

Jag har känt behov att i höstens remissdebatt få erinra om de många tystlättna, lojala bördebärarna i vårt samhälle. Vi skulle inte kunna fungera utan dem. Därför skall vi mer än vi gjort uppmärksamma deras problem.

Sedan har vi, herr talman, en kategori i samhället vilken av andra anledningar har det svårt. Det är de som av olika orsaker är handikappade. De har länge fått finna sig i att höra till lågstandardgruppen, och det kan man inte gärna skylla på näringslivet. Det är väl tvärtom så att det enskilda näringslivet länge varit mera humant och tillmötesgående mot de handikappade än våra statliga företag. Det har, inte minst efter ideliga påpekanden här i riksdagen, skett en förbättring också beträffande de statliga företagen. Men problemet är ingalunda löst på ett i allo tillfredsställande sätt. Jag är personligen tacksam för att ha fått vara med om

ett samhällets uppvaknande på denna punkt. Jag har på nära håll kunnat följa denna fråga, främst i socialpolitiska kommittén i åtta år men också i folkpartiets handikappdelegation. Där har denna solidaritet ständigt varit impuls-givande. Arbetsmarknadsverket har nu fått göra ett riksdagens och regeringens beställningsjobb av utomordentligt värde. Men än återstår mycket.

Så pass betungande är ändå dessa människors handikapp, att vi som är friska bör bära mer av deras bördor. Därtill kommer att rehabiliteringsarbetet är en ovanligt lönande verksamhet. Handikappade människor kan genom rehabilitering bli närande samhällsmedlemmar i stället för tärande, skattebetalare i stället för socialfall — och det viktigaste av allt — som individer iståndsatta att leva ett mer meningsfyllt liv som nyttiga medlemmar av folkhushållet. Vi har alla behov av att känna oss nyttiga, att bli uppskattade — inte bara av skattemyndigheterna — och att på något sätt ha betydelse för någon eller några omkring oss. Detta är handikapprehabiliteringens psykologiska faktor.

Med tillfredsställelse vill jag notera handikappinstitutets start den 1 juli i år. Det är en sannskyldig välsignelse att vi äntligen kommit dithän efter många års motionerande. Handikappinstitutets tillkomst betyder en bättre samordning av åtgärder från det allmännas sida men också ökade och mer allsidiga insatser framför allt på hjälpmedelsområdet. Forskningen får i institutet en fastare plattform. Det nya institutets styrelseordförande, direktör Leif Hultström, har givit uttryck för sin oro att resurserna inte kommer att räcka till för de många behoven. Detta är väl fallet med det mesta vi ägnat oss åt. Men låt oss försöka att i möjligaste mån prioritera de handikappade.

Besläktad med de handikappades situation är de sjukas, de mentalt och

Allmänpolitisk debatt

kroppsligt svagas, för att inte tala om åldringarnas. Jag skall inte bli mångordig på den punkten, men jag har velat erinra om den. Jag är medveten om att vårt samhälle satsar stora summor på sjukvårdens område. Enligt statistisk årsbok rör det sig om utgifter på cirka 6 miljarder kronor om året under rubriken Sjukvård.

Ändå är detta bara en del av samhällets totala utgifter för kroppsliga svagheter, personskador och olycksfall och för vård av olika slags vårdtagare. Där skyntar summor av storleksordningen 17 miljarder om man inkluderar inkomstbortfall på grund av sjukdom och svaghet. Jag avser inte, herr talman, att förorda någon nedskärning av sjukvårdsutgifterna annat än i den mån besparingar kan ske på det organisatoriska och administrativa fältet. Vi svenskar är ju mestare i byråkrati. Humanitet kan förenas med sunt förnuft — det har genom tiderna visats inte minst av den kristna kyrkans diakoni och genom den kristna missionens hjälpinsatser i u-länderna. Anslagna medel skall förvaltas under ansvar — då räcker de ju längre. Resonemanget »Vad det kostar gör ingenting, staten betalar» är djupt omoraliskt.

Det är en annan synpunkt jag vill anlägga i denna min sista remissdebatt. Det gäller frågan om de bakomliggande orsakerna till våra oerhörda kostnader för krämpor och svagheter hos ett folk som dock lever i världens hälsosammaste klimat, som är gynnat av hyggliga kostförhållanden och som har så pass hög standard att normalt sett ingen skall behöva svälta ihjäl, frysa ihjäl eller dö på grund av brist på läkarhjälp.

Doktor Erik Bolinder i LO skrev för några år sedan i sin bok *Individen och den industriella miljön*: »I ett flertal undersökningar av industripopulationer har man funnit att bara drygt hälften av de anställda är ett från medicinsk synpunkt normalt klientel.» Om man av dessa resultat drar slutsatser

om hela vår befolkning måste man finna det oroande att vi har så oerhört mycket svagheter och sjukheter. Vad är anledningen? En väsentlig del av våra lidanden har vi naturligtvis inte själva förvärvat oss, men det jag vill rikta uppmärksamheten på är våra självförvållade svagheter och därmed de lika självförvållade samhällsutgifterna.

Vi är alla förtrogna med debatten och bekymren kring luftföroreningarna, förgiftningen av jord och vatten och livsmedel. Enbart konserveringsindustrin lär använda över 2 000 mer eller mindre giftiga tillsatsmedel och färgämnen med en mängd allergiska sjukdomar som följd. Bilavgaserna förgiftar luften, och våra sjöar och vattendrag är mer eller mindre fördärvade genom avfallet från samhällets kloaker, den kemiska industrin o. s. v. Fåglarna dör och den tysta våren är en hotande framtidsvision. En del av detta kan den enskilde inte göra mycket åt.

Det finns emellertid en förgiftning som är frivillig och självförvållad. Vi alla i denna kammare och i denna riksdag är oroade över den växande alkoholiseringen, nedknarkningen och nikotiniseringen. Det gör mig ont att se de cigarettrökande barnen i våra skolor och hem, de tobaksdoftande mödrarna med en cigarett i munnen och spädbarnet i famnen också på våra tåg och andra fortskaffningsmedel, eller att höra rasslet i luftrören hos vanerökare, som har betydande utsikter att få sluta sitt liv som offer för lungcancer.

Men det lönar sig knappast att varna. I stället propagerar staten själv för både alkoholbruk och rökning. Med den ena handen främjar vi dessa hälsofarliga och nedbrytande vanor och med den andra försöker vi att bota skadeverkningarna. Den ekvationen går inte ihop och den kommer aldrig att gå ihop.

Det värsta är att vi försöker bota även själens oro med mediciner av olika slag i stället för att söka läkedom

Allmänpolitisk debatt

där den står att finna. Vårt stressade och sjuka folk håller på att bli ytterligare försämrat också av den medicin som är avsedd att bota. Doktor Börje Uvnäs, professor i farmakologi vid Karolinska institutet i Stockholm, har nyligen krävt en sanering av nerpillermarknaden, som han uttrycker det. »Förbrukningen av piller mot nervositet och stress har nått enorma proportioner», säger professor Uvnäs. I USA har försäljningen av s. k. lyckopiller och ångestbekämpande och lugnande medel nått en försäljningssumma av mer än 500 miljoner kronor per år. Detta vårdlösa missbruk är så mycket allvarigare som det kan rubba tilltron till de egentliga psykofarmaka som vår utomordentligt betydelsefulla mentalvård behöver.

Samtidigt finns det, herr talman, en växande längtan efter vad jag vill kalla andlig tillfredsställelse, en inre grund att bygga på, en hälsodryck ur eviga källor. Det är en mycket glädjande tendens, icke minst bland svensk ungdom.

En av Amerikas populäraste män, Charles Lindbergh, den förste atlantflygaren, har i en av sina böcker tagit upp mänsklighetens situation i atombombens och livsångestens skugga. Låt mig som avslutning få citera en av hans slutsatser: »Jag tillhör den generation som dyrkade tekniken och glömde Gud. Nu har jag upptäckt vårt misstag. Våra lagar ger oss ingen rättvisa. Vårt militära försvar ger oss ingen fred. Vår fullkomnade teknik ger oss ingen framtid. Vår första atombomb tog 90 000 liv i Hiroshima. Vid ett nytt krig blir det bara fråga om vem som först trycker på knappen. Efter några timmar finns inte längre våra städer.»

Efter denna djupt pessimistiska beskrivning slutar Charles Lindbergh med ett par ord, som jag i all ödmjukhet också skulle vilja göra till mina: »Vi bör samla våra sista krafter till en bön: Du Guds lamm, som borttager världens synd, förbarma Dig över oss.»

Herr LOTHIGIUS (h):

Herr talman! Jag försäkrar att det är ett lika stort lidande för flera av oss som skall upp i talarstolen vid denna sena timme som för herr talmannen att lyssna. Men för många av oss ingår det i en plan att framföra en del synpunkter på hur vi ser på vissa problem ifrån de olika partierna. Jag skall för min del mycket kort ta upp en del naturvårdsproblem som hänger ihop med jordbruket.

Den jordbrukspolitik som vi är både eniga och oeniga om skapar, som alla vet, yttre miljövårdsproblem. Den allmer styrda och reglerade jordbrukspolitik som har till syfte att öka jordbrukets inkomster och som resulterar i strukturförändringar och direkt nedläggning av mindre jordbruksenheter utan att leda till omedelbara rationaliseringar medför förändrade landskapsbilder och en direkt förslumning av naturen. Den ger ett negativt ekonomiskt och miljömässigt utbyte som måste sättas på utgiftssidan i den strukturrationaliseringsbudget som staten har lagt upp. Statsmakterna kan inte undandra sig det ekonomiska ansvar som härvidlag blir följderna av dagens jordbrukspolitik.

Under tioårsperioden 1956—1966 lades det här i landet ned 490 000 hektar jordbruksmark, varav 355 000 hektar åker. Av denna är bara 36 procent förvandlad till skog genom planteringar och endast 25 procent, eller 174 000 hektar, till nöjaktig sådan. Vägar och annat har tagit 74 000 hektar. Men ungefär 50 procent, eller 242 000 hektar, är alltså outnyttjad jord som ligger för fåfot. Till detta skall läggas de arealer som redan tidigare är outnyttjade och den ökning som skett 1967—1968.

Vi markägare skall inte undandra oss det ansvar som vi delvis har för denna utveckling, eftersom det inte har gjorts tillräckligt mycket i tid för att återställa en produktion. Men enligt min mening har statsmakterna ett ännu stör-

Allmänpolitisk debatt

re ansvar, då de i vissa sammanhang tagit bort grunden för möjligheterna och viljan att investera i en framtidsproduktion. Dödförklaringen av det mindre jordbruket och jordbrukarnas känsla av en negativ inställning till jordbruket i dess helhet är bidragande orsaker till att landskapet är på väg att förslummas. Det är ganska naturligt att en markägare som drivit ett olönsamt jordbruk inte av egna medel kostar på sig åtgärder av natur- eller miljövårdande karaktär för att tillfredsställa allmänhetens miljövårdskrav, om han inte är särskilt intresserad eller har ekonomiska förutsättningar, eller om han inte får en ekonomisk stimulans.

Nu har myndigheterna börjat att kartlägga problemen eller i varje fall att känna på dem. Redan denna första analys ger vid handen att det är gigantiska problem som vi står inför, problem som inte löses utan vidare och som kommer att öka i takt med att människornas krav ökar både på längre fritid och ökad aktivitet under fritiden.

En arbetsgrupp har tillsatts inom naturvårdsverket med uppgift att snabbt lägga fram vissa förslag, och det är ju bra. Men det viktigaste är hur man närmar sig dessa problem. Om man tror att man löser dem genom statsbidrag som ett universalmiddel har man redan från början förstört möjligheterna till en lösning.

Herr Hansson i Skegrie tog upp frågan i sitt anförande. Om jag förstod honom rätt, menade han att man borde förena jordbruket och naturvården och praktiskt inlänka dem i arbetet att vidmakthålla ett kulturlandskap. Ser man jordbrukarens uppgift även ur den synpunkten och inte bara betraktar honom som en livsmedelsförsörjare, finns det reella skäl att behålla jordbruk på många orter, fastän jordbruken inte faller inom ramen för vad regeringen kallar en lönsam jordbruksenhet.

Lantbruksnämnderna kan också se till att sådana jordbruk får ökade exi-

stensmöjligheter genom att till sina ägor lägga mera skogsmark.

Skall man vidmakthålla det odlade landskapet, måste man vara nog realistisk att inse att detta endast kan ske där människorna på ett vettigt sätt kan hämta sin bärning. Man kan ge stimulansbidrag och man kan bevilja skatteavdrag — fastän det senare är ju en tanke som socialdemokraterna värjer sig mot. Det är då länsstyrelsen som skall utta vissa områden som är av särskilt värde men som det är alltför olönsamt att hålla öppna genom odling.

Detta var alltså den odlade jorden. När det gäller igenbuskningen av gammal åkerjord, betesmark eller hagmark måste vi först och främst inse, att den alldeles övervägande delen bör komma i produktion genom skogsplantering. Vi har inte råd att för framtiden ta denna mark ur produktionen. Jag tillhör inte dem som vill påstå att skog förfular ett landskap — det är bättre med skogsproduktion än att området blir bevuxet med buskar och sly. Hur konstigt det än låter för en del, ger den moderna skogsvården och skogsavverkningarna nya skönhetsvärden just genom att landskapet öppnas på ett mera omfattande sätt. Går man riktigt till väga vid sjöar och vattendrag och i närheten av kulturbygder, kan man åstadkomma nästan lika fina skönhetsvärden som genom andra odlingsformer.

Jag tror också att det har framtiden för sig att använda mera lövskog, ty lövskogen kommer att bli mera räntabel och bättre kunna utnyttjas inom den svenska massa- och träindustrin. Men vi bör också inse att olika landskapsbilder bör finnas kvar i ett kulturlandskap.

Enligt min mening gäller det för det första att få jordbrukarna och markägarna som medarbetare i denna verksamhet. Detta kan ske genom upplysning och genom stimulansaktiviteter av ekonomisk art. För det andra kan mycket göras i form av rehabiliteringsarbe-

Meddelande ang. plenum torsdagen den 14 november

te. Sjuka personer kan få ett lättare och sundare arbete på landskapsvårdens område i arbetsmarknadsverkets regi. Så sker i många bygder för närvarande, särskilt i min trakt, Vätternbygden, där påtagligt positiva resultat har vunnits genom att människor har fått rehabiliteringsarbete av detta slag. De blir betydligt friskare, om man på rätt sätt utnyttjar denna möjlighet till sysselsättning.

För det tredje bör det vara angeläget för samhället att, lika väl som man gör upp skogsvårdsplaner för skogsbruket, medverka till landskapsvårdsplaner inom jordbruket. Detta är något som samhället bör stå till tjänst med.

Herr talman! Jag tror att detta är några aktiviteter som omedelbart måste till, om vi skall kunna skapa och bibehålla den miljö som alla i framtiden kommer att vara så beroende av.

Som tiden nu var långt framskriden beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta den fortsatta överläggningen till morgondagens sammanträde.

§ 2

Meddelande ang. plenum torsdagen den 14 november

Herr TALMANNEN yttrade:

Jag hemställer, att bevillningsutskottets betänkande nr 61 angående bilaccisen måtte uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden på morgondagens föredragningslista. Såsom tidigare meddelats kommer detta betänkande att företas till avgörande omedelbart efter det att frågestunden avslutats.

Övriga två gånger bordlagda ärenden upptas till behandling sedan den allmänpolitiska debatten slutförts.

Den av herr talmannen gjorda hemställan bifölls.

§ 3

Anmäldes och godkändes tredje lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 325, i anledning av motioner angående föreskrifterna om sotning; och

nr 326, i anledning av motioner om upphävande av rätten för jakträttsinnehavare att döda hund som löper lös och jagar eller ofredar villebråd.

§ 4

Tillkännagavs, att Kungl. Maj:ts proposition nr 158, med förslag till lag om ändring i utlänningslagen den 30 april 1954 (nr 193), m. m., överlämnats till kammaren.

Denna proposition bordlades.

§ 5

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökan:

Till Riksdagens andra kammare

Undertecknad får härmed anhålla om tjänstledighet från riksdagsarbetet under återstoden av höstriksdagen på grund av deltagande som svenskt ombud i Förenta Nationernas generalförsamling.

Stockholm den 14 november 1968

S. G. W. Wahlund

Kammaren biföll denna ansökan.

§ 6

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 0.24 på natten.

In fidem

Sune K. Johansson